

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

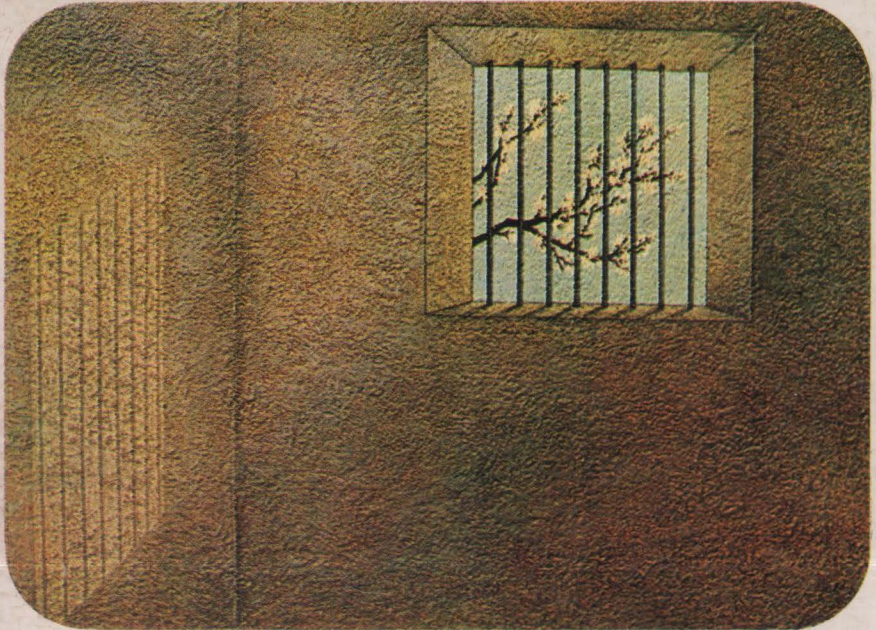
Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Avukatı
mehmet ali sebük

KORKUNÇ ADLİ HATA ve
nâzım hikmet'in
özgürlük savaşı

Avukatı Mehmet Ali SEBÜK

**KORKUNÇ ADLİ HATA
ve**

NÂZİM HİKMET'İN ÖZGÜRLÜK SAVAŞI

CEM YAYINEVİ

Dizgi : Metin Dizimevi
Baskı : Yaylacık Matbaası
İSTANBUL — 1978

ÖNSÖZ

TÜRK OLARAK NÂZİM HİKMET

Genellikle bir ulusun ortak duygu ve ilkelerine aykırı düşünenlerin, ulusal karakterlerinden kuşkulanan, hatta onlara bu yüzden iftiralar yağdırmak, olağan davranışlardandır. Özellikle, soyu soppu ve yaşamı üzerine kötüler, yaygın adetler arasındadır. Bir zamanlar, Nâzım Hikmet'in tipini, Polonyalıları benzetenler olmuştur. Onun komünist rejime karşı duyduğu sempatiyi, halis Türk kanı taşımadığının bir kanıtı gibi sayanlara da rastlanmıştır. Kendisi sarışın, yakışıklı ve atletik yapılı idi. Kalbindeki insan sevgisi, sesindeki enerji, duygu ve düşüncelerindeki denklik, ters görüşlere karşı olan tepkisi ve direnci, bütün ideal adamlarında görülen bir ruh büyüklüğünün işaretlerindendir. Fakat insanlar, yukarıda da belirttiğim gibi, kendi inançlarına aykırı hareket edenleri, küçültmek ve kendi seviyelerine indirmek için, türlü kötüler baş vurmadan çekinmezler. Büyük Kurtarıcımız Atatürk'e bile dil uzatanlar aynı fikir sefaletinden kurtulmamış kişiler olmuştur. Kendisini bu suçlamalara karşı korumak için özel bir yasa bile çıkarmak zorunluğuydu duyulmuştur. Sırası gelmişken, burada bir anımı kaydetmeliyim:

Hukuk danışmanı olduğum gazetenin bir yazarı Atatürk'ün soyu soppu hakkında çok yanlış ve duyulmamış iftiralar ileri sürdü. Cumhuriyet savcısı yazar hakkında kamu davası açtı; cezalandırılmasını istedi. Sonunda bu dosya, yazı işlerinden bana gönderildi; yazarın tarafımdan savunulması istendi. Gazetenin bütün yazarlarının avukatı olduğum için, kuşkusuz bunu da savunmalıydım. Fakat dosyayı incele-

dikten sonra, beynimden vurulmuşa döndüm. İsnatlar çok çirkindi. Tarihsel gerçeklere de ters düşüyordu. Atatürk'e karşı bu denli saldırıları mahkemede savunamayacağımı anladım. Atatürk devrinde cumhuriyet savcılığı yaptığım ve onun ilkelerini korumak uğrunda emek harcadığım için de, O'na dil uzatanları zaten savunamazdım. Gazete sahibine durumu açıkladım. Meslek hayatımda ilk kez, bir gazeteciyi savunmayı reddediyordum. Başka bir avukat arandı ve bulundu.

Çağlar boyunca imparatorluklar kurmuş olan büyük Türk ulusunun evlatları, zorunlu olarak başka ulus insanlarıyla kurdukları aile ilişkileri yüzünden, anatomik yapılarında az çok seleksiyona uğramışlardır. Bu, doğal ve toplumsal determinizmin zorunlu bir sonucudur. Bu itibarla Nâzım'ın bedensel yapısı, hangi özellikleri taşırsa taşırsın, atalarında kimler bulunursa bulunsun, onun soylu bir Türk olduğu inkâr edilemez. Nitekim o, bütün yapıtlarını Türkçe yazmış, Türk toplumu için kalem oynatmış, Türke ve Türk yurduna hizmet aşkı ile kavrulmuştur. Onun savunmuş olduğu bazı fikirlerin, yurdumuzdaki toplumsal ve siyasal koşullar içinde, aykırı tezlerden oluşması, kendisinin bir insan olarak Türklüğünden kuşkulananmamızı gerektirmez. Kaldı ki Nâzım Hikmet, hiç bir zaman, soy ve sopo ile övünmemiş ve şerefli cetleri ile ilgili tek kelime söylememiştir. Tam tersine o, şöyle diyor:

.....
**Sen de bilirsin ki ben
ne dedemden
miras bekledim,
ne de babamdan şeref, şan!
Hasep, nesep, kan, soy sop işinde yoğun.
Çünkü ne soyu sicilli bir buldoğum
ne de tecrübelik bir tavşan.**

Görülüyor ki Nâzım, bu konu ile alay bile etmiştir. Bu konuda Nâzım'la tıpatıp aynı düşünce ve tutumdayım. Yugoslav tarihçisi Profesör Kreşelyakoviç, benim, baba tarafından Rumeli'nin en tanınmış soylu ailelerinden olan Çengiç'lere, anne tarafından, Selmanoğullarına mensup olduğumu yazdığı halde, seçtiğim kendi soyadımı, toplumda tanıtmayı tercih ettim. (Çengiç Beyleri. Profesör Kreşelyakoviç. Sayfa 30).

Nâzım Hikmet, uzun süre hapishanede kalmış ve toplumsal gerçekleri yakından izleyememiştir. Bunun için o, ülkülerin, rejimlerin ve

hatta yasaların plastik ve dinamik bir öz olduğunu ve bunların her ulusa aynı başarı ile uygulanamadığını seçememişti. Fakat, bu, onun ne Türklüğünden ne de yurtseverliğinden kuşulanmamızı gerektirmez. Zira o, bütün insanlar için mutluluk ararken, kendi ulusunu, insanlık dışı sayacak kadar ulusal onurdan ve bilinçten yoksun bir davranış içine giremezdi. İnsanlık dışı koşullar içinde, onbeş yılını geçirdiği halde, bakınız ne yazıyor:

PAZAR

Bugün pazar,
bugün beni ilk defa güneşe çıkardılar
ve ben ömrümde ilk defa,
gökyüzünün bu kadar benden uzak
bu kadar geniş
bu kadar mavi olduğuna şaşarak
kıvıldanmadan durdum,
sonra saygıyla toprağa oturdum,
dayadım sırtımı duvara.

Bu anda ne düşmek dalgalarına,
bu anda ne hürriyet, ne karım,
toprak, ben ve güneş,
bahtlıyım.

Bunları, doğanın, bütün insanların önüne serdiği nimetlerden yoksun olduğu bir dönemde yazmıştır. Dünyada hangi ozan böylesine yoksunluk içindeyken kendi ülkesi için durmadan çaba harcamış ve Onun iyiliğini yürekten istemiştir? Bu itibarla o, Türk olduğunu her zaman ortaya koymuştur.

İNSAN OLARAK NÂZİM HİKMET

İnsan olarak Nâzım Hikmet'in türlü meziyetleri vardır. Saymakla bitmez. Kusurları bulunuyorsa da özgürlüklerinin haksız yere kısıtlanmış olmasının etkisi de var bunda kuşkusuz. Fransız büyük devrimi esnasında yaşamış ve genç çağında Fransa'ya gitmiş olsaydı o devrimin felsefesine gönül verir ve belki de onun savunduğu hakları sergilemekten çekinmezdi. Onun yaratıcılığı üslubunda, estetik hatlarında ve tezinin içerdiği mutluluk vaadlerinde saklıdır. Ben Nâzım'da, bazı büyük düşünürlerde olduğu gibi, tam anlamı ile bir ruh bağımsız-

lıgı karakterini de sezmek istiyordum. Örneğin Bertrand Russell, J.P. Sartre gibi, büyük düşünür, filozof ve sanatçılar da Sovyet rejimini yerinde incelemişlerdi. Sonunda bilmedikleri birçok gerçekleri öğrendiler. Bunun nedeni, etütlerini yaptıkları zaman, kişiliklerini kazanmış bir dönemde olmalarıdır. Geniş kültür ve dehaları sayesinde, karşılaştırmalı eleştiriler yaparak dünya rejimleri arasında bir diyalog kurabildiler. Nitekim ben de, Fransa'ya gidip Fransız mahkemelerinde staja ve Kriminoloji öğrenimine başladığım zaman, on yıllık cumhuriyet savcısı idim. Türk ve Fransız adalet örgütleri arasındaki farkı ve her iki ülkenin adalet cihazının işleyiş biçimini göreceğim ve kavrayacak deneye sahiptim. Orada gerçek adalet, toplumun savunmasını yapıyor. Bizde ise adalet, teknik ve savunma özgürlüğünden yoksun olduğu için, zayıfın ve haklı olanın ezilmesini önleyemiyor. Onun için, yurda döndüğüm zaman adalet örgütünün bu demokratik karakterini ortaya koymağa çalıştım. Ve reform istedim. Siyasal iktidarlar, gerçek adaleti ve katıksız demokrasiyi, hiç bir zaman istemedikleri için, gayretlerim havanda su dövmekten ibaret kaldı. Siyasal iktidarların işine gelmeyen bu çalışmalarından dolayı, her nasılsa hapisaneye düşmedim. Onun için Nâzım'ın kaderini Moskova'daki, benim kaderimi de Paris'teki öğrenim hayatımız çizdi. Fakat her ikimiz de, inanç ayrılığına rağmen, insan sevgisinde ve sosyal adalet ilkesinde birleştik. Anlaşmamızın nedeni budur.

Nâzım Hikmet, dramatik serüveninde ve başkaları ile olan bütün ilişkilerinde bir insanda bulunması gereken tevazu ve acıma gibi erdemlerin hepsine sahip olduğunu kanıtlamıştır. Düşünce ve duygularındaki sertliğe varan açıklık, onun şefkat ve sevgi duygularından yoksun olduğunu göstermez. Tam tersine bunlara malik olmayanlara karşı duyduğu tepkinin etkisinden kurtulamadığını kanıtlar. İnançlarına içtenlikle bağlı olan Nâzım Hikmet'in, isyanlarında, zor ve ağır işlerle yıpranmış olanlarda görülen zorunlu bir katılık da bazan sezilir. Bunda, hapisanede aşınası olduğu kelepçe, demir, zincir ve pranga gibi işkence ve sindirme araçlarının çıkardığı tatsız seslerin ve uygulanan İnsanlık dışı infaz sisteminin de etkisi vardır. Nâzım Hikmet, hayatı boyunca bir şeye sahip olmamış ve sahip olma gereksinimini duymamış, böyle bir amaç için uğraşmamıştır. Zaten bunun aksi doğru olsaydı, o kendi kendisiyle çelişkiye düşerdi. Özetle denebilir ki, bu ozan, kendini toplumun ve insanlığın mutluluğuna tümü ile adanmış bir kişi olarak, en yakınlarının bile esenliğini ihmal edecek kadar insancıl bir yaratıktır.

OZAN OLARAK NÂZİM HİKMET

Görebildiğim kadarı ile, Nâzım Hikmet'in sanatçı kişiliği ile siyasal ülkücülüğü, paralel biçimde ve birbirine kaynaşmış olarak at başı ilerler. Yani şiir ve siyasa, onda aynı heyecanlara bağlı ve aynı hazları yaratan bir estetik zevk dalgası halinde köpürür. Onun içindir ki, yapıtlarında kimi zaman, bütün alışılmış ekonomik ve toplumsal değerleri bir kasırğa gibi devirir. Kimi zaman da, mitoloji kahramanlarında olduğu gibi, yaşıyan güçlere ve güçlülere karşı, yiğitçe baş kaldırır. Onun kullandığı dil, toplumumuzda gelişmeye başlayan arı Türkçe değildir. Ama Genç Kalemler dergisinden başlayan ve cumhuriyet dönemine kadar gelen klasik aydınlar dilli de değildir. Kendisine özgü, halkın yabancı olduğu akıcı bir dildir. O, yurt içi ve yurt dışı Türklerini, bu dilde birleştirir. Ve kaynaştırır. Bu sayede dışardaki yüz milyon Türk anayurtla olan bağını Nâzım'ın kullandığı dille sağlar. Piyeslerinde canlandırdığı kişilerle işlediği konuların özgün yönleri, kendi hayal gücü ile savunmakta olduğu tezler kadar kuvvetli görülmezler kanımca. Buna rağmen, onlar, çağımızın insan ve mutluluk anlayışını yansıtan bir erdemin simgeleri olarak başarılı örneklerdir. Yapısında, geleneksel bir öz ve tohum bulunmayan bazı şiirleriyle piyesleri, düşündürücü niteliklerden yoksun kaldıkları için, okurların belleğinde uzun süre yaşayamazlar. Bunun farkında olan Nâzım, yapıtlarında, bilgeliklere kapılmaksızın kendi ülkesünün felsefesini sergilemeyi başarmıştır. Ona Batı'daki meslektaşlar arasında, seçkin bir yer veren de bu başarısıdır. Aynı ülkenin savunucusu olan yabancı sanatçıların, onu kendilerinden saymaları da yazılarındaki insancılık alevinin parlak oluşuncadır. O ancak bu suretle, kendisini insanlığa mal edebileceğine inanmış ve bu yoldan sapmamıştır.

Dünyamızda yeni bir kuşak, daha kolay, daha konforlu ve yarının kaygısında; kendilerini kurtaran bir düzenin özlemi ile kavrulmaktadır. Nâzım Hikmet, yazılarında, bu özlemi dile getirirken tembellik, hazır yiyicilik, miras yedilik ve soygun gibi, insanın gerçek onurunu ve büyüklüğünü kirleten olumsuz alışkanlıkları yermekten çekinmemiştir. Ve daima, alın teri ile çalışmayı, işlemeyi, yaratmayı savunmuş, insanın insana yük ve köle olması gibi sefil alışkanlıklara son verilmesini istemiştir. Görülüyor ki, bütün ozanlık hayatı, bu ülkü ile dolup taşmıştır.

İDEALİST OLARAK NÂZİM HİKMET

Nâzım Hikmet yaradılışı bakımından, eylem adamı değildi. Onun kaleminden, devlet, boşuna çekindi. Onu gereksiz yere susturma yoluna saptı. Oysa, kaleminden kan damlasa ne olurdu? Dört duvar arasında yazdığı şiirlerin her satırından alev saçılma ne lâzım geliyordu? Devletin kendisinden böylesine korkması ve çekinmesi için hiç bir neden yoktu. O, bütün insanlar için, gerçekleşmesini istediği bir devlet ve toplum düzenini örgütleyecek ihtilalci nitelikten ve güçten yoksundu. Üstelik kendi düşüncesine katılması için hiç kimseyi zorlamamış ve onu, fikirlerinin potasında eritmeye asla uğraşmamıştır. Gün oldu, sadece kendi kendisi ile başbaşa kalarak, yaşamayı yeğledi. Şiirleri de onu göstermiyor mu? Bakınız:

Burası benden başka kaç insanın evidir?

Bilmiyorum.

Ben bir başıma onlardan uzağım,

hep birlikte onlar benden uzak.

Bana kendimden başkasıyla konuşmak

yasak.

Ben de kendi kendimle konuşuyorum.

Fakat çok can sıkıcı bulduğumdan sohbetimi

şarkı söylüyorum karıcığım

.....

Belki bu halin

fizyolojik, psikolojik filân izahı vardır.

Belki de sebep buna

bana aylardır

kendi sesimden başka insan sesi duyurmayan

bu demirli pencere

bu toprak testi

bu dört duvardır...

Demek ki, gün oldu, bir Nâzım Hikmet düşündü ve yazdı. Diğer Nâzım Hikmet okudu ve yayınladı.

Ben de, o demir pencerenin yanında ve o dört duvar içinde, onunla birlikte az mı oturdum ve dertleştim? O toprak testinin kulpundan tutarak, az mı bardaksız su içtim?

Nâzım Hikmet, yurt dışına çıktıktan sonra, çok dolaştı, bütün dünyanın mavi gökyüzünü seyretti. Dünya adeta onun evi oldu. Herkes ona doğru koştu, kendisine yakın olmak istedi. Fakat eminim

ki o, demir pencereyi, toprak testiği anmaktan kendisini kurtaramadı. Çünkü bunları, çok sevdiği Türk köylüsüyle ve bozuk düzenin kurbanı olmuş yurttaşlarla paylaşıyordu. Onların tükenmez dertlerine ortak oluyordu. Ancak bu sayede özgürlükten yoksunken de, kendisini mutlu sayabiliyordu. İstirap içinde mutluluk, Nâzım'ın felsefesi bu idi.

Onun da her insan gibi sevmek, sevilmek ve sevdiklerini mutlu etmek hakkıdır. Bunun için seçkin ve üstün adamlar gibi bazı çekici şeyleri edinme özlemi içinde olması doğaldı. Çektikleri, kendisini hiç bir zaman umutsuzluğa sürüklememiş, fakat dışarda geçirdiği bir çeşit sürgün hayatı da, eminim ki onun sıkıntılarını azaltmamıştır. Zira hiç bir anlayışlı ve duygulu insan, kendi yurdu ve ulusu dışında tam bir esenlik ve mutluluğa kavuşamaz. Nail olduğu bütün iltifatlar, saygılar, sevgiler ve takdirler, kendisini bir süre avutmuş olsalar bile, iç aleminde sürekli olarak derinleşen boşluğun etkisi altında nostalji ve yalnızlık duyguları ile başbaşa kalmaktan kurtulamazdı. İşte Anadolu'suna bir kara sevdâ ile tutulmuş olan Nâzım Hikmet, dışarda bu ruh hali içinde yaşamıştır. Bir Anadolu köyünde ve çınar ağacı altında ebedî uykuya dalmak istemesinin de nedeni budur.

Nâzım'ın değeri, O'nun içinde bulunduğu ve yapıtlarını sergilediği zamanla ölçülemez. Zira o, sel önünden kütük kapan adamlardan değildi. Değeri, zaman ölçüsünü çoktan aşmıştır. Öyle olunca acele etmemek ve gelecekte kazanacağı değere göre ona paha biçmek en iyisidir. Günden güne büyümekte ve devleşmektedir. Daha da devleşecektir. Çünkü insanlık haklarının verilmesi için başını ortaya koyarak savaştı. Bu yüzden de özgürlük savaşçısı oldu.

Başkalarının ne düşündüğünü kesinlikle bilemem. Fakat ben onda, ayrıca bir ulusal ozanda aranan birçok niteliklerin de toplanmış olduğuna inanıyorum. Neden? Çünkü, kanımca, ulusun ortak ideallerini kavrayıp halkın temiz duygularına tercüman olan kişiye ulusal ozan denir. Oysa, Nâzım'ın yazdıklarını tümü ile gözden geçirdiğimiz zaman, Türk ulusunun ortak ideallerini kucakladığı ve ezilen tabandaki halkın temiz duygularına yâğış tercüman olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Onun için Nâzım, bir yerde, ulusal ozandır da...

Bu sözlerimi belgelendirmek için; Nâzım'ın Kurtuluş Savaşı Destanı'ndan aldığım aşağıdaki bölümü aktarıyorum. Bu bölüm, Atatürk'ün 39. ölüm yılı dolayısıyla yapılan anma törenleri sırasında radyo ve televizyonda ilk kez okunmuştur. Türk halk oyu, Nâzım'ın bu şiirini dinlemekle çok mutlu oldu.

KURTULUŞ SAVAŞI DESTANINDAN

birdenbire beş adım sağında onu gördü.

Paşalar onun arkasındaydılar,

O, saati sordu.

Paşalar: «Üç», dediler.

Sarışın bir kurda benzliyordu.

Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.

Yürüdü uçuşumun başına kadar,

Eğildi, durdu.

Biraksalar

İnce, uzun bacakları üstünde yaylanarak

ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak

Kocatepe'den Afyon ovasına atlıyacaktı.

Condorcet, Fransız devrimi döneminde, «Zihnin Tekâmülü» diye bir eser yazdı. Kendisini hükümet kovalıyordu. Bir kadının evine sığındı. Kadına şöyle dedi:

-- Ben kanun dışıyım, sonra sen de suçlu sayılır giyotine gidersin.

Kadın cevap verdi:

— Sen kanun dışısın, ama insanlık dışı değilsin.

Bu evden kaçtı ve bir samanlıkta zehir içerek öldü.

İşte Nâzım da, bu yiğit Fransız kadını kadar, insanlığa değer verdi ve her tehlikeyi göze alarak ölünceye dek bu uğurda çalıştı. Onun idealizmi ve ulusal duyguları böylesine kuvvetli ve açıktı.

BU KİTABIN YAZILIŞ NEDENİ

Türk olarak, insan olarak, ozan olarak ve nihayet idealist olarak, Nâzım Hikmet'in gerçek kişiliğine kısaca değindim. Şimdi de, bu kitabı, 27 yıl sonra beni yazmağa zorlayan nedenleri açıklamaya sıra geldi. Nâzım Hikmet'e ait hazinenin üstünde oturduğum halde, şimdiye kadar, niçin bu kadar sabrettim. Evet, 27 yıl önce Nâzım'ın özgürlüğe kavuşturulması için, basında bir meydan savaşı verildi. Buna Nâzım'ın özgürlük savaşı denir. Bu savaşın bayrağı önce Vatan gazetesi'nin yürekli başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın elinde idi. O bir

başyazıdan sonra, Nâzım'ı sevmeyenlerin saldırısına uğradı. Onun da avukatı ben idim. O böyle şeylerden yılacak kişilerden değildi. Fakat iş adli hata gibi yüzde yüz, hukukun ve kriminoloji biliminin malı bir konuydu. Aradan çekilmesi gerekiyordu. Durumu Nâzım'a bildirdi. O da beni Bursa'ya çağırarak avukatlığını verdi. Yalman bu savaşın bayrağını bana aktardı. Ve beni sonuna kadar destekledi. Kitapta belirttiğim gibi, bir yıl içinde, on adet büyük makale yazdım. Önce, bu toplumsal savunma ile, adli hatayı dünya ve Türk kamuoyunda kabul ettirdim. Ayrıca siyasal, hukuksal ve tıbbî savunmaları da sonuçlandırdım. Bu suretle Nâzım'ın özgürlüğe kavuşmasını sağladım. Kendisini, elimle hapisneden alarak evine teslim ettim, böylece görevimi bitirmiş oldum. Bu özgürlük savaşının bütün ayrıntılarını toplayarak «Nâzım Hikmet'in özgürlük savaşı ve korkunç adli hatayı» bir kitap halinde yayınlama kararında idim. Bunun hazırlığı içindeyken, hesapta olmayan bir durumla karşılaştık. Nâzım'ın askerliğe çağırılması. Buna Nâzım'ın yurt dışına çıkması eklendi. Arkadan, uydurma demeçleri yayınlanınca, «vatan haini» suçlamaları yayıldı. Oysa ne kaçma, ne de vatan hainliği söz konusu idi. Fakat kime anlatırsın, yer yerinden oynadı. Ondan sonra kendisine ait hiç bir konu ele alınamaz oldu. Zamanla, yayınladığım on makale de, ortadan kaldırıldı, üzerine siyah bir örtü atıldı. O yazıları hiç bir gazete özet olarak bile gün ışığına kavuşturmadı. Bu suretle Nâzım Hikmet'e ait adli hata konusu, uzun yıllar boyunca genç kuşaklarca meçhul kaldı. Yalnız adli hata değil, özgürlük savaşının gelişim biçimi de açıklığa kavuşamadı. Oysa Nâzım Hikmet gelecek kuşaklar için çalıştı. Sonunda 1964 yılında, arkadaşım, yazar Kemal Sülker tarafından yayınlanan «Nâzım Hikmet Dosyası»nda, benim yazılarım üzerindeki siyah perde, ilk kez kaldırıldı. Sülker, Nâzım Hikmet'in adli hata kurbanı olduğunu ileri sürdüğü zaman, 14 yıl önce yayınlanmış olan yazılarımı belge olarak gösterdi. Ardından «Nâzım» ismindeki eserin yazarı Aydın Aydemir eserinde, üç yazımı aynen yayınladı. Demek ki ancak on dört ve yirmi yıl sonra, benim yazılarımın bir kısmı iki ayrı kitapta gün ışığına kavuşmuş oldu. Nihayet Nâzım'ın 75'nci doğum yılı dolayısı ile, uluslararası ünü olan değerli mizah ustamız Aziz Nesin'in Başkanı ve Kemal Sülker'in de yöneticileri arasında bulunduğu Türkiye Yazarlar Sendikası, bir «Nâzım Haftası» düzenledi. Toplum ve genç kuşaklar yeniden Nâzım Hikmet'e kavuştu. O'na karşı beslediği temiz duygularda bir azalma olmadığını kanıtladı. Çeşitli toplantılar düzenlendi. Bu arada Nâzım Hikmet konusu hukuksal açıdan da ele alındı. Adli hatayı ortaya koymuş ve özgürlük savaşını yönetmiş tek avukatı olarak bu toplantıya beni de davet et-

tiler. İstanbul Barosu da beni konuşmacı olarak seçti. Gittik. Fakat karşımızda İstanbul valisinin üniformalı polisleri ve ellerindeki toplan-tıyı yasaklama kararı ile 'yüz yüze geldik. Demek, 27 yıl önce bütün dünya ve Türk kamuoyu önünde yazdıklarımı, 27 yıl sonra Beyoğlu'n-daki Küçük Sahne'de konuşamaz hale gelmiştik.

Demirel'in Başbakanlığı zamanında, söz ve yazı özgürlüğü düze-yinde nereye varmış olduğumuzu görerek ve Vali Şentürk'ün adına üzülerek, oradaki topluluğa bazı acı sözler söyledim. Gelen polisler de beni hoşgörüle dinlediler. Belki de bunlar, benim İstanbul polis okulundaki öğrencilerimdi. Başka konuşmacılar da vardı. Dinleyiciler bu yasaklama karşısında şaşkına döndüler. Onlardan utandık. Yöne-ticilerle, başka bir odaya çekilerek, durumu değerlendirdik. Burada söyleyeceklerimizi, yazılı olarak bizden istediler, verdik. Nâzım Hik-met'e Armağan diye yayınlanan kitaba bunlar alındı. Ayrıca, benim de, elimdeki belgelere dayanarak, Nâzım Hikmet'e ait adli hatayı ve özgürlük savaşını gösteren bir kitap yayınlamam öngörüldü. İşte bu kitap, yukarda sözü geçen kararların zorunlu bir sonucudur. Görü-lüyor ki, idarenin, Anayasayı ayaklar altına alan ve söz özgürlüğünü hiçe indiren davranışı, bu kitabın yayınlanmasına neden oldu.

Tam kırk yıldan beri, söz ve yazı özgürlüğü için durmadan ba-sında ve mahkemelerde siyasal iktidarların yasa dışı davranışları ile savaştım. Zaten çağ dışı kalmış yasaları uygulamamak için, otuzbeş yıl önce cumhuriyet savcılığından istifa etmişim.

İnönü'nün dikta rejimi döneminde söylediklerimi ve yazdıklarımı 27 Mayıs Anayasasının ışığı altında söyleyememek, beni çok üzdü. İşte bu kitap o üzüntünün bir ürünü oldu.

Bu kitabı nasıl yazdım? Şimdi, oraya geçelim. Benim iki sa-dık tanığım vardır: Gözüm ve kulağım. Dünyada, başka güvencem yoktur. İşte bu iki tanığa ne kadar güvenmek kabılse o kadar güve-nerek, bu anılarımı sıraladım. Tereddüt ettiğim konularda Nâzım'ın sevgili hemşiresi Saniye Yaltırım, iyi bir insan olan kocası Seyda Yaltırım, Vâlâ'nın karısı Müzehher Vâ-Nû, Nâzım'ın çok sevdiği ar-kadaşı Balaban'a baş vurdum. Bir de Nâzım'ın annesi merhum Ce-lile Hanım'ın yardımlarından her zaman yararlandım. Hafızam, za-man zaman beni aldatmış olabilir. Zira yanılmak, insanlar içindir. Kitapta bazı tekrarlar vardır. Bunu normal saymak gerekir. Ben ki-tabı, daktilomun başına oturarak, parlak cümlelerle dolu bir yapıt verme iddiası ile ortaya koymadım.

Sanatçı Nurten Tunç, arasıra teypi ile yazıhaneme uğradı. 28 yıl önce Nâzım Hikmet'le hapishanede yan yana, diz dize oturarak birlikte konuştuklarımızı ve paylaştığımız düşünceleri mikrofona, içimden geldiği gibi döktüm. Bu zengin anılarım sonuçlanınca, onları şöyle bir toparlayarak değerli yayıncı Oğuz Akkan'ın önüne serdim. Ve «— işte, yaşayan Nâzım Hikmet'i, tüm belgeleriyle size getirdim. Sunuyorum. Onu kucaklayabilirsiniz,» dedim.

Anılarım o kadar zengindir ki, onlar böyle bir kaç kitaba sığmaz. Zira Nâzım bir deryadır. Cezaevinde kaldığı sürece benden başkası ile bu biçimde konuşmak olanağı bulunmadığı için, bütün düşüncelerini bana aktarmakta sakınca görmedi. Cezaevine ilk giren ve kendisi ile yasaklanmadan görüşen tek hukukçu bendim. Onun için, bu kitap birinci kişinin ağzı ile yazılmıştır. Yani Nâzım'la aramızda başka bir kişi yoktur. Bursa hapishanesinin Müdür odasında, koridorlarında, koğuşlarında, bahçesinde, revirinde, ve hastanelerde karşı karşıya oturarak bir yıl süresince onunla konuştuk. Kalem tutan parmaklarım az mı yoruldu? Bursa hapishanesinin gönüllü hükümlüsü idim sanki. Haftada bir iki kez buluştuğumuz oluyordu. Bu konuşmalarımız, sonraları Üsküdar ve Sultanahmet hapishanelerinde ve Cerrahpaşa Hastanesinde sürüp gitti. Özgürlükten sonra da beni daima aradı. Hiç yalnız bırakmadı. Yurt dışına çıkıncaya kadar birbirimizden ayrılmadık. Bir aralık bu kitaba «Nâzım Hikmet ve Avukatı» adını vermeyi de düşündüm. Hayatımız o kadar iç içe girmişti. Yaşça benden biraz büyüktü. Bu yüzden kendisine bazan Ağabey diye seslenirdim. O da bana Üstat derdi. Onu şimdi daima şöyle hatırlıyorum: Çilli ve samimi bir yüz, güleç bir çehre, üst dudağını örten bir bıyık, kıllı ve açık bir göğüs, kısa kollu bir amerikan gömleği, havu dökülmüş boru gibi bir pantolon, tahta bir ayakkabı, ve onun içinde hareketsizlikten bileği incelmış iki ayak. Sade bir avukat ve müşterisi gibi değil bir arkadaş, bir dost, bir abi ve kardeş, bir can yoldaşı, aynı kabileye mensup bir kişi gibi idik. Daima kriminoloji, kriminalistik, suçlu psikolojisi ve sosyolojisi, infaz hukuku, Türk hapishanelerinin çağdışı durumu, edebiyat, tarih, ve siyasa gibi çeşitli konulara değinirdik. Ne zaman hapishaneye gitsem, onu, daima açık bir kitap gibi ve entellektüel aktivite içinde karşımda bulurdum. Her konuyu rahatlıkla konuşurduk. Yanımıza başka hükümlüler de geliyordu. Onların içinde, benim başka müşterilerim de vardı. Bizi dinliyorlardı. O dönemde Bursa hapishanesinde çok dürüst ve yiğit adamlar vardı. Yalancı tanıkların ve karakol dayaağının kurbanı idiler. Onlar kelepçeyi bilezik, zinciri kolye, prangayı köstek gibi gururla taşıyan.

insanlardı. Bu zulme karşı bir gün dahi gık dediklerini duymadım. Hapishanenin dışında böylelerine kolay kolay rastlanmaz. Oysa Türk hapishanelerinde bunlar çoğunluktadır. O hapishanelerin dili olsa da söyleseler. Onun için Kerbela, nasıl şehitlerin yatağı ise, Türk hapishaneleri de suçsuz, namus ve şerefine düşkün insanların ezeli yatağıdır. İşte hapishanelerde, efsaneleşon Nâzım'la böylesine bir aile yuvası içinde konuşmalar, eîştiriler, tartışmalar yapmak fırsatını bulduk. Bu yapıt böylece ortaya çıkabildi. Görülüyor ki, ben sadece onun avukatlığını yapmakla kalmadım. Bütün ıstıraplarını paylaştım. Umutlarını artırdım. Onu iki kez intihar fikrinden vazgeçirdim. Açlık grevinde ölmek üzereyken, çektiğim bir telgrafla onu bu grevden vazgeçirdim. Sonunda özgürlüğe kavuştuğu zaman, her ikimiz bu mutluluğu da birlikte paylaştık.

Ayrıca kitapta, hapishanede kaldığı 1938-1950 döneminin siyasal, ekonomik ve sosyal koşullarını da belirtti. Siyasal iktidarların zihniyetini, yöntemlerini, çağ dışı yasaların durumunu, vicdanlarını çengele asmış yargıç ve savcılarının tutumunu ve ne denli bir baskı rejimi içinde olduklarını, tabandaki yurttaşların her çeşit haklardan ne denli yoksun bulunduklarını ortaya koydum. Görülüyor ki o dönemde yalnız Nâzım değil bütün ulus korkunç bir baskı altında idi, yurdumuz da genel bir hapishane görünümündeydi.

Nâzım Hikmet'in yüzlerce yapıtı yayımlandı. Şimdiye kadar şuralarda buralarda onun şiirleri, piyesleri ve romanları sergilendi. Bu yayın sağanağı memleketimiz için rekor sayılır. Fakat bunlar ne zaman yazıldı? Nasıl yazıldı? Nâzım hangi dönemde bunları yazdı? O yayınlarda bunları pek de görmek kabil değildir. Bu şiirlerden birçoğu isimsiz yayımlandı. Nâzım Hikmet ticareti yapanlar tarafından sorumsuzca piyasaya sürüldü. Pek çoğunun sanat değeri yoktur. Bunlar uydurulmuştur. Çünkü bu yayın sağanağını kontrol edecek ve bu ticarete dur diyecek, henüz yasal bir merci yok. Oğlu Mehmet'in, babalık davası İstanbul hukuk mahkemelerinde yeni sonuçlandı ve Mehmet'in Nâzım Hikmet'in oğlu olduğu kararına varıldı. Mehmet'in Nâzım Hikmet'in oğlu olduğuna ben de tanığım. Münevver, Cerrahpaşa hastanesinde bu çocuğa gebe kaldı. Onu Nâzım'ın odasına, İnönü'nün izni ile ben yatırdım. Dünyada, hiç bir infaz kurumunda, bir hükümlü, bir kadınla aynı odayı böylesine paylaşmamıştı.

Bu kitapta, Nâzım Hikmet'i, şiirleri, piyesleri ve romanları ile ele alarak incelemiyorum. Çünkü Nâzım bu kitaplara sığmaz. Ben doğrudan doğruya, eti ile kemiği ve kafası ile hapishanedeki Nâzım'ın

kondisini, ele alarak inceliyorum. Bu sayede bende kalan zengin anıları ve erkek sesi ile, ölümsüz ve gerçek Nâzım'ı ortaya koymak ve özgürlük savaşının bütün ayrıntılarını, yeni kuşakların gözleri önüne sermek istiyorum.

Nâzım Hikmet'i özgürlüğe kavuşturmak, ondan sonra kendisini gerçek kişiliği ile ortaya koymak. İşte benim için bunlar iki büyük görev oldu. Bu kitap benim artık, son durağımdır. Zira bir daha öyle sanıyorum ki, yurdumuzda ne böyle korkunç bir adli hata işlenecek, ne de Nâzım Hikmet gibi bir efsane adamını analar kolayca doğurabilecek. Bu iş burada biter, gayrı...

Bu kitabın hazırlanmasında, felsefeci büyük üstad Cemil Sena'nın değerli katkıları olmuştur. Kriminoloji bilimi ile çözümleyemediğim bazı problemlerin üstüne psikolojinin ışıklarını cömertçe tutarak, beni aydınlatmak ve mediko-psikolojik anketlerle Nâzım Hikmet'i ele almamı kolaylaştırmak lütfunda bulundu. Bu itibarla kendisine, minnetlerimi ve şükranlarımı sunarım. Zira Nâzım, suçsuz olduğu için, ona suçlu psikolojisi yolu ile yaklaşmak ve o metodları kendisine uygulamak olanak dışı idi. Bu bakımdan, hapishaneye düşen ve orada gık demeden 13 yıl yatan suçsuz bir insan gibi onu ele almak gerekiyordu. Bu ise, biraz da kriminoloji biliminin sınırı dışında kalan bir konu idi. İşte asıl güçlük buradan geliyordu. Fakat Nâzım'dan aldığım ilhama güvenerek, hapishanede yatan suçsuz insan psikolojisi ile, memleket kriminolojisinin ışığında, bu karanlığı yırtmağı başardım kanısındayım.

Bunu ne ölçüde başarabildiğimi ise, ancak değerli okuyucularımın düşünceleri kanıtlayacaktır.

Yine Nâzım'ın hapishanedeki dayanma gücünü ilgilendiren dört sorumu cevaplandırmak nezaketini esirgemeyen aziz dostum, modern psikobioloji ve ruh hastalıkları ünlü uzmanı Profesör Dr. Ayhan Songar'a, ayrıca, Nâzım Hikmet'in biyografyası konusunda yardım elini uzatan kızkardeşi Samiye Yaltırım'a

Hapishanedeki çileli yılları süresince moralini ayakta tutacak her türlü çabayı harcayan ve bu konudaki bilgilerini bana anlatan Müzehher Vâ-Nû'ya,

Hapishanedeki yaşantısı hakkındaki görüşlerini bana aktaran Nâzım Hikmet'in can yoldaşı ressam İbrahim Balaban'a,

Kitabın hazırlanmasında ve kısa sürede yazılması işinde dayanma gücümü tazeleyen ressam kızım, asistan Ayşe Sebük'e, minnet ve şükranlarımı sunarım.

I.

NÂZİM HİKMET ve AVUKATI

«Dört nala gelip Uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
bu memleket bizim»

NÂZİM HİKMET'İN YENİDEN DOĞUŞU

HALK NÂZİM HİKMET'E SAHİP ÇIKIYOR

Ozan Nâzım Hikmet'in 75. doğum yılı. Bu nedenle Türkiye Yazarlar Sendikası bir Nâzım Hikmet Haftası düzenledi. İstanbul'da çeşitli toplantılar birbirini izledi. Bunlardan biri de, Spor ve Sergi Sarayı'nda yapıldı. Sendika Başkanı Aziz Nesin, buraya beni de çağırdı. Toplantıya biraz geç kaldım. Demir kapılar tümüyle sağır. Dışarıda binlerce kişi yığılmış. Güç belâ öne doğru sokuldum ve görevlilere seslendim. Salonun ağzına kadar dolmuş olduğunu söylediler. Girme umudumu yitirerek geri dönmek istedim. Bu sırada kalabalık arasından bir ses yükseldi:

— Nâzım Hikmet'in Avukatı Profesör Mehmet Ali Sebük işte orada, diye eliyle beni işaret etti. Herkes bana baktı. Önce sendeledim, sonra bulunduğum yere mihlandım sanki... Ne diyeceğimi şaşırdım. Nâzım Hikmet'in özgürlük meydan savaşı çok önce kazanılmıştı. Yirmi sekiz yıl önce onu hapishaneden alarak annesinin evine teslim etmiştim. O günden bu yana, avukatı olduğum için az mı taşlandım, az mı iftiraya uğradım. Bunları düşünerek,

— Eyvah! Tutucuların içine düştük. Şimdi yine eski sloganları sıralayıp: Ve,

— Nâzım'ı savundu, komünisttir...

— Onu yurt dışına kaçırdı, ajandır...

— Savunması için bir milyon lira aldı, vatan hainidir, diyeceklerini sandım. Fakat, hayır! Aynı ses sözün arkasını şöyle getirdi:

— Onu içeri alınız! Biz girmesek de olur...

— Oh, oh, oh! dedim. Yarabbi, bu günleri de mi görecektik! Demek bunlar da emekçiler, Nâzım'ı seven kişiler. Yirmi sekiz yıldan beri ilk kez sövülmeden, hakarete ve iftiraya uğramadan adım söylendi. Tanındım ve sevgiyle karşılandım. Sevgi, güzel şeymiş...

İçeriye haber uçuruldu. Aziz Nesin:

— Alınız, demiş.

Aralanan kapıdan süzuldüm. Hiç kimse bu fırsattan yararlanmak istemedi. Ve kapıya yüklenmedi. Girdim. Gerçekten salon yükünü almış, iğne atsanız yere düşmüyor. Vaktiyle Yaşar Doğuların, Celal Atıkların bayraklaştığı ve hasımlarını yerden yere çaldığı bu salona, az mı girip çıkmıştım? Fakat böylesine heyecanlı bir toplulukla hiç karşılaşmamıştım. Gözlerimi kapadım, yirmi sekiz yıl önce Nâzım Hikmet'in beni Bursa hapishanesine çağırmasını, vekâlet vermesini, ve,

— Suçsuzum üstat, beni bu cehennemden kurtarınız, dediğini, avukatlığını kabul ederek yaptığım çeşitli savunmaları, onun için yayınladığım yazıları, İsmet İnönü ile Başbakan ve Adalet Bakanı ile yaptığım görüşmeleri, düzenlediğimiz açlık grevlerini, yurt ve dünya kamuoyunun ayağa kalkmasını, bir sinema şeridi gibi gözümün önünden geçirdim. Sonra yavaş yavaş gözlerimi, önümde akıp giden canlı gerçeğe çevirdim. Genç Türk işçi kızlarının ve erkeklerinin sergilediği oyunları, şiirleri izlemeye başladım. İşçilerimizin böylesine bilinçlendiklerini, sanat yolunda hızla tımandıklarını ve Nâzım'ı bu denli başarıyla içlerine sindirdiklerini nasıl düşünebilirdim? Demek Nâzım'ın sanat ve edebiyatta açtığı çığır ve bıraktığı yüklü miras, gerçek varislerin ellerine geçerek ilk kez değerlendirildi. Demir parmaklıklar arkasında yazdıklarını ve ortaya koyduklarını şimdi halkın bir kesimi kendine mal ediyor. Bu nedenle Spor ve Sergi Sarayı'nın tavanları alkıştan çatlıyor sanki.

Gördüklerimizden ve tanık olduklarımızdan göğsümüz kabarak, salondan ayrılırken Aziz Nesin'e şöyle dedim:

— Düzenlediğiniz bu haftadan dolayı çok teşekkür ederim. Nâzım Hikmet, işçi sınıfının bayrağı olmuş. Onların güçlü ellerinde dalgalanıyor. Sanat yolunda kendilerine ışık saçıyor. Uğrunda harcadığım bunca zahmetli emekler, he-lâl olsun, Nâzım'a...

Birkaç gün sonra da Nâzım Hikmet'i hukuksal açıdan ele alan başka bir toplantı Küçük Sahne'de tertiplendi. Oraya da çağırıldım. İstanbul Barosu Başkanı, dostum Avukat Orhan Apaydın, beni orada konuşmacı olarak seçti. Ayrıca Nâzım'ın avukatlığını yaptığım için de, beni onurlandırarak nazik bir mektup verdi.

Sayın meslekdaşım,

Türkiye Yazarlar Sendikası tarafından şair Nâzım Hikmet'in 75'inci doğum yıldönümü nedeniyle düzenlenen «Hukuksal Yönden Nâzım Hikmet» konulu açık oturuma siz, üstadımızın katılmanızı rica ediyorum.

Nâzım Hikmet'in 1938'lerde Askerî Mahkemelerde görülen davalar sonunda mahkûmiyetine karşı, hukuk açısından yaptığımız, mesleğimizi yücelten büyük mücadeleniz asla unutulmayacaktır.

Bu nedenle açık oturumda bulunmanız tarihi bir mana da taşımaktadır.

Teklifimi kabul buyuracağınıza inanıyorum.

**Derin saygılarımla.
İstanbul Barosu Başkanı
Av. Orhan APAYDIN**

İlan edilen günde salona girerken, İstanbul Valisi'nin üniformalı polisleriyle karşılaştık: Neymiş? Böyle bir toplantı yapılamazmış! Buna izin verilemezmiş. Hayret doğrusu! Üzülmek mi, gülmek mi gerek? Oysa, Türkiye Yazarlar Sendikası'nın, ozan Nâzım Hikmet için hukuksal açıdan düzenlediği böyle bir toplantıyı hiç bir kuvvet, hiç bir

yasa, hiç bir siyasal iktidar kolay kolay yasaklayamazdı. Yasaklamaya gücü yetmezdi. Bunu orada, üniformalı polislerin yüzüne karşı, herkesin önünde de açıkladım. Yirmi sekiz yıl önce, Türkiye'nin kuvvetli adamı İnönü huzurunda, Başbakan karşısında ve otuz milyon Türk'ün gözleri önünde, Nâzım'ın hukuksal açıdan savunmasını yapmış avukatı olarak, onun suçluluğunu bir güneş gibi ortaya koymuştum. Şimdi yirmi sekiz yıl sonra, aynı şeyi Anayasa'nın ışığı altında «Yapamazsın!» derlerse, bunu söyleyenlerin anayasal düzene bağlılıklarından, hukuk bilgisinden kuşkulunmak hakkımdır sanırım.

Böyle bir yasaklama kararı yerine, İstanbul Valisi'nin de, bu toplantıya onur konuğu olarak katılmasını istirdim. Devlet eliyle Nâzım'a yapılan büyük haksızlıktan dolayı, ilk kez, avukatı olarak benden ve kız kardeşinden özür dilemesini beklerdim. Ve adli hatayı bütün dünyaya kabul ettirdiğim için de, bana ayrıca teşekkür etmesi gerekirdi. Böyle bir davranıştan yalnız Türk ulusu değil, bütün gerçekçi dünya, mutluluk duyardı.

Burada, iki dönem İstanbul valisinin tutumu hakkında bir karşılaştırma yapmak istiyorum. Nâzım Hikmet'i, İnönü'nün izniyle İstanbul'a getirterek Cerrahpaşa hastanesine yatırılmasını sağlamıştım. Hastanede klinik ve laboratuvar muayeneleri yapıldı. Fakat hastane kesin raporu geciktiriyordu. Yönetim, bu raporun Nâzım Hikmet lehinde olacağını tahmin ettiği için, işi yokuşa sürmeyi tercih ediyordu. Oysa, Nâzım'ın mevcut hastalıkları nedeniyle artık zindanda kalması olanak dışıydı. Hastane Başhekimisi Doktor Esat Durusoy, vicdanlı bir hekim ve iyi bir yöneticiydi. Fakat aynı zamanda CHP İl Başkanı olduğu için, siyasal nedenlerle tarafsız kalamıyor ve çeşitli kuşkular içinde çırpınıyordu. Düşündüm, aklıma Cumhuriyet gazetesi Başyazarı Nadir Nadi geldi. Dostumdu. Ve Nâzım'ın başına gelen haksızlıkları biliyordu. Kendisine anlatmıştım. Zaten Vatan gazetesindeki yazılarımı izlemiş ve korkunç adli hatanın nasıl oluştuğunu da öğrenmişti. Ondan sonra biz, Nadir Nadi'yle Parlamento'da bile buluştuk. Ben parlamentoya Demokrat

Parti'den İzmir Milletvekili olarak girdim. O da aynı partiden bağımsız olarak gelmişti. Durumu anlattım. Bu iş Nâzım'ın sağlığıyla ilgili olduğu için, hemen ilgilendi. Vali Fahrettin Kerim Gökay'a gidip durumu anlatalım ve yardımını isteyelim, dedi. Gittik. Bizi hemen kabul etti. Anlattığımız olayı ilgiyle dinledi. Arkasından da hemen telefonu açarak, Cerrahpaşa hastanesini aradı. Doktor Esat Durusoy'a şöyle seslendi:

— Esat Bey, ozan Nâzım Hikmet'in avukatı Mehmet Ali Sebük, şimdi yanımda bulunuyor. Hastanede kendisinin gerekli muayenelerden geçirildiğini fakat kesin raporunun henüz verilmediğini, söylüyor. Biz hekimler, bir an önce, hastanın durumunun belirtilmesiyle yükümlüyüz. Kanaatlerinizi yansıtan kesin raporu lütfen bir an önce verirseniz hükümlünün durumu aydınlanır, dedi.

Vali Gökay, Cerrahpaşa hastanesi Başhekimini göreve çağırırken hiç kuşkuya düşmedi. Ve işi savsaklama yoluna sapmadı. Oysa o dönemde devlet, tüm kurumlarıyla Nâzım'a karşı çalışıyor, ona nefes aldirmıyordu. Vali'nin bu tutumunda Nadir Nadi'nin elbette ki etkisi oldu. Çünkü Nadir Nadi, daima haksızlıklarla savaşıyor ve Atatürk ilkeleri konusunda asla ödün vermeyen prensip sahibi bir başyazardı. Böylece Nâzım'ın haklarını ortaya koyabildim.

Vali'nin telefonundan sonra, hastanenin durumu değişti. Nâzım hakkındaki rapor çıkmak üzereyken, tutucu bir topluluk, hastane bahçesine üşüştü ve: «Komünistler kurtuluyor» diye bir sloganla gürültü çıkardı. Bu yüzden rapor bir süre daha geciktirildi.

Şimdi ise 27 Mayıs Anayasasının ışığı altında bir toplantı yapılırken karşımızda, bu dönemin valisini bulduk. Oysa Nâzım, artık öteki dünyaya göçmüş, ondan çekinecek bir durum kalmamıştı. Böyle olduğu halde, onun hakkında hukuksal açıdan bir toplantı yapma olanağını bulamadık. Bu anlamsız ve yasa dışı yasaklamayı acı bir dille eleştirdim. İki idareci ve iki valinin tutumları üzerine bu karşılaştırmayı yapmak zorunda kaldım.

Bu toplantının yöneticileri, konuşacaklarımızı yayın yolu

ile ortaya koymamızı istediler. Konuşmacılardan birer yazı aldılar. Bunu bir kitap halinde yayınlayacaklarını söylediler. Nitekim de yayınladılar. Ayrıca, Nâzım'a ait elimde bulunan tarihsel belgeleri ve anıları bir araya getirerek, onun gerçek özgürlük savaşını ve adli hatayı ortaya koymamı benden istediler. Orada hazır bulunan bütün dinleyiciler de aynı dileğe katıldılar. Ben de bu isteğe boyun eğdim. Bu kitap işte bu ortak isteğin bir ürünüdür.

NÂZIM HİKMET'İN TEK AVUKATI OLDUM

1949 yılının son ayları. Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman, bir gün bana ozan Nâzım Hikmet'ten söz açtı. Onun hangi hapishanede olduğunu ve kendisiyle görüşmek olanağı bulunup bulunmadığını sordu. Ben de, «Bursa'da yatıyor. Kendisiyle konuşmanız zordur. Fakat Cumhuriyet Savcısı İzzet Akçal, yakın arkadaşımıdır. Kendisiyle görüşmeniz için bir mektup yazabilirim,» dedim.

O dönemde, Vatan gazetesinin hukuk danışmanı ve Yalman başta olmak üzere, bütün yazarların avukatıydım. Ayrıca, bu gazetede; hukuka, kriminolojiye ve demokrasiye değinen yazılar da yayınlıyordum. Yalman, Bursa'ya gitti Savcıya mektubumu verdi. Ve Nâzım'la görüşmek olanağını buldu. Suçsuz olduğu halde, on üç yıldan beri hapishanede yatırıldığını öğrendi. Döndüğü zaman, benimle konuştu. Kendisi doluydu. Bir ozanın, böylesine bir haksızlığa uğraması onu etkilemişti. Bu hızla, «Fikret ve Nâzım Hikmet» diye bir başyazı hazırlayıp bana gösterdi. O dönemde adalet cihazı, siyasal iktidarın elinde idi. Bu nedenle basın üzerindeki etkisi de yoğundu. Gazeteler soluk bile alamıyorlardı. Üçüzlü sorumluluk vardı. Onun için, gazetelerin hukuk danışmanları, bütün yazıları kontrol etmek ve onlarda suç ögesi olup olmadığını araştırmak zorunda idiler. Aksi takdirde, gazete, bir telefon emriyle süresiz kapatılabilirdi. Bu

yüzden, Yalman'ın kaleme aldığı yazıyı inceledim. Yayınlanmasında bir sakınca görmedim. Fakat, gazetenin yazı işleri müdürü, benim görüşüme katılmadı. Ve yazıyı sakıncalı bularak yayınlamadı. Bir hafta sonra Yalman, aynı yazıyı biraz değiştirerek ve sivri uçlarını yontarak 19.8.1949 tarihinde yayınlamayı başardı. Burada, Nâzım'ın cezaevinde kalmasının, ancak komünistlerin işine yarayacağını belirtti. Bu yazı Komünizmle Savaş Örgütünü harekete getirdi. Nâzım'a karşı olan basın, yaylım ateşine geçti.

Nâzım'ı sevmeyenler ve onun özgürlüğe kavuşmasını istemeyenler, resmî örgütleri de harekete geçirmek istediler. Ve hukukçu olmayan Yalman'ın, nasıl olup da haksız bir hükümlülükten söz edebileceğini ileri sürdüler. Yalman, tekrar Bursa'ya giderek, Nâzım'la bir daha görüştü. Döndüğü zaman bana şöyle dedi:

— Nâzım Hikmet, benim yazımdan dolayı kendisine yapılan saldırılara çok üzüldü. Davanın bir kriminoloji uzmanı olarak sizin tarafınızdan ele alınmasını istiyor. Sizin bir zamanlar yayınlamış olduğunuz «Kriminoloji» adındaki eseri ve diğer yayınlarınızı okumuş olduğunu söylüyor. Ve kâlethane vermek için, acele, sizi Bursa'ya çağırıyor. Yardıma ihtiyacı var.

Ben avukatlığa başladıktan sonra, Bursa'ya birçok kez gitmiş ve Bursa Ağır Ceza Mahkemesi'nde savunmalar yapmıştım. Hapishanedeki müvekkillerimi ziyaret etmiştim. Bu arada, aynı hapishanede olan Nâzım Hikmet'le de müdürün odasında konuşmuştum. Fakat bu konuşmalarım, onun başına gelen olayla ilgili olmayıp, tamamıyla başka konulara ilişkindi. Çağrı üzerine Bursa'ya gittiğim zaman, Cumhuriyet Savcısı arkadaşım İzzet Akçal, beni hapishaneye götürdü. Nâzım Hikmeti benimle, müdürün odasında görüştürdü. Çağrısını kabul ettiğimden dolayı hoşnut kaldığı anlaşıyordu. On üç yıldan beri ilk kez derdini dökebileceği bir hukukçu ve bir avukatla karşılaşılıyordu. Bu yüzden biraz heyecanlıydı. Kendisine bu olanağı veren savcıya teşekkürlerini sundu. Havadan sudan söz açmadan, doğrudan doğruya konuya girdik. Kendi işiyle uğraşıyormuş gibi görünen müdürün, söz-

lerimize kulak kabarttığı, her halinden belliydi. Üstelik, oda-ya bir ses alma aygıtının yerleştirildiğini sanıyordum. Zira, o devirde, Nâzım Hikmet sözünü ağza almak, onun hangi hapishanede yattığını sormak, yüreklilik sayılıyordu. Bunları soranlar fişleniyor, alınlarına komünist damgası vuruluyordu. Böyle olunca, on üç yıllık hükümlülükten sonra, onun bir avukatla neler konuşacağını bilmek o zamanki siyasal yönetim için, elbet bir sorun olacaktı. Bütün bunları zihnimizden geçirerek konuşmaya başladık. Nâzım biraz ürkek-ti. Sözleri ağzından dirhemle çıkıyordu. Kaş göz işaretleri yaparak, bazen de Fransızca konuşarak, açılmasını bekledim. O da sadece, elinde duran hükümlülük kararını yavaş yavaş okuyor, bu karara bağlı bazı belgeleri bana gösteriyordu. İlk konuşmamız dört saat kadar sürdü. Hapishane müdürü bir-kaç kez odadan dışarıya çıktı, her defasında yardımcısını kendi yerine oturttu. Ve bizi bir dakika bile yalnız bırakmadı. Sanki hükümeti devirmek için Nâzım'la plan hazırlı-yorduk. Kuşku içinde olan o zamanki siyasal yönetimin ak-lına her şey gelebilirdi. Konuşmalarımız bitince, noter çağ-rıldı. Nâzım bana bir genel vekâletname imzalayıp verdi. Ayrılırken aramızda soluklarımızın birbirine kavuştuğu şö-y-le bir konuşma geçti:

— Nâzım Hikmet Bey, vekâletinizi aldım. Fakat savun-manızı henüz üstüme almış değilim. Zira, önce Ankara'ya giderek askerî mercilerde bulunan dosyalarınızı inceleyece-ğim. Bunları elden geçirdikten sonra, size yararlı olabilece-ğim kanısına varırsam, savunmanızı üzerime alırım. Aksi durumda, boşu boşuna sizi umuda düşürmemek için vekâle-tinizi geri vereceğim.

— Üstat, size anlattıklarımnda hiç bir yanlışlık ve abart-ma yoktur. Bütün gerçekleri söyledim. Hayatta yalandan nefret ederim. Zaten bu yüzden başıma gelmedik belâ kal-madı. Fakat siz de haklısınız. İnceleme yapmalısınız. Yine Bursa'ya gelmenizi sabırsızlıkla bekleyeceğim.

— Nâzım Hikmet Bey, dünyada kendisini az çok haklı bulmayan hiç bir hükümlü yoktur. Oysa, avukatlar dava dı-şında olan kişilerdir. Olayları daha nesnel açıdan ele alırlar

ve bir kanıya varırlar. Siz bana bir ay izin veriniz. Tekrar geldiğim zaman, davanızı kabul etmesem de, size gerçekleri söylemekten çekinmem. Nitekim, avukatlık yaşamımda da-
ima bu ilkeye sadık kaldım. Bu yüzden ne kimseyi aldattım, ne de başkaları tarafından aldatıldım.

DOSYALARIN İNCELENMESİ

Bu sözlerimizi ses alma aygıtında bırakarak, Nâzım'dan ayrıldım ve Ankara'ya hareket ettim. Her biri, bir esrar küpü halinde saklanan bu ünlü dosyaları ele geçirmek kolay olmadı. Bir daha açılmamak üzere dolaplara konulmuş olan bu küflenmiş dosyaların iplerini çözmek ve onları gün ışığına kavuşturup incelemek başlı başına olaydı. Yüksek mercilerden izin almak, ilgili kişiler huzurunda onları incelemek gerekti. Bu çok yorucu bir iş oldu. Bir avukatın dosyayı gözetim ve denetim altında okumak zorunda kalması kadar acı ve sıkıcı bir şey yoktur. Gerçeği öğrenmek ve Nâzım'a yararlı olmak için, her şeye katlanmak, artık görevimiz olmuştu. Dosyaların incelenmesi, delillerin değerlendirilmesi sona erdiği zaman hukuk açısından moralim sarsılmıştı. Başımı iki elimin arasına aldım.

— «Yarabbi! Bu uydurma ve yetersiz kanıtlarla, böyle ağır bir ceza nasıl verilir? Yüzde yüz suçsuz olduğu ortada duran bir insan on üç yıl yok yere neden zindanlarda çürütülür?» Büyük Fransız Devrimi zamanında, giyotine başını uzatmış olan Madam Roland'ın şu sözlerini hatırladım:

«Ey özgürlük, gel gör, senin için ne cinayetler işleniyor!»

Ben de o anda,

«Ey hukuk, gel gör senin adına ne korkunç hatalar yapılıyor» dedim.

Gerçekten, dünya adalet tarihinde birçok adli hatalar okudum. Meslek yaşamımda da bu biçim hataları çok gördüm, haksız yere asılanları da biliyorum. Özellikle Türkiye'mizde yüzlerce, binlerce hatalara rastladım. Türkiye'miz, gerçekten adli hatalar ülkesidir. Zira bilim ve teknik, he-

nüz adalet cihazına girmemiştir. Fakat böylesine, bir hükümlünün boynuna sekiz kez dolanmış yağlı ip gibi, sekiz çeşit adli hata taşıyan bir hüküm ne gördüm, ne işittim. Üstelik bile bile işlenmiş bir haksızlık hepsinden korkunç ve hepsinden daha üzücü idi.

Dosyaları inceliyerek Ankara'dan dönünce, Vatan gazetesine bir rapor verdim ve durumu anlattım. Nâzım Hikmet'i kurtarmak için önce toplumsal savunma yapmak ve ülke kamuoyuna adli hatayı kabul ettirmek gerektiğini açıkladım. Yalman ve gazetenin yazı işleri bu düşüncemi onayladılar. Ve ne kadar sert ve acı olursa olsun bütün yazılarının gazetede yayınlanacağını söylediler.

SAVUNMA PLANI

Bu raporu verdikten sonra, hemen Bursa'ya gittim. Nâzım Hikmet beni heyecanla ve umutla bekliyordu. Ah, o umut.. Nâzım'ı tam on üç yıl iyiden iyiye sarsmış, fakat güneşli yüzünü bir türlü ona göstermemişti. Kendisine dosyaların incelenmesinden doğan sonucu anlattım. Fakat bütün gerçekleri söylemedim. Zira, o sadece yasada suç olmıyan bir eylemden ötürü hüküm giydiği ve tek bir adli hataya kurban gittiğini sanıyordu. Fakat dosyalar kriminolojinin ışığı altına tutulduğu zaman, çıplak gerçek tümü ile kendini gösteriyordu. Onun için, Nâzım'a savunma planını açıkladım ve beş ayrı açıdan savunmaya başlamak gerektiğini belirttim. Bu planım şöyleydi:

- a) **Toplumsal açıdan savunma,**
- b) **Hukuksal açıdan savunma,**
- c) **Siyasal açıdan savunma,**
- d) **Askerî adalet açısından savunma,**
- e) **Tıbbî açıdan savunma.**

a) **Toplumsal açıdan savunma,** Türk kamuoyuna çeşitli adli hataların varlığını kabul ettirmek demektir. Bunun için Vatan gazetesinde bir yazı dizisinin yayınlanması gerektiğini anlattım. Zira, kamuoyunda oluşturulan yanlış düşün-

ceyi ortadan kaldırmadan, onun elindeki kelepçeyi ve ayağındaki zinciri kırmanın olanaksızlığını biliyordum.

b) **Siyasal açıdan savunma**, devlet, hükümet ve parti yöneticileriyle yüzyüze konuşma yaparak, onları adli hatanın varlığına inandırmak demektir. Diktatörlükle idare edilen bir ülkede, kamuoyunun kanısı yetmez. Çünkü yöneticiler, bu kanıya değer vermezler. Ve bütün güç kendi ellerinde olduğu için de, bildiklerinden dönmazler.

c) **Askeri adalet açısından savunma**, bu kurulun, anti-demokratik bir kuruluş olduğunu, kolaylıkla adli hata kapılarını açtığını göstermek demektir.

d) **Hukuksal açıdan savunma** ise, kamuoyu ve politik savunmalar sonuçlanınca yargılamanın iadesi, karar düzeltilmesi ve özel af kapılarını zorlamaktır.

e) Son olarak, **tıbbi savunma** gelmektedir. Bu da, Nâzım Hikmet'in çeşitli hastalıklarını ortaya koyarak, infazı durdurmak ve kendisinin, adli hata düzelinceye kadar, evinde tedavi edilmesini sağlamaktır.

Nâzım Hikmet, önerdiğim bu çalışma programını, çok olumlu buldu ve «Kriminoloji bilimi, sizi, annesinden yeni doğmuş bir çocuk kadar suçsuz buluyor, savunmanızı üzerime alıyorum, sizi özgürlüğe kavuşturuncaya kadar uğraşacağım. Ve öyle umuyorum ki, başarıya da ulaşacağım. Özgürlüğe kavuşacağınız günler uzakta değildir. Yalnız, biraz sabırlı olmamız gerekiyor», dediğim zaman çok sevindi.

Cevap olarak,

«Bana on üç yıl yaşama umudunu veren suçsuzluk inancım, üç beş ay daha beklememi çok görmez,» dedi ve şunu ekledi:

«Biliyorsunuz ki, bana komünist diyorlar. Hem de en tehlikeli türden bir komünist.. Siz, benim savunmama başlarsanız, size çeşitli damgalar vurulacak, başınıza her türlü belalar gelebilecektir. Benim yüzümden bu güne dek çok kişinin canı yandı. Sizi de boş bırakmıyacaklardır. Onun için bu büyük göreve başlamadan önce sizi uyarmak istiyorum.» Ben de:

— Sizin suçsuz olduğunuza ve korkunç bir adli hataya

kurban gittiğimize yürekten inandım. Bu inanç benim rehberim olacaktır. Bunun ötesinde hiç bir şey hiç bir tehlike beni ilgilendirmez. Bir avukat hak ve adalet uğrunda herşeye katlanmasını bilmelidir, dedim.

İstanbul'a döndüm. Nâzım Hikmet'le çalışma programı üzerindeki anlaşmayı gazeteye ve Yalman'a anlattım. Onaylandı. Özgürlük meydan savaşının hukuk yolu ile ve taraftımdan yöneltilmesi uygun bulundu.

İlk yazıyı «Nâzım Hikmet Sorunu» başlığı altında Vatan gazetesine verdim. Gazetenin yazı işleri müdürlüğü daha önce alınan karar gereğince yazıyı 11.XI.1949 tarihinde eksiksiz yayınladı.

I. «NÂZİM HİKMET» SORUNU

Aşağı yukarı 13 yıldan beri ülkemizde bir «Nâzım Hikmet» sorunu vardır. Bu konuyu örten esrar perdesi, şimdiye kadar, bir türlü açılamamıştır. Gerçi, kendisinin hapishanelerden birinde yatmakta olduğu bilinmektedir. Ama, suçu nedir? Bu suçun delilleri nelerdir? Verilen ceza ne kadardır? Kendisini yargılayan merci hangisidir? Bütün bu soruların cevapları yurttaşlarımızın bir bölümünce hâlâ bilinmemektedir.

Durum böyle olunca, Nâzım Hikmet Sorununu herkes kendi kişisel görüş ve düşünce açısından yorumlamaktadır. İş bu yola sapınca, çok doğal olarak, birbirini tutmayan fikir ve görüşler çıkmaktadır ortaya. Kimisi onun suçsuz, kimisi de suçlu olduğunu öne sürmektedir. Ama hiç kimse kendi kanısının desteğini bulup ortaya koyamamaktadır.

Geçen yıl, Bursa Cumhuriyet Savcılığı Vatan gazetesi başyazarı aleyhine bir basın davası açmıştı. Bu davanın savunması için Bursa'ya gitmem gerekti. Âdetim olduğundan, Bursa hapishanesini de ziyaret ettim. Müdür bana hapishaneyi gezdirdi. Hükümlülerle konuşurken orada yatan Nâzım Hikmet'le de görüştim. Ama bu görüşme, daha çok, infaz hukuku ve Bursa hapishanesi üzerineydi. Kendisi, hükümlülüğünü gerektiren olaydan söz açmadı. Ben de ona bir şey sormadım. Avukatlıktaki uzmanlık alanım bakımından,

siyasal olaylar ve siyasal suçlar beni zaten pek ilgilendirmmez. Bu suçların kriminoloji açısından değeri de azdır. Bu yüzden, başka ülkelerde, sık sık, bu gibi suçları içine alan af yasaları çıkarılır ve telâfi edilemeyecek zararların önüne geçilmeğe çalışılır.

Benimle birlikte yaptığı gezilerden birinde Vatan başyazarı da hapisaneyi ziyaret etti ve Nâzım Hikmet'le görüştü. İstanbul'a dönerken bana bu ziyaretten söz etti ve Nâzım Hikmet sorununu anlattı. Bu ziyaret ve görüşme izlenimlerini kaleme aldığını hatırlıyorum. Ama o sıralarda, gazete, basın yasasının pençesinde kıvranıyordu. Yersiz ve gereksiz bir sürü dava açılmıştı. Bu durumdan dolayı zor anlar geçirmeye başlamış olan sorumlu arkadaşlar bu makaleyi yayımlamaktan çekindiler.

Birkaç ay önce, Vatan başyazarı, bir vesileyle, Bursa'yı tekrar ziyaret etti ve Nâzım Hikmet'le görüştü. İstanbul'a döner dönmez de «Tevfik Fikret — Nâzım Hikmet» başlıklı bir makale yazdı. Benden de sorunun hukukî yönüyle ilgilenmemi rica etti. Gazete davayı ele almıştı. O gazetenin hukuk danışmanı ve avukatı olarak, benim de tekrar Bursa'ya gitmem ve işi yerinde incelemem gerekti. Sırf bu iş için Bursa'ya gittim ve Nâzım Hikmet'le görüştim. Bana hükümlülüğüne yol açan olayı anlattı ve kendinde bulunan dava evrakını verdi. Ben bunlarla yetinmeyerek resmi mercilerde bulunan bu konuyla ilgili dosyaları da incelemek gereğini duydum. Bütün bu inceleme ve araştırmaları daha sağlıklı yapabilmem için, Nâzım Hikmet bana vekâlet vermeyi uygun buldu.

Uzun zamandan beri kamuoyunu uğraştıran bu «hukukî olayı» esaslı şekilde incelemeye koyuldum. Kesinleşmiş olan hükümlülüğe ilişkin dosyaları kriminolojinin ışığı altında inceden inceye gözden geçirirken şu soruların cevaplarını bulmaya uğraştım: Nâzım Hikmet'e yüklenen ve işlediği kabul edilen suçlar nelerdir? Bu suçların öğeleri ve delilleri nelerdir? Suçlar ceza yasalarının hangi maddelerine uydurulmuştur? İşlenen suçlarla yasaların bu maddeleri arasındaki ilişkinin derecesi nedir?

Bu arada, söz konusu suçları işlediği öne sürülen Nâzım Hikmet'in psikolojisi üzerinde de bir süre durdum. Çünkü, kriminolojide, suçlu sayılan insan, işlenen suçtan daha önemlidir. Onun üzerinde de durulması gerekir. Bütün bunları ve özellikle de, 28 yıl ağır hapis cezasıyla sonuçlanan kararda etkisi ve rolü bulunan bütün hukukî öğeleri incelemek zorunda kaldım.

Demokrasiyle yönetilen ülkelerde düşünce özgürlüğü vardır. Taşıdığı fikirden dolayı hiç kimse suçlanamaz ve kınanamaz. Yalnız, her ülke, bu fikirlerden hangisinin yayılmasını tehlikeli görürse, ona karşı yasal önlemler alır ve yaptırımlar koyar. Bizim yasalarımız da, özellikle son zamanlarda, sağ ve sol ideolojilerin yayılmasını tehlikeli bulmuş ve gerekli yaptırımları koymuştur. Ama böyle soyut ideolojileri kuramsal olarak beğenen ve kafasında taşıyan yurttaşları da suçlu saymamıştır ve sayamaz. Çünkü, suçu oluşturan şey, taşınan fikirler değil, sadece eylem ve davranışlardır.

Bu bakımdan, ben, Nâzım Hikmet işini üzerime alırken, onun, beyninde taşıdığı ya da taşımadığı soyut fikirlerle hiç bir zaman ilgilenmedim. Kendisine bu konuda hiç bir soru sormadım. Ben bir hukukçuyum. Beni sadece Nâzım Hikmet'in bu olaydaki eylem ve davranışları ilgilendirir. İşte, dosyada aradığım bu eylem ve davranışları, yasanın kalıpları içine koyarak, onların tehlike derecesini kendi görüş açımdan ölçmeye uğraştım.

Hukukta herkesin eylemine değer biçen ortak bir ölçü vardır: Yasa... İşte, Nâzım Hikmet'in yaptığı öne sürülen eylemleri ben de bu ortak ölçüye vurdum. Önce, ortada, yasaya aykırı ve hükümlülüğü gerektirecek bir olayın bulunup bulunmadığını araştırdım. Sonra, yasaya aykırı bir durum varsa, bunun karşılığı olan ceza nedir, noktası üzerinde durdum.

Hukuk biliminin tarafsız yöntemlerini uygulayarak gerçekleştirdiğim bu çalışmaların sonuçlarını, dizi makaleler halinde, kamuoyunun huzuruna çekinmeden koyacağım. Bu yazıların sonu alındığı zaman görülecektir ki; Nâzım Hik-

met'in ağır mahkûmiyetinde açık ve belli adli hatalar vardır. Bunları ayrıntılarıyla açıklamak ve göstermek görevimiz olacaktır. Bu hataları, bütün çıplaklıklarıyla, ilgili mercilerin gözleri önüne sereceğiz. Savunduğumuz esas ve ilkelerin doğruluğu ya da sonuç olarak, adli hatanın varlığı kabul edilirse, geri kalan cezanın çektirilmesini derhal durdurmak gerekecektir. Çünkü, suçsuz bir adamın hapishane köşelerinde inlemesi kadar kamuoyunu sarsan ve adalet duygusunu inciten hiç bir şey düşünülemez.

MEHMET ALİ SEBÜK

Vatan Gazetesi

(11.11.1949)

DEĞERLENDİRME

Bu yazı, Nâzım Hikmet davası üzerine kapanmış olan siyah perdeyi bir parça aralayabildi. Bu adeta; hukukçuların ve doktorların «feth-i meyyit» dedikleri, «mezar açma» gibi bir şeydi. Çünkü, Nâzım Hikmet, yirmi sekiz yıl süre ile tabuta konulmuş ve toprağın içine gömülmüştü. Türk hapishanelerinde yirmi sekiz yıllık hükümlülüğe dayanmış ve sağ olarak dışarı çıkmış bir babayiğit görmedim. Bu cezayı alanlar, belki de hapishanelerden çıkabilir. Fakat genel aflardan, infaz yasalarından yararlanarak, daha önce özgürlüğe kavuşabilirler. 1953 yılına kadar, ülkenin infaz sistemi, daha insancıl ve hükümlü insana daha dönük bir durumdaydı. İş temeli üzerine kurulmuş olan hapishanelerde kalanların cezası yarıyarıya indirilirdi. Yani bir **gün**, iki güne sayılırdı. Nâzım da hükümlü olduğu zaman infaz yasası yürürlükte olduğu için, onun yirmi sekiz yıllık cezasının on dört yıla indirilmesi gerekirdi. Fakat Nâzım Hikmet'i iş temeli üzerine kurulmuş olan hapishanelere göndermediler. Ve bu yolla da hakkını yediler. Genel aflardan da yararlandırmadılar. Onun için, kesilen cezayı tam ve eksiksiz olarak çekmesi gerekiyordu. Görülüyor ki, hapishanede bile öteki hükümlülere tanınan hakları ondan esirgemiş bulunuyorlardı.

Bu yazının yayınlandığı gün; yaşlı ve gözleri tam gör-

meyen bir kadın, kalın bastonuna dayanarak yazıhaneye girdi. Bana şöyle seslendi:

«Evlâdım, ben Nâzım'ın annesiyim. Allah senden razı olsun, oğlumun savunmasını üzerine aldın. Demek ki, suçsuz olan oğlum, nihayet özgürlüğe kavuşacak, öyle mi? Teşekkür ederim». Sonra boynuma sarıldı ve hüngür hüngür ağlamaya başladı. Bu talihsiz anne ile uzun uzadıya konuştuk, dertleştik. O da bana vekâlet verdi ve sık sık yazıhaneme uğrayarak oğlu hakkında bilgi aldı. Oğlunun kurtulması yofunda bütün yetkileri bana devretti ve elindeki belgeleri verdi.

Yazının yayınlanmasından sonra, günlerce yazıhanemin ve evimin telefonları işlemeğe başladı. Bunu teşekkür ve tehdit dolu mektup yağmuru izledi. O zaman nasıl bir yükün altına girmiş olduğumu daha iyi anladım. Ve verdiğim isabetli karardan dolayı kıvanç duydum.

2. NÂZİM HİKMET DAVASININ GERÇEK KANITLARI

«Nâzım Hikmet, Harp Okulu ve Donanma Komu-
luğu askerî mahkemelerince ayrı ayrı yargılanmıştır. Her
iki mahkemenin savcısı, kendisini, askerî isyana itmekle
suçlamıştır. Yapılan duruşmalar sonunda, bu mahkemeler,
savcıların kanılarına uyduklarından, Nâzım Hikmet'i, top-
lam 28 yıl ağır cezaya çarptırmışlardır.

Yargıtay'da geçen şeref dolu meslek hayatım, bana,
mahkeme kararlarını inceleme sanatını öğretti. Buna göre
ben, Nâzım Hikmet hakkındaki kararları, önce gerçekle-
me sonra da suç öğeleri bakımından ele alarak incele-
yip çözümleyeceğim. Kararları gerçekleşme açısından in-
celeme işi, doğrudan doğruya olayın kanıtlarını ilgilendi-
rir. Bu yolla yapılan inceleme, mahkemelerin ne çeşit kanıt-
lara dayanarak bu ağır sonuca ulaştıklarını gösterir.

Suç öğelerini ilgilendiren incelemelerin ise olay kanıt-
larıyla hiç ilgisi yoktur. Bu, yalnızca olayın yasa çizgisi için-
deki durumunu ve yerini belirler. İşlenmiş bir eylem bile
olsa, bu eylem, uygulanan yasa maddesindeki suç öğelerine
uymazsa, ortada suç vardır, denemez.

Kanıt dediğimiz şey nedir?

Bir olgu ya da olayın belirli biçimde geliştiği kanısını
ortaya koyan bir belirtidir. Kanıt niteliği taşıyan bu belirti,

kesin bir sonuç vermeli ve yargıçların vicdanlarında en küçük bir kuşku bırakmamalıdır. Bu bakımdan kriminolojide kanıt deyince zan ve kuşku asla söz konusu olamaz.

Kanıtlar itiraf, tanıklık ve somut kanıtlar olmak üzere üç bölümde özetlenebilir. Yargıtay verilmiş olan son kararları gerçekleşme yönünden incelerken önce, bu üç tür kanıtın var olup olmadığına bakar. Biz de aynı biçimde davranarak Nâzım Hikmet aleyhine ortaya çıkan bu iki askerî mahkeme kararında, bu üç kanıttan hangisinin var olduğunu araştıralım: İtiraf yoktur. Nâzım Hikmet, hazırlık, ilk ve son soruşturmada herhangi bir itirafa bulunmamış, aksine kendine yüklenilen sözleri soruşturmanın her derecesinde yadsımıştır. Olay, somut kanıtlardan da yoksun bulunmaktadır. Geriye tanıklık kaldı. Tanıklar kriminolojide, gören ve işiten olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci sıraya girenler, olaya doğrudan doğruya tanık olanlardır. İkincilerin olaya tanıklığı dolaylıdır. Bunlar olayı görmediği ve doğrudan doğruya işitmedikleri halde başkalarından naklen duyan kimselerdir.

Nâzım Hikmet'in davalarında bu anlamda bir tanıklık da yoktur. O halde, bu iki mahkeme neye dayanarak bu suçları var saymış ve 28 yıl ağır hapis cezası vermiştir? Bu mahkemeler, aynı olayda suçlu olarak sorguya çekilen ve aynı eylemden dolayı hüküm giyen birer asker kişinin söylediklerine dayanmıştır.

Gerçekten Harp Okulu Mahkemesi, bir askerî öğrencinin ve Donanma Komutanlığı Mahkemesi de bir Assubayın, Nâzım Hikmet'e malederek söylediği sözleri kanıt saymıştır. Bu iki askerî kişi, ilk soruşturmada verdikleri ifadede Nâzım Hikmet ile görüştiklerini ve onun kendilerine bazı sözler söylediği kabul edilmiştir.

Fakat bu iki görüşmenin Tanrı'dan başka tanığı yoktur. İşte, mahkemelerce, bu sözlerin Nâzım Hikmet tarafından söylendiği kabul edilmiştir.

Tanıklığın bir niteliği de tarafsızlıktır. Sözleri kanıt olarak kullanılacak tanığın, olay ve taraflarla ilgisi bulunmaması gerekir.

Oysaki bu asker kişilerden her ikisi de, Nâzım Hik-

met'le birlikte askeri isyana itmekten suçlanmış ve hüküm giymişlerdir. Yargıtay'ın kararlarına giren bir ilke vardır. Aynı olayda suçlu olarak sorguya çekilen ve haklarında kamu davası açılan kimselerin bir öteki aleyhindeki sözleri geçerli değildir. Böyle sözler, karşı tarafa suç yükleme çabasından öteye gidemez.

Kaldı ki bu iki kişi de, yargıç önüne çıktıklarında ilk soruşturmadaki sözlerinden dönmüşler ve Nâzım Hikmet'in kendilerine böyle şeyler söylemediğini açıklamışlardır.

Nâzım Hikmet'e maledilen ve mahkemelerce kanıt olarak kullanılan bu sözler nelerdir? Harp Okulu Mahkemesi kararından şunları öğreniyoruz: 1937 yılında sol fikirlere eğilimi olan bir Harp Okulu öğrencisi, Nâzım Hikmet'le görüşmek isteğine kapılıyor. Ve bir gün kendisine Beyoğlu Sinemalarından birinin holünde rastlıyor. Resimlerinden tanıdığı için tanışlık gösteriyor. Nâzım Hikmet, bu gencin sözlerine kulak asmayarak onu başından savıyor. Fakat 3/12/1937 gününe denk gelen şeker bayramı arifesinde, aynı genç, okuldan kaçarak Nâzım Hikmet'in Nişantaşı'ndaki evine gidiyor ve onu ziyaret ediyor.

Bu genç, ilk soruşturmadaki sözlerinde, Nâzım Hikmet'le bir saat kadar konuştuğunu ve kendisine bazı sorular sorduğunu bildiriyor. Nâzım Hikmet'in de ona aşağıdaki cevapları verdiğini öne sürüyor:

«Ülkemizde üniversite çevresi faşist unsurdur. Türkiye'ye en büyük tehlike faşizmden gelir. Siz gençsiniz. Başınızı şimdiden ateşe atmayın. Yazık olur. Tedbirli olunuz, sizin bu fikirde olduğunuzu bilenlere karşı saptığınızı aşılayınız. Siz ileride ordunun güçlü elemanı olacaksınız. Orduya girince, köylü neferlere, önce Cumhuriyeti ve sonra komünistliği aşılayacaksınız. Türkiye'de doğrudan doğruya komünistlik olmaz. İlk zamanlarda bulacağınız fırsatlardan yararlanarak Almanya ve İtalya'nın Türkiye'ye düşman olduklarını ve Almanya'nın Balkanlar ve Anadolu üzerinden Basra Körfezi'ne inmek ve İtalyanlar'ın da güney sınırlarımızdan ülkemize faşizmi yaymak istediklerini anlatmalısınız.»

İşte Nâzım Hikmet'in, Harp Okulu Askeri Mahkemesi-

ne düşmesine neden olan sözler bunlardır. Fakat Harp Okulu öğrencisi duruşmaya çıktığında bu söylediklerini yadsı-mış ve Nâzım Hikmet'in kendisine böyle şeyler söylemediğini açıklamıştır. Buna karşın, mahkeme öğrencinin ilk soruşturmadaki sözlerini kanıt saymış ve Nâzım Hikmet'i, orduyu isyana itmekten dolayı 15 yıl ağır hapis cezasına çarp-tırmıştır.

Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi kararından da şunları öğreniyoruz: Bir deniz assubayı Nâzım Hikmet'le görüşürken, kendisine şunları söylemiş olduğunu ilk soruş-turmada ileri sürüyor:

«Bana, donanmadaki fakir askerlerin adresini gönder, onlara para yollayacağım...» Bu assubay, yargıç önüne çık-tığında bu sözlerini yadsıyarak, Nâzım Hikmet'in kendisi-ne böyle şeyler söylemediğini belirtiyor. Fakat mahkeme, ilk soruşturmadaki sözleri kanıt olarak kullanmış ve askerî is-yana itelemekten dolayı Nâzım Hikmet'i 20 yıl cezaya çarp-tırmıştır.

Yukarıda açıkladığım gibi Nâzım Hikmet'in söz konusu askerî kişiler önünde bu sözleri söylediği hakkında hiç bir yasal kanıt ve iz yoktur. Buna karşın askerî mahkemeler, duruşmada red ve inkâr edilen bu sözlerle dayanarak Nâ-zım Hikmet'i 28 yıl ağır hapis cezasına çarptırmıştır. Şu duruma göre her iki askerî mahkemenin kararı, yasal ka-nıtlardan yoksun bulunmaktadır.

Bu hükmü vermiş olan askerî mahkemelerin beşer üye-sinden dördü, hukuk öğrenimi yapmamış ve yargıçlık nite-liği taşımayan ordu subaylarıdır. Bu yargılara katılmış olan kişiler, söylendiği kesin olmayan bu sözleri kanıt diye be-nimserken acaba kuşku ile titremediler mi? Hukukî ve ke-sin bir durum göstermeyen böyle bir kanıt önünde karar-sızlığa ve üstelik vicdanî sorumluluk duygusuna kapılma-mak olanağı yoktur. Çünkü bir kanıtın gücü ve değeri hakkında vicdanlarda önemli kararsızlık belirlediği zaman or-tada kuşku var demektir. Kuşku ise suçluluğun değil, suç-suzluğun kanıtıdır.»

MEHMET ALİ SEBÜK

Vatan Gazetesi

(18.11.1949)

DEĞERLENDİRME

Bu yazıda, Nâzım Hikmet'in komünist propagandası yapmaktan değil, askerî isyana kışkırtmaktan hüküm giydiğini belirttim. Bu yazı kamuoyunda hayret ve dehşet havası uyandırdı. Zira, çok kimse, Nâzım'ın komünizm propagandası yapmakla suçlandığını sanıyordu. Onun için ortaya konulan gerçek, kamuoyunu tümü ile karıştırdı.

Ayrıca bu yazımda, hangi çeşit delille mahkûm edildiğini de ortaya koydum. Ve yasalarımızda gösterilen delil türünden hiç birisinin ortada bulunmadığını açıkladım. Demek ki, Nâzım'ın hükümlülüğü kesin delilden de yok-sundu. O halde on üç yıl süreyle nasıl oldu da hapishanede yatırıldı? Kamuoyu ikinci kez derinden sarsıldı. Bu yazının yayınlanmasından sonra da, gazeteye ve bana birçok mektup geldi, telefonlar edildi. Nâzım'ın moralini yükselten bu ikinci yazıdan sonra, kendisini sık sık ziyarete başladım. Yazılardan çok memnun kaldığını söyledi. Nasıl teşekkür edeceğini bilemiyordu.

Bu yazıları okudukça, haksız yere uğradığı hükümlülükte rol alanları eleştirmesini, onların tutumundan yakınmasını bekliyordum. Fakat, o, kendisini mahkûm eden yargıç ve savcılar hakkında ileri geri hiç bir şey söylemedi. Hatta mahkûm edilmesi için emir verenleri dahi, ele alan tek söz ağzından kaçırmadı. Ben bu tutumu karşısında hayret ve takdirlerimi saklayamadım. Zira, şimdiye kadar

birçok cinayet ve ceza davası aldım. Sanıklarla görüşürken, onlar, kendilerini hapishaneye düşürenler hakkında ateş püskürürler. Ve devamlı onların aleyhinde bulunurlar, kin ve intikam duyguları saçarlar. Hapishaneden çıktıkları zaman hesap soracaklarını söylerler. Hatta bazıları sırf bunlardan intikam almak için hapishaneden kaçmanın yollarını da bulur. Ve derhal düşmanlarının kapısına dayanarak yeni cinayetlerini işlerler. Bu çeşit tepkileri gösterenler, sadece suçsuz olarak hapishaneye düşenler değildir. Suç işlemiş olanlar da, kendileri aleyhinde tanıklık yapanları, suçlarını ihbar edenleri öldürmek isterler. Bu uğurda işlenmiş çeşitli cinayetleri, her gün gazetelerin manşetlerinde okumak olanağı vardır. Nâzım yüzde yüz suçsuz olduğu, kendisini hapishane yerine mezara koymuş olan kişileri bildiği halde, adlarını hiç ağzına almazdı. Onun bu dürüst karakteri karşısında, ne diyeceğimi bilemiyorum. Bunu kendisine anlattığım zaman, gülerek karşılık verirdi: «Özgürlüğümü kaybedince, beni buraya düşürmüş olanlar hakkında tek söz söylemedim ve tek satır da yazmadım. Bilerek, bilmeyerek bana kötülük edenlerin adlarını hatırlıyorum, size sayabilirim. Fakat bir ateş yanmış ve mangalda onun soğumuş külü kalmıştır. O külleri üflemede ne yarar vardır. Hapishaneye düşmeden önce kendileriyle düşünce çatışmaları yaptığım kişileri eleştirdim. Onları kamuoyu önünde küçük düşürecek şiirler de yazdım. Fakat, o zaman özgürdüm. Onlar da bana cevap verebilirlerdi.» Burada bana Hamdullah Suphi, Peyami Safa, Ahmet Haşim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu aleyhinde yazdığı şiirlerden bazı bölümler okudu. «Onlarla kalem savaşı yaptık. Bir kısım kamuoyunu, aleyhimde oluşturdular. Beni hapishaneye düşüren etkenler arasında onların da çabası vardı. Bunlar, paslanmış silâh kullanarak benimle savaşa girmişlerdi. Daha ziyade siyasal iktidarların arkasına saklanarak, onların nimetlerinden yararlanarak bana saldırdılar. Onlar, topluma değil, kendilerine çıkar sağlayanlara dönük idiler. Ben ekmek parası kazanmak için, tırnaklarımla toprağı kazarken, onlar viski salonlarında benimle alay ederek sefahat âlem-

leri yapıyorlardı. Üstelik halkın değil, Osmanlı devrinin zihniyetini yaşatanların dilini kullanıyorlardı.»

Nâzım Hikmet'in başına gelen felâketin nedeni merhum Mareşal Fevzi Çakmak olduğu hakkında kamuoyunda oluşmuş bir kanı vardır. Nâzım'a bunu sordum. O da, bu söylenenleri duyduğunu belirtti. Bunun mümkün olabileceğini de sözlerine ekledi. Fakat, Mareşal, emir dahi etse, hüküm vermekle yükümlü olan yargıçların vicdanlarından ayrılmaması gerektiğini anlattı. «Bana istediğim gibi savunma yaptırmayan ve beni susturan Mareşal değil, bu önyargılı yargıçlardır. Avukatlarım dahi serbest bir savunma yapamadılar. Zaten duruşmalarım gizli sürüp gitti. Onun için, kamuoyu, benim uğradığım haksızlığı öğrenmek fırsatını dahi bulamadı. Ben karşımda hiç bir zaman gerçek yargıçları görmedim.» dedi. Nâzım bunu söylerken, Fransız Kralı 16. Louis'nin avukatı De Sèse'in şu sözlerini hatırladım: «Ben karşımda yargıç arıyorum, fakat yalnız davacı görüyorum.» Yani 16. Louis'yi mahkûm edenlerin, hem yargıç hem de davacı olduklarını ortaya koyuyordu. Allah kimseyi böyle yargıçlar önüne çıkarmasın. Ben de meslek hayatımda, bazen yargıçların tutumlarından, müvekkili mahkûm edeceklerini anlıyordum. Çünkü on yıl kadar yargıçlık ve savcılık yaptım. Onun için, karşılarında savunma yaptığım böyle yargıçları karşımda gördüğüm zaman, susamıyorum. Yasal nedenler bularak onların davaya bakmaktan vazgeçmelerini istiyorum. Bu yolla davayı daha tarafsız bir yargıca aktararak, müvekkilimin haklarını korumak yoluna gidiyorum. Yargıç da bir insandır, çeşitli nedenlerle hataya düşebilir. Zaten ünlü bir söz vardır: Hata insanlar içindir. Onun için Hazreti İsa şöyle diyor: «Siz hüküm vermeyiniz.» Hüküm Tanrıya özgü bir iş olduğunu ve insanların hüküm verirken çok dikkat etmeleri gerektiğini söylemek istiyor. Hamdolsun, Türkiye'de çok vicdanlı yargıçlar da vardır. Allah onların eksikliğini bizlere göstermesin.

Görülüyor ki, Nâzım Hikmet, kendisi hakkında önyargılara saplanmış olan yargıçları dahi, asla eleştirmemiştir.

Bu karakter sağlamlığını, bu büyük meziyeti başka hiç bir müvekkilimde görmedim doğrusu.

Af yasası kesinleşip de kendisini hastaneden alıp evine bırakırken dahi; kendisine kötölük etmiş olanlara en küçük bir sözle takılmada bulunmadı. Bu ikinci yazı, Nâzım Hikmet hakkındaki sis perdesinin biraz daha dağılmasını sağladı.

3. NÂZIM HİKMET'E AİT EYLEMLERİN SUÇ ÖĞELERİ

Nâzım Hikmet, Harp Okulu ve Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemeleri tarafından mahkûm edilmiştir. Bu hükmümlülüğe esas tutulan ve kendisinin söylediği kabul edilen sözlerin niteliğini geçen yazımda açıklamıştım. Aynı yazıda, söz konusu sözlerin Nâzım Hikmet tarafından söylenmesine ilişkin yasal kanıtların bulunmadığı kanısında olduğumu da belirtmiştim. Bu sözlerin Nâzım Hikmet tarafından aynen söylenmiş olduğunu bir an için kabul edelim ve bu sözlerin yasa çerçevesi içindeki durumunu inceleyelim:

Bu sözler, nitelikleri bakımından, Askerî Ceza Yasasının kapsamına giren suçlardan birinin konusunu oluşturabilir mi? Gerçekten de, yukarıda adları geçen iki mahkeme, bu sözleri Askerî Ceza Yasasının 94'üncü maddesine aykırı birer suç saymıştır.

Bu maddeye göre; birden çok askerî kişiyi, hep birlikte, yönetici ya da üste karşı söz dinlememeye sevkeden, isyan kışkırtıcısı sayılır. Demek ki; bu maddedeki suç öğelerinin oluşabilmesi için, birden çok askerî kişinin hep birlikte üste karşı kışkırtılmış olması gerekir.

Oysa, Harp Okulu Mahkemesi kararında belirtildiği gibi, söz konusu sözler, tek bir Harp Okulu öğrencisine ve

Donanma Komutanlığı Mahkemesi tarafından kabul edildiği gibi de, bir assubaya söylenmiştir. Bu maddedeki suç öğelerinin oluşabilmesi için her iki mahkeme kararında, en aşağı iki kişiye söylenmiş olduğunun tanıtlanması gerektirdi. Demek ki; her şeyden önce, olayda, birden çok askerî kişi bulunmamaktadır.

Bundan başka, birden çok askerî kişinin hep birlikte kışkırtılması da gerekmektedir. Olayda bu öğe de tamam sayılamaz.

Son olarak, ortada, âmir ve üstlerin bulunması gerekir. Burada, ne kışkırtılan birden çok asker, ne de aleyhinde kışkırtılma gerçekleştirilen âmir ve üst vardır.

Öyleyse, her iki mahkeme kararında anılan sözlerin 94'üncü maddenin öğeleriyle ilgi ve ilişkisi yoktur. Böyle olunca da, olayda uygulanan yasa maddesinin suç öğeleri tamam değildir.

Yukarıdan beri açıkladıklarım, suçun maddî öğelerini ilgilendirmektedir. Ceza hukukunda bir de, suçun mânevî öğesi olan «kasıt» vardır. Nâzım Hikmet'in askerî isyana kışkırtma kasıt ve niyeti güttüğüne ilişkin herhangi bir kanıt gösterilememiştir.

Suç, yasaya aykırı davranmaktır. Bu bakımdan, ceza yasaları suç sayılan eylemleri açıklamış ve göstermiştir. Ayrıca da, yasanın açık olarak suç saymadığı bir eylem için kimseye ceza verilemeyeceğini söylemiştir. Bunu, Roma hukukunun ayakta duran bir sözüyle ve kısaca belirtebiliriz: «Mullum Crimen Sine lege». Yasada yeri bulunmayan eylem suç olmaz. Gerçi, askerî mahkemeler, bu sözleri, 94'üncü madde kapsamına giren birer suç saymışlardır. Ama, yukarıda belirttiğimiz gibi, söz konusu sözlerin Askerî Ceza Yasasındaki herhangi bir madde ile ilgisi bulunmamak gerekir. Öyleyse, burada, «yasada yeri bulunmayan eylem suç olmaz» ilkesine aykırı davranılmıştır.

Askerî mahkemeler de, verdikleri kararlarda gerekçe göstermek zorundadırlar. Bu gerekçe, verilen kararların temelini oluşturur. Ve kesilen cezaların, her türlü kuşkudan uzak olan yasal dayanağını gösterir.

Nâzım Hikmet'e ilişkin hükümlülük kararlarının da gerekçesi vardır. Ama bu gerekçenin, hükümlülüğe esas olan olgu ile pek de ilgisi yoktur. Buna neden de olayın nitelendirilmesiyle uygulanan madde arasında hemen hemen ilişki bulunmamasıdır.

Örneğin; Harp Okulu Mahkemesi kararının bir yerinde şöyle denmektedir: «Nâzım Hikmet'in ordu içerisinde sosyalizmin ilkelerinin yayılması ve bunun sonucu olarak, bir devrimle ülkenin komünist devlet haline gelmesi için ordu içerisindeki komünizmin nasıl yayılacağı konusundaki direktiflerini, Harp Okulu'nda bu fikri benimsemiş başka mesai arkadaşlarının bulunduğunu bildiğini Ömer Deniz'e söylemesinin ve Ömer Deniz'in ise daha önce başlayan çalışmasıyla aynı fikirleri okul arkadaşlarına aşıladığının belirlenmiş bulunması, ordu içerisinde sosyalist ilkelere dayalı ve bunun devletleşmesi demek olan komünist bir devlet rejimine dönüşmesini amaçladığı, orduda bir devrim hareketi yaratmak ve arkadaşlarını bu yolda teşvik etmek niteliğinde görülmüştür.»

Nâzım Hikmet, askerleri âmirlerine karşı isyana kışkırtmaktan hüküm giymiştir. Onun ordu içinde bir devrim hareketi yaratacağına ve yukarıda söylenen hareketleri yapacağına ilişkin ne bir ihbar ve ne de bir iddia vardır. Duruşmanın konusunu oluşturmamış olan bu tür olguların gerekçede sıralanmış olmasının nedenleri bir türlü anlaşılamamıştır.

Çünkü; olay tarihinde, orduda komünistlik propagandası yapmak ve bu iş için dernek kurmak suç değildi. Bu türden eylemler, o zamanlar ceza sınırlaması altına alınmamıştı. Kaldı ki; bir eylem hem askerî isyana kışkırtma, hem de komünistlik propagandası niteliğinde anlaşılamaz. Bunun tersini kabul etmek, bir koyundan iki post çıkarmak olur.

Bu bakımdan, suç olmayan ve Askerî Ceza Yasasının ceza sınırlaması altına almadan komünistlik propagandası olayından söz etmek, hükümlülük kararının gerekçesini oluşturamaz.

Aynı kararı okumaya devam edelim: «Nâzım Hikmet orduda bir devrim ve parçalanmayı amaçlayan bu eylemleri dolayısıyla ordunun yüksek disiplin ve güvenliğinin zara uğraması, bozulması ve ordunun kuvvet ve varlığının sarsılması sonucu olarak bu eyleme karışmış olan askerî kişilerin ordunun kuvvet ve varlığını belirten görev emirlerinin yerine getirilmemesine ve âmir ve üstlere fiilen saldırı sonucunu doğurabilecek bu eyleme teşvik niteliğinde olması nedeniyle yasal öğeleri bakımından eylemleri 94'üncü maddesine uygun görülmüştür.»

Burada, Nâzım Hikmet'in, orduda bir devrim ve parçalanmayı amaçlayan eylemlerinden söz edilmiştir. Oysa böyle bir eyleme giriştiği konusunda ne bir ihbar, ne bir iddia vardır. Bundan başka, aynı kararda, görev emirlerinin yerine getirilmemesi ve âmir ve üstlere saldırı sonucunu doğuracak eylem de yoktur. Nâzım aleyhinde toplanan biricik kanıt, iki askerî kişiye söylediği sözlerdir. Bu sözleri de onun, iddia edildiği şekilde söylediğine ilişkin kesin kanıt bulunamamıştır. İşte, askerî mahkeme, bu sözlerin, nasıl orduda bir devrim ve parçalanmayı amaçlayan eylem niteliğinde olduğunu bildirmemiştir.

Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesi de, sözü geçen sözlerle donanmanın parçalanma ve devrim tehlikesiyle kârşî karşıya kalacağını kabul etmişse de, bunun dayanaklarını göstermemiştir.

Bu açıklamalarımıla, Nâzım Hikmet'in söylediği kabul edilen sözlerin, Askerî Ceza Yasasının kapsamına giren bir suç oluşturmadığı ve özellikle, 94'üncü maddenin öğelerini taşımadığı yolundaki kanımı belirtmiş oluyorum. Aynı sözler, komünistlik propagandası niteliğinde de görülemez. Çünkü; eylemin yapıldığı tarihte böyle bir suç yoktu.

Sonuç olarak, «yasada yeri bulunmayan eylem suç olmaz» ilkesine aykırı davranılmış ve açıkça suç olmayan bir sözden dolayı 28 yıl ağır hapis cezası verilmiştir.

MEHMET ALİ SEBÜK

Vatan Gazetesi

(23.11.1949)

DEĞERLENDİRME

Burada, her iki hükümlülük kararında uygulanan mad-
denin suç öğelerinin bulunmadığını belirttim. Zira, kendisi-
nin orduda komünizm propagandası yapması suç değildi.
Böyle bir madde Askerî Ceza Kanunu'nda olmadığı için,
kendisinin askerî isyana kışkırtmadan mahkûm edildiğini
yazdım. «Bir eylem iki ayrı suçun konusu olamaz. Ve bir
koyundan iki post çıkmaz.» dedim. Kanunsuz suç olmaz il-
kesine aykırı hareket edildiğini ortaya koydum. Yazılar baş-
ladıktan sonra, Nâzım Hikmet'le görüşme temposunu hız-
landırdım. Bir yandan moral gücünü ayakta tutmak, diğer
yandan yazı malzemesini hazırlamak için sık sık onu zi-
yarete gidiyordum. Bu ziyaretlerimde uzun uzadıya kişili-
ğinden, oradaki hükümlülerin durumundan, infaz sistemi-
mizin kötülüğünden söz ediyorduk. Ahmet Emin Yalman
da ziyaretlerini sıklaştırdı. Oradan İstanbul'a dönüşte, he-
men benimle ilişki kurarak edindiği izlenimleri bana aktarı-
yordu. Bu biraz da Nâzım'la hesaplaşmak gibi bir şey olu-
yordu. Yalman bir yandan Nâzım'a yardım etmek, bir yan-
dan da onun komünist oymasından dolayı gazeteye gelecek
tehlikeyi önlemek istiyordu. Onun için Nâzım'ın Moskova'ya
bağlı bir komünist olmadığını kendi ağzından öğrenip yayın
yapmak amacındaydı. Ben ise bunun tam tersine Nâzım'ın
düşünceleri üzerinde durmıyarak, sadece, haksızlığa uğra-
yan bir insan sıfatıyla ele alınması ve kurtarılması gerek-
tiği kanısındaydım.

N. HİKMET - AHMET EMİN TARTIŞMASI

Bu konuda Nâzım, Yalman'la sık sık tartışıyordu. Nâzım'ın üzerine varmamasını Yalman'a öneriyordum. Yalman, Bursa'dan dönüşlerinde Nâzım'la olan konuşmalarında, kendisine yönelttiği soruları ve aldığı cevapları da bana aktarıyordu. Bunlardan bazı örnekler vermek istiyorum.

Soru: «Sizin, vatan sevgisiyle ilginiz olmadığını söylüyorlar. Komünistler sizin için pul çıkarmış. Bulgaristan'da bir okula adınızı vermişler. Şiirleriniz, komünistler tarafından çeşitli dillere çevrilmiş.»

Cevap: «Yabancılar böyle şeyden yararlanmışlarsa, benim suçum nedir? Onları ben mi bu işe soktum? Şiirlerimin başka dillere çevrilmesini yasaklamak da elimden gelmez. Vatana bağlılığım derindir. Çünkü ona dilimle bağlıyım. Bundan kuvvetli bağ olamaz. Türk dilini kullanan, ülkesini sevdiğini kanıtlayan, onun uğruna her acıyı göze alan bir insanın yurtseverliğinden kuşku duyulmaz.»

Soru: «Sizinle açık konuşmaya geldim. Avukat Mehmet Ali Sebük'ü hapis haneye çağırdınız. Kendisine vekâlet verdiniz. O da sizi kriminoloji metotlarıyla savunmayı kabul etti. Ayrılırken kendisine demişsiniz ki, «Benim yüzümden kimseye bir zarar gelmesini istemem. Benim bir komünist olduğumu unutmayınız, zor duruma düşersiniz.» Bu sözleri tartışmaya geldim. Siz, vatandaşların sefalet ve ıstırabını duymakta, çoğumuzdan daha hassas bir insansınız. Bugün komünist kelimesi, körü körüne Moskova ölçüsüyle düşünen bir solcu anlamını taşır. Siz Moskova'ya bir Kâbe gözüyle bakıyor musunuz?»

Cevap: «Hayır, ben öyle bir adam değilim. Benim Kâbem ülkem ve ulusumun sevgisidir. Ben bu ulusu çok seviyorum. Türk ulusunu çok iyi sevmesini bilen Şeyh Bedrettin Simavi'dir. Onun rütbesine ulaşmak isterim. Hakka, eşitliğe, insanların kardeşliğine dair fikirleri, Şeyh Bedrettin Simavi, Marx'tan çok daha önce ortaya koymuştur.»

Yalman bana bunları anlatırken, Nâzım'ın bu son cümlesi üzerinde dikkatini çekti. Nâzım'ın, Marx'tan çok daha

önce Şeyh Bedrettin Simavi'nin fikirlerinden esinlendiğini ve onları benimsediğini anlattım. Nâzım, benimle de görüşürken Marx'ı hiç ağzına almadığı halde, Şeyh Bedrettin Simavi'den hayranlıkla söz ederdi. Yalman'a bunları belirttim. Fakat Yalman, yazılarımızdan dolayı gazetesine bir kötülük gelmesini istemiyordu. Tan gazetesinin başına gelenleri hiç unutamıyordu. Onun için siyasal iktidarı ve emrindeki güçleri kırmamak için, mayın tarlasında yürür gibi kalem kullanmak istiyordu.

Ayrıca, Yalman, Amerika'da sosyoloji öğrenimi görmüş, yaman ve yürekli bir gazeteciydi. Elinde o zamanlar için, alev saçan kuvvetli bir kalem vardı. Düşmanlarını, bir cümle ile yıldırım çarpmış gibi yere seriyordu.

Yine, başka bir ziyaretinde, Yalman ve Nâzım arasında şöyle bir konuşma oldu.

Soru: «Sizdeki bu komünist damgasının kaynağı nedir?»

Cevap: «Çünkü durmadan damarıma basıyorlar. Benim komünist olduğuma karar vermişler, böyle kışkırtıyorlar. Ne söylesem boş. Ben de onlara gerçeği söylüyor ve 'Evet, komünistim' deyip geçiyorum. Benimle ilişki kuranlar daima tehlikeye düşüyor. Onun için, Avukat Mehmet Ali Sebük'ü uyarmak ve benim yüzümden bir felâkete uğramamasını sağlamak istedim.»

Yalman ideolojiye değinen sorularından bir türlü vazgeçmiyor, benim önerilerim pek de geçerli olamıyordu. Kendisine bazı örnekler de verdim. Hiç bir komünist, mahkemeye suçlu olarak çıkarıldığı zaman, 'Evet, komünistim' demez, dememiştir. Yalnız Nâzım tutuklanıp mahkemeye çıkarıldığında 'Evet, komünistim' derdi. On üç yıllık hükümlülüğünden önce de iki üç kez tutuklanmış ve hüküm giymiştir. O yüzden de iki yıl kadar hapisanelerde yatmıştır. Oysa ortada onun aleyhine yeterli deliller de yoktu. Fakat, komünistliği kabul etmesi yargıç ve savcılarını kışkırttığı ve kızdırdığı için, okka altına gidiyordu. Şimdi aradan otuz yıl geçti, artık kişinin komünist olduğunu söylemesi ve bunu itiraf etmesi suç değildir. Zira, düşünce öz-

gürlüğü vardır. Eyleme dönüşmeyen düşünceler, suç sayılamaz. Yasak olan komünizm propagandasıdır. Nâzım kimseyi komünist olmaya zorlamadığı gibi, komünizm propagandası da yapmamıştır, kanısındayım. Fakat, toplumda kendisine karşı yaratılan ters tepki, devletin güvenlik kuvvetlerine geçtiği için, birçok genç yurttaş onun ateşine yanmıştır. Kitaplarını okuyanlar, onları üzerinde taşıyanlar, evlerinde bulunduranlar, kendisini sokakta selâmlayanlar, birlikte yemek yiyenler; ya fişlenmiş ya da tutuklanmışlardır. Yüzlerce, binlerce genç onun şiirlerini okuduğu ve övdüğü için de, özgürlüğünü yitirmiştir. Nâzım, Yalman'la daima kavga ettiği halde, benimle iyi geçinmiştir. Çünkü ben düşünce ve ideolojiyi davaya sokmadım. Pozitif bir davranışla gerçeğe sarıldım. Onları, birbirinden kuvvetli evrelerle ayırdım. Yalman'la Nâzım arasındaki sürtüşme o hâle geldi ki, bir gün Nâzım bana bir mektup yollamak zorunda kaldı. Aynen şöyle diyor:

Paşakapısı hapishanesi Üsküdar, İstanbul 11.5.1950

Muhterem Mehmet Ali Sebük Bey;

11.5.950 tarihli Vatan gazetesinde Ahmet Emin Bey'in «Nâzım Hikmet'e Açık Mektup» isimli yazısını okudum.

1 — Bundan on üç yıl önce iki askeri mahkemece hakkımda verilen kararlar en hafif tabiriyle birer adli hata iken, ve bu kararlarla ilgili askerî makamlar bunların düzeltilmesine yanaşmazken kanun yolları açık olduğu halde, bu kanun yollarını hâlâ tıkarken,

2 — Adlî tıbbın; Cerrahpaşa hastanesi sağlık kurulunca hakkımda verilen raporu tasdik ediş tarzı, bizzat bu tasdikleme raporundaki son fıkra yeni bir kanunsuzluk örneği iken,

3 — Sürüp giden bu kanunsuzluklara bir nihayet vermek için şahsen benim, mahpus bir Türk vatandaşı olarak, hayatımı ortaya koyup hak aramaktan başka bir imkânım kalmamışken, Ahmet Emin Bey'in yukarda bahsettiğim yazısı hak ve hakikatin tecellisi yolunda giriştiğiniz bu son, meşru, kanunî mücadeleyi baltalayıcıdır. Ve düpedüz ve

adıyla sanıyla bir provokasyondur.

Bundan dolayı:

Artık benimle ilgili hiç bir yazıyı Vatan gazetesinde neşretmemenizi avukatım olarak, sizden istiyorum.

Saygılarımla.

Nâzım

Görüldüğü gibi Yalman'a o kadar içerlemiş ki, yazılarımı bundan böyle başka bir gazetede yayınlamamı istiyordu. Nâzım Hikmet'i çok sevdiğim için, bu dileğini saygıyla karşıladım. O devirde en büyük tirajlı ve lider durumunda olan gazete Vatan idi. Diğer gazeteler bu sosyal olayı yaymak ve kamuoyunu oluşturmak istemiyorlardı. Bu, onlar için, güçtü. Hangi gazeteye başvurduğumsa, hepsi özür diledi. Onları yayınlamak yürekliliğini gösteremediler. Yazıları elbet kesemezdim. Yayınlarımız, olumlu bir etki yaratmıştı. Başarılı olmasına az bir zaman kalmıştı. Yine kendisinin de onayını alarak Vatan'daki yayını sürdürdüm. Nâzım Hikmet'i, İstanbul'a, Paşakapısı hapishanesine aldırıştım. Orada, kendisini ziyaret ediyordum. Bana «Ahmet Emin Yalman, beni ziyarete gelmesin, daha iyi olur» dedi. Ben de «Davanın sonuna geldik, sabırlı olunuz ve bir sorun yaratmaktan çekininiz.» dedim. Fakat, Nâzım, düşündüğünü uygulamaya koyan bir kişiliğe sahipti. Nitekim, Yalman, kendisini ziyaret için hapishaneye gittiği zaman ona, gereken ilgiyi göstermedi. Yalman, hapishaneden dönüşünde, ağlamaklıydı. Bana, dert yandı. «Biz onun için bu kadar emek harcadık. O, oradaki meşhur komünistlerle kader birliği yaparak bütünleşiyor. Sağlığımızdan yararlanıyor» dedi. Ben de, «Öyle düşünmeyiniz. O, hiç bir zaman bir kimsenin saflığından yararlanmayı düşünecek bir kişiliğe sahip değildir. O komünist dediğiniz gençlerden çoğu, gerçek komünist değildir; Nâzım gibi, iftiraya uğrayarak, oralara düşmüşlerdir. Onlar daha çok siyasal iktidarı eleştirdikleri ve kalemlerini bu yolda kullandıkları için, okka altına düşmüşlerdir,» dedim. Kendisine bu yolda birçok örnek verdim. Nasıl ki Vatan gazetesinde ve başka yayın organlarında çalışan ve ka-

lemleri alev saçan birçok geç ve heyecanlı yazar komünizm propagandası yapıyor diye, tutuklanmış; fakat kendilerini savunduğumuz için kurtulmuşlardır. Hatta bu geler hapis-hanede iken hocaları Ali Fuat Başgil ve öteki bazı profesörler, yazıhanemize gelerek, heyecan hissiyle açık yerlerde ileri geri sözler sarfettikleri için, tutuklanan öğrencilerinin davalarını üzerime almamı istemişlerdi. Kurtardığımız bu gelerden bir kısmı bu gün üniversitede doçent ya da profesör olarak başarı ile çalışıyorlar.

NÂZİM HİKMET VE DURUŞMALAR

Nâzım Hikmet'in her iki hükümlülük dosyasını inceden inceye okumuştum. Fakat, orada sadece cansız kâğıtlar ve belgeler vardı. Bir de o kâğıtlarda yazılı olmayan ve yalnız Nâzım Hikmet tarafından bilinen bazı gerçekler vardı. Hapishanede, kendisiyle sık sık görüşürken onları da bana anlatmaktan kaçınmadı. Her iki mahkeme, onun cezasını artırmak için birbiriyle yarışa girişmişti. Yasanın çizdiği normal ceza, beş yıl hapis olduğu halde, mahkemelerden birisi Nâzım'ı on beş, öteki de yirmi yıla mahkûm etti. Toplam olarak ceza yirmi sekiz yıl oldu. Duruşmada, Nâzım, savunma diye bir şey yapamadı. Kendisine bu olanak, istediği gibi tanınmadı. Avukatları da, serbest bir savunma için gerekli koşulları pek bulamadılar. Herşey yıldırım hızıyla gelip geçti. Ve önceden tasarlanmış olan hükümler okundu. Bana dediğine göre, karşısında iki asker; bir hukukçu yargıç, bir de kendisine düşman kesilen savcı vardı. Duruşmada yargıcın takındığı tavırlar, yönelttiği sorular bir yargıca yakışacak türden değildi. Üstelik duruşmalar, gizli sürüp gidiyordu. Salonda yalnız görevliler vardı. Halktan dinleyici olarak kimse alınmamıştı. Dört duvar arasında geçen bu trajedinin bağımsız bir tanığı yoktu. Peki, basın neredeydi? O devirde, gerçek basın diye bir şey de yoktu. Tek partinin ekmeğini yiyen ve onun dümen suyunda yürüyen buzi kiralık kalemler vardı. Onların arasında vicdanlı olan-

ları da bulunuyordu. Fakat düşündüklerini nesnel bir bakış açısıyla kâğıda aktaracak yürekleri yoktu. Bu yüzden, ülkede sürüp giden ve bir ozanı oldu bittiye getirip mezara gönderen totaliter zihniyete karşı çıkacak kimseler yazma olanağından yoksundu. Serbest savunma, toplumun bir parçası olan dinleyiciler ve basın önünde yapılır. Dört duvara yapılacak savunma ise, bir komediden başka bir şey değildir. Hüküm giydiği cezanın nitelik ve nicliğini ve onun gerekçesini yazabilecek bir gazete de çıkmadı. Haber niteliğinde de olsa, tek satırın yayınlanmaması, Nâzım'ın üzüntüsünü artırmıştı. Askerî Yargıtay dahi, haksızlığın ağırlığını göremedi ve hükümlülüğü onaylamakla kalmayarak, gerekçenin üstüne eklemelerde bulundu. Oysa, Nâzım Hikmet, Askerî Yargıtay'dan medet umuyordu. Ona güveniyordu. Gerçekten Yargıtay, haksızlığa uğramış yurttaşların son sığınağı idi. Ondan başka güvenecek bir kurtuluş yolu yoktu. O da, kararlı hareket eden mahkemeyi aratmadı. Çünkü, onun da başında hukukçu olmayan kişiler vardı. Oysa bir kişiyi yargılamak demek, onun toplumsal ya da toplum dışı bir insan olup olmadığını araştırmak ve tehlikeli bir kişiye, bu tehlikenin derecesini ölçmektir. Bu yüzden askerî yargıçların Nâzım'ın kişiliği hakkında bir şeyler sorup öğrenmeleri gerekirdi. Fakat hiç biri girişimde bulunmadan Nâzım'ın tehlikeli bir kişi olduğuna karar vererek, onu hapishaneye yolladılar. Fransa Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu'nda bir 81. madde vardır. O madde gereğince, suçlunun mediko-psikolojik ve psikiş yöntemlerle kişilik derecesi ölçülür. Suçlunun, 'o eylemi işleyinceye kadar geçmiş yaşamı incelenir. Bir dosya tutulur. Bu usul, askerî mahkemelerde de uygulanır. Eğer Nâzım'ın kişiliği üzerinde bu biçimde durulsaydı, onun neden dolayı ve kime karşı 'orduyu isyana teşvik' ettiği araştırılır, ve ortaya çıkacak sonuç, hakimleri de hayrete düşürürdü. Nâzım Hikmet hakkındaki korkunç karar kesinleştikten sonra, kalem tutan eline kelepçe takılarak, Çankırı, oradan da Bursa hapishanesine gönderildi.

Vaktiyle Fransa'ya, devlet tarafından gönderildim. Fran-

sız mahkemelerinde ve Fransız hapishanelerinde staj gördüm. Ve kriminoloji öğrenimi yaptım. Ondan sonra; Norveç'ten Yunanistan'a, İspanya'dan Sovyetler Birliği'ne kadar uzanan, Avrupa'nın bütün hapishanelerini ziyaret ettim. Alman hapishanelerini ise iki üç kez gezdim. İçerideki tutuklu ve hükümlülerle görüştüm. Hiç birisinde düşünce suçundan yatan bir ozana ya da yazara rastgelmedim. Komünizm propagandası yaptığından dolayı hapishaneye düşmüş bir kişi de görmedim. Onun için orduyu isyana kışkırtmaktan, ya da komünizm propagandası yapmaktan, ağır cezaya hüküm giymiş ozan olarak, dünya yüzünde Nâzım Hikmet tektir ve bundan sonra da tek kalacağına benzermektedir.

Bursa, Üsküdar ve Sultanahmet hapishanelerinde, Cerrahpaşa hastanesinde yatan Nâzım Hikmet'i kırk elli kez ziyaret ettim. Kendisiyle, çok çeşitli konularda karşılıklı görüşmeler ve fikir alışverişi yaptım. Bu görüşmeler sırasında sözkonusu ettiğimiz sorunlar arasında Türk hapishanelerinde uygulanan insanlık dışı infaz sistemi de yer almaktadır. Gerçi kriminoloji uzmanı olarak, bu konuları Batıda inceledim. Türk infaz sistemleri üzerinde çeşitli eserler ve makaleler yayınladım. Fakat yine de bilmediklerim vardı. Onları da Nâzım'dan öğrendim. Çünkü, o, tam on beş yıl ortaçağlarda ve Hotanto aşiretinde bile eşine rastlanmayan bu zindanlar içinde ömür tüketti. Oysa, elindeki kalemden başka silâhı olmayan bir ozanın, Türk ordusunu isyana kışkırtması gerçekten olanaksız ve hatta gülünçtü. Hangi orduyu? Yedi devleti dize getirmiş, ülkeyi bağımsızlığa kavuşturmuş, kapitalist bir âlemi yere sermiş orduyu mu? Nâzım gibi ülkesini seven bir yurttaş için, böyle bir şey akla gelebilir miydi? Atatürk'e yazdığı mektupta da kendisi, bunları belirttiğini bana söyledi. Kendisinin dediği gibi, mahkeme onu, Nâzım Hikmet olduğu için cezalandırmıştır. Sonra, kime karşı isyana kışkırtacak orduyu? Aradan on üç yıl geçtiği halde, Nâzım, o mahkemenin yarattığı ağır sahneleri unutamamıştır. Ne zaman o iki mahkeme ve verdikleri cezalardan söz açılrsa içini çeker ve

acılarını saklayamazdı. Hele bu davalarda çok olumsuz bir rol oynamış olan Savcı Şerif Budak'ın adı geçtiği zaman, yüzü allak bullak olurdu.

Fransız literatüründe zulmü ve sanıklara karşı olumsuz tutumlarıyla ün yapmış François Bellar ve Fouquier-Tinville vardır. Korku yaratmış olan, zalim savcılardır. Bizde de Yassıada mahkemelerinde ölçsüz idam talepleri ve kö-rükörüne sanıkları suçlamakla ün yapmış olan Altay Ege-sel bu tipler arasındadır. Adnan Menderes'i bir pazar günü apar topar İmralı adasına sürükledi. Kourdurduğu sehpa-larda güpe gündüz onu astırdı. Oysa pazar ve gündüz gö-züyle idam cezaları uygulanmaz. Bu, yasa gücünde bir ge-lenektir. Oysa pazartesi gününe kadar dişini sıksaydı, bü-yük asker merhum Cemal Gürsel, doktorlardan kurulu bir ekip yollayıp onu tekrar muayene ettirecek ve asılmasına engel olacaktı. Nâzım Hikmet'i asmak için yasalarda bir madde bulunamadı. Yoksa yağlı ilmiği boynuna takacak ve bastığı sandalyeyi tekmeleyecek çingeneden bol ne vardı? Onun için, sekiz çeşit adli hata işlemek pahasına, cezayı yirmi sekiz yıl ağır hapse kadar çıkarmak suretiyle dünya hukukçularına parmak ısırttılar.

Bizim infaz sistemimize göre, cezanın amacı terbiye ve ıslaktır. İlkçağlarda bu amaç intikamdı. Toplum ve devlet, suçludan intikam alırdı. Sonra sistemler biraz yumuşadı ve bu kez amaç etkili ders oldu. Ve cezalar başkalarına ders o'sun diye verilmeye başlandı. En sonunda suçluyu ıslah et-mek düşüncesi yerleşti. Yasalarımızda da yer alan bu sis-teme göre Nâzım'a verilen cezanın amacı da terbiye ve ıslah olması gerekir. Fakat suçlu olmayan bir kişinin terbiye ve ıslahı sözkonusu olabilir mi? Onun böyle bir ceza ile hapis-hanede bırakılması, terbiye ve ahlâkını bozmaz mı? Ter-biyeli ve ahlâklı bir insanı çileden çıkarmaz mı? Bu teoriye göre Nâzım'ın on üç yıldan beri hapishanelerde bozulması, her çeşit maddi ve manevî zararlara uğrayarak kişiliğini, ahlâkını ve fizik gücünü yitirmesi doğaldı. Fakat, Nâzım, sahip olduğu meziyetlerden hiç birisini yitirmede ve o sistem içinde dahi ayakta kalabildi. Böylesine bir sistem içinde ayak-

ta kalabilmesi ancak mucize göstermesiyle olanaklıydı. Aşağıda anlatılacağı gibi o da bu mucizeyi göstermeyi başardı.

NÂZIM HİKMET'E İNFAZDA YAPILAN HAKSIZLIKLAR

Nâzım Hikmet'e yalnız siyasal iktidarlar, yargıçlar ve savcılar tarafından haksızlık yapılmamıştır. İnfazcılar tarafından da haksızlığın en büyüğü reva görülmüştür. Bilindiği gibi, 1953 yılına kadar hükümlülerin infazda geçen bir günü iki gün olarak sayılırdı. Bu da iş temeli üzerine kurulmuş cezaevlerinde uygulanırdı. Bu hapishanelerde tarım, deniz avcılığı, yol, inşaat, maden ve orman gibi iş alanlarında çalışma ekipleri kurulurdu. Nâzım Hikmet sırası ve zamanı gelince bu hapishanelere gönderilerek infazdaki indirimlerden yararlanacağını umuyordu. Bunu yapmadılar. 1953 yılında cezalar artırıldı. Suçlu insan için ne gibi kazançlar varsa onlar kaldırıldı, ya da daraltıldı. Yani suçlu insana karşı devlet tarafından nedensiz bir savaş açılmış ve acımasız bir ortam yaratılmıştı. Bu yasa tasarı halindeyken yayın yaptım. Yasa koyucusunu uyardım. Bu suretle geriye doğru dönüşü durdurmak istedim. Fakat yasa çıktı. Ve tek parti döneminde, hapishanecilikte atılmış olan olumlu adımlar, Demokrat Parti tarafından geri alındı. Hapishanelerdeki umut etkeni kaldırılınca infaz sistemi sarıldı. Bu yüzden hapishaneler bir çok tutuklu ve hükümlü için birer mezar durumuna girdi. Oysa 14 Mayıs 1950'de iktidarı kazanan Demokrat Parti, geniş kapsamlı bir af yasası çıkarmakla ulustan iyi bir not almıştı. Zira şefkat ve merhamette en ileri bir yasayı yürürlüğe koymuş, hapishanelerin kapılarını cömertçe açmıştı. Fakat suçlu insan aleyhindeki bu girişimiyle, dünyanın gittiği yoldan ayrıldı. Ve acımasız bir iktidar izlenimini verdi. İşte, Nâzım, mahkûm olduğu dönemde yürürlükte bulunan infaz sistemi gereğince matbaa ya da İmralı gibi cezaevlerine gönderilmesi ve infazdan yararlanması gerekirdi. Onun için Nâzım'a bu alan-

da yapılan haksızlık da çok ağır ve acı olmuştur. Bunun başlıca nedeni, hapishanelerin, siyasal iktidarların demir pençesi altında bırakılmış olmasıdır. Gerçekten bugün hapishanelerin iç yönetimi Adalet Bakanının, dolayısıyla siyasal iktidarların elindedir. Tutuklu ve hükümlüler hakkındaki yetkileri tartışmasızdır. İstedikleri gibi hükümlüler üzerinde oynamaktadırlar. Oysa, demokratik ülkelerde hapishanelerde infaz yargıcı vardır. Bu yargıç tarafsız olduğu için, siyasal iktidarların hiç bir müdahalesi olmaz. Bu yargıç, hükümlülerin terbiye ve ıslahı için uygun gördüğü bütün önlemleri alır. Ben otuz yıldan beri yaptığım yayınlar da bu yargıçlığın kurulmasını önerdim. Nasıl kurulacağını da belirttim. Fakat siyasal iktidarlar, hapishaneleri ellerinden kaçırmak istemediklerinden, bu düzeni sürdürüyorlar. Böylece siyasal suçluların kaderi de, siyasal iktidarların keyfine bırakılıyor. İşte Nâzım Hikmet'in hakkının yenmesi hapishanelere siyasal iktidarların, savcılar aracılığıyla egemen olmalarıdır. Oysa Almanya'da ve öteki ülkelerdeki hapishanelere savcılar adımlarını dahi atamazlar. İşte Nâzım Hikmet'in hapishanede de korkunç haksızlıklara uğraması bu yüzden olmuştur. Nâzım 1963 yılında öldüğüne göre, eğer serbest bırakılmamış olsaydı, Bursa hapishanesinden sağ olarak çıkamayacağı anlaşılmaktadır. Ve T.C. hükümetleri de dünyada, suçsuz bir ozanı ölünceye kadar zindanda tutmuş, acımasız iktidarlar diye hukuk literatüründe yer alacaktır.

NÂZIM HİKMET'İN HAPİSHANEDE DAYANMA GÜCÜ

Bursa hapishanesi Alman mühendisleri tarafından, özellikle hapishane olarak yapılmıştır. Oradan kaçmak olanaksızdır. 750 metrekare üstünde kurulmuştur. Orta bölümde hücreler vardır. Nâzım zamanında otuz dört hücre vardı. Genel binada on altı koğuş vardır. Koğuşlar otuz-kırk kişiliktir. Hapishane mevcudu bazen bin yüz kişiye kadar çıkabilmektedir. Bu hapishanede pek suç işlenmez. Nâzım za-

manında, bir kişi, müdürü odası önünde öldürdü. Bir çocuk hapishanede yatarken, dışarda olan karısına sarkıntılık yapıldı. Sarkıntılığı yapan kişi tutuklanarak hapishaneye düştü. İçerde, kadının kocası olan genç, bunu haber aldı. Ve kendisini müdürün odası önünde bıçakladı. Nâzım Hikmet bu ilk cinayetten dolayı çok üzüldü. Bana bütün bunları ve hapishane hakkındaki düşüncelerini anlattı. Biz onunla infaz sistemimiz ve ters uygulaması hakkında bir çok konuşma yaptık. Nâzım, önce hapishanedeki hükümlülerin ruhuna inemiyor, onlarla anlaşılamıyordu. Özellikle köylü hükümlüler Nâzım için bir sorundu. Nâzım'ın dediğine göre; onlar, çok konuşmayan, fikirlerini söylemeyen, daima sessiz sedasız oturan ve dinleyen kişilerdi. Doğal olarak, eylemi az olan kişileri anlamak ve tartmak zordur. Oysa Nâzım, her hükümlünün kendisiyle konuşmasını, ona derdini söylemesini isterdi. Onu tanıma olanağı ancak böyle bulunur. Hapishanede kahramanlaşmak için, dışarda bir iki kişiyi öldürerek dama düşmek gerekir. Böyle hükümlüler, pek çabuk hapishaneye egemen olurlar. Egemen olunca da; koğuş ağalığı, meydancılık, kahve ocağı işletmek hakkı onlara verilir. Gece, hapishanenin kapıları hükümlülerin üzerine kapandığı zaman, içerdekiler bu kahramanlaşmış hükümlülerin eline geçer; herkes onlardan sorulur. Hapishaneden tahliye edilmiş bazı eski hükümlülerin kendilerini, işledikleri suç yüzünden küçülmüş saymamaları ve topluluğun korkuyla karışık saygısını kazanmalarının nedeni nedir? Ülkemizde hâlâ yaygın olan bu zihniyetin nedeni öyle kolay kolay birkaç sözcükle açıklanamaz. Bizde, kişiyi, suç ortamına iten onur, namus, ve kabadayılık kavramlarını, Nâzım'la çok tartıştık. Ve şuna inandık ki; o kavramları kendi görüş açımızdan değil, söz konusu suçları işleyenlerin anlayış ve kavrayışı açısından incelemek olanağını bulursak, bir kısım gerçekleri anlayabiliriz. İnsanlık, kahramanlık duygularını ilgilendiren konuları daha çok adam öldürmenin ve öldürülmenin çevresinde aramış ve bulmuştur. Öldürmek kadar, ölmek de bu olaydan pay almayı gerektirir, yararlanma olanağı sağlar. Gerçi adam öldürme literatürüyle kah-

ramanlık kavramını bağlayan köprüler artık yıkılmıştır. İspanyol yazarı Cervantès, yazdığı Don Quichotte adlı yapıtında bu duyguları güldürü konusu yapmakla, dünyaya bunu göstermek istemiştir. Fakat Yunan ozanı Homère'in Odyssée ve İlyada adındaki yapıtları yüzyıllarca dünyanın başucu kitabı görevini yapmıştır. Şâhname için de aynı şeyi söyleyebiliriz. Kör Yunan şairinin yıllarca odasına kapanarak yazdığı bu satırların hayal ürünü olduğunu bilmemize karşın onları hâlâ hoşlanarak okumaktan kendimizi kurtaramıyoruz. Demek ki, yasalara uygun olmayan bir duygu da, gönüllerde yaşamını sürdürebiliyor ve yasaların yaptırımları, ceza korkuları, bu duyguyu insanlığın gönlünden söküp atamıyor. Bizim, büyük ölçüde, yazılı ulusal kahramanlık destanlarımız yoktur. Neden? Çünkü, bizde, kahramanlık ulusal bir huydur. Böyle olunca, onunla övünen ve destanını yazan da çıkmaz. Buna rağmen halk dilinde geçen gerçek kahramanlık literatürümüz o kadar zengindir ki, bunu ayrıcalıklı bir onur gibi ele alan yazılı destanları gölgede bırakır.

NÂZIM'IN MAHKÜMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Nâzım hapishane gerçeği açısından bir katil, jandarma ve polis öldüren bir kişi olmadığı için doğal olarak hapis-hanede önceleri etkisi yoktu. Zira, onun döneminde, hapis-hanedekilerin yüzde sekseni katillerden oluşmuştu. Onların yüzde doksan dokuzu da okur yazar değildi. Bu nedenle de ömürlerinde tek satır şiir okumamışlardır. Bu yüzden, ozan Nâzım, onlar için korkulacak ya da hatırı sayılacak bir kişi değildi. Fakat Nâzım, buna rağmen kısa süre içinde hapis-hanenin «babası» ve sözü dinlenen kişisi oldu. Bu nasıl gerçekleşti? İnsan sevgisi idi bunu sağlayan. Nâzım insanları sever ve karşılık beklemeden onlara yardım ederdi. Hapishanede ise yardıma muhtaç pek çok insan vardı. Bir hükümlünün başı sıkışırsa, ya da mahkemede bir işi olursa, Nâzım, onun imdadına yetişir. Doktordan daha önce, onu

tedavi eder, ilaç veririr. Mahkeme için dilekçe yazar, sanığı teselli ederdi. Zamanla, hükümlülerin akıl hocası ve «babası» durumuna geldi. İşte, kendine «baba» denmesinin nedeni bir baba şefkatiyle hükümlülere el uzatması, onları onurla, sevmesiydi.

Zaman geçtikçe bizim Nâzım'la kontrolsüz görüşmemize olanak tanındı. Hapishanenin bahçesinde, müdür odasında, Nâzım'a verilen odada istediğimiz gibi konuşabiliyorduk. Ses alma aygıtı da her zaman bizimle birlikte olmazdı. Bu aygıt konulduğu zaman dahi, bazı zararlı sayılan konuşmalarımız, çıkarılıp silinirdi. Bu konuşmalarımızda, Nâzım, bazı hükümlüleri yanımıza çağırır, başlarından geçeni anlatırır, savunma plenlarını bana hazırlatırdı. Onun için, ben hapishanede Nâzım'la görüşürken hazırlıklı olurdum. Bu konuşmalar bizim için bir inceleme konusu, hükümlüler içinse bir yardım çalışması gibi işlerdi. Nâzım, yanımıza hiç bir zaman hırsızları, dolandırıcıları, pusu kurarak düşmanlarını öldüren katilleri çağırılmazdı. Daha çok, toplumda yaşayan değer yargıları uğrunda katil olanları seçerdi. Bazen de ihtiyaç nedeniyle mala elini uzatmış olanları çağırırdı. Zira bunları işsizliğin ve açlığın kurbanı sayardı. Başka ülkelerde jüri sistemi olduğu için, bu gibiler daima aklanırlardı. Bizde ise ağır cezalara çarptırılmaktadır. Nâzım bunları sever ve kendilerine acırdı. İşledikleri suçlarda ailenin, toplumun ve bozuk düzenin de kusurlu olduğunu söylerdi. Ben de kitap yazılarımda bu gibi suçluları diğerlerinden ayırırdım, savunmalarında onlara yardım ederdim. Kırk yıldan beri hükümlüleri, sürekli olarak söz ve yazıyla savunduğum için hapishanelerde bana «hükümlüler babası» diye ad takmışlardır. Hapishaneden çıktıkları zaman yazıhaneme uğrayarak kahvemi içerler, köye dönmeleri için gereken yardımı isterlerdi.

KEYİF VEREN ZEHİR SORUNU

Hapishanelerde türlü keyif verici zehirler kullanılır. Parası olan pek çok hükümlü bunu mutlaka elde etmenin

yolunu bulur. Nâzım, bu zehirlerin hapishaneye girmesini daima eleştirmiş, kullananları uyarmıştır. Hapishaneye düşenler daha ilk aylarda buna alışırlar ve bir daha da bırakmazlar. Bugün, Türk hapishaneleri, keyif verici zehirlerin serbestçe alınıp satıldığı pazarlar haline gelmiştir. Bugünkü infaz sistemi, bunu gerektirir. Batı ülkelerinde hapis cezaları özel hücrelerde çektirilir. Her hükümlünün konforlu bir odası vardır. Orada sadece geceleri kalır, gündüz işe gider. İş sonunda yorgun döndüğü için, genellikle erken yatar. Bizde ise koğuş hapsi vardır. Otuz-kırk kişi bir odada kalır. Hapishanelerde iş temeli gerçekleşmediği için, hükümlüler gece gündüz bu koğuşlarda yatar kalkar, yemeklerini yaparlar. Hatta bu koğuşlarda, dışarı çıktıkları zaman işleyecekleri suçların planlarını yaparlar. Nitekim çete halinde işlenmiş bütün soygunlar önceden hapishanede planlanmıştır. Bu bakımdan Türk hapishaneleri her çeşit suç ve cinayetlerin okutulduğu ve dışarda uygulandığı okullardır. Nâzım Hikmet, hükümlülerin bu zararlı davranışlarına hiç katılmaz, revirdeki odasında gece yatar, gündüz hapishanede dolaşır, ya da daktilosu başında edebi ürünlerini kâğıda geçirir. Nâzım'ın keyif veren zehirler hakkında çok ve yerinde düşünceleri vardır. Ona göre, esrar, insanı cinayete götürmez. Fakat esrar kullanan kişi çabuk bunar, daha çok evhamlı ve manyak, enerjisi alınan bir adam haline geldiği için de, pasif ve korkak olur. Bunlar aynen Nâzım'ın sözleridir. Akrep gibi sürünür ve pasif olduğu için hemen sokar. Bu keyif veren zehirler, hükümlüleri evhamlı yaptığı için de, küçük nedenlerle birbirlerinden kuşkulanırlar ve içerde suç işlerler. Bu maddeleri bulamazlarsa, bunalım geçirirler, kendilerini yerden yere atarlar. Nâzım'a göre hapishanedeki cinayetlerin bir nedeni de kumar ve homoseksüalitedir. Esrar satmaktan dolayı da cinayet işlenebilir.

HÜKÜMLÜNÜN SEVMEK HAKKI

Ziyaret ettiğim Avrupa hapishanelerinde hükümlü, karısıyla belli günlerde bir odada yalnız bırakılır. Nâzım, genç

yaşında hapishaneye düştü. Bu yüzden hapishanede cinsel yaşam, onun için sorun oldu. Gerçi, eşi gelip kendisini ziyaret ediyordu. Fakat, o Nâzım'ın bu doğal isteklerine karşı olumlu cevap vermez. Ve onun kendisine elle dahi olsa dokunmasını hoş karşılamazdı. Onurlu idi, kendisine göre bu konuda değişmez düşünceleri vardı. Onun için, hapishanede moralinin ayakta tutulması, muhtaç olduğu sevgi ve şefkat konusunda ona yardımcı olamamıştır. Oysa, özgürlükten yoksun ve kapalı yerlerde tutulan insanlarda sevgi arzusu daha şiddetli ve daha sürekli. Bu nedenle, hapishanedeki insanlar için en zor ve dayanılması en güç sorun budur. Nâzım, bana, bu konuda da bir çok şey anlattı. Nâzım, karısında bulamadığını Münevver'de aramıştır. O, Nâzım'ı gerçek bir aşkla sevdiği için, hiç bir isteğine «Hayır» diyememiştir. Bu yüzden, Nâzım, hapishanedeyken aralarındaki cinsel uygunluk sayesinde Cerrahpaşa hastanesinde ondan bir de çocuk sahibi olmuştur. Nâzım'ın düşmanları, bunu vesile sayarak ona karaçalmaya kalkışmışlardır. Fakat, Nâzım başka türlü bir davranış içinde olamazdı. Zira o da bir insandı. Eğer, Türk hapishanelerinde bu sorun, insancıl duygulara uygun bir biçimde düzenlenebilseydi o, daha mutlu olur ve düşmanlarının saldırısına da uğramazdı. Nâzım'ın bu durumu, kız kardeşi Samiye tarafından da bilinmektedir. Nâzım, sağlığında, bu çocuğun babası olduğunu kabul etmiş ve daima nüfusuna kaydını önermiştir.

KOĞUŞLARDAKİ KONFOR

Nâzım, Bursa hapishanesindeki koğuşları da bana gezdirmişti. Bu koğuşların kapıları delinerek dışına tenekeleler konulmuştur. Hükümlüler geceleyin helaya gidemezler. Ve bu tenekelere işemek zorunda bırakılırlardı. Tenekele taşıdığı için, her tarafa sidik kokusu yayılırdı. Bu durum, insanlığa aykırı büyük bir sefalet manzarası gösterir ve Nâzım'ı üzerdi. Toplumun düzensizliği hapishanelere de yansımıştır. Nâzım'a göre, biz, genç bir ulusuz, yeniliğe karşı taklit hevesi taşırız.

Nâzım, diyor ki; hapishanede diş fırçasını hükümlüler, saç taramak için kullanıyorlar. Gene hapishanede, hükümlüler, diğerlerine nutuk atmasını sever. Çünkü onu dinleyenler, kendisini adam yerine koyar. Hapishanede adam yerine konmak bütün hükümlülerin özlemidir. Yönetim, hükümlülerle bir futbol topu gibi oynar, kişiliklerine değer vermez. Ve kişiliklerini ortaya koymamaları için, bütün kapıları sımsıkı kapar. Hapishane ziyaretleri çok ilkeldir. Ortadaki tellerin ön ve arkasında olanlar konuşurken çok bağırlar. Onun için kimse kimsenin dediğini anlayamaz, baba çocuğunu, koca karısını öpemez. Nâzım bunu çok eleştirir. Kendisine özel izin verilerek, gelenlerle konuşturulurdu. Fakat o sosyal adaletçi olduğu için, diğer hükümlüler de düşünür ve bu manzara karşısında isyan ederdi. Yine Nâzım yeni bir pantolon satın aldığı zaman onu bir hükümlüye giydirerek eskitir, sonra giyerdi. Bana, kurulan işyerlerini, çalışma yöntemlerini ve verimi göstermiştir. O, hapishaneyi avucunun içi gibi bilir ve kendi evi sayardı. Çünkü bütün zamanı orada geçiyordu. Koğuşlardaki mangallara kadar her şeyle uğraşır, hükümlülerin üşüyüp soğuk almamalarına dikkat eder. Çünkü doktorlar hükümlülere bakmazlar, semtlerine uğramazlar. Bu yüzden hükümlülerin çoğu bakımsızlıktan ölür, fakat kimsenin kılı kıpırdamaz. Hükümlüler, hapishanede çabuk vereme tutulurlar. Hele suçsuz olanların, düşünün düşünün ciğerleri kâlbura döner. Fakat davaları yıllarca sürdüğü için, hükümleri kesinleşmez. Davaları sona erdiği zaman da, onların ciğerleri tamamen çürümüş olur. Bu kötü koşullar yüzünden hapishaneye düşenler ruhsal bakımdan çabuk çöker, sinir sistemleri bozulur, sık sık çıngar çıkarırlar. Basit nedenlerle elleri silâha gider. Hapishanelerde ateşli ve kesici silahlar her zaman bulunur. O silahların saklandığı yerlere zula denir. Onların yerini şeytan dahi bulamaz. Düşmanlar çatıştığı zaman, onları kimse ayırmaya uğraşmaz. Birisi ölünce kavga da durur. Ölenlerin cenaze namazı kılınmaz. Savcı işe el koyar. Fakat, katil aleyhine kimse tanıklık yapamaz ve cinayeti işleyen çoğunlukla bilinmez.

Alman hapishanelerinde yatan Türkler orada öldükleri zaman, hiç kimse onların cenazesine sahip çıkmaz. Bu durum karşısında, hapishane yönetimi onları masraf edip gömme zahmetinden kurtulmak için, en yakın bir hastaneye gönderir. Hastanedeki doktorlar da onlardan bir kobay gibi yararlanır, bilimsel sonuçlar çıkarırlar. Alman hapishanelerini gezerken Türk hükümlülerle görüşüyordum, onlar da bunu, bana, yana yakıla anlatıyorlardı. Gerçekten, ordaki hapishanelere düşen Türkler, hiç bir yerden ilgi görmezler ve kendi hallerine bırakılırlar. Oysa öteki yabancı hükümlüler her zaman ziyaret edilir, aranır ve yardım görürler. Bizim, dış ülkelerdeki görevliler, bu işleri düşünmez. Hapishanelerin semtine uğramazlar. Ben bunları vaktiyle Tercüman gazetesinde yazarken, belirttim. Hükümetin ve konsoloslukların ilgisini çekmek istedim. Fakat hükümetler nedense ciddi olarak dış ülkelerdeki işçilerimizin gerçek sorunlarıyla ilgilenmezler.

Nâzım'ın silâhı ve zulası yoktur. On beş yıllık hapishane yaşamında bir gün dahi ateşli ya da kesici silahlara elini sürmemiştir. Onun parmakları kalemnden ve daktilo makinesinin tuşlarından başka hiç bir şeye dokunmamıştır. Neden? Çünkü hapishanede düşmanı olan silah taşır. Nâzım'ın hiç bir zaman düşmanı olmamıştır. Kimseye haksızlık etmez. Daima sosyal adalet ilkesini uygulamak isterdi. Bu durum karşısında, on beş yıl öldürülmeden hapishanede kalmak şansına ulaşmıştır. O, kendisine özgü bir şiir dünyası yarattı. Ve dünyayı demir parmaklıklar arkasından seyretmeye kendini alıştırdı. Bu demir parmaklık dahi onun sanatçı ruhu karşısında bir süsleme ve evinin balkonundaki parmaklık gibi kendisine şık göründü. Sabah, kalktığı zaman, basık ve tahtakurularla dolu tavanı görmekten, gıcırdayan ranzayı onarmaktan, sıra beklenen musluğa kavuşmaktan, tüten sobanın dumanlarından, süpürülen odanın tozlarından, kırık camlardan ok gibi işleyen soğuktan, ocakta kötü yağlardan pişen yemeklerin kokusundan, gardiyanların küfürle karışık bağırımlarından hiç tedirgin olmazdı. Bütün bu ilkel yaşam koşulları içinde dahi mutlu olduğunu

söyleyebilen ozana hayran olmamak kabil değildi. O da, «Üstat, mutluluk her insana göre değişir. Ben bütün bunlara rağmen mutlu olmaya mecburum. Benimle birlikte bu hayatı paylaşanlar da Anadolu'nun insanıdır. Ve mutlu olduğumu söylemekle onların da mutluluğunu hazırlarım. Bu da bana zevk verir. İşte bu zevk benim asıl mutluluğumdur.» derdi. Onun için dört duvar arasında olduğu halde, kendisini sarayda bulmuş gibi sayar. Hiç bir hakka sahip değiken, tüm haklara sahipmiş gibi davranır. Ne zaman ziyaretine gitsem kendisini canlı bir çalışma içinde görürdüm. Oysa onun, başkasına bir mektup yazmak ve onu denetimsiz göndermek hakkı bile yoktu. Bana hapisneden yolladığı bütün mektupların altında, başgardıyanın «görüldü» işareti vardır. Kendisine gelen mektupları da önce müdür açar, okur; isterse verir, istemezse yırtar sepete atar. Keyfi isterse, bazı satırları koyu mürekkeple örter. Armağan göndermek, armağan kabul etmek hep denetim altındadır. Neden? Çünkü ağır ceza hükümlüsü olduğu için, bütün haklarından yoksundu. Yalnız nefes almak ve yemek hakkı kısıtlanmamıştır bereket versin. Kısıtlanmadı ama, temiz bir havayı nerde bulup ciğerlerine çekebilecekti? Ancak günde bir kez birkaç saat bahçeye çıkarılınca, orada ciğerlerini koğuşların pis havasından temizlemeye uğraşır. Yemek bulabilirse, kimseden izin almadan yiyebilir. Fakat o yemek nerde? Nâzım Hikmet hükümlü olduğu dönemde hükümlülere sadece kuru ekmek verilirdi. Başka besin maddesi yoktu. Ben, 1942 yılında Ordu savcısı olduğum zaman, hükümlülere bir somun ekmek veriliyordu. Onların çeşitli hastalıklara tutulduğunu görerek, Adalet Bakanlığı'na bir öneride bulundum. Ve hükümlülere katık verilmesini sağladım. O zaman Fransa'dan yeni döndüğüm için, Bakanlık katında az çok sözümüz geçerdi. Fransa cezaevlerini örnek göstererek yolladığım yazı, Bakanlıkça kabul edildi. O tarihte Ordu cezaevinde bir hapisane reformunu da uygulamıştım. Bunu Fransız hapisanelerini örnek olarak ele almıştım. Ve «Cezaevlerinde İşlenen Cürümler» diye bir de kitap yayınlamıştım. Burada, uyguladığım reform yöntem-

lerini açıkladım. Adalet Bakanı bu kitaba çok kızdı. Ve toplamak istedi, kitabı kaçırdım. Fakat, hakkında bir şey yazılmaması için, İstanbul gazetelerine emir verdi. Nâzım Hikmet bu eseri daha önce okuduğunu ve hatta ezberlediğini, özellikle kitabın başındaki şu cümleyi çok beğendiğini söyledi. Cümle şudur: «Toprağımızın suçlularını seveceğiz. Zira ne de olsa onlar, mensup olduğumuz toplumun kopmuş birer parçasıdır. Onları yeniden topluma kazandırmak veya bütünü kaybetmek bu sevgi ve ilginin derecesine bağlıdır.» 1944 yılında ve Ordu'da savcıyken yayınladığım bu eserden dolayı, hükümlülerin saygılarını kazandım. Hele Nâzım, bunu, yastık altı kitabı yaptığını ve daha önce yayınladığım «Kriminoloji» adındaki eserimden çok yararlandığını anlatır dururdu.

HAPİSHANE REFORMU VE NÂZİM HİKMET

Nâzım Hikmet «Cezaevlerinde İşlenen Cürümler» adındaki eserimi okurken, özellikle hükümlülere karşı bir cumhuriyet savcısı sıfatıyla beslediğim sevgi ve güveni çok övdü. Ve «Bizim Anadolu çocuklarına güvenmemiz onları mutlu eder, güvendiğiniz mahkûmun ağzından lokmasını alabilirsiniz.» derdi. Özellikle iş cezaevlerine hükümlüleri jandarmasız yollamamı çok beğenirdi. Gerçekten onları jandarmasız yollardım. İmralı'ya ayrılan hükümlüler, jandarma yokluğundan dolayı, aylarca hapishanede beklerdi. O zaman, bir gün iki güne sayılıyordu. Bu, hükümlülerin aleyhine oluyor ve sırası gelenlerin sinir sistemlerini bozuyordu. Ben, bütün sorumluluğu üstüme alarak, on kişilik ekipler yapardım. Başlarına da güvendiğim bir ağır ceza hükümlüsünü koyardım. İmralı'ya yazdığım mektubu, ona teslim eder, vapura bindirirdim. Yüzlerce ekip yollardım. Hiç bir hükümlü kaçma küçüklüğünü göstermedi. Fakat hiç birisinin de, bir günü dahi yanmadı. Doğruca İmralı'ya gittiler ve teslim oldular. Onun için beni Ordulular ve bütün Karadenizliler ararlar. Zira, Trabzon'da ve Zonguldak'ta yargıç-

lık da yaptım. Adalet Bakanlığı bunu çok geç öğrendi ve bana ceza vermek istedi. Ben de zaten, istifa ederek avukatlık yapmaya karar vermiştim. Cezanın uygulanmasına fırsat vermeden hükümlülere veda ederek Ordu'dan ayrıldım ve İstanbul'a geldim. Ayrıca Ordu cezaevinde tutuklu ve hükümlü ayırımını yapmadan, hepsini belediye yollarında çalıştırdım. Belediye başkanlarıyla anlaşarak, dışardan işçi alacaklarına daha ucuz ücretle bizim hükümlülere çalıştırdık. Onlar da beş on para kazanabildiler. O zaman Ordu cezaevinde çalışma yoktu. Ben biraz sorumluluk alarak tutukluları bile çalıştırdım. İşte Nâzım, hükümlülere güven duymam yüzünden, beni her zaman överdi. Ve Türkiye'de tek başına hapishane reformu uygulamış bir cumhuriyet savcısı olarak göklere çıkarırdı.

Nâzım'ın suçsuzluğu konusunda yazılarım yayınlandıkça tepki artıyordu. Özellikle, Nâzım'ı seven ve tutanların mektupları oldukça büyük sayılara ulaşıyordu. Bu arada, onu sevmeyenlerin mektupları da elimize geçiyordu. Önemli yüzünden bunlardan birini buraya alıyorum.

21-11-1949, Adana

B. Mehmet Ali Sebük,

Şerefsiz bir Türk (!) vatandaşı Nâzım Hikmet hakkında, bir zerre ilmî ve hukukî mantıka istinadetmeden kaleme almış olduğunuz yazıları her «Türk» gibi, ben de nefretle okuyorum. Gayenizin, millî vicdanları iğfal değil; Türkiye'mizdeki soysuz komünist ve kozmopolitlerle-millî hudutlarımıza göz dikmiş olanlara dalkavukluk etmek olduğunu bilmiyor değiliz.

Çünkü, millî vicdanları zehirleyebilmek, sizin ace mi ve zavallı mantığının kârı değildir.

Vatan'ın o mükellef sütunu bir «Mehmet Ali Aybar»dan, bir «Mehmet Ali Sebük»e kalabilir. Fakat asıl vatanın her köşesi Türk'e hizmet etmiş olanların müdafiiyle doludur, bilmelisiniz...

Hatırlatmak isteriz ki; bir vatan haini için hazırladığınız meth ve müdafaanamerler, onun ve sizler

**gibi düşünenlere karşı milli vicdanları kamçılama-
tan gayrı bir netice veremez.**

**Tan yıkıldı, Vatan ayaktadır, diyorsanız aldani-
yorsunuz. Çünkü, Tan'ın erzel hareketini yeni baştan
kimse yaşatamayacaktır.**

**Kanaatımız. Bu zavallı ve gafil hareketten vaz-
geçmelisiniz.**

**Şahsınıza değil, mesleğinize saygı ve hürmetler
Darendelioğlu**

Görüldüğü gibi «Şerefsiz bir Türk vatandaşı, Nâzım Hikmet» sözüyle başlayan bu mektup sahibi, Komünizmle Savaş Dernekleri başkanlığı yapmış ve bu konularda kitap da yayınlamıştır. Benim yazılarımı ulusal vicdanları zehir-
leyecek nitelikte görüyor ve beni, yazılarımı yayınlamak-
tan alakaymak istiyor. Vaktiyle Demokrat Parti'nin devamı
olan bir siyasal partiden senatörlük için seçime girdiğim za-
man, rakiplerim, bu mektup sahibinin aleyhimdeki kitap-
larını bastırarak aday yoklaması delegelerine dağıttılar. Bu
kişi, kendisini daima Nâzım Hikmet düşmanı olarak tanıttı-
ğı için, titrine güvenerek meciise bile girdi. Siyasal ihtirası
clanlardan pek çoğunu tanıyorum. Nâzım Hikmet'in üzerine
basarak daima çıkarlarını sağladılar. Onlar için sıcsuz ol-
mak bir şey ifade etmez. Madem ki komünisttir, suçsuz da
olsa, ölmeye mahkûmdur. Fakat bu gibi mektuplar ve çe-
şitli tehditler, bizi yolumuzdan çevirmedi. Zira bir yandan
avukatlığım, öte yandan hukuk yazarlığım ve kriminoloji
uzmanlığım bu işe üç koldan sarılmış ve her şeyi göze
almıştım. Başka çaremiz yoktu.

4. NÂZİM HİKMET'İN KORKUNÇ CEZASI

Bizde on üç yıl öncesine gelinceye dek doğal koşullar altında, adam öldürmenin cezası on beş yıldan başlıyordu. Sonradan bu işlem on sekiz yıla çıkarıldı. Fakat, ülkemizdeki adam öldürme olayları genellikle geçerli nedenlere dayanmaktadır. Bu nedenle bazen suçlunun psikolojik durumuna, bazen toplum içindeki değer yargılarına dayanmaktadır. Avrupa ve Amerika'da olduğu gibi ahlâk düşüklüğü ve çıkar ürünü olan cinayetlere şükür ki pek de rastlanmamaktadır.

Bundan dolayı yukarıda sözü geçen azaltıcı nedenler yüzünden bu cezalar genellikle on iki yıla inmektedir.

Demek ki, Nâzım Hikmet aleyhinde iki hükümlülük, birden fazla adam öldürmüş olanlara verilmesi gereken cezadan da ağır bir durum göstermektedir. Gerçekten Nâzım Hikmet, ayrı zamanlarda, azaltıcı nedenlere dayanarak iki adam öldürmüş olsaydı, ancak 20 yıl ağır hapis cezası giyecekti. Fakat, asrî cezaevlerine gitmek hakkını kazanacağından yaklaşık olarak 12 yıl sonra salıverilecekti.

Oysa ki kendisine yüklenen sözlerden dolayı 13 yıldır hapisnede yatmaktadır. Daha on beş yıl yatması da gerekmektedir. Kriminoloji bakımından bu cezanın ömür boyu sürecektir. Çünkü ülkemizdeki

hapishane yaşamının kötü koşullarına 28 yıl süreyle dayana-bilmiş ve oradan günün birinde sağ ve salim kurtulabilmiş hiç bir babayığite rastlamadım.

Nâzım Hikmet, askeri isyana itelemekten hüküm giymiştir. Askerî Ceza Yasasında bu suçun en az cezası 5 ve en çok cezası da 20 yıldır. Cezanın bu iki çizgisi arasında değerlendirme yetkisini kullanmak, yargıçların hakkıdır. Ancak kıl ucu kadar, en az sınırı aşan yargıç, bunun gerekçelerini de göstermek zorundadır. Bunu göstermeyen yargıcın verdiği karar, Yargıtay'ca hemen bozulması gereken bir karardır. Demek ki gerek yasa, gerekse kurallaşmış Yargıtay kararları, yargıçları en küçük sınır üzerinde tutmuş ve onları âdeta bu sınıra bağlamıştır.

Şu duruma göre hiç bir yargıç, yasal ve tutarlı neden göstermeksizin, iki sınır arasında, isteğine göre ceza saptayamaz. Bundan başka gösterilecek, arttırıcı nedenin davanın özü ve konusuyla ilgisi bulunmak gerekir. Aksi durumda yapılan arttırmalar kişisel ve yasa dışı olur.

Nâzım Hikmet'e uygulanan maddedeki cezanın en aşağı sınırı 5 yıl ağır haptir. Bu eylem gerçekleşir ve suç öğeleri de tamam olursa, verilecek ceza toplamı beş yıldır. İki eylem de gerçek sayıldığına göre saptanacak ceza toplamı sekiz yıl dört aydır. İşte; uygulanan maddedeki gerekli ceza budur.

Nasıl oldu da, askeri adalet bu cezayı 28 yıla kadar çıkarttı? Şimdi bunun yasal dayanaklarını gözden geçirelim :

Harp Okulu Mahkemesi kararının ceza bildiren kısmını aynen okuyalım: Burada, «Askerî isyan suçunun iteleyicisi olduğu (muharriki) kesinleşen Nâzım Hikmet'in bu eylemi nedeniyle, ülke içinde komünistlik yayını alanındaki etkinliğinden dolayı bir çok tutuklamalara uğramış bir kişi olması ve bu kez amaçlarını ordu içinde gerçekleştirmek istemesi ve bu amacını ordu içerisinde ortam bulmasına çalışması suretiyle ordunun inhilâl (çökme) ve ihtilale maruz kalmasının ülke ve yurt savunmasına iras edeceği (vereceği) büyük tehlike ve zararlar, işlenmesi amaçlanan

suçun ağırlığını göstermesi durumu, hakkında suçun büyüklüğünün nedeni (takdiri şiddet) sayılarak 15 yıl ağır hapse ne denilmiştir.

Şu duruma göre, herşeyden önce, Nâzım Hikmet'in komünistlik propagandasından bir çok kez tutuklamalara uğraması, amaçlarını ordu içinde gerçekleştirmek istemesi, ordunun inhilal ve ihtilale (çökme ve devrim) maruz kalmasına çalışması suretiyle yurt savunmasına zarar vermesi gibi nedenler gözönüne alınarak cezası beş yıldan onbeş yıla çıkarılmıştır.

Şimdi mahkemenin dayandığı bu arttırıcı nedenleri çözümlayelim :

Nâzım Hikmet'in, bir zamanlar komünistlik propagandasından sivil mahkemelerce tutukluğa uğraması bu davayı ve verilecek ceza miktarını ilgilendiremez. Çünkü; o tarihte askerî kişiler arasında bu türlü propagandalar yapmak, ceza suçlaması altına alınmamıştır. Askerî Ceza Yasasına göre suç olmayan bir olay cezanın arttırıcı nedenleri arasında olamaz. Bundan başka askerî mahkemeler Nâzım Hikmet'i, askerleri, üste karşı başkaldırmaya itelemekten tutuklamıştır. Komünistlik propagandası yapmaktan ötürü adli âmir tarafından kovuşturma yapılmadığı gibi böyle bir dava da açılmamıştır. Duruşma ve dava konusu olmayan bir eylem ya da söz cezanın arttırılmasında değerlendirme nedeni olarak kullanılamaz.

Ancak, uygulanmış eski hükümlülükler, yeni suçlar için yinelemeye esas olur. Fakat sivil mahkemelerden verilmiş olan ve komünistlik propagandasını ilgilendiren hükümlülük kararları, askerî adalet önünde gelip geçen bu davada yinelemeye de temel olamaz.

Bir kişiye söylenildiği kabul edilen bir sözün, ne suretle orduyu ihtilal ve inhilale maruz bırakacağı kararda gösterilmemiş olduğundan, dava ve duruşma konusu olmayan bu olaylarda cezanın arttırıcı nedenleri olamaz.

Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemesinin bu noktaya ilişkin kararını da gözden geçirelim : Burada da,

«Siyasî fikirleri, geçmişi, yayınları ve önceki tutuklulukları ile açıkça komünizm propagandası olduğu anlaşılan ve bu arzularını donanma içinde düşünceden eyleme çıkarmak için assubayı bu amacının oluşmasına ve genişlemesine araç kabul ederek donanmanın inhilâl ve ihtilale maruz bulunmasına ve bu suretle ülke savunmasına yapacağı büyük tehlike ve zararlar ve yapılması istenen suçun kasdındaki redaet (kötülük) ve ağırlık takdiri şiddet sebebi addiyle (suç ağırlığı nedeni sayıldığından) takdiren (öyle sayılarak) yirmi yıl süreyle ağır hapsine» denilmiştir.

Kararın bu kısmı Harp Okulu Askerî Mahkemesi'nin gösterdiği değerlendirme nedenlerinin hemen hemen tıpkısıdır.

Önce, Nâzım Hikmet'in siyasî düşünceleri, geçmişi ve yayınları önceki tutuklukları pek açık olarak komünizm propagandacısı olduğunu gösteriyor, denilmiştir. Bu kanıya varmak ve bu hususta ceza saptamak askerî mahkemelerin yetkileri dışındadır. Çünkü; önce de söylenildiği gibi, böylesi eylemlerden dolayı o sıralarda, askerî ceza yasalarında verilecek ceza yoktu. - Yasalarda bu yargılamalar sırasında bir değişiklik olmamıştı. -

Suç olmayan böyle sözleri, kararda söz konusu ederek arttırıcı nedenler arasına katmak olanağı yoktur. (Hukuka aykırıdır.)

Her iki mahkemenin bu noktaya ilişkin gerekçesi okunduğunda Nâzım Hikmet'in komünistlik propagandasından dolayı hüküm giydiği kanısı uyanmaktadır. Oysaki uygulanan maddeye göre; bu kanının yerinde bulunmadığı anlaşıyor. Şu durumda, suç olmayan bir olgu her iki kararda da cezanın arttırıcı nedeni olarak gösterilmiş ve tutukluluk süresi yirmi sekiz yıla çıkarılmıştır.

Mahkeme kararındaki, «yapılması istenen suçun kastındaki redaet ve ağırlık» deyimi acaba neye bağlıdır? «Yapılmak istenen suç» deyimiyle, böyle birşeyin henüz gerçekleşmediği - yani suçun işlenmediği - ve bunun mahke-

mece de kabul edildiği anlaşılmaktadır. Henüz işlenmeyen bir suçun kastında «redaet ve ağırlık» ne suretle var olabilir noktası da aydınlanmamıştır.

Hiç değilse, girilen bir suçun kastındaki kötülük ve ağırlıktan söz edilebilir. Fakat olmayan, işlenmeyen, işlenmediği kabul edilen bir suçun ya da eylemin bu nitelikleri, arttırıcı nedenler olarak benimsenip değerlendirilemez.

Demek ki beş yıldan ibaret olan bu eylemlere ilişkin cezaların on beş ve yirmi yıla çıkarılması içinde de açık ve hukukî hatalar vardır. Ve Nâzım Hikmet'in halen hapishane de yatması da bu değerlendirmeyi arttırma olayından ileri gelmiştir.

Hiç kuşkusuz ki yargıçların suça değer biçme hakları vardır. Bu nokta tartışmasıdır. Fakat yargıçların bu değer biçme yetkileri yasaların belirli sınırlarıyla çerçevelendirilmiştir. Bu yüzden, yargıçlar da yasaların o sınırları içinde kalmak zorundadırlar. Aksini kabul etmek yargıcın değerlendirme yetkisini yasanın üstünde tutmak olur.

Bizim, yargı kararlarına saygımız sonsuzdur. Fakat kişinin hak ve özgürlüğüne karşı olan saygımız da derindir. Aslında kesinleşmiş olan bu iki mahkeme kararını bilimsel yönden incelemek ve üstelik eleştirmek, anayasanın ve tüm yasaların açık tuttuğu bir yoldur. Bu yüzden mahkeme kararlarının eleştirisini benimsememek kişiye karşı gerçekleşen adli hataların araştırılmasını önlemek anlamını taşır. İşte biz, bu haktan yararlanarak askerî isyana itelemek suçuna ait cezaları olayda üç dört kat arttırmak da ağır bir adli hatadır, diyoruz.

MEHMET ALİ SEBÜK

Vatan Gazetesi

(5.12.1949)

DEĞERLENDİRME

Bu yazı, Nâzım Hikmet'e verilen korkunç cezanın, ceza hukukunda astronomik rakamlara ulaştığını ortaya koymuştur. Her iki mahkemenin uyguladığı maddelerdeki ceza miktarı, beş yıl olduğu halde; bunlardan birisi on beş, diğeri ise yirmi yıla hükmetmiştir. Ayrıca bu cezanın artırılması için öngörülen nedenler ise gülünçtür. Hukukcu olmayan bir kişi dahi bu derece çocukça bir düşünceyi, cezanın artırılması için neden saymaz. Bu yazının yayınlanmasından sonra da Bursa'ya gittim. Kendisiyle görüşürken söz bazen geçmiş yıllara kadar uzanıyordu. Nâzım, önceleri geçmişinden hiç söz etmezdi. Fakat o gün efkârlanmıştı, kendisine verilmiş olan korkunç ceza, onu besbelli efkârlandırdı. «Nasıl oldu da bu kadar haksızlığa dayandım...» diye, söylendi. Gerçekten Bursa hapishanesinde Nâzım'la görüşürken, konu bazen onun geçmişine de gelip dayanıyordu. Ben onun geçmişine ait anıları da kendi ağzından dinlemekte yarar görüyordum. Zira, bir avukat, müvekkilinin doğduğu günden, mahkemeye düştüğü güne kadar geçen bütün yaşamını bilmelidir. Savunduğum bütün müvekkillerimin yaşamını inceden inceye gözden geçirerek mahkemeye aktarırım ve savunmalarımda ondan yararlanırım. Yargıçlar da suçlu olarak karşılına gelmiş olan kişinin gerçek yaşantısını öğrenir, daha isabetli hükümler verirler.

NÂZIM'IN ANADOLU'YA GEÇİŞİ

O gün Nâzım, bana 1921 yılında İstanbul'dan İç Anadolu'ya nasıl geçtiğini ve bu arada Kastamonu anılarını anlattı. Üç gün üç gecede Vâlâ Nurettin'le birlikte İnebolu'dan yaya olarak gelmişler. O zaman birisi on sekiz, öteki on dokuz yaşında birer delikanlı. Kastamonu'da kaldıkları sürece kağını arabalarının durmadan sürüp giden gıcirtılarını anımsadı. «Köylü kadınları, bu arabalarla, Ankara'ya cephane götürüyor. O tatlı gıcirtılar hâlâ kulağımdadır.» diyordu. Ayrıca o dönemde, Kastamonu'da bir İstiklâl Mahkemesi vardı. Asker kaçaklarını yargılıyordu. Suçluların ikrarlarını dinleyen başkanın «idam» diye kişisel hükmünü açıkladığını, belirtti. O bunları anlatırken, ben de belleğimi toparladım ve aynı yıl Kastamonu Lisesinde on altı yaşında bir öğrenci olduğumu anımsadım. Ne tuhaf şey, demek ki, her ikimiz, o dönemde Kastamonu'da bulunuyoruz. O yolcu, ben öğrenci. Bunu kendisine söylediğim zaman, orada bulunuşumun nedenini öğrenmek istedi. Kendisine anlatmak zorunda kaldım. Balkan Savaşında Rumeli'den kalkarak, babamla birlikte İstanbul'a amcamın yanına geldik. Babam beni yatılı bir okula vermek istedi. Sınava girdim kazandım. Millî Eğitim Bakanı Şükrü Bey, Kastamonu Lisesine yatılı olarak bizi ayırdı. Şükrü Bey, sonra, İzmir suikastında asıldı. Ben onu daima rahmetle anarım. Babam, Taşlıca'ya döndü. Oradaki büyük arazimizi satarak annem ve kardeşlerimle birlikte, Türkiye'ye gelecekti. Fakat arazisine Yugoslavlar el koydular. Geriye gelememi. Beni talihimle başbaşa bıraktı. Ve kırk para gönderemedi. Tam on yıl, orada, hem öksüz hem de yetim olarak yaşadım. Çengiç(*) sülalesinden olduğum hal-

(*) 1960 yılında Prof. H. Kreşevlakoviç tarafından Çengiç Beyleri adı altında Yugoslavya'da yayınlanan eserde, benden ve babamdan bahseden eserin 30. sayfasında şu satırlar vardır:

«Taşlıca Çengiçlerinin son temsilcisi olan Milyevina İbrahim Bey, 1912 yılında ailesi ile birlikte İstanbul'a gitmiştir. Sonra kendisi Taşlıcaya dönmüş ve orada 1943 yılında ölmüştür. Oğlu Mehmet Ali Sebük

de, okul tatillerinde, bayındırlık yollarında taş kırarak kazandığım parayla harçlığımı sağladım. Ve pekiyi derece ile okulu bitirmeyi bu suretle başardım. Okuldaki numaram 14 idi. Bunları, Nâzım'a anlattım. Çok duygulandı ve şöyle dedi: «İkimiz de feodal bir aileden geldiğimiz halde, hayat çizgimiz aynı yönü izledi. Sonunda halka dönük bir yolda birleştik.»

ATATÜRK KASTAMONU'DA

Ben kendisine, Kastamonu'da bulunuşumun ikinci bir anısını da anlattım. Çünkü, Atatürk, Şapka Devrimini Kastamonu'dan başlatmıştı. Kastamonu'ya geldiği zaman, Olukbaşı denilen yerde, elinde bir Panama şapkayla yürürken sıralanmış lise öğrencilerinin önünden geçti. Ben, o anda, bir korkuya kapıldım. Elinde şapkayı görünce, «İster misin buradan bir fanatik çıksın, (Bu büyük adam bizi gavur yapmak istiyor) düşüncesiyle ateş etsin ve onu öldürsün» diye. Çok korku geçirdim ve o korkuyu hâlâ hatırlıyorum. Atatürk, geldi, Şapka Devrimini yürüttü ve akşam yapılan toplantıda eline şapkayı alarak: «Buna serpuş demezler, şapka derler» diye tekrar onun adını koymak suretiyle Şapka Devrimini orada başlattı. Ve biz de bu tarihi anıya tanık olmak suretiyle şeref kazandık.

ise İstanbul'da kalmıştır. Mehmet Ali Sebük'ün babası İbrahim Beyin dedeleri şunlardır :

İsmail, İbrahim, Arslan, Ali ve Zülfikar paşadır. Bunlardan bir kısmı, şimdi Bolayınca köyünün mezarlığında gömülüdür. Mehmet Ali Sebük bu köyde doğmuştur. Şimdi ailesi ile birlikte İstanbul'da oturmaktadır. Kendisi büyük bir avukat ve hukuk yazarı olarak şöhret yapmıştır. Sayısız eserleri ve makaleleri vardır. Yargıçlık, Savcılık, Profesörlük ve Milletvekilliği yapmıştır.»

NÂZIM'IN BİYOGRAFİSİ

Nâzım da bana, kendi ailesini, bir kaç kelimeyle şöyle anlattı: «Babam valilerden Şair Nâzım Paşa'nın oğlu Hikmet Bey'dir. Basın Yayın Genel Müdürlüğü ve Hamburg Şeh-benderliği yaptı. Annem, Enver Paşa'nın kızı, ressam Celile Hanım'dır. Üç kardeşim oldu. Bunlardan Ali iki yaşınday-ken öldü. Diğeri ise Samiye Hanım, sağdır. İlk öğrenimimi çeşitli okullarda yaptım. Kadıköy Fransız okulunda, Gala-tasaray'da okudum. Sonra Heybeliada Deniz Harp Okulu'n-dan mezun olup Hamidiye gemisinde staj yaptıktan sonra zatülcenbe (pnömoniye) yakalandım ve ordudan ayrıldım.»

Kendisinden sözetmeyi pek sevmezdi. Annesi Celile ve kardeşi Samiye Hanım'ları ben de tanıdım. Nâzım'ın öz-gürlük savaşında, onlarla birlikte omuz omuza çalıştım. Sa-miye Hanım ve aziz dostum eşi Seyda Yaltırım'la şimdi dahi görüşüyoruz. Nâzım'ın anılarını birbirimize tekrarlıyoruz.

5. NÂZIM HİKMET'İN CEZASI

Kamuoyunda yerleşen kanıya göre, Nâzım Hikmet, komünizm propagandası yapmaktan dolayı askerî adalet tarafından sorguya çekilerek mahkûm edilmiştir. Geçen makalelerimde de ayrıntılarıyla açıkladığım gibi, bu kanı gerçeğe uymamaktadır. Çünkü, Nâzım Hikmet, birden çok askerî kişiyi üstüne karşı söz dinlememeye sevk ve kışkırtmaktan sanık olarak yargılanmış ve bu eylemden dolayı 28 yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu bakımdan, kendisine yüklenen suçların komünizm propagandası ile hiç bir şekilde ilgi ve ilişkisi yoktur.

Askerî kişileri üste karşı söz dinlememeye sevk ve kışkırtma ne demektir? Birden çok eri; onbaşıya, çavuşa ya da subaya karşı söz dinlememeye kışkırtmaktır. İşte, bunları yapan kimseye isyan kışkırtıcısı denir. Bunun içindir ki; bundan önceki makalelerimde, Nâzım Hikmet'e yüklenen suçu «askerî isyana tahrik» olarak nitelendirdim.

Askerî mahkemeler bu suçların işlendiğini kabul ederek Nâzım Hikmet'i cezalandırdılar. Ayrıca, olayda şiddet nedeni de görerek cezayı büyük ölçüde arttırdılar.

Nâzım Hikmet'in hükümlülük kararında, sadece cezayı azaltan nedenlerin bulunup bulunmadığı noktası üzerinde hiç bir şekilde durulmamıştır. İşte, biz, böyle nedenlerin fazlasıyla bulunduğunu bu yazımızda göstermeye çalışacağız.

Askerî Ceza Yasası söz dinlememeye kışkırtma eyleminin, yaratacağı tehlike azsa, cezasının altı aya indirileceğini söylemiştir. Bu, yasal hafifletici nedendir. Göz önünde bulundurulması yargıcın takdirine bağlı değildir.

Gerçekten de, Nâzım Hikmet'in eylemi, ayrı zamanlarda, iki askerî kişiye söylediği bazı sözlerden ibarettir. Bir askerî okul öğrencisi evine misafir gelmiş, karşı karşıya konuşulmuş... Başka bir zamanda bir de assubay ile görüşülmüş... Her iki eylem de sözden ibaret kalmış. Bu iki askerî kişi, âmir ve üstlerine karşı hiç bir davranışta bulunmamış...

Bu durumda, söz konusu eylemlerin «yaratacağı tehlikenin az olduğu» güneş gibi ortadadır. Nitekim, birlikte suçlanan bazı askerî kişiler hakkında bu azaltıcı hüküm uygulanmış ve cezaları da 6'şar aya indirilmiştir.

Demek ki; Nâzım Hikmet'in eylemleri kesin olarak kanıtlanmış olsa ve suç öğeleri de oluşsa, Askerî Ceza Yasasına göre, kendisine ancak 6 ay hapis cezası vermek gerekirdi. Yürürlükteki yasalara ve işlendiği kabul edilen suçun niteliğine göre; her eylem için kendisine bundan fazla ceza verilemez. Ama, askerî mahkemeler, tam tersi bir düşünüşle, olayda şiddet nedeninin varlığını kabul ederek, ceza miktarını 28 yıla çıkarmıştır. İşte, biz, şiddet nedeni olarak gösterilen olguların olayla ilgisi bulunmadığını ve tam tersine, yasal hafifletici nedenlerden dolayı cezanın 6 aya indirilmesi gerektiğini ileri sürüyoruz.

Demek ki; Nâzım Hikmet'in hareketinde de iki ayrı suç değil, tek bir eylem vardır. Bu durumda, arttırıcı ya da azaltıcı nedenlerden uzak olarak, kendisine ancak 5 yıl 10 ay ceza vermek gerekirdi. Oysa, askerî mahkemeler bu sözleri bağımsız birer suç saymış ve şiddet nedeni de kabul ederek cezayı 28 yıla çıkarmışlardır.

Yargıçlar, karar verirken, suçla ceza arasındaki adalet dengesini korumaya son derece dikkat ederler. Özellikle, ceza adaletinin amacı budur. Bu ilke, yalnız yargıçlarca değil, yasa koyucu tarafından da sadakatle benimsenmiştir. Gerçekten de, suç sayılan eylemlere baktığımız zaman, bu-

nun gerçekleşmesi için ne kadar büyük çaba harcandığı gör­
rölür.

Suç, ağır; ceza, hafifse; kamuoyu tatmin edilmez. Bu durum ister yasanın metninden, ister yargıcın merhametinden ileri gelsin, halk tarafından onaylanmaz. Suç, hafif; ceza, ağırsa; bu kez, kamu vicdanı rahatsız olur. Çünkü, burada, yasanın kusurundan çok, yargıcın yanlış takdiri rol oynamıştır. Bu yanlış ve ölçsüz değerlendirme, yurttaşı hak etmediği bir cezayı çekmek durumuna düşürdüğü için, bu rahatsızlık daha şiddetli olur. Ortadaki haksızlığı önlemek için her türlü önleme başvurulur ve sonunda, özel affın kapısı çalınarak, adalet yerine getirilir. İşte, biz, Nâzım Hikmet'in üstüne atılan sözlerle kendisine verilmiş bulunan ceza miktarı arasında bu adalet dengesinin bulunmadığını belirtmiş bulunuyoruz.

Bir yanda, suç sayılan ve hiç bir olumsuz sonuca kapı açmayan bir çift söz; öte yanda, iki insan öldürene uygulanması gereken bir ceza... Konu karşısındaki bütün taraf-sızlığıma karşın; ceza önünde, bir çift söz söyleyenle iki adam öldüren arasındaki bu eşitsizliği açıklamaya bir türlü olanak bulamadım. Ve ülkemizin adliye tarihinde, suçla ceza arasındaki derin uçuruma bundan daha iyi bir örnek bulunamayacağına bir daha inandım.

MEHMET ALİ SEBÜK

Vatan Gazetesi

(12.12.1949)

DEĞERLENDİRME

Nâzım Hikmet'in hükümlülük nedeni karanlıkta bırakılmıştır. Hükümlülük kararından sonra da aydınlanmamıştır. Onun için, hiç kimse, gerçeği bilmiyordu. Bilmeyince de, yalan yanlış şeyler ortada dönüyordu. Bir yurttaş diğerine bunu sormaya kalksa, o da komünist damgası yiyordu. Yani Nâzım Hikmet'in adını ağza almak dahi suçlu olmak için yeterliydi. Düzen öyle bir düzendi. İşte, biz, ağızdan kaçırılması suç sayılan bütün bu bilinmeyen şeyleri ortaya atmakla kamuoyunun merakını gidermeye çalıştık. Özellikle yüklenmek istenen suç ile, verilen ceza arasındaki büyük uygunsuzluğun üstünde durdum. Gerçekten, kriminoloji biliminde bu uygunsuzluğun görülmesi olağanüstüydü. Zira, bu bilime göre, insanlara ceza verilirken, onların kişiliği ve geçmişi de göz önünde bulundurulur. Nâzım'ın kişiliğinde ve geçmişinde böyle ağır cezayı hakedecek hiç bir kötülük yoktur. Biz Nâzım'la bu konuyu kuramsal olarak değil, uygulama yoluyla ele alıyorduk. Ve suçluları sınıflandırarak kendi yerimizi bulmaya uğraşıyorduk. Nâzım Hikmet, suçluları sınıflandırmak olanağını benim 1942 yılında yayınlamış olduğum «Kriminoloji» adındaki eserim sayesinde bulmuştur. Gerçekten ben o eserimde Türkiye'de ilk kez, suçluları yedi kategoriye ayırdım ve verdiğim derslerde bunun örneklerini de gösterdim. Nâzım kendisine yüklenmek iste-

nen suçun bu kategorilerden hangisine gireceğini düşünüyordu ve bana bunu ısrarla soruyordu. Ben de kendisine :

— Nâzım, sen suç işlemiş değilsin ki, bu kategorilerden birisine seni sokabilelim, deyince uyandı, ve

— Gerçekten, ben kendimi suçluymuş gibi görerek bu işlerle uğraşıyordum, dedi.

Ve sırf hapishanedeki hükümlülerin hangi kategoriye girdiğini ortaya koymak ve meraktan kurtulmak için bundan sonra, bu kitaptaki açıklamaları okumaya başladı.

Nâzım, daha çok toplumda yaşayan değer yargılarının kurbanı olmuş suçlular üzerinde durmayı seviyordu.

6. BÜYÜK ADLİ HATA

Mahkeme kararları iki ana bölümden oluşur: Hüküm fıkrası ve gerekçe. Hüküm fıkrası, suçlunun kanıtlanmış bulunan eylemini ve bunun karşılığı olan ceza miktarını gösterir. Gerekçe ise, suçun yasal öğeleri olan ve mahkemece kanıtlanmış ve gerçekleşmiş sayılan olguları içerir. Böylece, hüküm fıkrasıyla gerekçe, bir elmanın iki yarısı gibi, sonuçlandırıcı kararı oluştururlar. Demek ki; hüküm fıkrasıyla gerekçe, birbirini tamamlayan ve davanın sonucunu belirleyen son karardan başka bir şey değildir.

Nâzım Hikmet'e ait karardaki hüküm fıkrasını okuduğumuz zaman Askerî Ceza Yasasının 94'üncü maddesine aykırı davranmaktan dolayı mahkûm edildiği görülür. Bu madde, birden çok askerî kişiyi âmire itaatsizliğe kışkırtmaktan söz eder. Ama, hükmün gerekçesi okunduğunda, onun, komünizm propagandası yapmaktan dolayı cezaya çarptırıldığı anlaşılır. Bu bakımdan, hüküm fıkrasıyla gerekçe arasında bulunması gereken ilgiden ve ilişkidен burada eser bulunmadığı ortaya çıkar.

Acaba Nâzım Hikmet, adlî âmir tarafından hangi suçu işlemekle suçlanmış ve mahkemece cezaya çarptırılmıştır? Gerekçeye bakarak, ona komünistlik propagandacısı mı diyeceğiz; yoksa, hüküm fıkrasına uyararak kendisini askerî isyan kışkırtıcısı mı sayacağız?

Önce, hukuk mantığına baş vurarak bu sorunun cevabını vermeye çalışacağım... Bir Harp Okulu öğrencisine «subay çıktığınız zaman, askerlere önce cumhuriyeti, sonra da komünistliği öğretiniz» dediği kabul edilmiştir. Bu sözden dolayı kendisi on beş yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştır. On yedi yaşındaki bu genç öğrenci okulunu başarıyla bitirecek, subay olacak, kendisine bir birlik verilecek de, ondan sonra emri altındaki erlere bunları öğretecektir. Bu, işlenemez dediğimiz, öğrencinin işlemesi olanağı bulunmayan suçlar çerçevesine giren bir eylem ve davranıştır. Geleceğe yöneliktir. Nitekim, bu Harp Okulu öğrencisi askerî mahkemece yedi yıl ağır hapse mahkûm edilmiş ve ordudan uzaklaştırılmıştır. Kaldı ki, burada, âmir ve üst de yok sadece erler vardır. Bu bakımdan, olsa olsa, âmirlerin erlere karşı kışkırtması karşısında oluruz ki; bunun da uygulanan maddeyle ilişkisi yoktur.

Yine, bir assubaya «bana donanmadaki yoksul askerlerin listesini gönder, onlara para yollayacağım» dediği kabul olunmuştur. Donanmadaki bütün yoksul erlerin adlarını bir assubayın bilmesine olanak var mıdır? Kaldı ki; orduda «yoksul er» söz konusu olamaz. Çünkü; onların her şeyi orduca sağlanmış ve kendileri hiç bir bakımdan dışarıya muhtaç bırakılmamıştır. Demek ki; bu sözlerle herhangi bir kışkırtmanın yapılabileceği mantıken de olanaksız görülmektedir.

Acaba, gerekçede belirtildiği gibi, bu sözler komünistlik propagandası sayılabilir mi? Gerçi, bir hükmün gerekçesinde «Nâzım Hikmet'in siyasal düşünceleri, geçmişi, yayınları ve önceki hükümlülükleriyle apaçık bir komünizm propagandacısı olduğu ve bu ülküsünü donanma içinde gerçekleştirmek için bir askeri kişiyi bu amaca ulaşılmasına âlet ettiği» belirtilmiştir.

Bu gerekçeye göre; Nâzım Hikmet'in suçu, orduda komünizm propagandası yapmaktır.

Bu sözleri hukuk mantığına vurduğumuz zaman, onların, böyle bir propagandanın gereci olamayacağı pek çabuk anlaşılır. Çünkü; bu sözlerin muhatabı birer kişidir. Bu söz-

ler bir toplulukta söylenmemiş, buluşma olmamış, ayrı zaman ve yerlerde yinelenmemiştir. Bu bakımdan, onların, propaganda kavramıyla uzaktan yakından hiç bir ilişkisi olmamıştır. Çünkü; o tarihte, orduda komünistlik propagandası yapmak suç değildi.

Demek ki; söz konusu sözler, gerekçeyle hüküm fıkrasında gösterilen suçlardan hiç birisine esas olamazlar. Ama, askerî adalet, o sözleri acaba hangi maddeye giren birer suç saymıştır? Bu noktaya cevap vermek için, elimizdeki bir resmî belgeden yararlanacağız.

Askerî Ceza Yasasının 148'inci maddesinin değiştirilmesine ilişkin yasa tasarısı Millî Savunma Bakanlığı'nce hazırlanarak Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur. 27.4.1939 tarihinde Başbakan Dr. Refik Saydam tarafından TBMM'ne gönderilen bu tasarıda şu satırlar bulunmaktadır :

«Son yıllarda devletimizin hukukî, siyasal ve iktisadî düzenlerini ve anayasayla belirtilen ana niteliklerini bozmak amacıyla, özellikle yabancı düzenlerden yana olarak, ordu içerisinde sistematik şekilde dışarıdan propagandalar yapmakta olduğu ve ordu mensupları arasında henüz olgunlaşmamış birkaç askerî öğrenci ile öğrenim ve deneyleri yetersiz er ve erbaşların bu eylemlere eğilim göstermelerinin sağlandığı gözlemlenmiştir.

Devlet kuvvetlerinin en önemli bölümünü oluşturan ordu içinde yapılmak istenen bu tür suikastlerin failleri hakkında gereken yasal koğuşturma yapılmış, şiddetle tepelenmiş ve cezalandırılmışsa da, son zamanlarda her ülkede askerler arasında yapılmaya başlanan bu gibi propagandalar hakkında Askerî Ceza Mevzuatına da açık ve amaca ulaşmayı sağlayacak hükümler koymak zorunluluğu doğmuş ve nitekim Türk Ceza Yasasının 141 ve 142'nci maddelerine bu düşüncelere dayanılarak yeni hükümler konulmuştur.

Yukarıda açıklanan nedenlerle Askerî Ceza Yasasının 148'nci maddesi genişletilmiş, askerliğe ve orduya bu yolla sataşan ve bu askerî suçları işleyen sivillerin askerî yargı kapsamına alınmalarını sağlamak için bir fıkra eklenmiştir.»

Burada, komünistlik propagandası yapan «henüz olgunlaşmamış birkaç askerî öğrenciyle erbaşlardan» söz edilmiştir. Ayrıca, «ordu içinde yapılmak istenen bu tür hareketlerin faileri hakkında gereken koğuşturmanın yapıldığı ve kendilerinin şiddetle tepelendiği» eklenmiştir.

Nâzım Hikmet, bu yasa tasarısının hazırlandığından bir buçuk yıl önce, yani 1938 yılında hüküm giymiştir. Bu durumda, sözü geçen hükümlülük olayının, kendisine ve birlikte yargılandığı askerî kişilere ait olduğu açıkça görülmektedir.

Yine bu tasarıda «bu gibi propagandalar hakkında Askerî Ceza Mevzuatında da açık ve amaca ulaşmayı sağlama ya yeterli hükümler koymanın zorunluluk haline geldiği» belirtilmiştir.

Gerçi, Büyük Millet Meclisi bu tasarıyı görüşmüş ve haklı olarak, kabul etmiştir. O tarihten sonra, ordu içinde de bu tür zararlı propagandalar yasaklanmış ve faillerine en aşağı bir yıl altı ay hapis cezası konulmuştur.

Yukarıda sözü geçen yasanın gerekçesinde, ordu içinde komünistlik propagandası yapanlar hakkında açık hüküm bulunmadığından Nâzım Hikmet ile öbürlerinin, 94'üncü madde gereğince askerî kişileri âmire itaatsizliğe kışkırtma eyleminden dolayı mahkûm edilerek şiddetle cezalandırıldıkları dolaylı olarak kabul edilmiştir.

Bu gerekçe, Nâzım Hikmet'e yüklenen suçun, askeri işyana kışkırtma değil, komünistlik propagandası olduğunu göstermektedir. Ve Askerî Ceza Yasasında bunun için açık bir hüküm bulunmadığından, örnekseme yoluyla (kıyasen) 94'üncü maddenin uygulandığı bildirilmektedir.

Oysa, ceza hukukunda örnekseme geçerli değildir ve işlendiği zamanki yasaya göre suç sayılmayan eylemden dolayı kimseye ceza verilemez. Bu ilke, ceza hukukunun temel taşlarından birisidir. Yukarıdaki makalelerimden birisinde bu ilkeyi «yasada yeri bulunmayan eylem suç olmaz» özdeyişiyle anlatmıştım.

Öyleyse, elimize geçmiş olan bu resmî gerekçe de, Nâzım Hikmet'in, suç sayılmayan bir eylemden dolayı ve ör-

nekseme yoluna gidilerek mahkûm edildiği gerçeğini doğrulamaktadır. İşte, bu makalemizde, gerekçe ile hüküm fıkrası arasında varlığını haber verdiğimiz ayrılık ve uyumsuzluk bundan ileri gelmektedir.

Nedenini yukarıda açıkladığım bu ayrılık ve uyumsuzluk, bu işteki en büyük adli hatanın neden ve niteliğini ortaya koymaktadır. Çünkü; Nâzım Hikmet, dünün ve bugünün yasalarına göre suç sayılmayan bir çift sözden dolayı tam yirmi sekiz yıl ağır hapis cezasına mahkûm edilmiştir.

Bu adli hatadaki ağırlık, onun 1939 yılından bu yana resmen bilinmekte olmasındadır. Gerçekten de, Millî Savunma Bakanlığı'nın hazırladığı o yasa tasarısının gerekçesinde, komünizm propagandası yapanların (yani Nâzım Hikmet'in) askerî adalet tarafından ağır ve şiddetli cezalarla tepelendiği yazılıydı. Bir satır aşağıda da, bu gibi eylemler için Askerî Ceza Yasasında açık yaptırım (müeyyide) olmadığından, Türk Ceza Yasasındaki iki maddenin aynen alınması isteniyordu. Bu durumda, Nâzım Hikmet'in suç sayılmayan bir eylemden dolayı mahkûm edildiği hükümetçe resmen açıklanıyordu.

Söz konusu tasarının Büyük Millet Meclisi tarafından kabulünden sonra, hükümetin hemen harekete geçmesi ve suçsuz olan Nâzım Hikmet'in salıverilmesini sağlaması gerekirdi. O zamanki hükümet bu nokta üzerinde durmamış olduğundan, bu müthiş adli hata bugüne kadar sürüp gitmiştir.

MEHMET ALİ SEBÜK

Vatan Gazetesi

(20.12.1949)

DEĞERLENDİRME

Yayınlanan yazılardan her biri, kamuoyuna yeni bir gerçek getiriyor, o zamana kadar bilinmeyen haksızlıkları ortaya koyuyordu. Fakat «Büyük Adli Hata» adını taşıyan yazı hepsinden çok çalkantıya yolaçtı. Zira, burada, ağır hükümlülüğe neden olan sözlerin niteliği, cesaretle açıklanıyordu. Bu kadar basit iki sözün, bu derece ağır bir sonuca ulaşması, akılları durduruyordu. Hukukçu olmayanlar dahi gerçekleri kavramakta artık güçlük çekmiyordu.

Ayrıca, bu yazı, Nâzım'a reva görülmüş olan büyük haksızlığın TBMM, hükümet ve Millî Savunma Bakanlığı tarafından da bilindiğini ve buna karşın düzeltilmesi için herhangi bir girişime geçilmediğini ortaya koyuyordu. Polis rejiminin bütün şiddetiyle hüküm sürdüğü o tek parti döneminde; parlamentoyu, hükümeti ve Millî Savunma Bakanlığı'nı açıkça suçlamak kolay bir iş değildi. Fakat, gerçeği de burada açıklamak zorundayım. Bu kadar ağır ve şiddetli suçlamalarıma karşın, ne meclis, ne hükümet, ne de Millî Savunma Bakanlığı tarafından aleyhimde doğrudan bir girişime geçilmedi. Tutuklanmam için görevlilere emir verilmedi. Fakat, ben, böyle bir tutuklama kararına karşı kendimi daima hazırlıklı bulunduruyordum.

VATAN GAZETESİNİN ENDİŞELERİ

Sorumsuz kişilerin tepkisi, daha çok Vatan gazetesini amaçlıyordu. Yazılan mektuplar, gönderilen telgraflar ve tehditler, Vatan gazetesinin saldırıya uğrayacağını ortaya koyuyordu. Tan gazetesinin durumu örnek gösteriliyordu. Her taraftan yöneltilen bu saldırıların gürültüsü, Vatan gazetesini sahiplerini ve yazarlarını tedirgin ediyordu. Gerçi gazetede çalışan bütün gazeteciler, birer dava adamıydı, gözleri pekti. Ve hiç bir şeyden de korkuları yoktu. Fakat gazeteye sermaye koymuş olanlar, Tan'ın başına gelenleri unutamıyordu. Saldırıların yoğunlaşması üzerine, gazete bir toplantı düzenledi. Gazete sahipleri ve yöneticileriyle birlikte benim de hazır bulunduğum bu toplantı, üç saat sürdü; enine boyuna her şey görüşüldü, konuşuldu. Bu kadar gürültü uyandıran yazılarımın yayını sürecektir mi, kesilecek mi? Her iki düşüncenin de yandaşları vardı. Yalman'ın bir sorusu ve benim cevabım bu işe olumlu bir sonuç getirdi. Yalman'la aramızda şöyle bir konuşma geçti:

— Mehmet Ali Bey, şimdiye kadar altı yazınızı yayınladık. Daha kaç yazı kaldı?

— Daha dört yazı var tezgahta.

— Kalanlar, arka arkaya dört günde yayınlanamaz mı?

— Kamuoyunu yavaş yavaş oluşturmak yerinde olur. Onun için bir hafta aralıkla yayınlanmalarında yarar vardır.

— Size de tehdit mektupları geliyor mu?

— Geliyor. Fakat, biz alıştık artık. Gelen tebrik mektupları daha çok.

Sonunda Yalman, şu soruyu yöneltti:

— Mehmet Ali Bey, siz kriminoloji uzmanısınız. Bu bilimin ışığında dosyaları incelediniz. Nâzım Hikmet'in suçsuzluğu hakkında en küçük bir kuşkunuz var mı?

— Ahmet Emin Bey, size verdiğim raporda da belirt-

tim. Annesinden yeni doğmuş bir çocuk nasıl temizse, Nâzım Hikmet de öyle suçsuzdur. Üstelik de verilen hükümlülük kararında tam sekiz çeşit adli hata işlenmiştir. Böylesine bir hatalar kolleksiyonunun dünyada eşine ve benzerine rastlamadım.

O zaman, Ahmet Emin Yalman, asla unutamayacağım şu yürekli konuşmayla oturuma son verdi :

— Nâzım Hikmet, madem ki yüzde yüz suçsuzdur. Savunma uğrunda ola ki başımıza bir felâket dahi gelse, onu seve seve sineye çekeceğiz, arkadaşlar. Siz yazılarınızı ve savunmanızı ara vermeden sürdürünüz Mehmet Ali Bey.

Yazı İşleri Müdürü Mümtaz Faik Fenik ve gözünü budaktan sakınmıyan diğer gazeteciler de, bu fikre katıldılar canu yürekten.

Toplantıdan çıktıktan sonra, Yalman'ın odasına geçtik. Orada, kendisini, Fuat Köprülü ve Adnan Adıvar bekliyorlardı. Yalman toplantının niteliğini ve sonucunu, onlara da açıkladı. Her ikisi de kendisini ve gazete yöneticilerini candan kutladılar ve en doğru kararın alınmış olduğunu söylediler.

İKİ BÜYÜK GAZETENİN FARKLI TUTUMU VE ANLAYIŞI

Burada bir başka anımı da dile getirmek istiyorum. 27 mayıstan sonra, tirajı yüksek bir gazetede hukuk danışmanı ve hukuk yazarı olarak çalışıyordum. Bir üniversite öğrencisinin avukatlığını, ailesinin ısrarı üzerine kabul etmiştim. Kendisinin banka soyduğunu, fakat bekçi katili olmadığı için idam edilemeyeceğini savundum. Bütün sağcılar, ayağa kalktı. Beni ve hukuk danışmanı olduğum gazeteyi tehdide başladılar. Ben dayandım. Ve savunmamı kriminoloji biliminin ışığı altında yaptım. İdamdan da kurtardım. Fakat kıl payı ölümden kurtuldum. Zira Sıkıyönetim Komutanı Orgeneral Faik Türün, bana koruma ekibi ayı-

arak hayatımı kurtardı. Ve beni Selimiye kışlasındaki mahkemeye güvenlik tedbirleri içinde alıp çıkardı. Sözü geçen gazeteye uzun yıllar söz ve yazı ile hizmet ettim. Savunduğum hiçbir yazar hüküm giymedi. Gazete herhangi bir tazminat ödemedi. Hiçbir yazıma tekzip bile gelmedi. Böyle cıldığı halde, gazete sahibi benden hoşgörüsünü esirgedi. Ve avukatlık mesleğime müdahale ederek aldığım bu dava dan dolayı beni kınadı. Gazete ile ilişkimin kesilmesi gerekti. Oysa ben gazetede tüm hükümlülerin, yok yere ezilenlerin ve her çeşit haksızlığa uğrayanların da haklarını söz ve yazı ile savundum. Genel afların kampanyalarını yaparak yüzbinlerce tutuklu ve hükümlünün özgürlüğünü kazanmasına ön ayak oldum. Ve onların duasını kazandım.

Batı ülkelerindeki Türk işçilerinin toplumsal ve hukuksal sorunlarını oralara kendi olanaklarımla giderek yerinde çözüyordum. Türk işçilerini gazeteci arkadaşım Doğan Pürsün'le birlikte hapishanelerde birer birer ziyaret ederek moral veriyordum. Sonra da memlekete dönerek gazeteye bütün bunları yazıyordum. Gazete bu sayede Batı ülkelerinde tirajını günden güne artırdı ve bugünkü hale geldi. Alman savcı ve yargılarıyla, hatta çevirmenleriyle iş birliği yaparak Türk işçilerinin davalarını düz yola çıkarıyordum. Bu olumlu çalışmalarımı göz önünde bulunduran Alman hükümeti beni resmen çağırdı. Bonn ve Brüksel Büyükelçileri de ayrı ayrı beni evlerine davet ettiler. Birlikte Türk emekçilerinin sorunlarına çözüm yolları aradık ve genellikle de bulduk. Devlet ve hükümet tarafından kendi hallerine terkedilen milyonlarca Türk işçisi, toplumsal adalet doğrultusunda yaptığım bu çalışmalardan mutlu oldu. Daha da çalışacaktım. Ve bütün sorunları ışığa kavuşturacaktım. Fakat kısmet olmadı. Nitekim bu gazeteden ayrıldıktan sonra, Türk işçileri için hiçbir olumlu çaba harcanmadı ve tek yazı yayınlanmadı. Olanların hiçbirisinden dolayı gam yemiyorum. Ancak kendisine karşı daima saygı duyguları beslediğim gazete sahibinin yanına son kez gittiğimde, bana şöyle demesi ağırıma gitti :

— Mehmet Ali Bey, sana o kadar içerledim ki, o anar-

şistin savunmasını yaptığın sıralarda buraya gelip karşıma otursaydın, seni kuşkusuz parçalardım.

Ben de :

— Evet, bunu gerçi kolaylıkla yapabilirdiniz. Fakat o zaman ben de görev şehidi olurdum. Ve bu şerefli rütbeyi çoluk çocuğuma miras bırakırdım, dedim.

Kendilerini karşılıksız savunduğum genç ve yürekli gazetecilerin arasından koptuğum için o zaman üzülmüş-tüm.

Vatan gazetesi de, Nâzım Hikmet'i savunduğum için, büyük tehlikeler atlattı. Makineleri Tan gazetesi gibi tahrip edilmek istendi, fakat benim avukatlığıma karışan çıkmadı. Üstelik beni desteklediler, moral verdiler. Bu suretle suçsuz bir insanın özgürlüğe kavuşmasına neden oldular. Çünkü bunlar biliyorlardı ki, avukat Mehmet Ali Sebük, Nâzım Hikmet'in ideolojisini değil, adli hata kurbanı suçsuz bir Türk vatandaşını savunuyordu. Böyle olduğu halde o zaman bana komünist damgası vurdular. Gazete başyazarına da aynı şeyi yaptılar. Fakat, biz hak bildiğimiz yolda yürüdük, kılıımız bile kıpırdamadı.

VATAN GAZETESİ

Kaleminden alev fışkıran genç gazeteciler, Vatan'da toplanmıştı, gözlerini budaktan sakınmıyorlardı. Gazetenin hukuk danışmanı olduğum için onların da karşılıksız avukatıydım. O dönemde bu gazete, sanki bir basın akademisi idi. C.H.P. iktidarı, bunların yazılarından çok ürküyordu. Gazete aynı zamanda, Demokrat Parti'nin de sanki fikir organı idi. Zaten bu partinin isim babası da Yalman'dı. Bu yüzden sık sık Celâl Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Samet Ağaoğlu gibi bu partinin ileri gelenleri ve kurucuları gazeteye uğrar, bizlerle konuşmalar yaparlar, yazarlara moral verirlerdi. Bu gazetenin sesini kesmek için yüzlerce dava açıldı. Yalman'ın ve birlikte çalıştığı yürekli gazetecilerin kalemleri kırılmak, kendileri susturulmak is-

tendi; fakat, boşuna. Zira bütün yasal baskılara karşın, yargıçlar, özgürlükçü bir ruhla davalara bakıyor ve siyasal iktidarın etkisi altında olmadıklarını açıklıyorlardı. Davaların çoğundan, beraat kararı alıyordum. Bazen yargıçlar, savcıların baskısına dayanamayarak mahkûmiyet kararları da veriyorlardı. Fakat, Yargıtay'a başvurarak bu kararları da bozdurmak suretiyle, yazarların eline kelepçe takılmasına meydan vermiyordum. Bugün, Türkiye'yi dışarda temsil eden ve halen büyük gazetelerde görev yapan birçok basın mensubu, bu ekolden yetiştiler. Hepsi, benim müvekkilimdirler. Onları, seve seve savundum. Üç yüz kadar basın davasına bakmış olduğum için, bana ait olan dava rekoru, hâlâ kırılmamıştır. Onlar için yaptığım hizmetler helâl olsun. Çünkü aldığımız her beraat kararı, o dönemin baskısını biraz daha azaltmış ve özgürlük taraflısı basına, gerçekleri yazmak yürekliliğini vermiş, memlekete rahat nefes aldırmıştır. Bu bakımdan, o zamanki polis rejimine karşı seslerini daima duyurmuş gazetecileri, zulümden kurtarmış olan yürekli yargıçları saygıyla anmak borcumdur. O dönem askerî mahkemelerinin yargıçlarıyla sivil mahkemelerin yargıçlarını karşılaştırmak için bu açıklamayı yapıyorum. Yatak ve yorganlarını hapisyanede bırakan ve sık sık tekrar oraya dönen yazı işleri müdürlerini de burada anıyorum. Tehlikeden yılmayan yürekli davranışları sonucu Basın Yasası değişmiş ve basına yeni ufuklar açılmıştı. Ankara'dan gelen bir emirle, gazeteleri süresiz kapatma yetkisi tarihe karışmıştır. İşte, Demokrat Parti, muhalefetteyken kendisini tutan ve uğrunda her türlü zora katlanmış olan Vatan gazetesiyle bu biçimde bütünleşmişti. Ben de bu gazetede dizi yazılarımla bu partiyi tutuyor ve iktidara gelmesi için çaba gösteriyordum. Sonra ne oldu? Demokrat Parti iktidara geldi. Fakat, basınla olan balayı uzun sürmedi. Ahmet Emin tekrar muhalefete geçti; ben de bu partinin İzmir milletvekili olduğum halde, tek parti zihniyetine dönüldüğü için istifa ettim.

İşte, Nâzım Hikmet, toplumsal hukuk bakımından Türk kamuoyu önünde ve bu hava içinde, savunuldu. Ve gazete

türlü tehlikeyi göze almak pahasına bu savunma olumlu sonuçlar verdi. Eğer bu biçimde bir savunma sonuç vermeseydi, Nâzım'ın kurtulması ve özgürlüğe kavuşması hayal olurdu. Ve hayatını hapishane köşelerinde bırakırdı. Türk ulusu da suçsuz bir insanı haksız yere hapishanede ölüme terkettiği için dünya durdukça eleştiriye uğrardı.

7. ASKERİ ADALET DİYE BİR HUKUK ŞUBESİ YOKTUR

Demokrasile yönetilen ülkelerde, adalet dağıtmakla yükümlü tek bir kurum vardır: Genel mahkemeler... Böyle yerlerde adaleti dile getiren tek insan vardır: Sivil yargıç...

Ülkemizde, çok yazık ki, adalet parçalanmıştır. Bir yandan, askerî mahkemeler ordu mensuplarını yargılar; öte yandan, idarî merciler devlet memurları hakkında hükümler verir. Genel mahkemelere sadece, ünvanlı ve rütbesiz bireyler kalmaktadır.

Askerî ve idarî mahkemeler, yalnız kendi mensuplarını yargılamakla yetinse, yine bir şey değil... Ama onlar, zaman zaman, sivil yurttaşlar hakkında da ağır hükümler vermekten geri kalmazlar. Bütün bunlar, normal adalet kurumuna ve yargıcın yetkisine vurulmuş darbeden başka bir şey değildir.

Adalet dağıtma işi hukuk adamlarına düşen bir görevdir. Hukuk bilimi ise, uçsuz bucaksız bir denizdir. Onu gereğince kavramak ve hüküm verme sanatında ustalaşabilmek için, bir insan ömrü çok az gelir. Böyle olduğu halde, ülkemizdeki askerî adalet, hukuk adamlarından çok, harp sanatını bilen, hukuk bilgisiyle ilgisi bulunmayan kimselerin etkisindedir. İdarî adalet de, hukuk öğrenimi görmemiş, hattâ orta kültürü bile edinmemiş kimselere verilmiş-

tir. Bu yüzden, ülkemizde, hukukun yadsınmasına doğru giden durumlar ve telâfi edilemeyen hatalar belirmektedir.

Sivil bir kimse olan Nâzım Hikmet aleyhindeki hükümlülük kararını veren de askerî adalettir. O kararı imzalayan beş üyeden dördü, hukuk bilimiyle ilgi ve ilişkisi bulunmayan asker kişilerdir. İçlerinde, yalnız birisi adli yargıdır. Bu üyelerin hepsi adli âmir sıfatını taşıyan komutanın emir, denetim ve gözetimi altındadır. Her şey onun istek ve iradesine uygun şekilde gerçekleştirilir.

Görev ve yetkileri bu şekilde belirlenen iki askerî mahkeme Nâzım Hikmet'i 28 yıl ağır hapis cezasına mahkûm etti. Kriminoloji bilimi bakımından şimdiye kadar yaptığım çözümlemelere göre, bu iki karara «adli hatalar koleksiyonu» denebilir. Çünkü, ceza hukukunda akla gelebilen «adli hatalar»ın bütün çeşitlerini bağrında toplamış bulunmaktadır.

Önce, bu kararlar, yasal kanıt ve ipuçlarından tamamıyla yoksundur. Söylendiği öne sürülen bir çift sözün, Nâzım Hikmet'in ağızından çıktığını duyan hiç bir canlı ve tarafsız yaratık bulunmamaktadır. Bu durumda Nâzım Hikmet'in aklanması gerekirdi.

Sonra, bunların söylendiği kabul edilse bile, içlerinde suç ögesi yoktur. Çünkü, bu sözler, dünkü ve bugünkü yasalar karşısında hiç bir eylemin suç ögesini taşıyamaz. Dünya durdukça da, hiç bir demokrat ülkenin hukuk mevzuatında suç sayılamaz. Demek ki; bu sözlerden dolayı, hukukî ölçülerle, kendisine, değil 28 yıl, 28 saat hapis cezası bile verilemez. Oysa; o, 12 yıldan beri hapishanelerde yatmaktadır.

Bu sözler suç olsa ve söylendiklerine ilişkin yeterli kanıt da bulunsa, kesilecek ceza miktarı en çok beş yıldır. Oysa, olayda, arttırıcı neden bulunmadığı halde, bu sözlerden birisi için on beş, öteki için de yirmi yıl ağır hapis cezası verilmiştir. Sözler suç, kanıtları tamam ve ceza miktarı da yerinde olsa, olaydaki azaltıcı nedenler yüzünden cezanın altı aya inmesi gerekirdi.

Son olarak, ortada, iki değil, bir suç bulunmaktadır. Bu bakımdan, yalnız bir ceza verilmeliydi.

Yasaya aykırı olan noktaları sayıp dökmeye devam etmek, bizim için güç değildir. Bu kararları sivil Yargıtay inceleseydi, her ikisinin de en aşağı değişik on nedenden dolayı bozulmaları gerekirdi.

Ama Askerî Yargıtay, her iki kararı, bir çırpıda onayladı. Harp Okulu Mahkemesinin kararı şu gerekçelerle onaylanmıştır: «Kışkırtma suçu birden çok kimseye yapılmakla sınırlı olmayıp zamanı gelince hep birlikte hareketi sağlamak için doğrudan doğruya ya da teker teker çeşitli zamanlarda birden çok askerî kişiye ulaştırılması ve bildirilmesiyle oluşabileceğine ve teşebbüs olunması bile şarta bağlı olmayıp bu amacın karşı tarafa bildirilmesiyle suç doğduğuna ve Nâzım Hikmet tarafından askerî kişilere, hükümetin şimdiki rejimine aykırı kanılar aşılayarak, bu uğurda göreve çağrılacak orduyu itaatsizliğe sevk ve kışkırtma yollu sözlerin söylendiği mahkemece saptandığından hükmün oy çokluğuyla onaylanmasına karar verildi.»

Askerî Yargıtay, «amacın askerî kişilere doğrudan doğruya ulaştırılması ve bildirilmesiyle kışkırtma» suçunun oluşabileceğini kabul etmiştir. Bu görüş, ceza hukuku kuramına uygun düşmemektedir. Yargıtay hangi esaslardan yola çıkarak bu ilkeyi koyduğunu belirtmemiştir. Üstelik, Nâzım Hikmet tarafından birden çok askerî kişiye bir şey ulaştırılmış ve bildirilmiş de değildir.

Ayrıca, Yargıtay, «askerî kişilere hükümetin şimdiki rejimine aykırı kanılar aşıladığını» ileri sürmüştür. Ortada tek askerî kişi olduğuna göre, bu «askerî kişiler» deyimi yerinde kullanılmamıştır. Bundan başka, Nâzım Hikmet, komünistlik propagandasından hüküm giymiş değildir ki; rejime aykırı kanılar aşılamaktan söz edilebilsin.

Fazla olarak, Yargıtay, yukarıda sözü edilen olguların mahkemece saptandığını bildirmiştir. Oysa, bu olgulardan hiç biri mahkemece saptanmamıştır. Bir olgunun saptanması, ancak yasal kanıt ile olur. Bu dâvalarda kanıt namına bir şey bulunmadığına göre, saptama da yok demektir.

Öyleyse, Askerî Yargıtay'ın onay bildiriminde anılan gerekçelerin dâva ile bir ilgi ve ilişkisi yoktur.

Askerî Yargıtay'a başkanlık eden, bir hukukçu değil, harp adamı olan bir komutandır. Yargıtay dairelerini oluşturan beş üyeden üçü de, yüksek rütbeli ordu mensuplarıdır. Yedi üyeden oluşan Yargıtay Genel Kurulu'nda da dört asker vardır. Demek ki; Askerî Yargıtay'a egemen olan, hukukçuların değil, askerlerin sözleridir.

Oysa, Yargıtay bir hukuk akademisidir. Orada hukukun en yüksek ve çetin ilkeleri tartışılır ve içtihatlar yerleştirilerek yasa koyucuya yol gösterilir.

Hukukun başlangıç ilkelerinden bile haberi olmayan bu yüksek rütbeli harp adamları hangi bilimsel yetki ve olanakla, kendilerine verilen bu ağır görevi başarabilirler? Bir yargıcı alıp Genelkurmay Başkanlığı sandalyesinde oturabilir miyiz? Kendisine bir meydan savaşının planlarını yapmak yetkisini verebilir miyiz? Harp sanatının ustası olan; ama, hukukî kanıtlarını açığa vurma olanağına sahip bulunmayan komutanlarımızı da Yargıtay'ın başına getirememek gerekir.

Askerî Yargıtay'ın bugünkü anormal durumunu pek yakının bir zamanda düzeltmek zorundayız. Onu ya hukuk adamlarının eline teslim etmeliyiz ya da Türk sivil Yargıtayının bir şubesi haline getirmeliyiz.

Askerî adalet konusu olumlu bir sonuca bağlanmadıkça, ülkemizde demokrasiye ve hukuk ruhuna uygun bir hayatın kök salmasına olanak yoktur. Nâzım Hikmet sorunu dolayısıyla yapmış olduğum bu hukukî çözümlemeler, hızla sonuca bağlanması gereken önemli bir ülke davası karşısında olduğumuzu açıkça göstermektedir.

MEHMET ALİ SEBÜK

Vatan Gazetesi
(3.1.1950)

DEĞERLENDİRME

Yaptığımız savunma planında, askerî adaletin biçimini ve haksızlığa daima kapı açan karakterini de ortaya koyacaktık. Nâzım Hikmet, özellikle o zamanki askerî mahkemelerin, hukukun değil emrin yanında olduğunu söylüyor ve bunun yazılarımızda ortaya çıkarılmasını istiyordu. Ben de bu noktayı derinleştirdim. Ve «Askerî Adalet Diye Bir Hukuk Şubesi Yoktur» adlı makaleyi yayınladım. O dikta rejiminde, böyle bir başlık atmak kolay değildi. Burda yalnız askerî mahkemeleri değil, Askerî Yargıtay'ı da hedef aldım. Çünkü, o dönemdeki Askerî Yargıtay da, hukukun dışında işleyen bir kurul durumunda idi. Onun için, Nâzım, iki mahkemenin haksızlığına karşı son durak olan Askerî Yargıtay'a da güvenemiyordu. Oysa, bu kurul ne de olsa bir umut ışığı idi. Ben bu yazıyla yetinmedim. Askerî Ceza Kanunu ile Askerî Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu'nu tümüyle ele aldım. Ve adli âmir elinde olan askerî adalet mekânizmasının ıslaha muhtaç yerlerini beş altı yazıyla belirttim. Nâzım'a reva görülen haksızlık nedenlerinden biri askerî adalet olduğu için, onun gerçek yüzünün ortaya konmasında yarar vardı. Demokrat Parti, siyasal iktidarı ele aldığı zaman, ülkeyi sevindiren bir hükümet kurdu. Bu ilk kabinenin Millî Savunma Bakanlığı'na, ünlü hukukçu ve avukat Refik Şev-

ket İnce getirildi. Benim yakın dostumdu. Vaktiyle Türk Hukuk Kurumu Başkanı bulunduğu sırada kurulan Kriminoloji Kürsüsünün derslerini okutmak yetkisini bana vermişti. Ben de o dersleri okuttum ve «Kriminoloji» adında bir de eser yayınladım. O zamanlar ölkemizde yeni ve tanınmamış bir bilim dalı olan kriminolojide, adımın duyulmasını ve kriminoloji uzmanı diye tanınmamı o sağlamıştır. Millî Savunma Bakanı olur olmaz, beni Ankara'ya çağırıldı. Askerî adalet konusunda yazdığım bütün makaleleri getirtti. Askerî Ceza Usul Kanunu'nu Değıştirme Komisyonu'na yargıç Rıza Tunç'u bakanlık adına gönderdi. Biz, birlikte çalıştık ve bir Usul Tadil Tasarısı ortaya çıktı. Askerî adalette hukukun değil, disiplinin egemen olmasını isteyenler, bu çalışmaları sempatiyle karşılayamadılar. Fakat, bakan kararlıydı. Tasarının dörtte üçü ortaya çıktı; kabine değışti; Refik Şevket İnce görevinden ayrıldı. Yerine gelenler, etki altında kalarak, tasarımı hasıraltı ettiler. Ve askerî adalette yapılması öngörölen reforma son verdiler. Ben 1954 yılında parlamentoya İzmir milletvekili olarak girdiğim zaman, bu askerî adalet konusunu her bütçe görüşmesinde Genel Kurul'da ele alıyordum. Ve bunun değıştirilmesini istiyordum. Yine bir gün, kürsüde konuşurken askerî adaletin hukuka dönük bir biçimde değıştirilmesini istedim. Arkamdan, Antalya Milletvekili Burhanettin Onat kürsüye gelerek «Sivil avukatların burununu askerlik işlerine sokmayacağız.» dedi. Ve beni hedef tutarak eleştirmek istedi. Fakat bu gereksiz ve haksız müdahale, meclisi karıştırdı. Ve kendisine ağır sözler söylendi. «İn aşağı!», «Sözünü geri al!» dendi. Kürsüyü terketmek zorunda kaldı. Fakat sıra kapaklarının gürültüsü ve meclisin büyük tepkisi, Genelkurmay Başkanı olan General Nurettin Baransel'in dikkatini çekti ve meclisin askerî adalette reform yapılmasını öngördüğünü anladı. İki gün sonra beni makamına çağırıldı ve bu konuyu görüştü. Ben de, vaktiyle yapılan çalışmaları kendisine anlattım. Kısa zamanda konuyu ele alacağına ve Millî Savunma Bakanlığı ile işbirliği yaparak orduda, hâk ve hukuk ilkelere uygun bir ceza adaleti kurulacağına söz verdi. Fa-

kat, o da makamında fazla kalamadı. Bu yüzden, o dönemde askerî ceza adaletinde istediğimiz düzeyde bir reform yapamadık. İlerde, 1960'tan sonra askerî adalette, hukuk sistemi ve kavramı egemen kılınabildi. Şimdi orada savunmalarımızı korkusuzca ve ezilmeden yapıyoruz, çünkü; mahkemelerde olduğu gibi Yargıtay'da da askerler değil, hukukçular egemendir.

8. DREYFÜS OLAYI

Mutlak adalet Tanrı'ya özgüdür. Onun için, peygamberlerden birisi, ümmetine seslenerek : «Hüküm vermeyiniz; çünkü, sizin buna gücünüz yetmez» demiştir. Şurası kesin ki; insanların adaleti, onların kusur ve zaaflarıyla doludur. Bu yüzden, eski Roma zamanından kalma şu söz bugüne kadar ayakta durabilmiştir: «Yanılmak, insanlar içindir...»

Hüküm veren insanların yanılacağını kabul edince, adli yanlışların olabileceğini de doğal karşılamak gerekir. Nitekim, adli yanlışların tarihi ne kadar zengindir! Bu tür olaylar ne kadar bereketlidir! Onları birer birer saymaya insanın ömrü yetmez.

Buna karşılık, insanlık, adli yanlışları tamamıyla önlemek değilse de, elden geldiğince azaltma yoluna gitmiş ve bunun için pek titiz davranışta bulunmuştur.

Adli yanlışla dünyaca ünlü bir örnek olarak Dreyfus sorunundan söz edeceğim :

1894 yılında, Fransa Ulusal Güvenlik Örgütü Almanya Elçiliğinden çalınan bir belgeyi ele geçirdi. İmzasız, tarihsiz olan bu kâğıt parçası Fransız ordusu ve savunmasıyla ilgili bazı sırları açığa vuruyordu. İçindekilere bakılınca, bu gizli belgeyi ancak Genelkurmay'da çalışan bir subayın hazırlayabileceği anlaşıldı. Bunu yazanın ortaya çıkarılması için gizli bir soruşturma açıldı, Genelkurmay'da çalışan bazı su-

bayların elyazıları üzerinde incelemeler yapıldı. Ve aynı dairede çalışan yüzbaşı Dreyfüs'ün üzerinde duruldu. Bu konudaki bilirkişi raporu Dreyfüs'ün suçlu olduğunu tam bir açıklıkla ortaya koymuyordu. Ama, böyle bir suçu Fransız kanını taşıyan bir subayın işleyeceği düşünülemediği için, bütün kuşku lar musevî ırkından olan Dreyfüs üzerinde toplandı. Ortada kesin kanıt ve ipucu olmadan Dreyfüs tutuklandı ve harp divanına verildi. Fransız Askerî Ceza Yasası duruşmaların herkese açık olacağını söylemişti. Basın da bunu istiyordu. Ama, savcı, genel düzen ve güvenliği ileri sürerek, gizlilik kararı istedi. Avukatın bütün savunmalarına karşın, gizlilik kararı verildi.

Tanık olarak dinlenen Genelkurmay mensupları Dreyfüs'ü suçladılar. Deli'siz iddialardan başka ortaya hiç bir şey konulamadı. Herkes aklama kararının ilânını bekliyordu. Ama, Genelkurmay Dairesi görüşme odasına çekilen mahkeme kuruluna gizli bir dosya verdi. Bu dosya sanıkla vekiline gösterilmeden incelendi. Dreyfüs'ün hükümlülüğünü isteyenlerin düzenlediği bu dosyanın içindeki belgeler terazinin ibresini sanık aleyhine çevirdi. Ve Dreyfüs ölünceye kadar kürek cezasına çarptırıldı. Kendisini savunan avukat Demenge, bu hükümlülüğü «yüzyılın en büyük haksızlığı» olarak nitelemiştir.

Dreyfüs, Fransız sömürgesi olan Şeytan Adası'na gönderildi. Bu ada meskûn değildi. Kendisi için bir kulübe yapıldı. Burada tam dört yıl kaldı. Hiç kimseyle konuşma fırsatını bulamadan, burada maddî ve manevî bakımdan çok yıprandı. Ama onu, suçsuzluğunun bir gün anlaşılacağı umudu kurtardı.

Dreyfüs'ün hükümlülüğü Yahudi düşmanlarını çok sevindirdi. Ama adalet kavramına bağlı olan tarafsız Fransızları da pek düşündürdü. Zaten suçun ve ihanetin nedeni bulunamamıştı. Servet sahibi olan Dreyfüs bunu çıkar sağlamak için yapmış olamazdı. İşte bu yüzden, kamuoyu bu kararın doğruluğunu hiç bir zaman kabul etmedi.

Bernard Lazar ilk önce «Dreyfüs Sorununun İçyüzü» adlı bir kitap yayımladı. Bunu öteki yayınlar izledi. Dreyfüs'e

karşı haksızlık yapıldığı iddiaları parlamento kürsüsünden bile duyulmağa başlandı. Hükümet «kesinleşmiş hüküm» perdesi arkasına saklanarak bu dalgaları önlemeye uğraştı.

Sonunda, Genelkurmay'daki insaf ve vicdan sahibi bazı subaylar kamuoyunun bu coşkunluğundan esinlenip yüreklenerek, Dreyfüs'ün suçsuzluğunu gösterecek araştırmalara giriştiler. Bu arada, özellikle Albay Picard, hükümlülüğün dayandırıldığı belgenin başka bir subay tarafından yazıldığı gerçeğini ortaya çıkardı.

Ama, bu subay göstermelik bir yargılamadan sonra akları. Bu kararın yasaya aykırı olması bütün Fransa'yı yerinden oynattı. Bir gün sonra Emile Zola sahneye çıktı. Ve Cumhurbaşkanına hitaben açık bir mektup yayımladı. «Suçluyorum» başlığını taşıyan bu mektup Fransa Genelkurmay şeflerini, harp divanı üyelerini ve etki altında kalan bilirkişileri onur kırıcı ve aşağılayıcı sözlerle doluydu. Bunu yayımlayan gazete toplattırıldı. Ama bir günde üç yüz bin basmayı başardı. Emile Zola, aynı zamanda, bütün Genelkurmay şeflerinin asıl suçlunun suç ortağı olduklarını da ileri sürdü. Zola'nın amacı kendisini yargılatarak, işi, duruşmaların açık olacağı genel mahkemelere düşürmektir. İsteddiği oldu. Savcı, mektuptaki «Harp Divanı asıl suçluyu Genelkurmay'dan aldığı emir üzerine aklattı» cümlesi üzerinde durdu ve yalnız bundan dolayı kamu dâvâsı açtı. Bütün Fransa ve hatta Avrupa bu davayı heyecanla izledi.

Emile Zola'yı avukat Labori, gazete sahibini de Clémenteau savunuyordu. Yüksek rütbeli birçok subay tanık olarak dinlendi. Ve eskisi gibi, aleyhte ifade verdi. Dreyfüs'ün suçsuz olduğunu kanıtlamaya çalışan yarbay Picard ile suçlu olduğu yolunda belgeler düzenleyen Henri mahkemede karşılaşarak birbirlerine hakaret ettiler ve düello yaptılar.

Genelkurmay şefleri, mahkeme kurulunu etkilemek istediler. Verdikleri ifadelerde «Zola'nın cinayeti askerlerin âmirlerine karşı besledikleri güveni yok etmektir. Âmirler bu güvenden yoksun olursa, çocuklarınızı zafer alanlarına değil, salhanelere göndermiş olursunuz» diye bağırıldılar. Ayrıca, savaş korkularından da söz ettiler. Sonunda, kurul, Zo-

la'nın Harp Divanı'na hakaret ettiği yolunda oy kullandı. Zola bir yıl ağır hapse hüküm giydi. Hüküm temyiz edildi. Askerî makamlar, bu kez, Yargıtay üzerinde baskı yapmaya çalıştılar.

Ama Fransa'nın onur ve övüncü olan o kurum, bütün tehditlere kulaklarını tıkadı ve hükmü bozdu.

O sıralarda, Fransa'nın iç bünyesi, bu sorun yüzünden büyük bunalımlar geçiriyordu. Genel seçimlerin manivelası da bu davanın etkisi altındaydı. Gazeteler Dreyfüs lehine yayına başladılar. Genelkurmay Dairesi ile Millî Savunma Bakanlığı'nın halkı aldattıkları ve adaleti etkiledikleri ileri sürüldü. Birçok askerî şefin yeri değiştirildi. Bundan başka, hükümlülüğe esas olan dosyanın sanık ve avukatına gösterilmediği gerçeği ortaya çıktı.

Ayrıca, Dreyfüs'ün hükümlülüğünü sağlamak için sahte belgeler düzenlendiği anlaşıldı. Bu suçtan dolayı tutuklanan Binbaşı Henri, hapishanedeki hücreinde intihar etti. Suçu Dreyfüs'e yükleten belgeyi de başka birisinin yazdığı belli oldu.

Esther Hazi adındaki bu binbaşı, koğuşturmaya uğrayacağına anlayarak İngiltere'ye kaçtı. Ve orada yazdığı makalelerle suçunu itiraf etti.

Bütün bu olaylar, Dreyfüs'ün tam anlamıyla suçsuz olduğunu ortaya koydu. Kamuoyunun lehinde görünmesinden esinlenen Dreyfüs'ün karısı hükümete baş vurarak «muhakemenin iadesi»ni istedi. Hükümet de başka çıkar yol bulamayarak bu isteğin gereğini yerine getirdi ve Yargıtay'a bildirdi. Askerî şefler Yargıtay üzerinde yine kuvvet kullanmayı denediler. Ama bu yüce kurum tehdit dalgalarını püs-kürttü ve Dreyfüs'ün suçsuzluğunu ortaya çıkararak «muhakemenin iadesi» kararını verdi.

Dreyfüs'ün savunmasını Demenge ve Labori yürüttü. Harp Divanı'nda duruşma görülürken bilinmeyen bir kişi avukat Labori'yi öldürmek istedi. Ve çantasından bazı belgeleri çalarak kaçtı. Ama avukat çabuk iyileşti ve duruşmalara katılmaya başladı. Asıl suçlunun belli olmasına ve Dreyfüs'ün suçsuzluğunun kesin olarak anlaşılmasına karşın, Harp

Divanı'nın yine etki altında kalarak hükümlülük kararı ve-receğini anladı ve boş yere savunmaktan vazgeçti.

Dreyfüs'ün suçsuz olduğunu kundaktaki çocuklar da an-lamışlardı. Ama Harp Divanı Savcısı : «Dreyfüs'ün suçsuzlu-ğunu tanıtlayacak kanıt ve ipucu bulunmadığından» söz açarak Dreyfüs'ün hüküm giymesini istedi. Harp Divanı, ço-ğunlukla, on yıl ağır hapis cezası verdi. Bu karar askerî ada-let aleyhinde büyük protestolara ve galeyana kapı açtı.

Savcı tarafından, «suçsuzluğun tanıtlanması gerektiği» düşüncesinin ortaya atılması, hukuk dünyasında büyük bir isyan havası yarattı. Suçluluğu kendisinin tanıtlaması gere-kirken, suçsuzluğun tanıtlanması külfetinin Dreyfüs'e yük-lenmesi, askerî zihniyetin hukukî düşünüşle hiç bir zaman bağdaşmayacağı fikrini kuvvetlendirdi ve askerî mahkeme-lerin ancak savaş zamanında görev yapması, barış zamanın-da bunlara adalet işlerinde görev verilmemesi konusunda bir akım belirdi.

Sonunda gözle görülür dereceye gelmiş olan bu haksız-lığı gidermek için, Millî Savunma Bakanı bizzat harekete geçti. Ordu adına Cumhurbaşkanına baş vurarak özel af iste-ğinde bulundu. Halkın galeyanını önlemek ve büyük adlî hatayı düzeltmek için bundan başka çare olmadığını belirtti.

Cumhurbaşkanı ulusun genel isteğine uyarak özel af ka-rarını ilân etti. Fransa ve hattâ bütün Avrupa, haksızlığın sürüp gitmesine engel olan bu karar önünde geniş bir nefes aldı. Bu haksızlığın karşısında gösterdiği duyarlılık ve birey özgürlüğü uğruna açtığı mücadele, dünya durdukça, Fransa için en büyük onur ve övünç konusu olacaktır.

Bu korkunç hatanın düzeltilmesi işinde fiilen çalışan, kahr gören ve hayatını esirgemeyen fikir ve kalem sahip-le-rine minnet ve şükran... Uluslar ve bireyler arasında ortak olan adalet kavramı, ancak bu gibi yürekli ve fedakâr in-sanların kuvvetli omuzlarında yükselir.

Mehmet Ali SEBÜK

Vatan Gazetesi

(20.1.1950)

DEĞERLENDİRME

Nâzım Hikmet'i kurtarmak için, dünyada işlenmiş olan büyük adli hataları da ele almak ve karşılaştırmak gerekiyordu. Kuşku yok ki Dreyfüs davası dünyanın en büyük adli hatası değildir. Fakat, Fransa uygar bir ülkedir. Halkı daima haksızlığa karşı ayaklanmıştır. Dreyfüs olayı karşısında da bu halk, büyük bir tepki gösterdi ve Dreyfüs'ü demir parmaklıkların dışına çıkardı. Fransız mahkemelerinde staj ve kriminoloji öğrenimi yaptığım zaman, bu davayı incelemiştim. Dreyfüs'ün kurtulma yöntemlerini Nâzım Hikmet için uygulamayı yararlı buldum. Ve Dreyfüs'ün avukatlarının çabalarını izledim. Onun için, önce Dreyfüs davasının özünü ele aldım. Ve Fransız askerî adaletinin bütün şiddetine ve sertliğine karşın, nasıl hakka doğru büküldüğünü ve haksızlığı giderdiğini anlatırken, bizimkileri uyarmaya uğraştım. Ayrıca şunu da belirtmek istedim. Dreyfüs'e karşı işlenen haksızlığı gören Fransız Millî Savunma Bakanı, herkesten önce ve ordu adına Cumhurbaşkanına başvurmuş ve özel af istemiştir. Cumhurbaşkanı da ulusun genel isteğine uyarak Dreyfüs hakkında özel af ilân etmiştir. Ben bu savunma ile, bizim Cumhurbaşkanını ve Millî Savunma Bakanını uyarmak ve aynı yoldan yürümelerini sağlamak istedim. Ayrıca Millî Savunma Bakanına, işlediği haksızlığı gidermek için fırsat hazırladım. Zira kendisi, Askerî Ceza Ka-

nununa bir fıkra eklenmesini öngören yasa tasarısını vaktiyle Meclise sunarken, Nâzım Hikmet'in haksız yere hüküm giydiğini orada açıkça yazıyordu. Demek ki haksızlık, Millî Savunma Bakanı tarafından biliniyordu. Buna karşın Fransız meslektaş gibi, Nâzım Hikmet için bir «özel af» istemedi. Ve onu on üç yıl süreyle hapisshanede yatırdı. O zamanki Millî Savunma Bakanı ve Cumhurbaşkanı kanımca tarih ve vicdan önünde sorumludurlar. Açıkça yazmama ve kendilerini uyarmama karşın görevlerini yapmamaları, onlar için af edilir bir hata değildir. İşte o zamanki C.H.P. dönemi bu gibi haksızlıkları yapa yapa halkın güven ve sevgisini yitirmiş ve tarafsız ilk seçimde yuvarlanmıştı. Ulusa karşı haksızlık yapan bütün siyasî iktidarlara bu, tarihsel bir örnek sayılabilir. Bu yöne dönük çalışmalarım Demokrat Parti'nin çok işine yaradı. Bülent Ecevit, memleket için yapacağını bitirmiş olan İnönü'nün elinden partiyi kurtarmakla kalmadı. Kısa sürede halka doğru rotasını çevirerek milletin ümidi haline getirdi.

EMİLE ZOLA

Dreyfûs davasının çalkantıları sürüp giderken, büyük sanatçı Emile Zola sahneye çıktı. Ve Cumhurbaşkanına açık bir mektup yayınladı. «Suçluyorum» başlığını taşıyan bu mektup, Fransa Genelkurmay Başkanlarını, Sıkıyönetim Kumandanlarını ve bilirkişiyi hedef tutan ve onları kötü duruma sokan bir ortam yarattı. Mektubu yayınlayan gazeteler toplattırıldı. Fakat bir günde üç yüz bin tane basıldı. Savcı, Zola aleyhine kamu davası açtı ve Zola, mahkûm edildi. Fakat Yargıtay büyük yüreklilik göstererek bu kararı bozdu. Zola kurtuldu. İşin önemli yanı, Fransa'da bunca yürekli hukukçu ve yazar olduğu halde, sanatçı Emile Zola kadar bu işe dört elle sarılanın çıkmamasıdır. Zola'nın amacı askerî adaleti şiddetle suçlayarak kendi aleyhine kamu davası açtırmak ve gerçekleri bu yolla dünya hukuk âlemine duyurmaktı. İşin gerçeğini isterseniz, benim de amacım bu

idi. Meclisi, hükümeti, Millî Savunma Bakanlığı'nı suçlayarak, hakkımda bir kamu davası açtırmak istedim. Açık duruşmada, bu haksızlığın gerekçelerini daha kolaylıkla ortaya koyabilecektim. Fakat Adalet Bakanı, o zaman böyle bir davanın açılmasını istemedi. Siyasal iktidar da bunu istemediği için, İstanbul Savcısına emir verilmedi. Genel seçimlerin de yavaş yavaş yaklaşmış olması, seçimden önce böyle tehlikeli bir yola gidilmesinin uygun görülmemesi iktidarı frenledi. Yazılarımı kaleme alırken, ülkede tanınmış hukukçular da eksik değildi. Fakat onlardan hiç birisi, bize yardım elini uzatamadı, tek satır yazamadı. Barolar, Hukuk Fakültesi profesörleri birer Sfenks gibi susmayı yeğlediler.

Bu neden böyle oldu? O dönemdeki siyasal iktidarın kamuoyu üzerindeki baskısının ne denli kuvvetli olduğunu anlamak için, bu sonuca bakmak ve ibret almak yeter. Ben kendimi hiç bir zaman Emile Zola'yla karşılaştıracak değilim. Aramızda dağlar kadar ayırım vardır. Yalnız, Emile Zola'nın gösterdiği yüreklilikle benimki karşılaştırıldığı zaman aramızdaki terazinin kefelerinin denk olduğu görülebilir. Emile Zola tek bir yazı yayınladı. Ben ise beş ay içinde askerî adaleti suçlayan on yazı yayınladım. Ve gerçekleri olduğu gibi göstermekten asla çekinmedim. Emile Zola da, ben de suçlu olarak mahkemeye düşmeyi göze aldık. Fransız savcısı, Emile Zola'nın tuzağına düştü. Davayı açtığına, sonra gerçi pişman oldu. İstanbul Savcısı herhalde dava için Ankara'ya danıştı. Fakat olumlu bir cevap alamadı. Zira askerî adalet, sekiz çeşit adli hataya düştüğünü farkettiler. Ve o ağır, korkunç hükmü veren yargıçlardan ve savcılardan hiç birisi ortaya çıkıp da bana cevap veremedi. Kendi hükmünün doğruluğunu savunamadı. Dava açılsaydı hakkımdan, siyasal iktidar saygınlığını büsbütün kaybedecekti. Bakanlık bunu göze alamadı.

/

9. DREYFÜS — NÂZIM HİKMET

Dreyfüs, yurda hainlikle suçlanmış ve tutuklanmıştır. Bu suçu kendisine söyletebilmek için her yola ve araca baş vurulmuştur. Fakat o, suçu benimsemek şöyle dursun sonuna dek suçsuz olduğunu haykırmaktan bir an geri kalmamıştır. Bu özden haykırışları önce hapishane müdürünün gözüne çarpmış, sonradan herkesçe duyulmuştur.

Suçla konu olan belgelerdeki yazının Dreyfüs'e ait olduğu ileri sürülmüştür. Fakat, bunu inceleyen bilirkişilerden ancak üçü, Dreyfüs'e karşı oy vermiştir. Yüksek rütbeli asker kişilerden birçoğu da, ona karşı tanıklık yapmıştır.

Demek ki, bu davada, kanıtların görünüşte olsun tamam bulunduğunu görüyoruz.

Nâzım Hikmet, asker kişileri, üstlerine karşı saymazlığa itelemekten dolayı tutuklanmıştır. O, kendisine yüklenen bu suçun (faili) öznesi olmadığını hep söyleyip durmuştur. Adli üste verdiği karşılıklarda mahkemelerdeki sözleri, savları tümünden yadsıma niteliğindedir. Hazırlık ve ilk araştırmada ve üstelik duruşmada Nâzım Hikmet'e karşı en küçük bir kanıt ve belirti gösterilmemiştir.

Şu duruma göre Dreyfüs'ün tutukluluğu hiç olmazsa doğru sanılan geçerli kanıtlara dayandığı halde, Nâzım Hikmet'in kararı, hiç bir kanıt ve belirtiye dayanmıyor.

Dreyfüs'e yüklenmek istenen eylemin, Askerî Ceza Ya-

sasızda yeri bulunmuş ve uygulanan işlem, hukuk dünyasında hiç bir tepkiye uğramamıştır. Oysa ki Nâzım Hikmet'e yüklenmek istenen suç eylem olmayıp salt bir çift sözdür. Bu söz de tek kişiye söylenmiştir. Tek kişiye söylenen sözler, söylenmiş bile olsalar, demokrasi ile yönetilen hiç bir ülkede suç sayılmazlar. Bundan dolayı o sözlerin yasada yerini bulmaya ve bunlardan ötürü kimseyi cezalandırmaya olanak yoktur.

Fransız Askerî Ceza Yasası, duruşmaların açıktan yapılacağını ve yargı evrelerinin yayınlanabileceğini benimsemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın yapıldığı sürece Paris'te etkinlik gösteren bazı askerî mahkemelerde bulundum ve bu gerçeği gözümle gördüm. Fakat Dreyfûs'e yüklenmek istenen suçun genel güvenlik ve dirliği bozduğu savunulduğundan, duruşmanın gizli geçmesine karar verilmiştir. Buna karşı tutukluluk kararından sonra gazeteler, bütün yargılama evrelerini ve belgeleri yayınlarak halkı aydınlatmıştır. Bu yayınlar verilen kararın haksızlığını belirtmiş ve adlî hatayı ortaya çıkarmıştır.

Bizim Askerî Ceza Yasa'mız yargılamaları yayınlamak yasağını benimsemiştir. Bu madde, düpedüz, Anayasa hükümlerine aykırıdır. Bu yüzden o, her türlü hatalara kapı açtığı gibi savunma hakkını da kökünden baltalamaktadır.

Nitekim de Nâzım Hikmet gizli yürütülen yargılamalar sonunda yirmi sekiz yıl ağır hapse çarptırılmıştır. Hiç kimse bu duruşmaların ne yolla ve hangi koşullar altında yürütüldüğünü öğrenmek olanağını bulamamıştır. Bu durum, aynı zamanda, Nâzım Hikmet'e ait ceza giyme işindeki büyük adlî hataların eşelenmesine ve gerçeğin ortaya çıkmasına engel olmuştur.

On üç yıl sonra biz bu davalar üzerindeki kara ve kalın örtüyü kaldırdığımız zaman kamuoyu şaşkınlıklar içinde kalmıştır. Bir kısım okuyucularımız gözlerine inanmak istememişlerdir. Birçoqları, Nâzım Hikmet'in, vatan hainliği, diğer bazıları da komünistlik suçuyla hüküm giymiş olduğunu sanıyorlardı.

Dreyfüs'ün tutukluluğuna karşı birçok Fransız, seslerini yükseltmiş ve askeri adaletin işlediği haksızlıkları ortaya koymuştur. Gerçi önceleysin bu söz ve kalem sahipleri türlü saldırı ve hakaretlere hedef olmuşlardır. Kendilerine her türlü suçlamalar olağan sayılmıştır. Fakat bunlar, hiç bir saldırı ve korkutma karşısında boyun eğmemiş ve yollarında yürümüşlerdir. «Gerçek ilerliyor, onu hiç bir şey tutuklayamaz.» diyen Emile Zola, bu konudaki baskıları açıklamıştır.

Nâzım Hikmet, on üç yıl mapushanelerde yattığı halde, pek yakın zamanlara kadar, hiç bir gazete ya da kişi, ona yüklenen suçun durumunu araştırmak ve kesilen cezanın haklı olup olmadığını ortaya çıkarmak yürekliliğini gösterememiştir.

Bu, neden böyle oldu? Yurdumuzda haksızlığa karşı sesini duyuracak kişiler yok mudur? Tarihimizin sayfaları, az da olsa, böyle kişilerin varlığını belli etmektedir. Bununla birlikte Nâzım Hikmet konusundaki bu uzun sessizliğin ve kayıtsızlığın nedenini açıklamak gerçekten güçtür.

Dreyfüs, dört yıl içinde suçsuz olduğunu kanıtlayabilmiştir. Nâzım Hikmet, on üç yıldan beri mapushanelerde yatmaktadır. Suçsuz olduğunu, iki kere iki dört edercesine kanıtladığımız halde ne zamana değin mapushanelerde yatacağını da Tanrı bilir.

Dreyfüs, dört yıl içinde büyük bir beden ve ruh gücü göstermiştir.

Bunda kendisine karşı gösterilen somut iyi davranışların büyük etkisi vardır. Şurası doğrudur ki o, hep doktorun bakımında kalmış, her türlü sağlık koşullarından yararlanmıştır. İlerlemiş olan yaşına karşı yargılanması yenilediği zaman, kendisini savunmak direncini göstermiştir.

Nâzım Hikmet'e karşı hiç bir bakım ve ilgi gösterilmemiştir. Üstelik bu alanda bir haksızlığa da uğramıştır. 1938 yılında ciğerlerinin çürümüş olduğu Cerrahpaşa Hastanesi'nin iki raporuyla saptandığı ve cezanın yerine getirilmesine ara verilmesi gerekeceği konusu, adli tıp kurumlarınca belirtildiği halde, ilgili makamlar, bilimin bu kesin emirlerini

hiçe sayarak onu mapushanede tutmakta direnmişlerdir. Cigeri çürüyen vatan hainleri ve baba katilleri bile mapushaneden çıkarılmakta ve evlerine gönderilmektedir. Yasanın cezalandırdığı hiç bir suçun öznesi (faili) bulunmayan Nâzım Hikmet'in bu hastalığına bile aldırılmamış ve kendisi mapushanenin dört duvarı arasında bırakılmıştır. Bu konuda Dreyfüs'ün parlak şansına karşılık, Nâzım Hikmet'in talih-sizliğini sezmek mümkün değildir.

Suç işlemiş olan mahpuslar, hapishanenin ağır koşullarına bir ölçüde dayanabilirler. Çünkü «Ettik de çekiyoruz.» derler. Suçsuz olanlar ise, dört duvar arasında hızla erirler. Suçsuzluk, veremden de beter bir felâkettir. Dreyfüs'e dayanma yeteneğini veren şey, suçsuz olduğu ve günün birinde salıverileceği yolundaki sarsılmaz umududur. Ah o umut!.. Bütün tutukluların sonsuz gıdası ve tek avuntusu...

Nâzım Hikmet'in de imdadına yetişen şey, o umuttan başkası değildir. On üç yıldan bu yana elinden düşürmediği yasalara bakmakta ve kendisine yüklenen suçun yerini aramaktadır. Boşuna çaba!..

Çünkü bu davayı üstüme aldığım zaman, Nâzım Hikmet'e maledilmek istenen bu bir çift sözün yasalarımızdaki yerini ben de çok aradım. Fakat ne askerî ne de genel ceza yasalarımızda bunun yerini bulabildim. Bu kanıyla söz konusu sözlerin, asker kişileri üstlere karşı saygısızlığa yöneltme niteliğinde bir suç olmadıkları gibi, ordu içinde komünistlik propagandası yapmak suçunun belirtilerini bile taşımadıklarını belirttim.

Üç aydan bu yana sürüp gelen yasal inceleme ve çözümlerimiz karşılığı, Nâzım Hikmet'in suçsuzluğu hakkında, artık hiç kimsede en küçük bir kuşku ve kararsızlık bırakmamıştır. Her yerde bu korkunç adli hatadan söz edilmektedir.

Elli yıl önce Fransız ulusu, yüzbaşı Dreyfüs'ün arkasında bir kaya gibi durmuş ve onun zindanda daha çok inlemesine engel olmuştur. Umarız ki Dreyfüs'ten yüz kere daha mağdur ve suçsuz olan Nâzım Hikmet de bir gün özgürlüğüne kavuşacak ve yirminci yüzyılda benzeri görülmemiş

bu adlî hatanın sürüp gitmesine böylece son verilmiş bulunacaktır.

Mehmet Ali SEBŪK
Vatan Gazetesi
(28.1.1950)

DEĞERLENDİRME

Bu yazı, Nâzım Hikmet'le Dreyfüs arasında büyük bir şans farkı olduğunu göstermektedir. Bütün Fransa, kısa bir süre içinde Dreyfüs'ün arkasında yer almış, özgürlüğe kavuşuncaya kadar da savaşmıştır. Çünkü yukarda da söylediğimiz gibi, Fransız basını, Dreyfüs'ün hangi sudan delillerle hüküm giydiğini incelemiş ve bunu kamuoyuna aktarmıştır. Kamuoyu da, haksızlığı, elle tutulur biçimde görebildiğinden, Dreyfüs'ü kurtarma çabasına girmiştir. Fakat Nâzım Hikmet hakkındaki gizli mahkemenin tek satırını öğrenmek, Türk kamuoyu için mümkün olamamıştır. Hükümü oluşturan belgeler de, Türk kamuoyundan saklanmıştır. Bir siyah perde, bu davayı ulustan gizlemiş, onun gözünden çıkarmıştır. Dreyfüs, haklılığını dört yıl içinde ortaya koymadığı halde, Nâzım Hikmet, on üç yıl elini kolunu bağlayarak oturmak, kimsenin yardımını görmeden kendi âleminde yaşamak zorunda kalmıştır. Bizim toplumda, hak aramak, onu ortaya koymak bilinci ve alışkanlığı henüz yerleşmemiştir. Birçok adli hata, halktan hatta basından herhangi bir tepki görmemiştir. Bu, belki de sosyologların, psikologların ele alması gereken ve eğitimle ilgili bir konudur. Dreyfüs ile Nâzım arasındaki şans farkı buradadır.

NÂZİM VE HAPİSHANEDE YASA DIŞI EYLEMLER

Nâzım hapishanede, her türlü yasa dışı eyleme karşıydı. Bu yüzden hapishaneden kaçmanın da karşısındaydı. Bunun, çılgınlık olduğunu söylerdi. Hastaneye yatırılmak için hastalık uyduranlara, ilaç yutanlara tutulurdu. Gerçekten, bu gibi ilaçları alanların, sonradan çok hastalandığını, iç organlarının tahrip olduğunu görüyordu. Fakat, yine de hükümlüler, bu yola başvurmaktan çekinmezlerdi. Sık sık doktora giderdi ve onun sözlerine uyardı. Fakat, hapishane doktorları, ona çok yakınlık göstermekten çekiniyorlardı. Şöyle bir muayene ederek, beylik ilaçlardan birini verirler ve kendisiyle çok konuşmazlardı. Sanki mikropmuş gibi, ona bulaşmak istemiyorlardı. Fakat, Verem Savaş Derneği Başkanı Doktor Neşati Üster, ona bir insan olarak, sevgi ile yaklaştı ve ilgi gösterdi. Kendisi hapishane doktoru olmadığı halde her istendiğinde yanına gider ve ona bakardı. Doktorun bu yakınlığı yönetimin gözünden kaçmadı, jurnal ettiler, doktoru Sivas'a gönderdiler. O da gitmedi, ayrıldı, Bursa'da kaldı.

KÜLTÜR HAYATI

Hapishanede tertipli bir kütüphane yoktu. Nâzım'ın da özel kitaplığı olmadı. Aklına estikçe şiir yazardı. O anda kâğıt bulamazsa mısraları, hapishanenin duvarlarına kazır ya da kalemle oyardı. Avrupa hapishanelerini gezerken, orada da duvarlara kazınmış mısralar gördüğümü anımsıyorum. Üstünde kalem taşımazdı. Rastgeldiği hükümlüden kalem isterdi, beş altı kalemin cebinde biriktiği olurdu. Yeni şiirlerini ancak anlayanlara okurdu. Bu arada Laz Eyüp Ağa ve Vehpi'nin eniştesi yanına gelir, ona yeni şiirlerini okuturlardı. Gazeteye verecek parası yoktu. Onun için, her sa-

bah hapishane kapısının önüne çıkar, gazetecinin yanındaki yerine oturur, Vatan başta olmak üzere, diğer gazeteleri gözden geçirirdi. Fakat, Vatan gazetesinde kendinden söz eden, benim yazılarımı gördüğü zaman, içeri çekilir onu yatağında incelerdi. Ondan sonra Balaban'ı ve yakınlarını yanına çağırır, kendisine ait makaleleri, onlara, yüksek sesle okurdu. Gazeteci onun dostuydu. Yalnız gazeteleri değil, satıldığı dergileri de gözden geçirmesine göz yumardı. Nâzım, yarım saat gibi kısa bir süre içinde, bütün gazete ve dergileri elden geçirir ve gazeteciye teşekkür ederek uzaklaşırdı. Oradan dönerken arkadaşlarına gülerik : «Bunları parayla okumaya kalksam, bütçe çöker» derdi. Sürekli çalıştı. Kurtuluş Savaşı Destanı'nı ve Memleketimden İnsan Manzaraları'nı yazdı. Bunlar için uzun çalışmalar yaptı. Fransız yazarlarının kitaplarını; oyunlarını, romanlarını Türkçeye çevirdi. Molier'den yaptığı çevirileri bana verdi. Hepsı bendedir. Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel ona, bazen çeviri işleri gönderirdi. Savaş ve Barış'ı Türkçeye çevirdi. Çok az bir çeviri ücreti aldı. Fakat Hasan Âli'nin bu davranışı, kendisine pahalıya mal oldu. Önce Mareşal Fevzi Çakmak'la, sonra da Kenan Öner'le çatıştı ve mahkemelik oldu. Davayı kaybetti.

Vâlâ Nurettin ve Müzehher Hanım'la görüşür ve onlarla mektuplaşırdı. Annesinden de mektuplar geliyordu. Gece olunca, revire, yakın arkadaşlarını çağırır, onlara şiirlerini okurdu. Bir gün bu şiirleri okurken, Bursa Savcısı İzzet Akçal içeri girdi. Kendisine kızmadı. Üstelik yanlarına oturdu ve Nâzım'ın bir şiirini de okuyarak onları rahatlatı. Nâzım bana bunları anlatırken bu davranışıyla, savcının insancıl bir tutum içinde olduğunu söylemek isterdi. İlk kez Dreyfüs'ün suçsuz olduğunu anlayan da hapishane müdürü oldu. Ve ona karşı insanca davrandı.

Nâzım'la görüşürken, Tevrat'la çok ilgilendiğini ve onu zevkle okuduğunu hayretle gördüm. Onun için Tevrat ana bir kitaptı. Daima ondan yararlanıyordu. Önce Tevrat, sonra tarih derdi. Şiirlerini dikkatle incelersek, onlarda az çok Tevrat'ın izlerini görmek olanağı vardır sanıyorum. Nite-

kim, Yusuf İle Menofis oyununu da ordan esinlenerek yazdığı açıktır. Hapishanelerde, sevdiği hükümlülerin kültürünü artırmak için elinden geleni yapardı. Balaban'a ekonomi politik, felsefe ve sosyoloji dersleri vermiştir. «Bu köy çocuğuna niçin bunları veriyorsun?» dediğim zaman; «Resmi daha doğru yapar, daha bilinçli olur.» diye cevap veriyordu.

DİNSEL HAYATI

Bizim hapishanelerimizde bir hükümlü, içerde saygınlık kazanmak için ya din adamı olacak ya da hapishanede bilek gücünü ortaya koyacak işler yapacaktı. Başka türlü kendini saydıramazdı. Meydancı, koğuş ağası ve hatırı sayılır bir kişi olmak için bu güçlere sahip olması gerekir. Ben illerde Cumhuriyet Savcısı bulunduğum zaman, hükümlülerine dine yöneltmeye çalıştım. Onlarda iyi duygular uyandırmak, kendilerini hapishanenin kötülüklerinden korumak için bundan daha iyi bir çare bulamıyordum. Hatta, Ramazanlarda dışardan sarıklı hoca getirterek Teravih namazı kıldırırdım. Bunun çok yararını gördüm. Zira okuma yazması olmayan, hiç bir akideye bağlı bulunmayan hükümlüler; hapishanede suç işlemekten, kötü düşüncelere saplanmaktan kurtarmak için din en kolay etkidir. Ordu Cumhuriyet Savcısı bulunduğum zaman hapishanede genç çocuklar için ayrı koğuş yoktu. Bugün de birçok hapishanelerde yoktur. Onları, iki kişi öldürmüş Süleyman Dayı adında eski bir katile emanet ederdim. O da hocaydı. Onlara, baba gibi davranırdı. Bu adam, bir gün öldü. Dışardan hoca getirterek Mevlût okuttum. Bakanlık beni sorguya çekmek istedi, cevap vermedim.

Nâzım dine bağlı bir kişi değildi. Birlikte konuşmalarımızda bu konuya değindiğini hiç anımsamıyorum. Önceleri, hükümlülerin tepkisini üstüne çekmesinin bir nedeni de bu olsa gerek. Nâzım dindar olmamakla birlikte, hükümlülerin din sevgisine de karşı çıkmaz, tersine katılırdı. Örneğin, Bursa hapishanesinde koğuşun birini mescit yaptılar. Min-

berin süslenmesine sıra gelince, bu görevi Nâzım üstlendi. Süsünü ve boyasını kendisi yaptı. Hükümlülerin kalbini kazandı. Fakat burada bir kez olsun iki rekât namaz kılmadı. Bu gibi davranışlar, onun hükümlülerle bütünleşmesini sağladı. Bu konuda şöyle derdi : «Keşke öteki dünyanın var olduğuna inansaydım.»

Bu tutumu, komünist olmasından ileri gelmiyordu. Aslında inançsız biriydi. Din; resme karşı olduğu ve bunu Balaban'la birlikte yürüttüğü için, önce hükümlüler tarafından hoş karşılanmadı. Çünkü, cahil hükümlüler resim yapmayı, dine karşı gelmek anlamına çekiyorlardı. Sonra Nâzım'la Balaban hükümlüleri, alıştırdılar. O kadar ki, Balaban, çıplak model karşısında dahi resim yapmaya başladı. Bu, dünya hapishanelerinde bile eşine rastlanmamış bir olaydır. Bütün Avrupa hapishanelerini dolaştım, hiç bir yerde, bir ressamın hapishanede çıplak model karşısında çalıştığını görmedim. Bu Bursa hapishanesi için bir aşama olmuştur.

Din konusunda hükümlülerin psikolojisini bana şöyle anlatırdı: «Bizim mahkûmlar çok ilginç tiplerdir. Siz hapishanede dinle şakalaşırsanız, dinlerler ve çok memnun olurlar. Fakat, kendileri dini hafife almaktan korkarlar, gavur oldum diye çekinirler. Başkaları varsın gavur olsun, ben olmayayım da derler.» diye, anlatırdı Nâzım.

KÖTÜ HUYLARI VAR MIYDI?

Nâzım'ın infaz yasalarıyla bağdaşmayan hiç bir kötü eylemi ve huyu yoktu. İçkiyi sevmezdi. Hapishanede ağzına içki sürmek istemezdi: Yalnız, Sıhhiyeci Vehpi onun için özel ve zayıf alkollü bir votka yapardı. Onu, ara sıra içerdi. Gece koğuşlara indiği zaman ya da kendi odasında, iskambil partilerine katılmazdı. Bütün hükümlüler oynardı, para ve eşyalarını da ortaya koyarlardı. Nâzım, sadece tavla oynardı. Tavla da hapishanede yasaktı. Ama ona göz yumuluyordu. Ya da tavlayı gardiyanın gözünden kaçıırıyordu. Ku-

marı da sevmezdi. Kumar yüzünden hapishanede işlenen suçlara tutulurdu. Hapishanenin birinci sorunu keyif veren zevhirlerdir. Nâzım, kendini bunlardan kurtarmakla maddî manevî gücünü yitirmeden yaşamak olanağını bulmuştur.

CİNSEL YAŞAMI

Batı ülkeleri hapishanelerinde, cinsel sorunlar bilimsel açıdan ele alınmıştır. Hükümlü karısıyla, hapishanenin belli bir bölümünde yalnız bırakılır. Bazen de gece evine gitmesine izin verilirdi. Bu infaz sisteminde yeni uygulanmaya başlayan bir kuraldır. Ülkemizde, bu konu henüz ele alınmamıştır.

BESLENME YÖNÜNDEN DURUMU

Nâzım revirdeki yemekten yararlanabiliyordu. Buna göz dikenler de vardı. Hasta olmadığı halde revirde nasıl yemek yiyor, deniyordu. Bunu, Sıhhiyeci Vehpi sağlıyordu. Dışardan bazen yardım görüyordu, fakat çok az. Bazen Balaban'ın annesi yemek getiriyordu. Nâzım, Balaban ve Orhan Kemal bir araya gelerek yemeklerini bir ziyafet dekoru içinde, neşeyle yiyorlardı.

10. HAKKIN SAVUNMASI

Dört ay önce, ilk kez, Vatan gazetesi ve onun başyazarı, Nâzım Hikmet sorununu toplumsal bir dava olarak ortaya attı. Ben de bu işin hukuk ve adalet yönlerini üstüme aldım. Nâzım Hikmet bana genel vekâlet çıkararak davasını verdi. Yaptığım araştırmalar sonunda, haklı ve suçsuz olduğuna, bu işte büyük bir adli hata bulunduğuna inanarak görevime başladım.

Çalışma planım basitti. Önce, davayı hukuk açısından değere adli hatayı ulus huzurunda açıkça belirtmek... Sonra da, yasa yollarına baş vurarak bunun düzelmesine çalışmak...

Dört ay önce, bu plan çerçevesinde çalışmaya başladım. Ve davanın bütün evrelerini, hükümlülük kararına dayanarak, perde perde deştim. Bütün bu çözümleme ve deşmelerim sonucunda, Nâzım Hikmet'in hiç bir suç işlemediği ve müthiş bir adli hataya kurban gittiği gerçeği ortaya çıktı. Ve şimdiye kadar da hiç kimse hukukî bakımdan bunun tersini savunmadı.

Bu davayı, sadece «Nâzım Hikmet sorunu» olarak ve dar bir çerçeve içine sıkıştırıp incelemedim. Onu, her yurttaşın başına gelmesi olasılığı bulunan bir olay, belli bir kuruluşun doğal sonucu ve düzeltilmesi gereken yanlış bir gidiş diye ele aldım. İşte, on kadar uzun makaleyi oluşturan

bu çalışma, söz konusu amaç çerçevesinde yapıldı.

Yirmi yıllık meslek yaşamımda, yargıç, savcı ve avukat olarak, her zaman hakkı ve gerçeği söyledim. İnanmadığım bir düşünceyi hiç bir zaman savunmadığım gibi, hatır ve gönüle kapılarak da bir davanın peşinde koşmadım. Bu özelliğime bağlı kaldığım içindir ki; Nâzım Hikmet sorununu, sadece hakkın ve gerçeğin savunulması biçiminde sürdürdüm.

Çalışmalarımı yaparken beni ilgilendiren konular şunlardı: Nâzım Hikmet'e yüklenen eylemler ve bunların yasa karşısındaki durumu... Bunun için de, bu eylemlerle yasa metinlerini, hukukun ve kriminoloji biliminin nesnel ışığı altında incelemekle yetindim.

Nâzım Hikmet'in taşıdığı ya da taşımadığı düşünceler, beni hiç bir zaman ilgilendirmedi ve bu konu üzerinde kendisine bir şey de sormadım.

Ben, bir avukatım. Bana, savunduğum adamın inanç ve tutumu değil, kendisine yüklenen olayın niteliği ve yasa önündeki durumu gereklidir.

Nâzım Hikmet aleyhindeki karar, birbirinden ağır adli hataların yinelenmesiyle oluşmuştur. Ben bu hatalar serisini belirtirken, her zaman yasanın tanıklığından yararlandım. Çünkü, bir hukuk devletinde, yasadan yüksek ve saygın tanık olamaz. Böyle bir devlette egemen olan tek güç yasadır.

Son günlerde, «hukuk devleti» deyiminin, özellikle Başbakan tarafından da sık sık kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Bir Başbakan'ın ya da herhangi bir iktidar sahibinin böyle konuşması yurttaşlara güven ve ferahlık verir. Ancak, bu gibi sözlerin kuram alanında kalmamasını ve uygulama katına yükselmesini de gönül ister.

Suçsuz bir (yurttaşın) insanın on üç yıldır haksız yere zindanlarda çürüdüğünü dört aydan beri yazmakta ve adli hataları eser ve kanıtlarıyla birlikte ortaya koymaktayım. Hukuk devletinde de haksızlıklara rastlanır. Ama, böyle şeylerin olduğu öğrenilir öğrenilmez, hemen telâfisi yoluna gidilir ve haksızlığın sürmesi önlenir. Nâzım Hikmet'in ta-

mamıyla suçsuz ve günahsız olduğu yolundaki iddialarımızın hükümetçe bilinmediği düşünülemez. Bu konudaki yazılarımız, hükümet ve onun başkanı için birer ihbar niteliğindedir. Hemen emri altındaki hukukçulara seri halindeki makalelerimi ve hükümlülük dosyalarını inceletmesi gerekirdi.

Olabilir ki; ben yanlışmış, bilime aykırı iddialarda ve adaletin işleyişine karşı yersiz ve haksız suçlamalarda bulunmuşumdur. O zaman, Adalet Bakanı'nı harekete geçirerek, aleyhimde kamu davası açtırması ve beni adalet huzuruna çıkarması gerekirdi. Öyle değil de, iddialarım gerçekse, suçsuz ve günahsız bir insanın daha fazla zindanlarda çürümesinin önüne geçilmek için gerekli önlemler hızla alınmalıydı. Hukuk devletinde sorumluluk yüklenmiş bir hükümete, onun başkanına yakışacak davranış buydu. Bunu kendisinden beklemek hakkımdı.

Üstelik, ben, Refik Saydam hükümetinin, daha 1939 yılında Nâzım Hikmet'in suçsuz yere yatmakta olduğu konusunda bilgisi bulunduğunu, resmî belgelere dayanarak ileri sürdüm. Bu iddiamın yerinde olup olmadığı da incelenmiştir.

Bir insanın açık bir haksızlığa uğraması, devleti oluşturan bütün bireyleri ilgilendirir. Çünkü, aynı haksızlığın, yarın, kendileri üzerinde de işlenmesi olasılığı vardır. Onun için bu adaletsizliğin hemen telâfisi, devlette bozulmuş olan güvenlik ve sükûnu geri getirir ve insanlara ferahlık verir.

Ben bu olayı yalnız hukuk çerçevesi içinde inceledim. Bu yüzden, politika yapmak aklımdan bile geçmedi. Zaten politikadan hiç anlamam. Meslek sınırları içinden ayrılmamak her zaman bağlı kaldığım âdetim gereğidir. Yoksa, ben de açık mektuplar yayımlar, şunu, bunu suçlardım. Hatta kendimi yargılatır, işin genel mahkemelerde görülmesini sağlardım. Ondan sonra da, kendimi savunma perdesi altında, Nâzım Hikmet sorununu ve adlî hataları daha açık bir biçimde ortaya koyardım. Ama, bu tür yöntemlerin yabancı-sıyım. Ve böyle bir davranıştan ülkemizin yarar göreceğini de sanmam.

Montesqieu : «Hukukî olayları tarihin ışığında aydınlatmalıdır» der. Biz de Nâzım Hikmet olayının üzerine tarihin ışığını kısaca turalım : Demokrasiyle yönetilen uygar ulusların tarihlerini incelediğimiz zaman, bir çift sözden dolayı, üç yüz yıldan beri hiç kimseye yirmi sekiz yıl ağır hapis cezası verilmiş olduğuna ilişkin bir kayda rastgelmeyiz. Şurası doğrudur ki; tam üç yüz yıl önce, Papa, Galile'yi engizisyon mahkemesine vermiş ve onu ömür boyu kürek cezasına çarptırmıştı. O da «dünya dönüyor» dediği için hüküm giymiştir. Ama artık üç yüz yıl önceki dinsel yobazlık olmadığı gibi, bir çift sözden dolayı insanları kürek cezasına çarptıran yasalar da kalmamıştır.

Demek ki; Nâzım Hikmet'in uğradığı ağır ceza ve adli hata, Galile'den bu yana, hiç bir demokrat ülke insanının başına gelmemiştir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılın en büyük haksızlıklarından birini oluşturan bu adli hatanın bir an önce düzeltilmesiyle ülkemiz adaletinin saygınlığı korunmuş olacaktır.

Kalemle yapmış olduğumuz bu savunmayı, bundan sonra yasa yollarına kaydıracağız. Elimizde, kamu vicdanının lehimize verdiği aklama kararı vardır. Kamuoyu tarafından imzalanmış olan bu karar yasa yollarında yapacağımız hareketin başlıca desteği olacaktır. Çünkü; Chamfart'ın dediği gibi, kamuoyu öyle bir mahkemedir ki, onun kararları hiç bir zaman yabana atılamaz.

Kalemle savunma işine son verirken, şunu da eklemeliyim :

Nâzım Hikmet'e, kimisi, çağımızın büyük bir şairi; kimisi de, dilimizi ustalıkla işleyen eşsiz bir sanatçıdır, diyor. Ben şair olmadığım ve yazdıklarını okumak fırsatını bulmadığım için, bu yönü üzerinde hüküm vermek yetkisini kendimde görmüyorum. Yukarıda açıkladığım gibi, beyninde taşıdığı ve taşımadığı düşüncelerin niteliğini takdir ve tahmin de bana düşmez. Hukuk biliminin ışığı altında incelenen bir davada, esasen bu kişisel öğelerin bir yeri de yoktur.

Olayı toplumsal açıdan incelemiş olan Vatan başyazarı, bu noktalar üzerinde kamuoyunu aydınlatmış ve gereken ce-

vapları vermiştir. Benim gözümde, Nâzım Hikmet, yirmi milyon yurttaştan sadece birisidir. O, büyük bir şair olmayıp da, bilgisiz bir çoban olsaydı dahi, haksızlığa uğradığı için savunmak görevimdi.

Kaldı ki; anayasamız, her Türk'ün özgür doğup özgür yaşadığını ilân eylemiştir. Ben de Nâzım Hikmet adındaki Türk yurttaşının özgür doğduğunu; ama, hiç bir suç işlemiği halde, doğal hakkı olan özgürlüğünden yoksun bırakılmış bulunduğunu ve dolayısıyla yüzyılımızın en büyük adli hatasına kurban gittiğini, yine anayasamızın gölgesine sığınarak tanıtladım.

Öyleyse, bir hukukçu ve bir avukat olarak, bu davada şimdiye kadar yaptığım şey, sadece şudur: Hakkın savunması...

Mehmet ALİ SEBÜK
Vatan Gazetesi
(2.2.1950)

DEĞERLENDİRME

Onuncu ve son yazı «Hakkın Savunması» adını taşımaktadır. Görüleceği gibi bu yazı, özgürlük savaşının niçin yapıldığını ortaya koymaktadır. Nâzım Hikmet'le Bursa hapishanesinde yaptığımız anlaşma gereğince kamuoyunu yanımıza alma, yani toplumsal savunma aşaması sona ermişti. Biz bu aşamayı kazanmıştık. Türk kamuoyu, Nâzım Hikmet'in içinde yaşadığımız yüzyılın en büyük haksızlığına uğradığını anlamış ve kan ağlamağa başlamıştı. Dokuz yazı, bu adli hatayı en küçük ayrıntısına kadar ortaya sermişti. «Hakkın Savunması» adını taşıyan son yazımız ise, devletin ve hükümetin derhal harekete geçerek, Nâzım Hikmet'i özgürlüğe kavuşturmaya çağırıyordu. Başbakana açıkça burada seslendim. Zira Başbakan Şemsettin Günaltay sık sık hukuk devletinden söz ediyordu. Ben ise bu yazımda, hukuk devletinin ülkemizde var olduğunu sözle değil, eylemle kanıtlamak gereksinimindeydim; «İşte Sayın Başbakan, size bunu kanıtlayacak bir vesile. Nâzım Hikmet'in sekiz çeşit adli hata kurbanı olduğunu ortaya koydum. Hiç kimse, hatta onu mahkûm edenler dahi hayır diyemedi. Şayet ben hata ediyorsam bu sözlerimi ihbar sayarak, hükûmeti, parlamentoyu haksız yere suçlamaktan, beni tutuklayınız, adalet huzuruna çıkarınız. Yok eğer sözlerim gerçek ise adli hata açık ise, onu hemen gideriniz. Hapishanenin kapılarını

açarak suçsuz insanı özgürlüğe kavuşturunuz. Kendisinden özür dileyiniz.» dedim. Fakat ne Başbakan, ne Başbakar Yardımcısı, ne Hükümet, ne Parlamento hiç kimse yerinden kılmıdamadı. Bu, o zamanki devlet idaresinin ne durumda olduğunu, yurttaşların haksızlığa uğramasına karşın ne denli ilgisiz kaldığını göstermesi bakımından çok enteresandır.

Yalnız Şemsettin Günaltay değil, gelip geçen bütün Başbakanlar, bol bol hukuk devletinden söz ederler. Fakat yurdumuz, şimdiye kadar böyle bir mutlu devletin izine rastlamak fırsatını bulamadı. Millet daima bu çeşit sözlerle aldatıldı. Hukuk yazarı olarak ben de şimdiye kadar eser ve makalelerimde hiç bir zaman Türkiye'de bir hukuk devletinin varlığından söz açmadım. Bu gidişle belki daha uzun yıllarca hukuk devletine özlem çekeceğiz. Bilhassa anayasadaki toplumsal hukuk devletini ise, rüyamızda bile göremiyeceğiz. Siyasal iktidarlar ise milleti aldatmak için durmadan hukuk ve toplumsal hukuk devleti masalından söz ederler.

NÂZIM'IN AÇLIK GREVİ VE GERÇEK NEDENİ

On adet yazım Vatan gazetesinde aksamadan yayınlandı. Böylece toplumsal savunma sona ermişti. Türk kamuoyu, adli hatanın bilincine varmıştı. Bu yazıların kamuoyunda olduğu gibi, devlet yöneticileri katında da yankı uyandırması beklenirdi. Nâzım'la bir süre sabrederek bu tepkiyi beklemeye başladık. Nâzım gibi bir yurttaşın haksız yere hapisnede yatmakta olduğu gerçeği ortaya çıkmıştı. Bu gerçek yalnız yurdumuzda değil dış ülkelerde de hızla yayıldı. Bu yüzden yurt içi ve yurt dışı tepkiler birbirini kovalamaya başladı. Bu tepkilerin oluşması için zamana gereksinmemiz vardı. Onun için Nâzım'la yaptığımız plana göre, siyasal savunmaya 1950 yılı nisan ayında başlamaya karar verdik. Daha önce Ankara'ya giderek devlet, parti ve hükümet yöneticilerinden randevular alacaktım. İşte

Nâzım, bu kesimdeki savunmaya, kişisel bir katkıda bulunmak istedi ve açlık grevi düşüncesini ortaya attı. Bunu nasıl gerçekleştirebileceğimizi karşılıklı görüştük. Sonunda benim de bu işe aklım yattı. Ve böyle bir grevin Ankara'daki savunmalarında ve görüşmelerimde etkili olabileceği kanısına vardım. Ayrıca, genel affın henüz gerçekleştirilmemesi karşısında bunun bir protesto niteliğinde olacağını da düşündüm. Başlangıç gününü Ankara'da bulunabileceğim 3 nisan olarak saptadık. Bu tarihin başka özel bir anlamı yoktu. Kararlaştırdığımız açlık grevini, ancak iki ay sonra uygulayabildik. Nâzım greve başladığı zaman, Türk basını bunu gereken önemle ele aldı. Ve onu güncel haberlerin ilki olarak yayınladı. Ben de bunun olumlu etkisinden yararlanarak Ankara'daki siyasal savunmaya geçtim. Her kapı önümüzde kolaylıkla açılıyordu. Fakat, Nâzım'ın bozuk olan sağlığı, bu kez onu sevenlerde bir kaygı yarattı. Açlık grevine uzun süre dayanabilecek miydi? Ben dahi bir ara böyle bir kaygıya kapıldım ve Nâzım Hikmet'e çektiğim telgraflarda greve son vermesini istedim. Adalet Bakanlığı'nda da Nâzım'ın sağlığı kaygı uyandırdı. Bunun için, Bakanlık Nâzım'ın sağlığını korumak için bazı önlemlerin alınacağını söyledi. Kendisine, zorla besin verileceğini hissettim. Bunu önlemek için harekete geçtim. Basına şu demeci verdim :

«Nâzım'ı iyi tanırım; verdiği söz ve aldığı kararlardan cayacak adamlardan değildir. Bu kararı almasına neden olan olay, herkesçe bilinmektedir. Onun için, kuru sözlerle kendisini bundan caydırmak mümkün olamaz. Bu ancak on üç yıldan beri, haksız yere elinden alınmış olan özgürlüğünü geriye vermekle sağlanabilir. Bu grevin doğuracağı durumdan kaygılanıyorum. Geçenlerde Bursa hapishanesi hekimleriyle görüşürken böyle bir grev durumunda önlem alınacağını bana söylemişti. Dün Adalet Bakanı Fuat Sirmen'le görüşmemde de Bakan aynı önlemden söz etti. İşte beni kaygıya düşüren bu önlem sözüdür. Hapishane hekimi enjeksiyonlar ve başka şeylerle müvekkilime zorla gıda vermek yoluna gidebilir. Bu bir çeşit işkence olur. Onun avukatı olmam nedeniyle ben bu çeşit işkenceye karşı çıkı-

yorum. Hiç bir hekimin suçsuz bir insan üzerinde böyle bir işleme girişmeye yasal hakkı olamayacağını ileri sürüyorum. Kendisine uygulanacak işlemlerden beni hemen uyarmasını Nâzım Hikmet'e yazdım. Onun özgürlüğünü olduğu kadar, haksız saldırıya uğrayacak sağlığını da savunmak görevimdir.

Burada bir yandan yasal makamlarla ilişki kurarken, Ankara'da olan Nâzım'ın kızkardeşiyle ve Adana'da bulunan annesiyle de sürekli ilişkiydim. Bana olan yüce güvenine dayanarak dün çektiğim telgrafa karşın grevi sürdürüşü, Nâzım'ın bu kararının ne kadar kesin olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte ben, görevimi sonuna dek sürdürdüm. Aldığım sonuçlardan basını günü gününe uyardım.»

Bu demeçten sonra Nâzım Hikmet'in yakın arkadaşı Vâlâ Nurettin'den bir telgraf aldım. Vâ-Nu, telgrafında ay-nen şöyle diyordu :

Mehmet Ali SEBÜK

Avukat

Cihanpalas oteli. Ankara

Nâzım'ın üç günden fazla açlık grevine dayanamayıp öleceğini tahmin ediyorlar. Umutlu bir hava varsa, kendisine telgraf çekerek grevden vazgeçirmenizi, yoksa, söz götürmez ustalığınızla o havayı Ankara'da yaratmak mucizesini göstermenizi dilerim. Bu gece Cihanpalasta dokuzdan sonra sizi arayacağım.

Vâ-Nu.

7.4.950

Bursa'da olan Nâzım'ın kuzini Münevver'den şu telgraf geldi :

Mehmet Ali SEBÜK

Avukat

Cihanpalas oteli. Ankara. 8.4.950

Başvurularınızın kabul edilerek incelenmekte olduğunu açık olarak bildireceğiniz zamana kadar Nâzım, kararında direniyor.

Münevver.

Adres, Müzehher.

Bir gün sonra da Nâzım'ın telgrafı, kalmakta olduğum Cihanpalas oteline geldi. Şöyle diyordu :

Mehmet Ali SEBÜK

Avukat

Cihanpalas. Ankara.

İsteklerimizin kabul ve incelendiğini bildirmeniz üzerine, şimdilik açlık grevini durdurdum.

Nâzım Hikmet.

9.4.950

Ankara'ya gittiğim zaman ilk iş olarak, İnönü'nün emriyle Nâzım'ı İstanbul'a aldırmaı başardım. Önce Sultanahmet, sonra Paşakapısı cezaevlerine, oradan da Cerrahpaşa hastanesine kaldırdık. Bu andan sonra Nâzım'ın tıbbi savunmasına başlamak gerekti. Bu savunma Adalet Bakanlığı, İstanbul Savcılığı, Adli Tıp Kurumlarıyla bir savaş halini aldı. Bursa'dan aldığımız raporlar, Nâzım'ın hapishaneden çıkarılmasına elverişli değildi. Oysa kendisi hastaydı. Ve derhal tahliyesi gerekirdi. Fakat Bursa hekimleri, bu gerçeği ortaya koyacak bir yürekliliğe sahip değillerdi. Onun için, Cerrahpaşa'daki muayenelerden daha iyi bir sonuç alacağımı umut ediyordum. Orada bulunan röntgen uzmanı Doktor Tarık Temel, Nâzım'ın hastalıklarını teşhis etti ve bunu hiç çekinmeden raporla ortaya koydu. İlk kez Nâzım'a insan gibi davranan bir hekim karşısında bulunduğum için, kendimi mutlu saydım. Diğer hekimler de bu durum karşısında insafa geldiler ve Nâzım'ın hastalıklarının hapishanede hayatını tehlikeye düşüreceğini belirttiler. Bu durumda Nâzım'ın hemen tahliyesi gerekiyordu. Fakat İstanbul savcılığı Bakanlıktan aldığı emir üzerine, tahliyeleri önlemek için işi

uzatmak yoluna gidiyordu. Oysa Askerî Mahkemenin işlediği hatayı düzeltmek için sivil mahkemelere ve resmî makamlara bir fırsat çıkmıştı. Adalet Bakanlığı kendi emrinde çalışan Adli Tıp Kurumu kanalıyla lehte olan bu raporu çürütmek yoluna saptı ve Nâzım'ı tekrar muayene için kurulun önüne çıkarmak istedi. Nâzım'ın tepesi attı. Ve haklı olarak : «Ben kobay değilim. Bu muayene işkencesine artık son verilsin» diye baş kaldırdı. Onu yerden göğe kadar haklı buluyordum. Savcıyı sıkıştırdım. O zamanki sıkıntılı günlerimi hiç unutamayacağım. Hasta olan Nâzım'a kesin bir rapor almak ve onu işleme koydurabilmek için Cerrahpaşa hastanesi, Adli Tıp, İstanbul Savcılığı ve Adalet Bakanlığı arasında mekik dokumaya başladım. Devlete bağlı olan bu Kurumlar kenetlenmiş, Nâzım'ı serbest bırakmamak için işi hep yokuşa sürüyorlardı. Sanki Nâzım hapishaneden çıkarsa ülkede ihtilâl çıkaracak ve her şeyi alt üst edecekti. Nâzım Hikmet bu ikinci haksızlık karşısında, 2 Mayıs 1950'de ikinci bir açlık grevine başladı. 6 Mayıs 1950 tarihinde basın toplantısı yapmak zorunda kaldım ve şunları söyledim :

«Müvekkilim Nâzım Hikmet, Bursa'da ilk greve başlayacağı zaman, derhal Ankara'ya koşarak bunu durdurmaya ve hayatını kurtarmaya uğraştım. Adli Tıp Kurumu kendisinin hapishaneden çıkartılarak bir hastaneye yatırılmasına karar verdiği halde tam yirmi beş günden beri bu karar yerine getirilmemiştir. Zira, İstanbul Savcılığı yapılacak işlemleri Adalet Bakanlığı'ndan sormuş, Adalet Bakanlığı ne yazık ki henüz cevap vermemiştir. Bu cevabın bir an önce verilmesi ve müvekkilimin hayatının tehlikeden kurtarılması için bakanlığa telgraf çektim. Ayrıca Müsteşar ve Hapishaneler Genel Müdürlüğü ile de telefonla görüştüm. Bütün bu girişimlerim hiç bir sonuç vermedi ve hasta olan müvekkilim hapishanede yatırılmaya devam edildi. İşte müvekkilim şair Nâzım Hikmet bu ikinci yasa dışı eylem karşısında tekrar açlık grevine girmek zorunda kaldı.»

Nâzım bir yandan, kendi deyimiyle, kobay gibi muayeneye tabi tutulurken bir yandan da açlık grevinin bütün ağırlığına dayanmak zorunda kalıyordu. Tarık Temel, rönt-

gen odasında Nâzım'ı muayene ederken, beni de yanına çağır-
dı. Ve röntgende görülen resmi gösterdi. Nâzım'ın kalp
ve ciğer durumunu anlamak ve görmek için hekim olmak
da gerekli değildi. Sağlam bir göz ve gördüğünü ortaya ko-
yacak dürüst bir vicdan yeterdi. Fakat o zamanki düzenin
devlet organları üzerindeki baskısı, vicdanların tarafsız yar-
gısını önlüyordu. Nâzım'ı zaten gözden çıkarmışlardı. Hapis-
hanede sesini kesemedikleri adamı, hastanelerde harcayacak-
lardı besbelli. Sonunda İnönü, Başbakan ve Adalet Bakanıyla
olan konuşmalarımızın duyulması, sorumlu ve görevli kişi-
lerdeki korku ve kaygıyı az çok ortadan kaldırdı. 26.4.1950
tarihinde basına şu demeci verdim :

«İstanbul'a getirilen müvekkilim Nâzım Hikmet, Cer-
rahpâşa hastanesinde muayene edilmiş ve ileri sürdüğümüz
hastalıkların varlığı saptanmış, tam teşekküllü hastaneler-
den birisinde üç ay süreyle tedavi edilmesi gereği üzerinde
durulmuştur. Yine isteğimiz üzerine Cumhuriyet Savcılığı-
nın araya girmesiyle hastanenin bu raporu Adli Tıp Kuru-
muna gönderilmiştir. Bu Kurum da raporu onaylamıştır.»
Bu sonucu almak için devlet Kurumlarına her gün başvur-
mak, Adalet Bakanlığı ve Hapishaneler Genel Müdürlüğü'yle
görüşmek için Ankara'ya koşmak zorunda kaldım. İş dai-
ma yokuşa süren bu devlet daire ve kurumları, yalnız Nâzım
Hikmet'e değil, bana da bu davranışla işkence yapmaktan
çekinmiyorlardı. Bütün bu gürültü ve patırtı niçin oluyor-
du? Hasta bir insana hastadır dememek ve onu özgürlüğe
kavuşturmamak için.. Hastadır diyen yürekli hekim ve has-
tane bulunca, bu kez de bu raporları uygulamamak isteyen
bir Adalet Bakanlığı karşımıza dikiliyordu. Neler çekmedik
ki..

Sonunda söke söke, Nâzım'ın üç ay tam teşekküllü bir
hastanede yatırılması ve hapishaneye geri gönderilmemesi
için bir rapor alabildik. Oysa hastanede kalması değil, ce-
zasının geri bırakılması ve evine gönderilmesi gerekiyordu.
Yasalar böyleydi. Fakat o devirde yasaların da değeri yoktu.
Herşey keyfi iradenin elindeydi. Başta Vatan gazetesi olmak
üzere, muhalif basın olmasaydı bu sonucu da alamazdık. De-

mokrat Parti'nin kurulması ve güçlenmesi, basının özgürlük çizgisi üzerinde bir parça kımıldamasını sağlıyordu. Nâzım'ı dört duvardan çekip kurtarmak bu etkenlerin yardımıyla sağlanabildi. Her nasılsa, Münevver'i de hasta ve halsiz olan Nâzım'ın odasında yatırmak ve ona hemşire rolünü oynatmak iznini koparabildim. İşte bu kadar gürültü ve patırtı sonunda, bizden esirgenmeyen ilk insancıl hareket bu oldu. Bunu kamuoyundan gizledik. Yoksa tutucular yine kıyameti koparacaklardı. O devirde böyle bir sonuç almak da, bizi mutlu etmeye yetti. İşte Nâzım Hikmet'in açlık grevi bu sonuca bağlandı. Ve kendisi özgürlüğe kavuşma gününe dek bu hastanede kalabildi. Yıllardan beri görmediği sıcak bir tas çorba, iki kap yemek önüne konuldu. Bu konuda daha birçok basın toplantılarım ve demeçlerim olmuşsa da, onların hepsini burada ortaya koymak gereksiz.

II.

ÖZGÜRLÜK SAVAŞI

«Aylardır kendi sesimden başka insan
sesi duymuyorum.

Bu demirli pencere
bu toprak desti
bu dört duvar»

SİYASAL SAVUNMA

Bursa'dan İstanbul'a döndükten sonra, derhal Vatan gazetesiyile ilişki kurdum. Ve Ankara'ya hareket etmeden önce devlet, parti ve hükümet yöneticileriyle yapacağım konuşmaların planını hazırladım. Fakat, daha önce bu konuda, Nâzım'ın annesi Celile Hanım'la kızkardeşi Samiye Hanım'dan birer mektup almıştım. Onlar CHP Genel Sekreteri Hilmi Uran'la görüşerek, Nâzım'ın durumunu anlatmışlar, o da kendilerine şunları söylemiş :

«Nâzım'ın savunmasını üzerine alan Avukat Mehmet Ali Sebük'ü buraya çağırınız. Önce benimle ilişki kursun. Ondan sonra, istediği devlet ve hükümet büyüklerinden randevu alayım, kendisini görüştüreyim. Bu suretle elimizden geleni yaparız; merak etmeyiniz.»

Hilmi Uran, o dönemde iktidar partisinin genel sekreteri olup, Ankara'da İnönü'den sonra en büyük siyasal güç sahibi bir kişiydi. Aklı başında bir devlet adamı.. Hemen Ankara'ya gittim. Cihan Palas Oteli'nde karargâh kurdum. Sekreterlerim ve stajyerlerimle oraya yerleştim. Celile Hanım'la buluşup, konuştum. Ondan sonra, Hilmi Uran'la ilk görüşmemi yaptım. Sözlerimi büyük bir ilgi ve sabırla dinledi, notlar aldı ve şöyle dedi :

«Mehmet Ali Bey, Vatan gazetesindeki makalelerinizi okudum. Onları keserek bir dosya bile yaptırdım. Çünkü,

bugüne kadar ben, Nâzım Hikmet olayının hukuksal ve gerçek yüzünü bilmiyordum. Orduyu isyana kıskırtmaktan hüküm giydiğini ve hapishanelerden birinde yatmakta olduğunu duymuştum. Siz şimdi, uzman hukukçu olarak, olayın içyüzünü belgelere dayanarak ortaya koydunuz. Sizi kutlarım. Haksızlık denilen şey, partimizin iş başında ve iktidarda olduğu bir sırada işlendiği için, onun sorumlu bir kişisi olarak bu olayla yakından ilgilenmem doğaldır. Onun için, bu işin yasa çerçevesinde düzeltilmesi ve giderilmesi neye bağlıysa onu yapmaktan geri kalmayız. Yalnız, önümüzde genel seçimler var. Demokrat Parti muhalefeti gittikçe şiddetleniyor. Onlar seçim alanlarında, bu haksızlığı da büyüterek, oylarımızı kırmaya çalışacaklardır. Sizden ricam, tarafsız kalmanızdır. Oysa, Vatan gazetesinde yayınladığınız hukuksal makaleler partimizin aleyhinedir. Tabii siz düşünce ve kanılarınızda özgürsünüz, bir şey diyemem. Fakat görüyorsunuz ki, bazı eski sert yasaları yürürlükten kaldırmak, basın özgürlüğüne değer vermek suretiyle ülkede bir ferahlık havası yaratmaya çalışıyoruz. Ulusta tepki uyandırmayan devlet adamlarını hükümetin başına getirdik. İnönü, kavgayla değil; sevgi ve saygı duygularıyla ulusun hakemliğine başvurmak istiyor.»

Hilmi Uran, gerçekten ciddi bir devlet adamıydı. Sözlerine güven duyuyordum. O sözlerin ardında herhangi gizli bir oyunun olmadığına inanıyordum. CHP'nin o zamana kadar yürütmekte olduğu dikta rejiminin biraz yumuşadığını da kabul ediyordum. Benim hakkımda herhangi bir işlem uygulamaması, askere çağırılmaması, hükümete hakaretten dolayı tutuklanmam için savcılara emir verilmemesi de bunun kanıtıydı. Onun için, Hilmi Uran'a bu iyi düşüncelerinden dolayı teşekkür ettim ve başta İnönü olmak üzere beni Başbakan, Başbakan Yardımcısı ve Adalet Bakanı'yla görüştürmesi için ricada bulundum. Tekrar şöyle konuştu :

«İnönü ile görüşmeden önce kendisine Nâzım Hikmet konusunda bir rapor hazırlayabilir misiniz? Bütün gerçekleri ve ondan istediklerinizi bu rapora kısaca yazınız; onu incelesin, sonra sizi Çankaya'ya çağırarak görüşsün.»

Ben, bu öneriyi olumlu buldum ve ertesi gün tekrar gelmek üzere kendisinden ayrıldım. Otele dönünce raporu hazırladım. Bu raporda yalnız Nâzım Hikmet hakkında değil, kendi hakkımda da bilgi verdim. Ertesi gün, Hilmi Uran'ı ziyaret ederek aşağıda sunduğum raporu verdim; okudu ve beğendi. Bunu hemen Çankaya'ya yollayacağını ve en kısa zamanda İnönü'den randevu alacağını söyledi; teşekkür ettim, ayrıldım.

SAYIN CUMHURBAŞKANIMIZ İSMET İNÖNÜ'YE, NÂZIM HİKMET HAKKINDA RAPOR

«Kalemle savunma görevim sona ermiş olduğundan şimdi de, bir avukat sıfatıyla yasa yollarına başvurmuş bulunuyorum. Önce müvekkilim Nâzım Hikmet ile annesi adına Büyük Millet Meclisi'ne başvurarak özel af isteminde bulunacağım. Özellikle Askerî Yargıtay Başsavcısı'nı kararın düzeltilmesi yoluna gitmesi için çalışacağım.

Başbakanlığa vermiş olduğum bir dilekçe ile de Anayasa'nın 42. maddesi üzerinde durarak, cezanın düşürülmesi için yüce makamınıza başvurulmasını arzettim. Müvekkilim anjin dö puatrinden, karaciğere bağlı bir sürü hastalıklardan ve ayrıca tüberküloz ve sinirsel bunalımlardan dolayı acı çekmektedir ve oldukça bitkin bir durumdadır.

**Büyük İsmet İnönü
Aziz Cumhur Reisimiz**

20 sene evvel Ankara Hukuk Fakültesini bitirerek, diplomamı elinizden aldım. 1931 senesinde yapmış olduğunuz Afyon - İsparta seyahatı sırasında Dinar ceza hakimi idim. Orada iltifat ve teveccühlerini ze nail oldum.

15 sene, adalet mekanizması içinde, hakim ve savcı olarak şerefle çalıştım. Bu arada hükümet tarafın-

dan Fransa'ya gönderilerek tahsilimi tekemmül ettirdim ve mahkemeler nezdinde stajımı yaptım. Avrupa'da Kriminoloji ilmi üzerinde araştırmalar dahi icra ettim ve Lyon hukuk fakültesine bağlı ceza ilimleri şubesinden mezun oldum.

10 senedenberi de kriminoloji sahasında müteaddit eserler neşrettim. Ayrıca bu sahada dersler ve konferanslar verdim. «Kriminoloji» ismini taşıyan ilk eserimi, zatı devletinize takdim cyledim.

7 sene evvel meslekten istifa ederek İstanbul'da avukatlığa başladım. Buna rağmen meslekî faaliyet ve neşriyata fasıla vermedim. Bilâkis aktüel hadiseleri hukuk ve kriminoloji ilimlerinin ışığında aydınlatmağı hedef tutan yüzlerce makale yayınladım.

4 ay evvel Vatan Gazetesi başmuharriri Ahmet Emin Yalman «Nâzım Hikmet» meselesini içtimai bir dava olarak ele aldı. Aynı meseleyi ben de, o gazetesinin hukuk müşaviri ve avukatı sıfatıyla, hukuk cephesinden tetkike koyuldum. Nâzım Hikmet ve annesi Ayşe Celile Uğuraldım, bana umumî vekâlet verdiler ve bu davanın müdafaasını tevdi ettiler.

Bu işe ait evrak ve vesikaları inceledim. Ve Nâzım Hikmet davalarını alâkadar eden bilcümle dokümanları toplıyarak komple bir dosya vücuda getirdim. Bu etraflı tetkikat ve araştırmalar sonunda, Nâzım Hikmet'in, 300 senedenberi, medenî dünyada eşine rastlanmıyan büyük bir adli hataya kurban gittiği kanaatine vasıl oldum.

Vaziyeti evvelâ umumî efkârın huzurunda teşrih eyledim. İşte Vatan Gazetesinde neşrettiğim 10 adet makale, bu suretle ve bu gaye ile meydana geldi. Şu suretle müvekkilimi mahkûm etmiş olan iki askerî mahkemenin kararındaki fahiş adli hataları, kriminoloji ilminin müspet ışığında tebarüz ettirdim.

Sırf kanun ve mantık çerçevesi içinde cereyan eden bu müdafaalarım, memleketin hiç bir ferdi ve

müessesesi tarafından en küçük bir itiraz ile karşılanmadı.

Kalemle müdafaa vazifem sona ermiş olduğundan şimdi de, bir avukat sıfatıyla kanun yollarına baş vurmuş bulunuyorum. Evvelâ müvekkilim Nâzım Hikmet ile annesi namına, Büyük Millet Meclisi'ne müracaat ederek hususî af talebinde bulunacağım. Bilhassa askerî temyiz mahkemesi başsavcısını, tashihi karar yoluna girmesi için tahrik edeceğim.

Başbakanlığa vermiş olduğum bir arzuhal ile de, Anayasanın 42'nci maddesi üzerinde durarak, cezanın ıskatı için yüce makamınıza müracaat edilmesini arzettim. Filhakika müvekkilim, anjin de puatrinden, karaciğere bağlı bir sürü hastalıklardan ve nihayet tüberküloz ve asabi buhranlardan muztarip ve bitaptır.

Bu vaziyetler, Anayasanın 42'nci maddesindeki malûliyet ve ona benzer şahsî sebeplere dahildir. Müvekkilim Nâzım Hikmet'i, vasisi olan İrfan Emin benimle birlikte ziyaret ederek vaziyeti müşahade etmiştir.

Hakka ve adalete olan derin saygım hasebile bu davayı üzerime aldım. Ve Nâzım Hikmet'in tamamiyle masum olduğunu ve hiç bir suçun faili bulunmadığını kat'i delillerle ispat ettim.

Eseriniz olan Lozan zaferi, memlekette, garp model bir adalet cihazının kurulabilmesini sağlamıştır. Bu cihazın başlıca gayesi de, yurttaki kanunu hakim kılmaktır.

Demokrasimizin temelini teşkil eden bu prensibe vurulan her darbe, evvelâ Lozan'ı bilâhare devlet reisi olarak İnönü'yü alâkadar eder, onun kuvvetli yumruğu ile karşılaşır.

İşte kurulan esere ve vücuda getirilen binaya yakışmayan bir adli hata ki, gelecek nesiller onun muhasebesini yaparken, nasıl olup da sizin devrinizde vukubulduğunu hayretle araştıracaklardır. O hatanın

vukuundan zatı devletiniz hiç bir veçhile mesul olamaz. Fakat onun devamından ve bir vatandaşın haksız yere zindanlarda çürümesine müsaade edildiğinden dolayı hepimiz, bütün vatandaşlar mesuldür. Lâkin en fazla zarar görecekt olan, memleketin adalet ve hakkaniyet prensipleri bulunacaktır.

Gayet iyi biliyor ve takdir ediyorum ki, yüce cumhur reisimizin, hiç bir çeşit haksızlık ve adaletsizliğe karşı sempatisi yoktur. Şan ve şeref dolu hayatları, bunun en büyük delilidir.

Cumhur Reisimize bütün bunları şifahen ve bizat arz etmek istiyorum. O zaman bu muazzam hatanın bütün safhaları daha iyi canlanmış olur.

Ayrıca onun İstanbul'a naklini ve İstanbul hastanelerinde muayenesini istiyorum.

Şayet bu mevzuda aydınlatılması icap eden noktalar varsa, zatı devletinizin ve hükümetin emrine amadeyim. Yeter ki, onun düşünce ve akidesi ne olursa olsun, kanunun himayesinde bulunan bir vatandaşımız, hürriyetine kavuşsun.

20 senedenberi hak ve hakikat yolcusu olan şu satırların sahibini, mazur görmenizi istirham eder, saygılarımı sunarım.

Mehmet Ali SEBÜK
Avukat ve Yazar

Birkaç gün sonra Hilmi Uran, erken saatlerde otele telefon ederek beni aradı. İnönü'nün saat onda, Köşkte beklediğini söyledi. Askerî adaleti çok fazla yermezsem, daha olumlu sonuç alabileceğimi bildirdi. Bunun nedenini anlamakta güçlük çekmedim. Çünkü bu haksızlığı hukukçu olmayanların elinde bulunan bir mahkeme yapmıştı. Fakat burada, haksızlığı yapanın sıfatı değil, haksızlığın kendisi söz konusuydu. Onun eleştirilmesi doğaldı. Ve bu hareket, şanlı ordumuza karşı beslediğimiz saygı ve büyük güveni zedelemez. Onun için, haksızlıkları kendi ağırlıkları oranında Cumhur-

başkanı'na iletmekte kararlıyım. Celile Hanım'la Samiye Hanım da, benimle birlikte Cumhurbaşkanlığı'na gelmek istedikler. Fakat hukuksal bir konu görüşülürken onların hazır bulunmalarında yarar olmayacağını söyleyerek, Hilmi Uran, bu isteği olumlu karşılamadı. Onlar, bu işte kadın gözyaşlarının da katkısı olacağını düşünerek bu öneriyi yapmışlardı.

İNÖNÜ İLE KONUŞMA

Ertesi gün Çankaya'ya gittim. Salona tam zamanında girdim. İnönü'nün odasına aldılar. Masadan kalktı, beni yanına çağırdı, yanaklarımdan öptü.

«Gel bakalım, şöyle yanıma otur,» dedi.

Yazdığım rapor önündeydi. Bu raporu okurken sıkılmasın diye, ayrıca tek sayfalık bir özeti de yanıma almıştım, onu çıkardım ve :

«Sayın Cumhurbaşkanımız, kısa bir zamanda konuya eğilmeniz için, bir de özet sunuyorum,» deyince :

«Çok iyi düşündün! Öyleyse önce özeti oku, sonra derdini anlat. Seni dinliyorum,» dedi.

Önce özeti okudum. Hazırladığım özet şöyleydi :

1. Nâzım Hikmet suçsuzdur. Çünkü o, ceza yasalarında yazılı hiç bir suçun faili değildir. Bu adli hatanın normal yasal yollardan telâfisi mümkün görünmemektedir.

2. Nâzım Hikmet, iyileşmesi mümkün olmayan bir hastalıktan sakattır. Ancak İstanbul hastanelerinden birisinde dikkatli bir muayeneden geçirilmesi gerekir. Anayasa'nın 42. maddesinde sözü geçen sakatlık «ruhsal» da olabilir. Hiç bir suçun faili olmadığı halde, on üç yıldan beri özgürlüğünden yoksun kalmış bulunan müvekkilimde tam bir ruhsal çöküntü vardır. Bu bakımdan kendisi, adı geçen maddenin kapsamı içindedir.

3. Müvekkilim, bu ruhsal çöküntünün etkisi al-

tında kalarak açlık grevine başlayacaktır. Suçsuzluğu anlaşılan müvekkilimin hapisyanede ölmesi, ülke adaletinin saygınlığını sarsar. Onun için en kestirme yoldan özgürlüğe kavuşması gerekmektedir.

Bütün bunları göz önüne alması gereken hükümet 42. maddedeki inha yetkisini kullanmakla, bu sorunu sahneden kaldıracabilir.

4. Ülkenin her tarafında müvekkilim lehinde yapılan başvurmalar, kamu vicdanının yönünü belirtmiştir.

5. Tarafımızdan açıklanan öğrenci birliğinin bildirisi, hiç bir değer taşımamaktadır.

6. Elli yıl önce Fransız yüzbaşı Dreyfus de suçsuzluğunu askerî adalete bir türlü kabul ettirememiş ve en sonunda Cumhurbaşkanının affına erişmiştir.

İnönü :

«Şimdi asıl konuya geçin,» dedi.

Baştan sona dek, korkunç adli hatayı, bütün çıplaklığıyla gözünün önüne serdim. Sabırla ve ilgiyle dinledi. Hiç sözümü kesmedi. Bir aralık zile bastı, gelene bir işaret çaktı. Hemen bir ahududu şerbeti getirilip önüme konuldu. Heyecandan zaten boğazım kurumuştı. Ömrümde öyle lezzetli bir şerbet içmediğimi itiraf ederim. İnönü, bana çeşitli sorular yöneltti. Ve konunun, kendisi için büsbütün bilinmez olmadığını gösterdi. Haksız kararları veren yargıçların, savcılarının, hükmü onaylayan Yargıtay üyelerinin adlarını sordu ve not etti. Sonra da :

«Nâzım Hikmet ve hükümlülüğü hakkında şimdiye kadar bazı söylentiler kulağıma çalındı. Fakat, konu üzerinde durmak olanağını ve fırsatını bulamadım. Yazılarınızda okuduklarım ve şimdi bana anlattıklarınız, ciddi bir durum karşısında olduğumuzu göstermektedir. Özellikle, yazıların yayınlanması üzerinden epeyce zaman geçtiği halde, bugüne dek bir itiraz sesinin duyulmaması dikkatimi çekti. Oysa, daha önce bana, hükümlülüğün yasal kanıtlara dayandığını söylemişlerdi. Onun için üzüntülerimi şai-

re iletiniz ve hatayı gidermek için elimizden geleni yapacağımızı söyleyiniz.»

Ağır cezaya çarptırılmış bir hükümlü avukatının, Türk Cumhurbaşkanı tarafından huzura kabul edilmesi, siyasal yaşamda daha önce hiç görülmemiştir. İlk kez oluyordu. Sadece avukatı kabul etmesi değil; haksızlığı açıklamasına izin vermesi, onu hoşgörüle dinlemesi de, o zaman için büyük bir aşama sayılıyordu. Nitekim bu konuşmanın başında büyük puntolarla yayınlanması, Nâzım Hikmet konusundaki buzların kısmen erimesine de yardım etti.

Oysa, Dreyfüs'ün avukatı, Cumhurbaşkanı'nca kabul edilmedi. O dönemde herşeyin ve bütün sorunların son düğümleri Çankaya'da çözülüyordu. Çünkü bütün ipler İnönü'nün kudretli elindeydi.

İnönü ile konuşurken :

«Ah, her şeye egemen olan İnönü yok mu! İstese ve yüreği şefkatle çarpsa; Nâzım'ın elindeki kelepçeyi ve ayağındaki prangayı bir anda çözdürür ve onu İstanbul'daki bir hastaneye aldırır, temiz bir yatakta yatmasına, sonra da cezasının ertelenmesine olanak sağlardı,» diye düşündüm.

Sorularım bitmek üzere olduğu zaman İnönü ile aramızda şöyle bir konuşma geçti :

İnönü :

«Peki, benden şu anda istediklerin nelerdir?»

«Sunduğum raporda da açıkladığım gibi, adli hata kamuoyunca onaylanmıştır. İlk önce, sizden özel bir af istiyorum. Dreyfüs de, Fransız Cumhurbaşkanı'nın özel affı ile özgürlüğe kavuşmuştur paşam. Suçsuz olduğu, bir adli hataya kurban edildiği inancını taşıyan müvekkilimin bütün başvurulara rağmen, özgürlüğe kavuşturulamadığı için açlık grevine yattığı bilinmektedir. Oysa hasta olan bünyesi, buna yatkın değildir. Hapishanede ölmesi olasıdır. Özel affın yasal yollar nedeni ile gecikmesi ihtimali göz önüne alınarak, sağlığının korunması için öncelikle İstanbul'a nakledilmesini ve İstanbul hastanelerinde muayene ve tedavi edilmesini istiyorum.»

İnönü :

«Bursa hastanelerinde muayenesi yapıp, bir rapor verilmemi mi?»

Ben, «Paşam, muayene edildi. Rapor da verildi... Fakat Bursa hekimleri Nâzım konusunda tereddüt gösteriyorlar, daha doğrusu korkuyorlar. Gerçeği yazamıyorlar, cezasının ertelenmesi veya affı gerektiğini ortaya koyamıyorlar.»

Bursa Savcılığı'na verdiğim dilekçeyi ve Savcılığın ret cevabını da okudum.

O dilekçe aynen şudur:

Bursa C. Savcılığı Yüksek Makamına

Umumî Vekili bulunduğum Nâzım Hikmet Ran'ı bugün de cezaevinde ziyaret ettim. Her defasında olduğu gibi bu sefer de hastalığından ve bunun gittikçe ilerlemekte bulunduğundan bahsetti. Gerçekten kendisiyle görüşmelerimden ve elindeki resmî belgelerden öğrendiğime göre, müvekkilimde aşağıdaki hastalıklar bulunmaktadır :

1 — Anjin de poatrin :

Müvekkilimde bu hastalık nöbetlerine benzeyen ve sık sık yinelenen nöbet ve belirtiler vardır. Gerçekten Bursa Adli Tabipliği, Bursa Verem Dispanseri Başhekimisi ve Dahiliye uzmanı Neşati Üster ve İstanbul Guraba Hastanesi birinci dahiliye kliniği şefi Profesör Nebil Bilhan dahi bu hastalığı teşhis ve tespit eylemiş bulunmaktadırlar.

2 — Karaciğer Bozukluğu :

Müvekkilimde karaciğere bağlı bir sürü hastalık belirtisi vardır.

3 — Tüberküloz :

Müvekkilimde bu hastalık da vardır. Aslında 1938 yılında Cerrahpaşa hastanesinde yapılan laboratuvar ve klinik muayenelerde bu hastalık kuşkuya yer bırakmayacak biçimde saptanmıştır. Bu tespit dolayısıyla Adli Tıp Müessesesi dahi aynı kanıya varmış ve hatta buna dayanarak müvekkilimin cezası ertelenmiştir. Fakat yasal olmayan bir biçimde tekrar hapishaneye sokulmuştur.

4 — Sinirsel karışıklık ve bunalımlar :

Müvekkilim sık sık sinirsel bunalımlar geçirmektedir. Bu bunalımlar sonucunda kalbın damarları bozulmakta ve ölüm tehlikesi baş göstermektedir. Özellikle haksız yere Askerî mahkemeler tarafından mahkûm edilmiş olduğu hakkındaki kanısı bu bunalımları bir kat daha arttırmakta ve hatta zaman zaman kendisinde hayatına kıymak arzuları uyanmaktadır. İşte açlık grevi yapmak arzusu buradan doğmaktadır.

Yukarıda sözü geçen hastalıkların tespit ve teşhisi, bu husustaki fennî araçları kapsayan tam teşekküllü bir hastane tarafından mümkündür. Bursa'da bunu yapabilecek nitelikte bir kurum yoktur. Sözün kısası birinci paragrafta gösterilen hastalığı tespiti yardımcı dokunacak bir (Elektrokardiyogram) aleti bulunmamaktadır. Ve bu hastalığın Bursa'da uzmanı dahi mevcut değildir.

Diğer hastalıkların da esaslı şekilde tespiti buraca mümkün olamaz. Bu itibarla müvekkilimin tam teşekküllü ve her türlü bilimsel ve fennî araçları kapsayan İstanbul hastahanelerinden birisinde muayenesi gerekmektedir.

Bu muayeneler yaptırıldığı takdirde müvekkilimde hastayı için kesin bir tehlike teşkil eden birçok tehlikeli hastalıklara müptelâ olduğu gerçeği meydana çıkacaktır. Elbette bu halde hakkında Ceza Muhakemeleri Usulü Yasasının 399'cu maddesinin uygulanması ve dolayısıyla cezasının infazının geçici olarak ertelenmesi gerekecektir.

Bundan ötürü gerek Nâzım Hikmet'in ve gerekse annesi Bayan Celile'nin umumî vekilleri sıfatıyla işe elkonulmasını ve müvekkilimin derhal İstanbul Cumhuriyet Savcılığı emrine gönderilmesini saygı ile arz ve istirham eylerim.

Bu son dilekçeyi dinledi ve başını salladı. Şimdiye kadar Nâzım'a rapor vermemiş olan hapishane hekiminin adını sordu:

«Hatırlamıyorum» dedim ve Nâzım'ın İstanbul'a nakli için Adalet Bakanlığı'na verdiğim dilekçeyi de okudum. Bu dilekçe de şöyleydi:

Yüksek Adalet Bakanlığı'na,

Müvekkilim Nâzım Hikmet Ran'ı 28 yıl 4 ay ağır hapse mahkûm etmiş olan Harp Okulu ve Donanma Askerî Mahkemelerinin kararlarında, biribirinden ağır birçok yasaya aykırı noktaların varlığını, Vatan gazetesinde yayınladığım 10 adet seri makale ile açıklamıştım.

Hiç bir demokrat ülke adliyesinde eşine rastlanmayan bu büyük ve açık adli hatanın sürmesine engel olmak için, tarafımızdan gereken yasal yollara baş vurulmuştur.

Bir yandan Büyük Millet Meclisi'ne ve Cumhurbaşkanı'mız İnönü'ye başvurulmuş; öte yandan kararın düzeltilmesine girilmiştir.

Bundan başka müvekkilim, Anjin de Puatrinden, karaciğere bağlı bir sürü hastalıktan, tüberkülozdan ve sinirsel bunalımlardan son derece acı çekmektedir. Yasaya aykırı hiç bir fiil işlememiş olduğu halde, 13 yıldan beri özgürlüğünden yoksun bırakılması, bu hastalıkların ağırlaşmasına ve özellikle sinirsel bunalımların artmasına neden olmuştur.

Nitekim sağlığı üzerinde olumsuz etkisi olan bu hastalıklar yüzünden, geçenlerde açlık grevine dahi başlamak kararını vermişti. Bunu öğrenir öğrenmez kendisine yazdığım bir mektupla, bundan vaz geçmesini salık verdim. Aldığım cevapta, girmiş bulunduğum yasal yollardaki girişimlerin sonuçlanmasına kadar, sabır ve dayanıklılık göstereceğini bana bildirmiştir.

Kendisini son ziyaretimde, her zamandan daha halsiz ve bitkin olduğunu gördüm. Ve Bursa savcılığına bir dilekçe vererek İstanbul hastanelerinden birinde muayenesinin yapılması ve gerçekleşecek duruma göre usulun 399'cu maddesi hükümlerinin uygulanmasını istedim.

Eğer bu muayene, her zaman yapıldığı gibi tek hekim ya da Bursa hastaneleri sağlık kurulları tarafından yapılırsa, gerçek asla belirlenemeyecek ve müvekkilim bu hastalıkların etkisiyle hapisanede ölecektir.

Bu bakımdan müvekkilimin İstanbul'daki tam teşekküllü ve fennî vesaitli hastanelerden birisinde muayenesinin

yapılmasıyla, gerçekleşecek duruma göre, infazının ertelenmesine emir verilmesini saygı ile dilerim.

O anda ya Nihat Erim'e, ya Adalet Bakanlığı'na telefon edildi ve Nâzım Hikmet'in hâlâ Bursa'da olması halinde, derhal İstanbul hâpishanelerinden birisine aldırılmasını emretti.

Bursa hâpishanesinin hekimi Fûruzan Badana idi. Yakın arkadaşımı. Adını verdiğim takdirde, işinden atılması mümkündü. Onun için :

«Paşam, hâpishane hekimi iyidir. Yalnız, Bursa hastanesi zorluk gösteriyor» dedim.

Nâzım'ın açlık grevinin ve olası sonucunun etkisi altında kalan İnönü, bize büyük bir iyilik yaptı ve Nâzım Hikmet İstanbul'a getirildi. Bursa hâpishanesi, onun için bir cehennemdi. Yıllarca o cehennem içinde yaşadı. Orada sağlığı bozuldu. Fakat müdür ve hekim korku içinde olduklarından gerçeği ortaya koyamıyorlardı. Herkes Nâzım'ın hasta olduğunu biliyordu. Ancak cezası bir türlü ertelenmiyordu. Görülüyor ki, CHP döneminde, bütün devlet örgütü, kendi başına bir karar verecek özgürlüğe sahip değildi. Daima yukarıdan emir bekliyordu. Bu emir gelmedikçe kimsede sorumluluğu üzerine alıp sonuca ulaşmak yetkisi yoktu. Onun için Nâzım gibi bir hükümlünün bir yerden alınıp, diğer bir yere götürülmesi gibi basit işlem için bile Devlet Başkanına başvurmak gerekiyordu. Ve biz bunu yapmasaydık, taş çatlasa Nâzım'ı o cehennemden kurtararak, insancıl hekimlerin karşısına çıkarmak olanağını bulamayacaktık. Zaten Ankara'ya giderken, özel affı koparmaktan çok, Nâzım'ı İstanbul'a aldırmaq için çaba harcamaya karar vermiştim. Çünkü, İnönü, özel af dilekçemi Adalet Bakanlığı'na yollayacak, onun görüşünü soracaktı. Olağan yol, bu idi. Adalet Bakanlığı'nın hiç bir zaman elindeki kuşu kaçırmak yanlısı olmayacağı ortadaydı. İnönü de bürokrasiye taraftar bir devlet adamıydı. Ne kadar istese, Adalet Bakanlığı'nın düşünce ve kanılarına karşı koyamazdı.

İnönü, Nâzım Hikmet konusunda, bana karşı çok insancıl davrandı. Ve elinden gelen iyiliği yapmak istedi. Özel af

konusunda daha çok direnmedim. Bunun başka bir nedeni vardır. Ankara'ya gitmek için Bursa'dan ayrılırken Nâzım'la aramızda şöyle bir konuşma geçmişti :

Nâzım;

«Üstat, Ankara'ya gittiğiniz zaman, açık olan bütün yasal yollara başvurunuz. Fakat hiç birine ağırlığınızı koymayınız. Siz benim genel af yasası kapsamına alınmam için, tüm gücünüzü harcayınız.» dedi.

«Neden, Nâzım?», dedim.

«Çünkü karar düzeltmesi, yargılamanın iadesi, özel af gibi yollar, yalnız beni hedef tutar ve sadece geri kalan cezayı ortadan kaldırır. Fakat benim yüzümden, ya da başka türlü haksızlıklar nedeniyle hapishaneye düşmüş öyle arkadaşlarımız, öyle insanlar var ki; ben çıkar da onlar içerde kalırsa, kimsenin yüzüne bakamam, kendi kendimi affedemem. Ben affı yırtmalıyım, af kapısını açmalıyım ki, onlar da kolaylıkla arkamdan gelsin» dedi.

Ben, o anda Nâzım'ın toplumsal adalet ilkesine ne denli bağlı olduğunu, özgürlüğe kavuşmak içinde de eşitliği uygulamaya çalıştığını görerek ona karşı hayranlık duydum. Böyle bir affın, haksızlığa uğramış bunca suçsuz insana sağlayacağı yararı düşündüm ve;

«Haklısınız; ben Ankara'da her kapıyı çalacağım. Fakat hiç birine bütün gücümle yüklenmeyeceğim. Böylece adli hatada nasıl körü körüne direnildiğini ortaya koymuş ve kamuoyunu daha çok lehimize oluşturmuş oluruz. Zaten, biliyorsunuz, Vatan gazetesinde yayınladığım bir başka dizi makalede, tüm hükümlülerin genel af kapsamına alınmasını ve hapisane kapılarının ardına kadar açılmasını savunuyorum. Bu yolda biraz daha çaba harcarız, olur biter. Tümenün duasını alınız» dedim.

İşte Ankara'daki bütün ilişkilerimi, Nâzım'ın düşüncesine ve isteğine bağlı kalarak yürüttüm. Hiç kimse, hatta resmî makamlar bile, planımızın gerçek yönünü anlayamadı.

İnönü ile olan ilişkilerimiz, her zaman bu derece normal koşullar altında sürüp gitmemiştir. Vatan gazetesi,

o dönemde muhalefet organı, ben de onun hukuk yazarı olduğum için kendisiyle ilgili bazı olayları ele almam gerekti.

Örneğin, Ömer İnönü'nün, Muzaffer adındaki genci arabası ile ezerek ölümüne neden olduğunu yazdım. Fakat avukat olarak bu davayı üstüme almadım. Oysa Muzaffer'in babası yazıhaneme gelmiş ve bu davanın savunmasını, Ömer İnönü'nün cezaya çarptırılmasını benden istemişti. Ayrıca Ankara valisi Nevzat Tandoğan'ın intihar etmediğini, tersine bir cinayete kurban gittiğini yine Vatan gazetesinde bütün kanıtları ile ortaya koydum. Bundan başka, doğu illerinde, suçsuz oldukları halde, kurşuna dizilen 33 vatandaşın ölümünden başta İnönü'nün sorumlu olduğunu yazdım. İzmir Milletvekili olarak Parlamente'ye girdiğim zaman, aynı iddiayı orada da ileri sürerek İnönü'yü suçladım. İnönü'nün bana kırıldığını anlıyordum. Fakat ben tarafsız bir hukuk yazarı idim. Ne yaptıysa, toplumsal adaleti ve hakkı savunma uğrunda bağımsız bir hukukçu olarak yaptım. Nitekim İnönü'nün huzurunda, Nâzım Hikmet'in haklarını da bu nedenle savundum.

Çağdışı kalmış yasaları uygulamamak için Ordu Cumhuriyet savcılığından istifa ettiğim zaman, yurdumuzdaki sıkı polis rejimi bütün şiddeti ile sürüp gidiyordu. Basın Yasası'nın 50., Polis Görev ve Yetki Yasası'nın 18. maddelerine dayanılarak bütün özgürlüklerin garantisi yok edilmişti. Üstelik sıkıyönetim de imdada çağırılmıştı. Avukatlığa ve yazı hayatıma başladığım zaman ister istemez İnönü'nün kurduğu totaliter rejime karşı bir yol tutmak gerekti. Parlamente'ye girdiğim zaman da bu yolu izlemek ve muhalefette olan İnönü'nün kişisel tutumuna karşı çıkmak gerekti. Buna rağmen İnönü Cumhurbaşkanı bulunduğu zaman beni huzuruna kabul ederek tarihin en büyük adli hatasını benim ağzımdan dinlemek sabrını ve nezaketini gösterdi. Ve benim hakkımda herhangi bir kovuşturma icrasını emretmek yolunu tutmadı. Bu insancıl davranışını hiç bir zaman unutamam doğrusu.

BAŞBAKAN ŞEMSETTİN GÜNALTAY

İnönü'den sonra Başbakan Şemsettin Günaltay'ı ziyaret ettim. Randevuyu Hilmi Uran aldı. O da beni, bir hükümlü avukatı gibi değil, bir adli hatayı dile getiren uzman hukukçu diye kabul etti. Bir din adamı ve bir hoca görünümündeydi. Oldukça hoşgörü ve iman sahibiydi. Yalandan nefret ederdi. Ulusu gerçek dışı sözlerle uyutmaya kalkışmayan bir Başbakandı. Recep Peker'in yolundan gitmenin yararsızlığına inanmıştı. Hilmi Uran'ı ziyaret ettiğimi ve sonuçlarını Başbakana anlattım. Merhametli bir kişiliğe sahip olduğu belliydi. Nâzım'ın başına gelenlere üzülmüştü, hem de gerçekten. Nihat Erim'i ziyaret edeceğimi ve hukuksal sorunları onunla tartışacağımızı söyleyince;

«Evet. Bu daha çok onun alanına girer», dedi. Ben hocaya, tarihsel bir olay olduğu için Dreyfüs'ten de söz ettim. Fakat hukukçu olmadığı halde bu olayı tarihsel yönden incelediğini kanıtladı. Ve yazılarımın arasında bulunan «Dreyfüs-Nâzım Hikmet» adlı makalelerimi okuduğunu da belirtti.

«Haksızlığın giderilmesinden zevk duyarım ve her türlü yardımı yapmaktan kaçınmam», dedi. Hukukçu olmadığı için ondan fazla bir şey beklemek haksızlıktı. Yalnızca, hükümetin başı idi. İşlenen adli hatanın bütün girdi çıktısına aklı erseydi, Milli Savunma Bakanlığı kanalıyla askeri adaleti yasal yollarla etkileme girişimini kolaylaştırırdı. Fakat antidemokratik yasalara dayalı bir diktâ rejiminin başbakanı olan kişiden, yurttaş özgürlüğü için bir savaş açmasını beklemek haksızlık olurdu.

BAŞBAKAN YARDIMCISI NİHAT ERİM

Başbakan Yardımcısı Nihat Erim, tanıdığımız ve sevdiğimiz bir devlet adamıydı. Onun için Vatan gazetesi tem-

silcisi Sabahattin Sönmez kendisine telefon ederek bir randevu aldı, birlikte gittik. Bizi iyi karşıladı. Birkaç saatini bize ayırmaktan çekinmedi. Enine boyuna, adli hayatı, Nâzım Hikmet'in sağlık durumunu anlattım. İlgiyle dinledi. Aramızda şöyle bir konuşma geçti :

«Sizin hükümet içinde olduğunuz bir dönemde, bu adli hataya bir çözüm yolu bulunamaması doğal değildir.»

«Size hak veriyorum. Bütün yazdıklarınızı okudum. Haksızlığı çok açık bir biçimde ortaya koydunuz, kutlarım. Yazılarınızın her satırına katılırım. Nâzım bir adli hata kurbanıdır, gerçekten. Derhal özgürlüğe kavuşması gerekir. İlk olarak İnönü ile görüşmenizde büyük bir isabet vardır. Bir hükümlü avukatıyla, bir Cumhurbaşkanı'nın konuşmayı kabul etmesi siyasal tarihimizde rastlanmamış bir olaydır.»

Nihat Erim, daha çok karar düzeltmesi ve yargılamanın iadesi yollarını doğru bulmaktaydı. Nihat Erim'le, iki hukukçu olarak sorunu tartıştık. Elinden gelen çabayı gösterdiğini söyledi. Fakat bir Başbakan Yardımcısı olarak herhangi bir çözüm yolu salık veremedi. Ankara'da kaldığım sürece, birkaç kez de kendisiyle telefonla görüştüm. Konuya insancıl bir tutumla yaklaşmaktan çekinmedi. Fakat sorunu çözecek pratik bir ycl da gösteremedi. Bu kadar yakınlık göstermesi de bizi mutlu etmişti. Dilinden anladığımız, konuşurken, korkuya kapılmadığımız bir kimseyle karşılaşmamız da bize heyecan vermişti.

Nihat Erim, biraz düşündükten sonra,

«Nâzım davasıyla Dreyfüs olayını güzel karşılaştırmışsınız. Bir çok benzer noktayı da ortaya koymuşsunuz. Dreyfüs davasına ait bu kadar belgeyi nasıl elde ettiniz? Görüyorsunuz ki; her tarafta askerî adalet, gerçek hukukun uygulanmasına pek de izin vermiyor. Fakat bizde, askerî adalet gerçekten ıslaha muhtaçtır. Bu konudaki yazılarınız da yerindedir.»

«Siz de Fransa'nın yolundan yürüyemez misiniz? Millî Savunma Bakanı, İnönü'ye kendiliğinden başvurup, özel af istese iş kolaylaşmaz mı?»

«Olabilir. Fakat bizde, Millî Savunma Bakanı'nın askerî

mahkemelerin kesinleşmiş kararları üzerinde fazla bir etkisi olamaz. Bu kararlar ortada dururken işe el koyması zordur. Onun için bizde, bu yol pek geçerli değildir.»

«Görüşlerinizde isabet vardır. Ben de aynı kanıdayım. Biz daha çok genel affın çekiciliğine kapıldık. Bizim için en uygun kurtuluş yolu bu olacaktır. Fakat seçimlerin yaklaşması, TBMM bu konuyu ele alıp sonuçlandırmasına zaman bırakmıyor.»

«Haklısınız. Biz Nâzım'ı affetmek isteriz; fakat işin seçimlerden sonraya kalması Nâzım'ı üzer. Siz ona, daima sabırlı olmasını öğütleyiniz. Buzlar çözülmüştür, özellikle İnönü ile görüşmeniz kamuoyunda ve yönetici çevrelerde Nâzım hakkında derin bir acıma havasının esmesine neden olmuştur.»

Nihat Erim'e göstermiş olduğu yakın ilgiden dolayı teşekkür ederek, ayrıldık.

Nihat Erim, 12 Mart'tan sonra Başbakan olarak birdenbire politika sahnesine atladı. Bu, onun başına konan bir talih kuşu oldu. Ve siyasal tarihte eşi bulunmayan bir olay teşkil etti. İlk önce, Anayasa'nın öngördüğü reformları gerçekleştirmek ve Ulusun kaderini değiştirmek görevini üstlendi. Fakat o bu işi başarmak için yürekli ve bilinçli bir davranış içine gireceği yerde, 27 Mayıs Anayasasını geriye doğru değiştirmek gibi akıl almaz bir yola saptı. Arkasından 12 Mart ultimatonunun haklı felsefesine inanmış 11 yol arkadaşını harcıyarak, gerçek işlevini yitirdiği için, suçlanmış olan parlamentoya ve köhne usullere teslim oldu.

O dönemde kendisine, Paris'te rastladım. Temaslarını yakından izledim. Ülkemizi orada olumlu olarak temsil etti. Pompidou ile başbaşa yemek yedi. Topluluklarda Fransızları, kültürü ve dil bilgisi ile etkiledi. 40 yıldan beri yurt dışında rastlamadığım bu sahnelerden gurur duydum. Fakat, geri bırakılmış olan ülkemize 12 Mart ultimatonu esprisine uygun bir yön veremediği için başarısız bir başbakan olarak tarihe geçti. Ve şansını yitirdi. Çok üzüldüm.

ADALET BAKANI FUAT SİRMEN

Ankara'da bulunduğum sürece, Adalet Bakanı Fuat Sirmen ile de üç kez görüştüm. Sirmen, Atıf Akgüç'le Roma Hukuk Fakültesinde doktora yapmış gerçek bir hukuk ve devlet adamıydı. Ankara C. Savcısı olduğu sırada Meclis'e girmişti. Biraz sert huylu ve yargıçlara karşı haşın davranırdı. Fakat infaz hukuku ve onun uygulamasıyla bir hayli uğraştı. Sık sık İmralı'ya gider, hükümlülerle görüşürdü. Her gidişinde bir kriminoloji uzmanı ve infazcı olarak beni de yanına alırdı. Vapurda, hapishanelerde yapılacak reform hakkında konuşmalar yapardık. Nâzım Hikmet işinde de çok şeyler vaadetti. Fakat Nâzım'ı hastalığı nedeniyle serbest bırakmak işinde gücü yetmedi. Hapishaneler Genel Müdürü, daha fazla ileri gitmesini önledi. Bir kez de Nâzım'ın kız kardeşi Samiye Hanım'la birlikte kendisini ziyaret ettik. Nâzım Hikmet, Cerrahpaşa hastanesinden, hapishanede kalamayacağını gösteren bir rapor aldığı halde, uzun süre, bakanlık bu raporu işleme koydurmadı. Adalet Bakanlığı'nı göreve çağırmak için kendisine bir kaç kez dilekçe verdim.

Fuat Sirmen, hukuk ilkelerine bağlı bir devlet adamıydı. Millet Meclisi Başkanı olduğu zaman da, bu tutumunu değiştirmede. O dönemde de milletvekilleri, yasaları kendi çıkarlarına göre uygulamak istemişlerdi. Haketmedikleri paraları, her zamanki gibi ceplerine indirmeğe kalkıştılar. Basın ayağa kalktı. Haksızlığı ortaya koydu. Fuat Sirmen, kamuoyunun bu tepkisini kendisine rehber yaparak milletvekillerinin çeklerini imzalamadı. Bu yüzden onların gözünde sevimsiz oldu. Ama milletin sevgisini kazanmasını bildi. Ondan sonra gelen başkanların zamanında da milletvekilleri, aynı yasalara dayanarak haksız paralar çekerken, Meclis Başkanları hiç bir tepki göstermediler. Çekleri kuzu kuzu imzaladılar. Milletin paralarını bol keseden dağıttılar.

Nâzım Hikmet hakkındaki Adli Tıp raporunun yürür-

lûge konulması için çok çırpındım. İki üç kez Adalet Bakanlığı'na dilekçe verdim. Ayrıca telefonla da bakanla görüştüm. Fakat, sanki Nâzım Hikmet bir hastanede yatar da hak ettiği raporu alırsa ve cezası bir süre ertelenirse, Türkiye yerinden oynayacakmış gibi, bunun önüne geçmek için her türlü insaf ve hukuk dışı davranışlara girişildi. Adalet Bakanlığı'na çektiğim telgraflardan birini aşağıya koyuyorum :

Adalet Bakanlığına

Ankara

Müvekkilim Nâzım Hikmet'in ağır hastalığı tıbben de sabit olduğu halde 25 günden beri türlü tedavi ve bakımdan mahrum bir halde hapishanede yatmaktadır. Bu hal müvekkilimin üzerinde menfi tesir yapmış ve hayatını tehlikeye sokmuştur.

Müvekkilimin bir an evvel hapishane muhitinden uzaklaştırılması suretiyle infazın tehirine emir buyurulmasını saygı ile dilerim.

Avukat Mehmet Ali Sebük

Hiç bir şey fayda vermedi.

HAPİSHANELER GENEL MÜRÜRÜ SAKIP GÜRAN

Sakıp Güran'la vaktiyle Yargıtay Başsavcı Yardımcılığı görevinde birlikte bulundum. Kendisinden Nâzım Hikmet hakkında çok şeyler beklerdim. Bize daha fazla yardımcı olabilirdi. Fakat o, görevini, suçlu insana dönük değil, yurkariya bağlı bir memur gibi ele aldı. Daha çok iyilik yapmak elinden gelmedi. Fakat kötülük de yapmadı doğrusu.

BAHA SOYSAL

Demokrat Parti iktidarı döneminde Hapishaneler Genel Müdürü Baha Soyssal'dı. Ankara Savcılığından oraya atan-

mıştı. Ben de o dönemde «Hapishaneler Reformu»nu savunuyordum. Vatan gazetesinde yazılar yayınlıyordum. Her yazımı okur, oradaki düşünceleri uygulamaya çalışırdı. Bana da mektup yazarak bu uygulamanın sonucunu bildirirdi. Ben dışardan, o içerden çalışarak Türk hükümlüsüne yararlı olmanın yollarını aradık ve bulduk. Eğer, Nâzım Hikmet'in özgürlük savaşı döneminde Genel Müdürlük makamında Baha Soysal olsaydı; Nâzım'ı o cehennemden kurtaracak çözüm yolunu mutlaka bulup çıkarırdı. Fakat Nâzım'da o şans nerede...

HUKUKSAL SAVUNMA

Toplumsal savunma ile kamuoyuna, korkunç adli hatayı, bütün belgeleriyle kanıtlamıştım. Ülkenin bilim, sanat ve hukuk alanında tanınmış kişilerin af isteğini kapsayan imza listesi de yayınlandı. Ondan sonra siyasal savunmaya geçmiştim. Toplumsal savunma ile siyasal savunma, kamuoyunu oluşturmuş ve Nâzım Hikmet'in kefenini boydan boya yırtmıştı. Artık hukuksal açıdan savunmanın kesin bir sonuç alması beklenirdi.

BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Önce Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başvurdum. Verdiğim dilekçenin son satırları şöyledir :

«Yukarda gösterilen nedenlerden dolayı, müvekkilim Nâzım Hikmet hakkında verilmiş olan kararlardan her biri adli hata konusuna giren yasaya aykırı noktaları kapsamaktadır.

Kesinleşmiş olan bu kararların aleyhine hiç bir yasa yolu açık değildir. Bu bakımdan, suçsuz olan müvekkilim Nâzım Hikmet hakkındaki infazın devamını bir an önce önlemek için, Anayasa'nın 26 ve Türk Ceza Yasası'nın 98 ve 100'üncü maddeleri gereğince ve özel af yasası yoluyla işbu adli hataya son verilmesini yüce Meclis'ten diliyorum. Bu dileğime,

aynı zamanda vekili bulunduğum bir Türk annesinin gözyaşlarını da ekliyorum. Çünkü o, on üç yıldan beri haksız yere zindanlarda yatan oğlunun özgürlüğe kavuşması için Ulu Tanrıya yalvarmaktadır.

Bu bakımdan, müvekkilim Nâzım Hikmet Ran ve anesi Ayşe Celile adına yukardaki isteğimi yineler ve en derin saygılarımı sunarım.»

Avukat Mehmet Ali Sebük

Meclis ve Dilekçe Encümeni, dosyaları incelemek fırsatını bulamadan bu isteğimizi reddetti. Oysa 939 tarihinde Millî Savunma Bakanlığı tarafından Meclis'e gönderilen bir yasa tasarısında, Nâzım Hikmet'in suçsuz olarak mahkûm edildiği belirtilmiş ve bu tasarının gerekçesi Meclis'ce de okunmuştu. Böyle olduğu halde, Dilekçe Encümeni eski tutanakları bile incelemeden, o zamanki Meclis gibi hareketsiz kalmış ve bir insanı özgürlüğe kavuşturmak görevini yerine getirmemiştir. Anayasanın ön gördüğü tek dereceli seçim sistemi uygulandığı zaman, memleket, gerçek ve halka dönük bir Türk parlamentosuna kavuşacaktır. Ancak o zaman halkın dilek ve arzuları, meclis tarafından sosyal adalet ilkeleri doğrultusunda ele alınacak ve haksızlıklar düzeltilebilecektir.

ASKERİ YARGITAY

Askerî Yargıtay'a sıra gelmişti. Askerî Yargıtay Başkanlığı'na verdiğim dilekçede 29.10.38 tarihli kararın yasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştüm ve düzeltilmesini istemiştim. Nedenlerini de ortaya koymuştum. Verdiğim dilekçe şudur :

14.2.1950

Askeri Yargıtay Yüksek Başkanlığına

Askerî kişileri üstlere karşı söz dinlememeğe kışkırtmaktan sanık müvekkilim Nâzım Hikmet Ran hakkında Donanma Komutanlığı Mahkemesinde cereyan eden duruşma

sonunda alınan 29.8.1938 tarihli hükmün onayını içeren Askerî Yargıtay'ın 29.12.1938 tarih ve 1549/1345 sayılı kararı aleyhine, aşağıda yazılı nedenlerden dolayı kararın düzeltilmesi yoluna başvuruyorum :

1. Müvekkilime yüklenen sözlerde, uygulanan maddenin suç öğeleri mevcut değildir.

2. Söz konusu sözlerin müvekkilim tarafından kullanıldığını gösterir nitelikte hiç bir yasal kanıt ve belirti sonuç olarak çıkmamıştır.

3. Bir suçlunun öteki aleyhindeki beyanatı, suç atma niteliğinde olup, kanıt niteliğini taşımaz. Bu bakımdan, Hamdi Alevdaş'ın, duruşmadan önceki sözlerine dayanarak hükümlülük kararı verilmesinde yasal uygunluk yoktur.

4. Sabit görülen eylemin en az cezası 5 yıldır. Müvekkilimin, komünizm propagandacısı olduğu ileri sürülerek, cezanın en yüksek sınırı hüküm olunmuştur. Hüküm zamanında bu gibi propagandalar, askerî mevzuat tarafından ceza tehdidi altına alınmamıştır. Bu yönden, aslında suç oluşturmeyen bir olayın şiddet nedeni sayılması yasaya aykırıdır.

5. Fiillerin işlendikleri tarihlere ve niteliklerine göre, olayda T.C. K'nun 69. 77'inci değil 80'ci maddesinin uygulanacağını gerekeceğinin düşünülmemesi de, yasaya aykırıdır.

6. Karardaki nitelendirme ile uygulama arasında ilişki yoktur.

7. Müvekkilimin yakalandığı tarihten beri tutuklu sayılması ve tutukluluk yazısına dayanarak özgürlüğünün sınırlandırılması gerekirken, dosya arasında böyle bir mahsup muamelesine ve tutukluluk yazısına rastlanmamıştır.

Yukarda gösterilen maddeler, hükmün esasına etkili hata ve noksanlardan sayıldığı halde yargıtay incelemesinde göz önüne alınmamış ve tasdik ilamında söylemeden geçilmiştir. Bu bakımdan askerî yargılama usulu yasasının 244'cü maddesi gereğince, söz konusu yasal nedenlerden dolayı işbu kararın düzeltilmesine ve hükmün bozulmasına ve müvekkilim hakkındaki tutukluluk müzekkeresinin de geri alın-

masına karar verilmesini saygı ile dilerim.

Göröldüğü gibi bu dilekçemizde hükümlölük kararının yasaya aykırı olan yönlerini belirttim. Askerî Yargıtay Başsavcılığı 4.3.950 tarih ve 528 esas sayılı mütalaasını verdi ve bana bildirdi.

A N K A R A
4/Mart/950

T. C.
ASKERİ YARGITAY
SAVCILIĞI
ESAS No. : 528
SAVCILIK No. : 661
Harp Okulu Komutanlığına
Ankara

Askerî kişileri isyana kışkırtmak suçundan dolayı AS. C.K. 94. maddesi gereğince Harp Okulu Komutanlığı Askerî Mahkemesinin 29/Mart/938 tarih ve 28-16 sayılı hükmü ile on beş yıl ağır hapse hükümlü Nâzım Hikmet Ran'ın vekili avukat Mehmet Ali Sebük tarafından 14/2/950 tarihli karar düzeltilmesi istemini içeren dilekçe ve gönderilen dava dosyası, gerekçeli hüküm fıkrası, temyiz tasarısı, savcılığın taleplenamesi, Yargıtay sözcüsünün raporu ve hükmü duruşmalı olarak inceleyen ve onaylayan Askerî Yargıtay kararı incelendi :

As. Yargılama Usulü yasasının karar düzeltmesi kuru-
munu koyan 244/1. maddesi, ceza muhakemeleri usulü ya-
sasının 322. maddesindeki esaslara karşılık olarak (..... hük-
mün esasına müessir hata ve noksanların temyiz tetkikatın-
da nazara alınmıyarak meskût geçilmiş olması hallerinde
karar tashihi caridir.) hükmünü koymaktadır. Yasanın bu
hüküm ve ilkesi göz önünde bulundurularak hükümlünün
vekili tarafından ileri sürölen nedenler birer birer önemli
şekilde incelendi :

1 — Vekil, müvekkili hakkında uygulanan As. ceza ya-
sasının 94. maddesindeki suç öğelerinin var olmadığını ileri

sürmekte ise de bu maddedeki hangi öğelerin gerçekleşmiş olduğunu ve ademi mevcudiyetinin ne ile anlaşılacağı hakkın-da hiç bir şey yazmamaktadır. Oysa buna karşılık As. Yargıtay ilâmında 94. maddede kışkırtma suçu tebliğnamede ayrıntılı olarak bildirildiği ve açıklandığı üzere toplu bireylere karşı yapılmakla sınırlı olmayıp zamanı gelince hep birlikte hareketi vücuda getirmek için dolaylı ya da teker teker çeşitli zamanlarda birçok As. kişilere amacını ulaştırma ve bildirme ile geliştirebileceğine ve failin amaçladığı fiilin meydana gelmesi ya da oluşmasına girişilmesi ile koşullu olmayıp bu amacın karşındakine bildirme ile suç oluşturduğuna ilişkin esaslı bir inceleme ürünü olan karar gerekçesi açıkça görülmektedir. Görülüyor ki bu noktada konuşulmamış bir yön yoktur.

2 — Dilekçenin 2 ve 3. maddelerinde olayda suç ve kanıt olmadığından söz edilmektedir. Oysa hükümlülüğü gerektiren kanıtların ve bu kanıtlara dayanarak mahkemenin kanısı gerekçeli hüküm fıkrasında açıklanmış ve bu yön duruşmalı incelemede tarafların beyanlarına dayanarak gözden geçirilip sonuçta (Nâzım Hikmet ile Ömer Deniz tarafından eşhası askeriye'ye hükümetin halihazır rejimine muhalif kanaatler telkini suretiyle bu uğurda vazifeye davet olunacak orduyu itaatsizliğe sevk ve tahrik yollu beyanatın vukuu mahkemece tesbit edilmiş...) diye Yargıtayca gerekçelendiği ve bu suretle tetkikten geçtiği açıkça görülmektedir.

3 — Dilekçede cezanın aşağı sınırı olan beş yıldan uzaklaşarak onbeş yıl olarak verilmiş olması da bir hata olarak gösterilmektedir. AS. C.K. 94. maddesinin ceza kısmı aynen şöyledir (... isyan muharriki beş seneden az olmamak üzere ağır hapis cezasıyla cezalandırılır) Görülüyor ki yasa yukarı sınırını göstermediğine göre bu ceza beş yıldan T.C.K. 13. maddesi gereğince yirmi dört yıla kadar gösterilebilir. Her hukukçu takdir eder ki mahkeme ceza maddelerinde gösterilen iki sınır arasında ceza miktarını serbestçe tayin ve takdir etmek yetkisini haizdir. Elverir ki cezayı yükseltmeğe mahkemeyi sevkeden nedenler hüküm fıkrasında göste-

rilsin. Nitekim mahkeme gerekçeli hükmünde (... bu maksatların ordu içerisinde vüsat bulmasına çalışmaları suretiyle ordunun inhilâl ve ihtilâle maruz kalmasının memleket ve yurt müdafaasına iras edeceği büyük tehlike ve zararlar ika'ı kasdolunan suçun ağırlığını göstermesi hali her ikisi hakkında takdiri şiddet sebebi sayılarak) diye yazmak suretiyle bu yasal gerekçeye uymuş olduğu gibi dilekçenin 4. maddesinde yazılı tarzda propaganda keyfiyeti bir şiddet nedeni sayılmadığı da açıkça görülmektedir. Bununla birlikte propaganda keyfiyeti o tarihte ceza tehdidi altında olmasa bile takdiri bir şiddet nedeni sayılmasına bir engel teşkil etmezdi. Çünkü o zaman bağımsız bir suç değildi. Yargıcın takdirine uğramış bir hal olabilirdi.

4 — Dilekçenin 5. maddesinde 80. madde yerine 69 ve 77. maddelerin uygulanmasının yasaya uygun olmadığından söz edilmektedir. Bu maddeler hangi yasa maddesi olduğu yazılmamakla birlikte T. C. yasasının maddeleri olduğu tahmin edilmiştir. Hal böyle ise dilekçenin müvekkili Nâzım Hikmet hakkında cezaların birleştirilmesini gerektiren bir durum olmadığı gibi hükümde de bu maddelerle bir uygulama yapılmamıştır.

5 — Dilekçenin 6. maddesinde sadece (nitelendirme ile uygulama arasında ilişki yoktur) denilmekte fakat bu husus açıklanmamaktadır. Hükümde gerek suçun niteliği ve gerek uygulanan maddenin yekdiğeriyle olan ilişkisi ve uygulama biçimi yeter derecede ayrıntılarıyla anlatıldığı gibi As. Yargıtay'ca yapılan inceleme sonucunda verilen kararın gerekçesinde dahi yukarda açıklandığı üzere tam bir şekilde açıklanmıştır.

Bu bakımdan hükümlü Nâzım Hikmet adına karar düzeltilmesi isteğinde bulunan avukat Mehmet Ali Sebük'ün dilekçesinde ileri sürdüğü 6 maddeden hiç birisi As. Yargıtay usulü yasasının 244/1. maddesindeki koşulları içermemiş ve As. Yargıtay kararının düzeltilmesini gerektiren bir hata ve noksan ve bu bakımdan anılan maddenin As. Yargıtay Başsavcılığına verdiği yetkiye dayanarak karar düzel-

tilmesi yoluna girişilmesine bir gerek ve zorunluk görülmemiştir.

Bu nedenle dosya dilekçe ile birlikte geri verildi. Dilekçe sahibine gereken bildirimin yapılmasını rica ederim.

Askerî Yargıtay Başsavcısı

Münir Kocaçatak

İmzası

Aslının aynıdır.

Başsavcılık, bu kadar açık olan gerçeklere karşı, eski tutumunu koruyordu. Başsavcı Münir Kocaçatak'ı şahsen tanıyordum, dostumdu. Kendisiyle gayet iyi görüşüyorduk; makamında verdiğim sözlü açıklama karşısında oldukça yumuşamıştı. Fakat her halde yukarı ile görüştü ve eski tutumu değiştirmeyi sakıncalı buldu. Onun için yüzde yüz yasalara aykırı olan, vicdanları sızlatan yukardaki mütalaayı verdi. Ve kararın düzeltilmesi isteğimiz de böylece reddedildi. Mademki verilen mahkûmiyet kararları bu kadar doğru ve yasalara uygunmuş, o kararlara karşı yaptığım saldırıların haksız olması ve hakkımda koğuşturmaya geçilmesi gerekirdi.

BAŞBAKANLIK

Ben her kapıyı çalmaktan yılmadım. Fakat, Nâzım'la kararlaştırdığımız gibi, bunlardan hiç birisine ağırlığımı koymadım. Bu kez, Başbakanlığa aşağıdaki dilekçeyi verdim.

20/2/1950

Başbakanlık Yüksek Makamına

Askerî kişileri üstlere karşı söz dinlememeye kışkırtmaktan dolayı 28 yıl 4 ay ağır hapse hükümlü müvekkilim Nâzım Hikmet Ran hakkındaki adli hataları, Vatan gazetesinde yayımladığım 10 adet makale ile ortaya koymuş bulunmaktayım.

Müvekkilime yüklenen suçlar, suç niteliğini taşımamaktadır. Bundan başka, bu sözlerin kendisi tarafından söylendi-

ği hakkında hiçbir kanıt ortaya konulamamıştır. Ayrıca, uygulanan maddenin asgarî sınırı, 5 yıldan ibaret olduğu halde, suç oluşturmeyen bir olaya dayandırılarak ceza tutarı 28 yıl 4 aya çıkarılmıştır.

Harp Okulu ve Donanma Komutanlığı Askerî Mahkemelerinden çıkan bu kararlarda, biribirinden ağır bulunmak üzere ve adli hata kavramını da içeren tam 8 adet yasaya aykırı nokta saptanmıştır.

Bu açık hatalara karşın, her iki hükme ilişkin infaz, hâlâ sürmektedir. Oysa, yukarıda sunduğum yasal nedenlerden dolayı, infazı durdurmak zorunluluğu vardır. Bunun için, hem Nâzım Hikmet'in hem de annesi Ayşe Celile'nin genel vekili sıfatıyla, önce Sayın Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü'ye şahsen başvurdum ve durumu anlatarak Anayasanın 42. maddesi üzerinde durdum.

Daha sonra, özel af için, Büyük Millet Meclisine başvuruda bulundum. Kararın düzeltilmesi hususunda Askerî Temyiz Mahkemesi Başsavcılığını da harekete getirdim.

Hiç bir suç işlemediği halde 13 yıldan beri hapisanelerde yatan müvekkilim, bundan doğan bazı hastalıklara yakalanmıştır. Anjin de puatrin, karaciğer bozukluğu, tüberküloz ve sinirsel bunalımlar bunlar arasındadır. Bu hastalıklar yaşamını tehlikeye koymaktadır. Tam teşekküllü ve bilimsel araçlarla donanımlı İstanbul hastanelerinden birinde muayenesi durumunda gerçek ortaya çıkar.

Aslında daha 1948 yılında tüberküloza yakalandığı ve cezasının geri bırakılması gerektiği yolundaki raporlar, Cerrahpaşa ve Adli Tıp arşivlerinde durmaktadır. Bütün şu olup bitenler ve koşullar, Anayasanın 42. maddesinin uygulanmasını gerektiren durumların varlığını göstermektedir. Bu nedenle bir yandan bu adli hatanın sürmesine engel olacak yasal önlemlerin alınmasını, öte yandan sakatlıktan ötürü geri kalan cezanın affı için durumun Yüce Cumhurbaşkanlığına inha buyurulmasını saygıyla sunarım.

Avukat
Mehmet Ali Sebük

Bu dilekçede, Cumhurbaşkanından özel af isteğinde bulunduğumuzu belirttim ve Nâzım'ın, daha 1948 yılında tüberküloza yakalandığını, hapishanede kalmasının hayatı için tehlikeli olduğunu açıkladım. Fakat, Başbakanlık da, açmaya çalıştığımız kapıyı yüzüme kapattı. Oysa, Şemsettin Günaltay'la ve N. Erim'le görüşmemizde, elden gelen her şeyin yapılacağına söz verilmişti. Bütün vaatler konuşulurken kolay veriliyor, ama, iş uygulamaya gelince değişiyordu.

MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI

Millî Savunma Bakanlığına da aşağıdaki dilekçe ile başvurdum ve adlî hatayı bir kez daha gözönüne koydum.

24.2.1950

YÜKSEK MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞINA

Harp Okulu ve Donanma Mahkemeleri tarafından 28 yıl 4 ay ağır hapis cezasına çarptırılmış olan müvekkilim Nâzım Hikmet Ran işindeki adli hatalar, Vatan gazetesinde tarafımızdan yayınlanmış bulunan 10 adet makalede belirtilmiştir.

Müvekkilime yüklenen sözler, genel ve askerî ceza yasalarına göre suç oluşturmamaktadır. Bundan başka, söz konusu sözlerin müvekkilim tarafından söylendiği hakkında hiç bir yasal kanıt da sonuç olarak ortaya çıkmamıştır. Ayrıca, cezanın en yüksek sınırının uygulanması için gösterilen nedenler söz konusu ve yasal değildir.

Bu bakımdan, çeşitli adli hataları kapsayan hükümlerin infazını durdurmak ve hatanın sürmesine engel olmak için tarafımızdan:

A. Büyük Millet Meclisine,

B. Sayın Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü'ye,

C. Başbakanlığa,

baş vurulmuştur.

Ayrıca, her iki mahkeme kararının çoğunlukla onaylanmasından dolayı, Askerî Temyiz Mahkemesi Başsavcılığına da, kararın düzeltilmesi için baş vuruda bulunduk.

Bu konudaki yayınimiz, adli hataların varlığına ilişkin açık bir ihbardır. Yüksek makamınıza sunduğum dilekçede, ihbarımı doğrulayan ve aynı zamanda, şimdiye kadar yasal yollarda yapılan çalışmaların nitelik ve derecesini de arz ediyorum.

Müvekkilim, öte yandan hastadır. Ve durumu C.M.U.K'nun 399'uncu maddesine temas etmektedir. Bu konuda da ilgili yerlere başvurmuş bulunuyoruz.

Nâzım Hikmet Ran'ın ve annesi Ayşe Celile'nin genel vekili sıfatıyla, şimdiye kadar başvurulmuş olan yasa yollarının niteliğini, yüksek makamınıza sunmak görevimizdir.

Bu vesile ile en derin saygılarımızın kabulünü saygıyla sunarım.

avukat

Mehmet Ali Sebük

Toplumsal savunmayı yaparken, Dreyfüs Davasını ele almış ve Dreyfüs için özel af isteğinin Fransız Milli Savunma Bakanlığından geldiğini belirtmiştim. Gerçekten, Cumhurbaşkanlığına yapılan bu istek kabul edilmiş ve Dreyfüs dört yıl sonra, özgürlüğüne kavuşmuştu. Türk Milli Savunma Bakanı'nın da aynı yoldan yürümesi gerektiğini öne süren dilekçem, beklediğimiz gibi reddedildi.

İNÖNÜ'NÜN ÖZEL AFFI

Daha önce, İnönü ile karşı karşıya konuşurken, özel af dilekçesini de kendisine vermiştim. Dreyfüs olayında, Fransız Cumhurbaşkanının tutumunu ve adli hatayı kabul eden kararını anlatmıştım. Fakat, Adalet Bakanlığı böyle bir özel af için gerekli girişimi yapmadı. O kapıyı da yüzümüze kapadı. İnönü de, kişisel bir girişimde bulunup Adalet Bakanlığına bunun nedenini sormadı. Oysa yüz yüze ne kadar olumlu konuşmuştu.

ADALET BAKANLIĞI

Adalet Bakanlığı'na da bir dilekçe vererek Nâzım Hikmet'in sağlık durumunu açıkladım.

Burada, savcılar üzerine baskı yapılmamasını ve gerçeği gösteren raporun alınmasına engel olunmamasını rica ettim. Fakat benimle görüşürken her şeyi yapmak ve hatayı düzeltmek istediğini belirten Bakan, yazılı cevabını olumsuz olarak verdi. O dönemdeki devlet yönetiminin esprisi böyleydi. Yüz yüze gelince evet, iş yazıya dökülünce hayır. Böyle olacağını biz zaten Nâzım'la anlamış ve ona göre hesaplarımızı yapmıştık. Parlamento'nun kendisini dağıtmadan önce bir genel af yasası çıkarması bekleniyordu. Bu konuda, Nâzım'la aramızda tam bir anlaşma yoktu. Nâzım, genel affın, Şemsettin Günaltay Hükümeti tarafından hazırlanmasını kendi çıkarına uygun görüyordu. Bu durumda kendisinin bu affın kapsamına gireceğini ve arkadaşlarının da kolaylıkla özgürlüğe kavuşacağını umuyordu. Fakat, seçimleri kazanması beklenen Demokrat Parti'nin kuracağı hükümetlerin, kendisi hakkında bu hoşgörüyü sahip olmayaacağı kuşkusunu taşıyordu. Ben ise, tam tersini düşünüyordum. Ve biraz da kişisel açıdan bunu değerlendiriyordum. Ben, kişi olarak Demokrat Parti'nin ilkelerini söz ve kalemle savunduğum için, yöneticilerine çok güveniyordum. Nâzım'ı savunurken; Menderes'ten, Köprülü'den, ve Koraltan'dan çok destek gördüm. Onlar, Nâzım'ın başına gelen haksızlıkların tek parti döneminde işlendiğini, bu yüzden sorumlunun İnönü rejimi olduğunu söylüyorlardı. Ayrıca, bir yandan da genel affın çıkması için bir seri yazı yayınlamıştım. Elbet, bu parti iktidara gelince bize özel söz hakkı tanıyacak ve isteklerimizi tartışmasız kabul edecekti. Onun için, af tasarısının komisyona geri verilmesi kararının alınmasını, kendimiz için kazançlı bir durum saymıştım. Bursa'ya giderek Nâzım'ı teselli ettim. Ve düşüncelerimi açıkladım. Gösterdiğim gerekçe onu da yumuşattı. Ve iki üç ay daha beklemenin bize ancak kazanç sağlayacağına kendisini inandırdım.

TIBBİ SAVUNMA

Nâzım açlık grevini sürdürürken, ben Ankara'da devlet ve hükümet büyükleriyle görüşmeler yapıyordum. Bir yandan siyasal, öbür yandan hukuksal savunmalarımız sona ermişti. İnönü'nün emriyle Nâzım İstanbul'a getirildi. Önce Sultanahmet, oradan Üsküdar hapishanesine konuldu. O tarihte müvekkilim Vatan Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Mümtaz Faik Fenik de, hükümete hakaretten dolayı hüküm giymiş ve Sultanahmet hapishanesine konulmuştu. Orada Nâzım ile buluştular. Ve iki ayrı görüşün adamı gibi değil, birer meslektaş olarak birbirlerine sarıldılar. Ben onun da tahliyesiyle uğraşıyordum. M. Faik'in tüberküloz olduğunu gösteren bir rapor almıştım. Cezanın geri bırakılması için çalışıyordum. Adalet Bakanlığı, onu, hapishaneden çıkarmamak için, bütün gücünü harcıyordu. Sultanahmet hapishanesinin bir odasını kireçle badana etmiş ve bunun bir sanatoryum gibi sayılması gerektiğini ileri sürerek, serbest bırakılmasına karşı çıkmıştı. Ben de bir hile ile, verem uzmanlarından birisini hapishaneye sokarak bu odayı gösterdim ve Mümtaz Faik'i bir daha muayene ettirdim. Tam çıkarmak ve özgürlüğe kavuşturmak yolu üzerindeyken, Mümtaz Faik ağzından baklayı çıkararak:

«Hocam, ben Demokrat Parti'den milletvekili adayım, biraz da hastayım. Sen beni çıkarırsan propaganda yapmak

için, dağ taş dolaşacağım. Oysa, hapishanede kalırsam propagandaya gerek kalmadan kazanırım. Onun için, bana iyilik etmek istersen, beni hapishanede biraz daha bırak,» dedi.

Ben de bu düşünceyi uygun bulduğum için, onu özgürlüğe kavuşturma çabalarımı gevşettim. Onun dediği gerçekleştii. Seçimler kazanıldı ve hapishaneden milletvekili olarak çıktı.

Nâzım ise çeşitli muayenelerden sonra hastanede bırakıldı. Açlık greviyle zayıflamıştı, biraz da sarsılmıştı. Bakıma gereksinimi vardı. Bakımını üzerine almak isteyen kuzini Münevver yanında kalmak önerisinde bulundu. Ben de görevlilerle görüştüm ve bu isteğini özel olarak kabul ettirdim. İlk kez bir insancıl hareketle karşılaşmış bulunuyorduk. Münevver için Nâzım'ın odasına bir karyola konuldu. Böylece, Münevver Nâzım'ın sağlığıyla uğraşmak ve kendisine yardım etmek olanağını, bir hastane hemşiresi rolüyle buldu. Nâzım Hikmet bu jestten çok mutlu oldu.

Nâzım Hikmet, hastanede iken İstanbul Barosu Yönetim Kurulu'na başvurdum. Ve bir açikoturumun yapılmasını istedim: Burada adli hatanın açıklanmasını ve Baro tarafından ilân edilmesini, davamız için yararlı buldum. Fakat, Baro Yönetim Kurulu bu cesareti gösteremedi. Yalnız, yürekli on beş avukat yazıhaneme gelerek, savunmalarımı olumlu bulduklarını ve dosyayı da incelemek istediklerini söylediler. Dosyayı kendilerine verdim. Okudular; yazılarla dosyayı karşılaştırdılar, uygunluk gördüler. Tuttuğumuz savunma yolunun en doğru yol olduğunu kabul ettiler ve beni kutladılar. Bunların arasında genç kuşaktan avukatlar ve hatta iki de kadın yargıç vardı. Bunları alıp hastaneye götürdüm. Ve Nâzım'la karşı karşıya görüşturdüm. Hepsi mutlu oldular. Nâzım onlarla konuşmaktan sevinç duyduğunu açıkladı ve geldiklerinden dolayı teşekkür etti. Sonra Baro içinde, onlara da komünist damgasını vurdular. Aralarında Avukat Orhan Arsal da vardı.

Bu büyük adli hatanın öğrencilere de gösterilmesi için Hukuk Fakültesi Dekanına, bir oturum yapmasını önerdim. Cesaret edemedi. Bizim Hukuk Fakülteleri'miz daima bu gibi

fırsatları kaçıır. Ve kendisine değgin konulara sahip çıkmazdı. Çünkü üniversite, tümüyle baskı altında ve siyasal iktidarın dümen suyunda idi.

Nâzım Hikmet Cerrahpaşa hastanesinde kaldığı sürece tam bir dinlenceye kavuştu. Orada kendisini tanıyan ve seven Tarık Temel gibi vicdanlı hekimler de vardı. Ve raporlarını korkusuzca veriyorlardı. Ziyaret de serbestti. Nâzım bu hastanede özgürlüğe kavuşana kadar yattı, hiç bir şikâyeti olmadı. Bursa'da Nâzım hekimlerden çok yakındı, kendisinden korkulduğu için doğru dürüst hastalık raporu verilemedi. Hatta bu yüzden Nâzım, bir iki kez bunalım geçirdi.

Adli hatayı gösteren yazılarım yayınlanmış ve siyasal savunmalarımız da başlamıştı. Hemen tahliye edilmesini istiyordum. Bu gerçekleşmeyince intiharı dahi düşündüğünü bana açıkladı. Ben kendisini teselli ettim ve moralini yükselttim. Ondan sonra intihar, hiç aklına gelmedi. Serbest bırakılması için tekrar İstanbul Savcılığına başvurdum ve 21.4.1950 tarihli şu dilekçeyi verdim.

İSTANBUL CUMHURİYET SAVCILILIĞINA

Müvekkilim Nâzım Hikmet'in normal sağlık koşulları içinde bulunmadığını Bursa'da gözlemlemiş ve İstanbul'daki tam teşekküllü hastanelerden birisinde esaslı bir muayeneden geçirilmesini istemiştım.

Yüksek Adalet Bakanlığı'nın izni üzerine sonunda İstanbul'a gönderilen müvekkilim 11.4.1950 tarihinde Cerrahpaşa hastanesine sevk edilmiş ve gereken laboratuvar ve klinik muayenesi yapılmıştır.

Bu muayenenin verdiği neticeyi, henüz kesin şekilde bilmiyorum. Fakat 13 yıl süren hapis hane yaşamının, hangi nevi hastalıkları meydana getirdiğini, onun vekili sıfatıyla çok iyi biliyorum.

Müvekkilim Nâzım Hikmet, kalp bakımından ademi kifayeye girmek üzeredir. Hekimlerin, ademi kifayeye tekad-

düm eden ve Hipo Sistoli diye sınıflandırdıkları durum ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bundan başka, onda karaciğer yetmezliği arazi da başlamıştır. Hastanın kol ve ayaklarının incelmeye ve gövdesinin şişmeye yüz tutması, karaciğer sirozuna tekaddüm eden bir evrenin işaretidir.

Bunlara ek olarak da, sirozun belirtisi sayılan bir ruhsal çökme de kendini göstermiştir.

İşte Cerrahpaşa Hastanesi de bu hastalıkları, laboratuvar ve klinik muayeneler sonunda teşhis ve tespit etmişse, CMUK. 399'cu maddesinin olay ile ilgi ve ilişkisi derecesinin de tayini gerçektir. Çünkü, başta kalp'i ilgilendiren arazi olduğu halde bu hastalıklardan herbiri, cezanın infazına devam olunması halinde, müvekkilimin hayatı için kesin bir tehlikeye oluşturur.

Fakat hastalıkların türünü tespit eden Cerrahpaşa Hastanesi, herhangi bir sebep ve nedenin etkisi altında, infazın devamı ya da durdurulması noktası çerçevesinde düşüncesini bildirmekten çekinebilir. O takdirde, yetki Adli Tıp Meclisine düşer.

Müvekkilim 12 günden beri, her türlü tedavi bakımından yoksun bir halde bulunmaktadır. Bu kararsız ve açık duruma son vermek için, ihtibaratı adliyenin son mercii olan bu resmi ve bilimsel otoriteye başvurmaktan başka bir yol da göremiyorum. Savunma bakımından ve gerçeğin bilinmesi adına ileri sürdüğüm bu görüşe, yüksek savcılık makamının da katılacağını umuyorum. Bu bakımdan, her gün biraz daha ölüme doğru giden müvekkilimin sağlık durumu ile 399'cu madde arasındaki ilişkinin bir an önce tayini sureti ile infazın durdurulmasına aracılığınızı ve iş bu dilekçenin de, Adli Tıp Kurumu'na gönderilecek evrak arasına konulmasına izninizi saygı ile dilerim.

Fakat bu dilekçeye karşın tahliyeyi sağlayamadık. Çünkü Adalet Bakanlığı, İstanbul Savcılığı, Adli Tıp Kurumu tahliye sorumluluğunu üzerlerine almamak için birbirlerine pas vermeye ve zaman harcamaya başladılar. Fakat biz bu girişimlerimizle Nâzım'ın Cerrahpaşa hastanesinde kalmasını sağlamayı başardık. Bu, bir tür özgürlüğe kavuşması

idi. Bir daha da rahatsız edilmedi. Benim için bu da bir kazanç oldu. Oysa, bir adli hata ortaya çıktığı zaman, Batı ülkelerinde Hukuk Fakülteleri işe sahip çıkar ve bilimsel yünden araştırmalar yapar ve ders konusu olarak bunu kullanır. Nitekim, vaktiyle yirmi yıl hapisshanede kalarak oradan kaçan ve sonunda «Papillon-Kelebek» adlı bir de kitap yazan Henri Charier de, Paris'e döndüğü zaman, Hukuk Fakültesi kendisini çağırdı. Büyük bir oturum yaptı. Eski hükümlü orada bilgi verdi. Ve haklı görülerek gazetelere bildirildi. Ben o zaman Paris'teydim. Charier'le uzun bir görüşme yaptım ve Hukuk Fakültesi'ndeki o oturumda da Ekrem Bircerdinç ile birlikte bulundum. Bizde Hukuk Fakültesi nin bir kısım profesörleri, Adalet Bakanları ve Cumhuriyet Savcılarıyla daima iyi geçinmek suretiyle kişisel ilişkilerini sürdürüyorlardı. Adalet Bakanı bunları sık sık Ankara'ya çağırır, bazı tasarılar hakkında düşüncelerini sorar, ya da toplantıda hazır bulundururdu. Bu tasarıların pek çoğu Parlamento'ya gönderilmez, bakanlığın arşivlerinde kalırdı. Onun için, bu kişiler adalet konularında ve oradaki aksaklıklar hakkında basında düşüncelerini belirtmekten çekiniyorlardı.

Yarım yüzyıldan beri, gelip geçen siyasal iktidarlar, yasa dışı hareketlere başvurdukları zaman, daima üniversite üyelerinden kolaylıkla suç ortağı bulmak ve onlara istedikleri fetvaları verdirmek olanağını kolaylıkla bulmuşlardır. 27 Mayısçılar, Menderes ve Demirel bu yollara cömertçe başvurmuşlardır.

Gerçeği ortaya koymak için bir noktayı aydınlatmak yerinde olacaktır. Ord. Prof. Ali Fuat Başgil, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Reşat Kaynar da Ankara'ya davet edilerek düşünceleri alınan bilim adamlarındandı. Yazılarında ve sözlerinde bunlar daima gerçek bilimi konuşmuş ve nabza göre şerbet vermemişlerdir.

CİHAN PALAS'TA KARARGÂH

Devlet ve hükümet büyükleriyle görüşmek için Anka-

ra'ya geldiğim zaman Cihan Palas oteline yerleşmiştim. Bu görüşmeleri yapabilmek için bir ay kadar orada kaldım. Basın, bu otelde kaldığımı yazdığı için, pek çok kişi ziyaretime geldi. Bunların arasında özellikle, sanatçılar çoğunluktaydı. Hukukçular ve her meslekten kişiler de vardı. Hepsi açlık grevinde olan Nâzım Hikmet'in, en başta sağlığını soruyorlardı. Sonra adli hatanın nasıl oluştuğunu, bu kadar uzun süre nasıl hapishanede dayandığını öğrenmek istiyorlardı. Bütün bu ziyaretleri o zamanki siyasal polis yakından izliyordu. Çünkü Nâzım Hikmet'e değgin her konu komünist damgasını yemeğe yeterliydi. Siyasal polisin değişmeyen kanısıydı bu. Bu tür hareketlerden dolayı yüzlerce, binlerce genç fişlenmiş; dosyaları hazırlanmıştı. Fişlenenler ülkede serbestçe adım atamaz duruma sokulmuştu. Nereye gitseler dosyaları gölge gibi onları izliyordu. İş tutmak için hangi kapıyı çalsa, bu dosya karşlarına çıkıyordu. Onun için genellikle komünistlikle ilgisi olmayan, bu talihsiz insanların yaşamı çok zor bir duruma girmişti. Üç kişi bir kahvede konuşurken görülse, yanlarına dördüncü bir kişi sokulur, onların sözlerine kulak kabartırdı. Bu yüzden, o zamanın siyasal havası çok zehirliydi. Herkes birbirinden korkar, çekinirdi. Jurnal, kara çalma ve suçlama su gibi her tarafta akıyordu. Polis rejimi bütün şiddetiyle kendini gösteriyordu. Bu polis rejimi Demokrat Parti döneminde bir miktar hafiflemişti. Fakat büsbütün yok olmamıştı. Yine aynı anlayış, aynı fişleme gayreti ve insanları ekmeklerinden etme çabası sürüp gitmişti. Solcu diye damgalanan yurttaşlar için, ülkede yaşama ve ekmeğini alınteriyle kazanma hakkı yoktu sanki. Demokrat Parti'nin ilk dönemlerinde, bu partinin basın organında çalışanlar seçme gazetecilerdi. İçlerinden birisine siyasal polis takmıştı. Onu komünist diye izliyordu. Gazete ise ona arka çıkarak bu suçlamaları kabul etmiyordu. Fakat gazete yöneticilerinin desteği para etmedi. Yapılan baskı sonunda dayanamadılar ve gazetecinin işine son verdiler. Bunun nedenini öğrenmek için gazetenin başyazarı Mümtaz Faik Fenik'in eşi Advieye Fenik, zamanın Emniyet Genel Müdürüne başvurdu. Ben de o sırada, mü-

dürün yanındaydım. Aynı partiden olduğumuz için Adviye Fenik, benim yanımda konuyu açmakta sakınca görmedi. Genel Müdür, gazetecinin dosyasını getirtti ve yanımda okuttu. Bu gazetecinin aleyhinde komünist olduğuna ve komünizm propagandası yaptığına dair özellikle bir kanıt yoktu. Yalnız bir gün Ankara'da heykelin yanında, Nâzım Hikmet'in dostu olduğu bildirilen bir komünistle konuştuğu görülmüş ve hemen fişe alınmış. İşte o gazetecinin yıldırımları çekmesinin nedeni sadece bu konuşmaydı. Genel Müdür çocuğa atılan bu suçun yetersiz kanıtlara dayandığını görerek haksızlığı giderdi. Durum böyle olunca, otele, benimle görüşmeye gelenler, elbet boş bırakılmazdı. Nitekim de öyle oldu. Bir gün siyasal polis olduğunu söyleyen biri otele gelerek beni ziyaret etti. Ve görüşmeye gelenlerin ad ve kimliklerini benden sordu. Ben ise ziyaretçilerin kişisel dostlarım ve meslektaşlarım olduğunu, sadece adli hata üzerinde bilgi aldıklarını söyledim.. Ve gelenlerin ad ve kimliklerini saptamadığımı belirttim. Siyasal polis bu işin üstüne çok düşmedi ve bana güvendi. Yalnız Nâzım'ın sevgilisi olduğunu söyliyken Semiha Berksoy'un geldiğini saklayamadım. Çünkü danışmada çalışanlar, tanınmış opera artisti olan bu güzel ve genç kızın adını polise açıklamışlardı. Onu fişten kurtarmak için, kolay bir öykü uydurdum. Nâzım Hikmet'in kız kardeşinin yakın dostu olduğunu ve İstanbul'a ona bir haber gönderdiğini söyledim. Eğer gerçeği söyleseydim, devlet memuru olan bu kızın işine hemen son verirlerdi. Bu güzel ve sanatçı kız, iki üç kez beni ziyaret etti. Ve her defasında da hıçkırığa hıçkırığa ağladı. Onu, bir türlü teselli edemedim. Nâzım'ın açlık grevinde olduğunu bildiği için, ölmek olasılığı var mı, diye soruyordu. Grevi bozdurmak için ne yaptığımızı öğrenmek istiyordu: «Acaba İstanbul'a gitsem, hapishanede ona yalvarsam, beni görünce bu grevden vazgeçer mi?» diye soruyordu. Ben de ona gerçeği söylemek zorunda kaldım. Ve şöyle dedim:

«Semiha Hanım, kaygıdan kurtulmanız için gerçeği size açıklamalıyım. Biz Nâzım'a kendisinden habersiz besin veriyoruz. O besin kalori esasına göre hesaplanmıştır. Her-

hangi bir ölüm tehlikesi söz konusu değildir.»

Bunu duyunca sevinçten boynuma sarıldı.

Ben Ankara'da bu çalışmalarını sürdürürken, Nâzım İstanbul'a getirilmişti. Kendisine, günü gününe mektupla bilgi veriyordum. Bu sonuçlardan çok hoşnut kalıyordu.

Nâzım'ın yakın ve yürekli üç arkadaşı da üç günlük bir greve girdiler. Bunlar Orhan Veli Kanık, Melih Cevdet Anday ve Oktay Rıfat'tır. Orhan Veli, merhum arkadaşım Adnan Veli'nin kardeşidir. Oktay Rıfat ise Paris'ten okul arkadaşımıdır. Onlar, açlık grevine girmekle kalmadılar, ayrıca bir de bildiri yayınladılar. Burada, başladığı ikinci açlık greviyle Nâzım Hikmet'in her saat ölüme yaklaşmakta bulunması karşısında «Türk yurttaşı olarak, insan olarak, meslekdaş olarak yükletilen sorumluluğa katılmadığımızı önemle bildiriyoruz» dediler ve bu amaçla 12 Mayıs günü başlamak üzere aç durmaya karar verdiklerini kamuoyuna açıkladılar. Bu davranış o zaman bizim savunmalarımıza ve çabalarımıza güç kattı. Bu yürekli üç sanatçının davranışını saygıyla anıyorum.

İstanbul'a döndüğüm zaman Nâzım'ı, hapisanede görmeye gittim ve Ankara'daki çalışmalarım hakkında kendisine bilgi verdim. Bu arada beni ziyarete gelenlerden söz açtım. Birer birer adlarını sordu ve not etti. Çok sevinmişti. Semiha Berksoy'un adı geçince de ilgi gösterdi. Onunla aramızda geçen konuşmayı anlattırdı.

KAMUOYUNUN OLUŞMASI

Kamuoyu, beş ayda sırayla yayınlanan, on yazıyı ilgi ve dehşet içinde izledi. Dehşet içinde diyorum, çünkü Nâzım'ın sekiz çeşit adli hata kurbanı olarak on üç yıl hapisanede yattığını, sayılı kimselerden başkası bilmiyordu. Bu yazılara bir cevap ya da karşı çıkma bekleniyordu. Kimler tarafından? Nâzım'ın hükümlülüğünü isteyen, sanıklara söylemedikleri şeyleri söyleyip imzalatan, onu acımasızca 28 yıl mahkûm eden, o yasa dışı kararı onaylayan kimselerden... Ayrıca Nâzım'ın okka altına nasıl gittiğini bilen Millî

Savunma Bakanı, Parlamento üyeleri, Başbakan da, bize cevap vermesi gereken kişiler arasındaydı. Fakat bütün bu sayın kişiler ve politikacılar, birer sfenks gibi susuyorlardı. Hiç biri ağzını açıp tek kelime söylemedi. Tek satır yazmadı, ve «Avukat Mehmet Ali Sebük, yanlış düşünüyor, bizi haksız yere suçluyor. Oysa Nâzım Hikmet suç işlemiştir, o suçun kanıtları ortadadır. Ve bu yüzden mahkûm oldu» diyemedi.

Sorumluların konuşması, yazması ve savcılarının hakkımızda kamu davası açması için bir süre bekledik. Fakat ne bir ses, ne de bir nefes. . Artık kamuoyunun oluştuğunu ortaya koymak ve onu perçinlemek zamanı gelmişti. Bu nasıl olacaktı? Nâzım'ın annesi ve akrabalarıyla ilişki kurduk. Hazırlanan bir dilekçeyi kalburüstü kişilere imzalatmanın yerinde olacağını düşündük. Onun affını isteyen kişi, dilekçeyi imzalamalıydı. Ben kendilerine bir liste verdim. Ayrıca, yazılarımı okumuş, onların doğruluğuna ve Nâzım'ın suçsuzluğuna inanmış, ön planda ne kadar özgürlükçü hukukçu, sanatçı, edebiyatçı ve bilim adamı varsa, hepsini bu listeye aldık. Nâzım'ın yakın akrabaları genç kızlara, annesi Celile Hanım'a bu listeyi verdik. Bunlar, üşenmeden kapı kapı dolaşmaya başladı. Bunlardan bir kısmı Ankara'ya giderek, imza kampanyasını orada da yürüttü. Ciğeri yanmış Nâzım'ın annesiyle, cana yakın, inançlı ve sevimli genç kızların başarısı akılları durduracak bir ortama ulaştı. Hiç bir kapı, güzel yüzlerine kapanmadı. Hemen hemen hiç kimse onları boş çevirmedi. Bunlar dilekçeyi dahi okuma gereği duymadan, dolmakalemlerini çıkardılar ve imzalarını cömertçe bağışladılar. Allah onları yedi cihanda aziz etsin. Bu uzun listede yüz altmış beş imza sıralanmıştı.

Ünlü liste şudur: Bu listeyi bir tutucu gazeteden aldım. Bu gazete, listeye meş'ûm diyor.

— A —

Abidin Mortaş - Y. Mimar

A. Adnan Adıvar - Milletvekili

Adnan Cemgil - Felsefeci

Adnan Saygun - Bestekâr
Ahmet Emlin Yalman - (elmalum)
Ahmet Hamdi Tanpınar - Prof.
Ali Saracoğlu - Tüccar
Ali Nacl Karacan -
Ali Gallp Taş - Avukat
Arif Derebeyoğlu
Arslan Altın - Ş. Tiyatrosu
Asım Ruacan - Avukat
Atıf Avcı - Şehir Tiyatrosu
Avni Insel - Kitabevi sahibi
Abdülbaki Gölpınarlı - Doçent

— B —

Besim Darkot - Prof.
Bedri Koraman
Behice Boran - Doçent
Berna Moran - Asistan
Burhan Arpad - Vatan Gazetesi
Beylan Bırand - Asistan
Bedri Rahmi Eyüboğlu - Ressam
Behçet Kamay - Prof.
Bülent Nuri Esen - Prof.

— C —

Cavlı Yamaç - Vatan Gazetesi
Cemal Girel - Gazeteci
Cemal Tolu - Ressam, Yazar
Cevat Karşan
C. Dereli - Ressam
Cahit Nalbantoğlu - Ş. Tiyatrosu
Celâl Balkır - Ş. Tiyatrosu
Cüneyt Gökçer - D. Tiyatrosu
Cahit Sıtkı Tarancı - Şair
Celâl Gündoğdu - Y. Mühendis

— E —

Enis Tahsin Til - V. Gazetesi
Ercüment Behzat Lâv - Ş. T.
Ercüment Ekrem Talû - Yazar
Ekrem Reşit Rey - Yazar

— F —

Fethi Erden - Doktor
Fuat İzer - Ressam

Ferruh Başağa - Ressam

Ferdi Talay - Ş. Tiyatrosu

Fahire Fersan - Müzisyen

Ferit Alnar - Bestekâr

Falih Rifkî Atay

Fettah Aytaç - Y. Mühendis

Feyyaz Köksal - Y. Mühendis

Ferruh Ağan

— G —

Gazanfer Özcan - Ş. Tiyatrosu

— H —

Halide Edip Adıvar - Romancı

Hilmi Ziya Ülken - Profesör

Hüsnü Baki - Y. Mühendis

Hidayet Emirler

Halet Çambel - Doçent

Hadi Hün - Ş. Tiyatrosu

Halûk Savcı - Ş. Tiyatrosu

Hamit Akınlı - Ş. Tiyatrosu

Hakkı Elbeyli - Avukat

Hamit Şevket İnce - Milletvekili

— İ —

İ. Hikmet Ertaylan - Prof.

İhsan Ada - Vatan Gazetesi

İlhami Demirci - Ressam

İ. Galip Arcan - Ş. Tiyatrosu

İbrahim Delideniz - Ş. Tiyatrosu

İsmail İsa - Avukat

İbrahim Çallı - Ressam

İrfan Şahinbaş - Prof.

İsmail Hakkı Karafakılı - Prof.

İsmail Hakkı Balamir

İhsan Aydın - Ressam

— K —

Kâzım Şinasi - Gazete Sahibi

Kıyam Levi - Vatan Gazetesi

Kemal Sönmezler - Ressam

H. Kemal - Şehir Tiyatrosu

— L —

Lütfî Ay - Yazar

— M —

Mazhar Osman Uzman - Prof.
M. Ali Aybar - Yazar
Mukbil Gökdoğan - Prof.
Meliş Yener - Vatan Gazetesi
Mazhar Şevket İpsiroğlu - Prof.
M. Faik Fenik - Milletvekili
Muvaffak Garan - Yazar
Mina Urgan - Doçent
Macit Gökberk - Prof.
Mahmut Moral - Ş. Tiyatrosu
Muazzez - Ş. Tiyatrosu
Mustafa Savaşkan - Ş. Tiyatrosu
Muzaffer Aslan - Ş. Tiyatrosu
M. Hıcan - Ş. Tiyatrosu
Mehmet Münir - Avukat
Mithat Fenmen - Bestekâr
Muazzez Lütaş - D. Tiyatrosu
Meliş Cevdet Anday - Şair
Mekki Salt Esen - Milletvekili
Mecdi Sayman - Gazeteci
Mehmet Karasan - Prof.
Mesut Cemil - Müzisyen
Muvaffak Özenç
Meliha Dumlu
M. Üçer
Muhtar Boyer - Avukat

— N —

Nadîr Nadi - Cum. Gazetesi
Nihal Karamağralı - A. Gazeteci
Nadire Sadi - Dr.
Neyzen Tevfik - Müzisyen
Nusret Suman - Prof.
N.Ş. Kösemihal - Doçent
Necat Sirel - Prof.
Nerzîhe Araz - Asistan
Nuri İyem - Ressam
Necdet Mahfi - Ş. Tiyatrosu
Necdet Sayman - Ş. Tiyatrosu
Nurullah Ataç - Eleştirmen
Nâzım Kâmil Bayur - Bankacı

Nurettin Evlin - Y. Mühendis

N. Afacan

Necat San

— O —

Orhan - Ş. Tiyatrosu

Orhan Veli - Şair

Oktay Rifat - Şair

Orhan Barlas - Avukat

Ömer Rıza Doğrul - Yazar

— P —

Peride Celâl - Yazar

P. Ekman - Ressam

— R —

Remzi Tozanoğlu - Yazar

Recep Bilginer - Gazeteci

Refik Halit Karay - Romancı

Reşat Sevinçsoy - Desinatör

Refik Fersan - Müzisyen

Refia Şenbay - Aktrist

Recal Atabek - Avukat

Siddık Sami Onar - Prof.

Sadettin Gökçepinar - Yazar

Sinan Korlo - Vatan Gazetesi

Sabahattin Eyüboğlu - Prof.

Selim Ragıp Emeç - Milletvekili

Salt Kuran - Prof.

Sami Teziş - Gazeteci

Sacit Yümer - Gazeteci

Samim Gönensoy - Prof.

Salih Dizer - Şarkıcı

Selami Akpınar - Vatan Gazetesi

Sabihâ Serikel - Gazeteci

Sami Ayanoğlu - Ş. Tiyatrosu

Sabri Savcı - Avukat

Selçuk Tuna - Ressam

Saffet Nezihli Bölükbaşı

Sevinç Düşünsel

Şükrü Ertan - Tüccar

Şerafettin Aydınlık

Şeref Mengü

— T —

Tarık Levendoğlu - Dekoratör

— Ü —

Ümit Cengâver - Ş. Tiyatrosu

— V —

Vâlâ Nurettin - Yazar

Vehbi Eralp - Prof.

Vedat Ar - Dekoratör

Vasfi Raşit Seviğ - Avukat

— Y —

Yaşar Nabi Nayır - Yayıncı

Yusuf Ergüler - Dekoratör

Zekeriya Sertel - Gazeteci

Zühtü Müridoğlu - Prof.

Ziya Keseroğlu - Prof.

Zeki Kocamemi - Prof.

Hepsi birbirinden seçkin sanatçılar, hukukçular, avukatlar ve bilim adamları imzalarıyla bir düşünceyi oluşturdu. Suçsuz bir insanın kurtulması gerektiği düşüncesini. İçlerinde aşırı uçlara ilişkin kimse var denemezdi. Öğreti bakımından da alerji yaratan imzalar yoktu. Olabilirdi de, ne çıkar? İktidara ve muhalefete mensup politikacılar da düşünce ayrılığını bir yana bırakarak burada toplandı.

Fakat sanatçılar, listenin onur konuğu idiler. Şair ve ressam olan Nâzım'ın bir mezarda daha fazla tutulmasına gönülleri razı olmamıştı. Bu imza sahiplerinden bir kısmı, öteki dünyaya göçmüştür, Allah'ın rahmeti onların üzerine olsun. Bazıları da hayattadır, çeşitli hizmet dallarında bu ülkenin mutluluğu için çalışıyorlar. O dönem kültür, yönetim, sanat ve basın yönünden bu kişilerin yurttaki etkileri o kadar büyüktü ki, onlarsız bir Türkiye düşünmek olağan değildi. Gazetelerde yayınlanan bu listeyle birlikte Nâzım'a gittim: «İşte Nâzım» dedim. «Kamuoyu sözünü söyledi ve açtığımız kampanyayı destekledi. Seni suçsuz buldu. Ve imzasını atarken de hiç birisi siyasal iktidardan, ya da siyasal polisten yılmadı. Demek ki bu imza sahiplerinde haksızlığa karşı koyabilecek yürek varmış.» Çünkü o dönemde, Nâzım

Hikmet'in suçsuzluğuna imza verebilmek için her türlü felakete uğramayı dahi göze almak gerekirdi.

Kendisine uzatılan dilekçenin altını, tek kişi imzalama-mıştı. Oysa benim güvenim en çok ondaydı. Ve ilk imzanın ona atırılmasını istemiştim. Ta ki, diğerleri onun ismini görüp kararsızlıktan kurtulsun. Fakat; bu kadar güvendiğim ve inandığım kişi, imzasını Nâzım'dan esirgedi. Oysa, o da şairdi; hem de çok ünlü bir şair, Nâzım'ın dostu ve hayranı, kayınpederim Şair Fazıl Ahmet'in kalem ve şiir arkadaşı, benim yakın dostum; Şair Yahya Kemal Beyatlı. Evet, yalnız o otelde ayağına kadar giden Münevver'le Ayşe Baş-tımar'dan özür dileyerek yan çizdi. Aradan zaman geçti, bir gün evimize geldiği zaman, sözü bu konuya getirdim. Hiç bir şey söylemedi. Başını önüne eğerek konuyu değiştirdi. Sonradan başkalarına söylediklerini işittim:

«Benim bu yaştan sonra komünist damgasını yiycek gücüm kalmadı,» demiş.

Bu damgayı göze alanlar acaba ne yitirdiler? Birçok kişiye atılan bu kara çalma ateş almayan bir silâh haline gelmişti.

Zaman oldu. Yahya Kemal'in düşündüğü çıktı. Listede adları yayınlananların arasında bulunanların tümüne komünist damgasını vurdular. Vurdular da ne oldu? Siyasal polis ne yapabilirdi? Hiç birisinin kılı kıpırdamadı. Akord-suz seslere kulak asılmadı. Yalnız, bunlar Nâzım Hikmet'in suçsuzluğuna inanmış ve bunu açıklamış insanlar olarak toplumda daha büyük onur kazandılar. Bu listede en az imzası olan sevgili meslektaşlarım avukatlardır. Oysa o dönemde üç bin kadar avukat yalnız İstanbul Barosu'nda, beş bin kadar avukat da diğer barolarda görev başında idi. Benim yayınladığım yazılar, hukukun öz mahiydi. Yüzde yüz savunma mesleğini ilgilendiriyordu. Eli kalem tutan meslektaşlarımızın konuya en az benim kadar sahip çıkmaları gerekirdi. Fakat o dönemde, barolar Adalet Bakanlığı'nın vesayeti ve baskısı altındaydı. Avukatlık yasası, avukatların üzerinde Demokles'in kılıcı gibi asılı duruyordu. Belki bu baskı, onları, bu korkunç adli hata önünde susmak zorunda

bıraktı. Fakat yine de sevgili meslektaşlarımızı savunmak istiyorum. Olaki af dilekçesini kendilerine göstermediler. Ve onları ihmal ettiler, dedim. Bununla birlikte; Avukat Ali Galip Taş, Asım Ruacan, Vasfi Raşit Seviğ, Hakkı Elbeyli, Hamit Şevket İnce, İsmail İsa, Mehmet Münir, Muhtar Boyer, Orhan Barlas, Recai Atabek, Sabri Savcı, R. Şevket İnce gibi İstanbul ve Ankara Barolarında kayıtlı avukat arkadaşlarım, bu listenin konuğu oldular. Ve diğer arkadaşları adına orada yer aldılar. Ölenleri saygıyla anıyorum. Aramızda kalan ve mesleğimize güç katan avukat arkadaşım Asım Ruacan'la Recai Atabek'e minnet ve şükranlarımı sunarım.

Nâzım bu listeleri okuduğu zaman, gözleri yaşardı. Sonra da: «Bunların içinde beni sevmediklerini ve bana karşı olduklarını sandığım kişiler de var. Hiç tanımadığım insanlar dahi imza atmış. Demek ki ben aldanmışım. Yiğit adamlarmış» dedi.

Daha sonraları Yahya Kemal Beyatlı, hatasını bağışlatmak için Cerrahpaşa hastanesinde yatan Nâzım'la görüşmek istedi. Araya Doktor Tarık Temel'i koydu. Tarık Temel Nâzım'a durumu anlattı. O da «peki, gelsin görüşelim» dedi. Fakat Yahya Kemal bu kez de «Hele tahliye edilsin de, sizin evinizde bir toplantı yapar, daha iyi öpüşürüz» demiş. Bir daha Nâzım'la görüşmesi nasip olmadı, Yahya Kemal'in. Nâzım Hikmet, bu hareketinden dolayı ona da kırgın değildi. O, hiç kimseye karşı düşmanlık duyguları beslemiyordu. Yüreği, herkese en iyi duygularla açıktı. Toplumun bir parçası olan bu seçkin kişilerin, Nâzım'ın avukatı olarak, savunmalarına karşı gösterdikleri güven de beni çok mutlu etmiştir. Af dilekçesini imzalayan kişiler hakkında, Nâzım'la görüşürken, büyük Fransız düşünürü La Rochefoucauld'un şu sözlerini hatırladım ve Nâzım'a söyledim:

«Dostlarını kötü günlerinde hatırlayan kişi, büyük insandır.»

Nâzım da şunu ekledi:

«Bunlar, demek ki benim karagün dostlarıymış ve büyük insanlarmış».

**NÂZİM HİKMET'İN KENDİ AVUKATINA
VERDİĞİ TARİHİ AÇIK BONO**

Bursa Cezaevi: 27.2.1957

«Muhterem Mehmet Ali Sebük Bey,

Mektubunuzu bugün aldım. Karşılığını hemen veriyorum. Giriştiğiniz yasal girişimler, girişilmesi mümkün olan en doğru girişimlerdir. Teşekkür ederim. Katlandığınız zahmetlerin, maddeten olsun karşılığını ödeyebilmem için, milyoner olmam dahi yetmezdi. Yolladığınız ücret sözleşmesini imzalayarak geri gönderiyorum. Ücret miktarını ben saptayamayacak kadar size karşı borçluyum. Onu lütfen siz saptayın. Ve ben tahliye edilir edilmez, borcumu ödemeye başlayayım. Bu, yukarda da söylediğim gibi, bir milyon lira olsa dahi, sizin yaptığınız namuslu, dürüst bilim adamı yardımının karşılığı, maddeten bile karşılığı, değildir. Dostluğunuza, insanlığınıza bir kere daha teşekkür ederim.

Mehmet Ali Sebük Bey, hakkın ve adaletin ortaya çıkması için giriştiğiniz savaşımdan birisi olan benim davamda, muzaffer olacağınıza ve beni özgürlüğüme kavuşturmakla sevgili ülkeme, hakka ve adalete bu vesileyle de, bir kere daha hizmet etmiş olacağınıza eminim.

**Saygılarımı ve en iyi dileklerimi kabul edin aziz
üstat.**

**Nâzım Hikmet Ran
görüldü, 27.2.1950
Başgardiyan.»**

Nâzım'ı kurtarmak için, dört çeşit savunmanın birden yapılması ve başarılması gerekmiştir. Zira başka türlü onu özgürlüğe kavuşturma olanağı bulunmadığı ortadaydı. Bu dört savunmanın şekli yukarıda gösterilmiştir.

Görüldüğü gibi, her savunma başlı başına zaman, enerji, belge, araştırma ve sürekli çalışma isteyen bir özellik taşıyordu. Oysa ben avukattım. Başka yan gelirlerim yoktu. Bana güven besleyen müşterilerim ve onların savunmaları da vardı. Yaşamım, bunların günü gününe yerine getirilmesine bağlıydı. Oysa Nâzım'ın işlerini yürütmek için Ankara, İstanbul, Bursa arasında mekik dokumak gerekiyordu. Bol zamana ve bol paraya gereksinme vardı. Ahmet Emin Yalman ve Vatan gazetesi sadece, toplumsal savunmayı yayınlamak vaadinde bulundular. Ve bu ülke ve hatta dünya çapındaki davanın parasal yönüyle ilgilenemeyeceklerini söylediler. Bu konuda Nâzım'la karşı karşıya ve yalnız kalıyorduk. Nâzım'la kafa kafaya verdik ve bu sorunu nasıl çözeceğimizi enine boyuna düşünmeye başladık. Onun hiç bir maddî olanağı yoktu. Yarı aç, yarı tok, ucu ucuna bir yaşam içinde idi. Dayısı dahil, kız kardeşi, karısı, yakın dostları arasında bu işi üstlenecek güçte hiç kimse ortaya çıkmıyordu. Nâzım'ı sevenler, sadece onun şiirlerini kapışıp okuyorlardı. Davanın parasal yönüyle uğraşan yoktu. Balaban ve diğer hükümlüler, gizli bir bağış kampanyasının açılmasını öne sürdüler. Bu yoldan yardım sağlanabilirdi belki. Fakat buna başka bir anlam da verilebilirdi. Herkes korkardı. Bursa hapisanesindeyken, 1939 yıllarında, Nâzım'a İspanya'dan banka aracılığıyla bir miktar para gönderildi. Nâzım'ın vasisi İrfan Emin Kösemihal-oğlu, bu parayı bankadan çekmek istedi. Fakat Nâzım, buna karşı çıktı. Ve para geldiği yere gönderildi. Hiç bir çıkar

yol bulunamayınca,

«Gam yeme, Nâzım! Allah bize, elbet bu dava için gereken gücü başka yerden sağlar,» dediğim zaman, gözleri yaşardı. Minnet ve şükran duygularını ortaya koyacak söz bulamadığını belirtti.

Bu konuyu görüşürken ne kadar sıkıldığını, hatta ter döktüğünü ve çaresizlik içinde çırpındığını da görüyordum. Davanın parasal yönünü savunmayla birlikte yüklenmek, ya da vekaletini geri vererek kendisiyle ayrılmaktan başka yol kalmıyordu. Sonunda suçsuz bir insanın yüzüstü ve hapis-hanede kaderiyle tek başına bırakılamayacağı kanısına vardım. Ve Şişli'deki apartmanımı, ipotek ederek ilk harcamaları karşıladım. Ve işe başladık. Toplumsal ve siyasal savunma ile Nâzım'ın kefenini yırtmayı ve adli hatayı bütün ayrıntısıyla ortaya koymayı başardım. Ondan sonra, Nâzım'ın dileği üzerine, bir ücret sözleşmesi hazırlayarak, İstanbul'dan kendisine gönderdim. Yalnız, ödeyeceği ücreti açık tuttum, bunun doldurulmasını kendi takdirine bıraktım. Nâzım sözleşmeyi alınca, bana karşı duyduğu büyük güven ve minnet duygusuyla, konunun üstüne eğildi. Gönderdiğim anlaşmayı imzalayarak, altına tarih de koydu. Fakat anlaşmanın ücret kısmını o da doldurmadi. Şimdiye kadar adalet tarihinde, eşi görülmeyen bir davranışla onu bana geri verdi. Ve nedenini de yukardaki mektupla açıkladı. Avukatlık hayatımda, hiç bir müşterinin böylesine açık bono niteliğinde olan bir güven duygusuna tanık olmadım. Başka bir meslektaşımın da tanık olduğunu sanmıyorum. Kendisi için bir yıl boyunca çektiğim zahmetli emekleri unutturan bu belge, çoluk çocuğum için ebedî bir armağan olarak kalacaktır. Onun dediği gibi, o açık yere bir milyon değil, sadece 200.000 lira koydum. Ve bir yıl içindeki bütün harcamaları kendi olanaklarımla karşıladım. Bu harcamalar, toplam olarak 50.000 lira kadar tuttu. Nâzım Hikmet'in şimdiki varisi, son karısı olan Vera Hikmet'tir. Moskova'da, Nazım Hikmet'ten kalan evde yaşamaktadır. Nâzım Hikmet'in Münevver'den olma oğlu Mehmet bugün annesi ile birlikte Paris'te yaşamaktadır. Onun vekili avukat Necla Fertan tarafından açılan babalık davası

İstanbul mahkemelerinde sonuçlandırılmıştır. Çünkü, Mehmet, Nâzım'ın gerçek oğludur.

Nazım Hikmet'in telif hakkından dolayı yurt içinde ve dışında birçok alacakları vardır.

Bu konuda neden bu kadar ayrıntılara indim? Yukarda da belirttiğim gibi kendimi temize çıkarmak ve bir meslek adamı olarak emeğimin karşılığını almak istiyorum.

Artık, «Mehmet Ali Sebük, savunma için gereken ücreti kimden aldı. Harcamaları nasıl karşıladı. Bunun kaynağını nasıl sağladı? Onun savunması için bir milyon lira aldı» denemiyecektir.

Kendimi ve hatta Nâzım'ı yirmi sekiz yıl sonra da olsa, temize çıkarmak için bu açıklamayı yapmak zorunluluğunu duydum. Davayı tek başıma yürütmek, öteki işlerime çok olumsuz etki yapacaktı. Dostum Fransız Akademi üyesi tanınmış avukat Maurice Garçon'u Türkiye'ye çağırarak bir süre misafir etmeyi düşündüm. Hiç olmazsa toplumsal savunmada yükün bir kısmını ona bırakabilirdim. Birçok ülkede, dünyanın her yanında sanatçıların savunmalarını yapıyordu. Fakat yine konunun parasal yönü beni düşündürdü. Ve bunu yapamadık. İstanbul Barosu'ndan güvendiğim birkaç meslektaşımın yardımını sağlamak istedim. Fakat hiç biri o dönemdeki dikta rejiminin düşmanlığını çekmeyi ve kariyerini tehlikeye sokmayı göze alamadı. Zaten Nâzım da benden başka hiç bir hukukçunun ve avukatın kendi işine el koymasını uygun bulmuyordu. Bunun nedenini kendisine sorduğum zaman şöyle diyordu:

«1938 yılında savunmamı yapanlar, bu haksız hükümlülüğü önleyemediler. Yargıtay'dan başka, bir yasal yola da başvurmadılar. Ve benimle on üç yıldan beri tüm ilişkilerini kestiler. Sizin açtığınız özgürlük savaşına ne kendileri, ne de başka hukukçular bir katkıda bulunamadı. Onun için, şimdi davanın kriminoloji biliminin ışığı altında ve bu bilimin Türkiye'deki temsilcisi olan sizin tarafınızdan ele alınmasını ve bu özgürlük savaşının tek elden yönetilmesini istiyorum. Bu benim için son kozdur. Sizin için çok güç bir iş olacak, biliyorum. Fakat ben ancak bu yolla özgürlüğüme

kavuşabileceğime inanıyorum.»

O tarihlerde, yayınladığım Kriminoloji adlı ilk kitabımın da, Nâzım'ın bu direnişinde etkili olduğunu anladığım için, fazla bir şey söyleyemedim.

Bu savunmaların hakkından gelmek için, bir yıl sürece davayı, kriminoloji uzmanı, hukuk yazarı ve cinayet avukatı gibi üç çeşit titrimden yararlanarak yürüttüm. Aynı ayı üç kişi gibi çaba harcadım, bir kişi gibi sonuç aldım.

Allah da bizi utandırmadı. Çünkü adli hatayı bu derece açık farkla ortaya koymasaydık, Nâzım'ı genel affın kapsamına aldırarak olanağını bulamayacaktım. Parlamento'daki Nâzım düşmanları, bütün gerçeklere karşın onu aftan yoksun bırakmak için az mı uğraştılar?.. Fakat ellerinden fazla bir şey gelmedi. Onun için Nâzım, suçlarının üzerine sünger çekilen bir hükümlü gibi değil, suçsuzluğu kamuoyunca onaylanan bir martir olarak demir parmaklıkları söktü attı. Bu suretle «ferman padişahın, dağlar bizim,» diyen Dadaloğlu gibi Nâzım da, kelepçe, demir, zincir ve pranga sizin; özgürlük bizim, diyerek Bursa hapisanesinin iç içe geçme çelik kapılarını yenilgiye uğrattı.

AÇIK BONO NİTELİĞİNDE OLAN 27.11.1950 TARİHLİ MEKTUBUN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bana gönderdiği açık bono niteliğini taşıyan mektubunu ve ücret sözleşmesini tarafsız ve Nâzım'ın psikolojisi açısından ele almayı uygun buldum. Ve üstat felsefeci Cemil Sena'nın bu konudaki düşüncelerine başvurdum. Mektubu ve ücret sözleşmesini okuduktan sonra, cevabı aynen şöyle oldu:

«Her avukat, politik suçlularını kolay kolay savunamaz. Savunabilecek olanların bir kısmı da, türlü nedenlerle çekinir. Bu ayrı bir uzmanlık ve cesarete gereksinme gösterir. Suçlu sanılan kişinin, gerçekten suçsuz olduğuna avukatın inanmış olması gerekir. Nâzım, kendisine sonu tehlikeli bir suçun yüklendiğini bilmektedir. Ve kendisini savunmaya cesaret edecek bir avukatın bulunabileceğinden de pek emîn

değildir. Çünkü 1938 yılındaki ağır hükümlülük kararından sonra, orada savunmasını yapan avukatlar, artık herhangi bir kurtuluş yolu göremedikleri için, davadan ellerini çekmişlerdir. Bu bakımdan sizin, kriminolojinin ışığı altında, onun savunmasını üstlenmeniz, kendisine kurtulma ve temize çıkma umudu vermiştir. Yani siz, bu toprakta hak ve gerçekleri savunacak kadar olgun ve yürekli hukukçuların pek çok olmadığı düşüncesinde bulunan Nâzım'ın moralini yükselten büyük bir dost oldunuz. Sizin yaptığınız iş, Emile Zola'nın Dreyfüs'ü savunduğu gibi, bir haksızlığın giderilmesi, yani adalet aşk ve ülküsünün amacına yönelik soylu bir girişimdi. Bu ruhsal durum içinde bulunan bir avukat, böyle önemli bir davadan alacağı vekâlet ücretini ilk planda düşünemez. Nâzım'ın durumunda olan bir kişi de, böyle bir ücreti kolayca ödeyemeyeceğini de pek iyi bilir. Bu bakımdan siz resmî bir formalitenin gerekli kıldığı ve Nâzım'ın onurunu, özsaygısını kırmamak için bu konuyu kendisine bildiren bir mektup yazdınız. Ve vekalet ücretine ait sözleşmeyi de imzalaması için ona yolladınız. Fakat vekalet ücretini saptama işini de kendisine bırakma inceliğini gösterdiniz. Bu, vekil-müvekkil ilişkileri arasında rastlanmayan özel bir davranıştır. Nâzım bunu anlamayacak bir kişi değildi. O yaptığınız iyiliğin, harcadığınız çabaların minnet ve şükranının para ölçüsüyle ödenemeyeceğini de pek iyi biliyordu. Bu bakımdan o da size bir açık bono ve açık çek vererek vicdanınızın takdirine sığındı. Ve kendisine yakışan bir davranışta bulundu. Bu, size olan derin şükran, güven ve inancının bir işaret ve belirtisinden başka bir şey değildir sanırım.

Bazı avukatlar bu çeşit davaları, ünlerini artırmak için alırlar. Ya da yüksek bir avukatlık ücreti almak için kabul ederler. Nâzım Hikmet, sizin bu iki tutkudan da uzak bir bilim ve hukuk adamı olduğunuzu, yayınladınız kitap ve makalelerden anlamıştır. O da, sizin gibi gerçek bir dost ve hukukçu bulmadan, bu özgürlük savaşını yitirseydi, öyle sanıyorum ki uğradığı haksızlığın verdiği acıdan çok, yurdumuzda, bir hakkı savunacak yeterlikte kimsenin bulun-

mamasına üzülecekti. Ve bu yüzden uğradığı kişisel hükümlülükten çok, adaletin yenik düşmesine yanacaktı. Bu bakımdan sizin yalnız komünistlik ve orduyu isyana kışkırtmakla suçlanmış bir kişiyi değil, insanlığın mutluluğunu savunmaktan başka amacı olmayan bir ozanın, suçsuzluğuna inanarak onu kurtarmak istediğinize inanmıştı. Tersisi olsaydı, herhangi bir müvekkilin yapacağı gibi, sözleşmeye ilerde verebileceği bir avukatlık ücretini yazar nihayet «az bulursanız önereceğiniz miktarı kabul ediyorum» gibi bir nezaket cümlesi eklerdi. Veya bu vekaleti reddederek başka bir avukat arar, ya da Baro'nun görevlendireceği avukatlara giderdi. İşte şimdiye kadar eşi görülmeyen bu düzeydeki bir güven, ancak bu açıdan bakılarak değerlendirilebilir kanısındayım. Çünkü siz, Nâzım'ın toplumsal, siyasal ve hukuksal savunmasını ayrı ayrı koşullar içinde yaptınız. Ayrıca onun hayatını hapisshanenin kötü koşullarına karşı korumak için de tıbbî savunmasına giriştiniz. Böylesine birbirini tamamlayan bir savunma sistemi içinde, onun hem özgürlüğünü, hem onur ve hayatını kurtarmakla şükran duygularına hak kazandınız. İşte size hiç bir müvekkilin avukatına vermeyi düşünmediği açık bononun değerlendirilmesi bu biçimde olabilir.

Şimdi Nâzım'ın avukatıyla olan bu parasal sorunu çözmek ve onu borçlu olarak yatırmamak görevi, yasal mirasçılara ve ona ait telif haklarından yararlanan kişilere düşer kanısındayım.» İşte Cemil Sena'nın, açık bono niteliğinde olan ücret sözleşmesi hakkındaki tarafsız görüşü, bundan ibarettir.

Nâzım Hikmet'in bana yazılmış birçok mektubu vardır. Fakat onlar yalnız ikimizi ilgilendirdiği için yayınlamıyorum. Bunlar avukatıyla müvekkili arasındaki mektuplardır. Yalnız bana karşı duygularını içeren şu iki mektubundan bazı bölümler alıyorum.

Bursa Hapishanesi, 30.III.1950

**Muhterem Avukatım Mehmet Ali Sebük,
Gazetelerde size dayanarak yapılan yayınları ve**

bugünkü Vatan gazetesinde çıkan mülâkatınızı okudum. Yasa, bilim ve hak adamı olarak yiğitçe konuşmuşsunuz. Teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Nâzım Hikmet

Bursa Hapishanesi 3.II.1950

Muhterem Üstat,

Mektubunuzu aldım, son makalenizi de okudum. Yalnız avukatım olmanız dolayısıyla değil bir yasa ve bilim adamı olarak da adli hatanın ve bir yurttaşına on üç yıldır haksız yere çektirilen ve bundan dolayı fecaati katmerleşen bir işkencenin sona ermesi için giriştiğiniz yiğitçe savaşımın hayranıyım, teşekkür, minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Ran

Geçenlerde Nâzım Hikmet'in kız kardeşi Samiye Yaltırım ile eşi Seyda Yaltırım'ın evinde otururken, orada hazır bulunan «Nâzım» isimli yapıtın genç yazarı Aydın Aydemir söz arasında şöyle dedi:

«Hocam, Nâzım Hikmet ismi dünyada yaşadığı sürece, avukatı ve kurtarıcısı olarak sizin adınız da ona bağlı kalacak ve onunla birlikte sonsuzluğa ulaşacaktır. Birisi dünyaya yüzünde yaşadıkça öteki de ondan ayrılmayacak ve bir bütün olarak birlikte kalacaktır.»

Böyle olacağını ben de kabul ediyorum. Çünkü Fransız Mareşalı Pétain deyince, hemen akla, dostum avukat Fernand Payen ile avukat Isorny gelecektir. Dreyfus deyince de derhal avukat Labori hatırlanacaktır. Bu güzel ve güçlü savunmalara karşın Mareşal Pétain ölüm, Dreyfus de ağır cezaya çarptırılmıştır. Sonunda birincisinin cezası De Gaulle tarafından affedilmiştir. Fakat onların isimleri ve değerli savunmaları, altın kalemle Fransız hukuk literatürüne yazılmıştır.

Onların yaptığı bir savunmaya karşılık ben tam dört çeşit savunma yaptım. Önce Türk ve dünya kamuoyunu, sonra da T.B.M. Meclisi'ni etkileyerek ve adli hatayı bütün çıp-

laklığı ile ortaya koyarak, Nâzım Hikmet'i özgürlüğe kavuşturmayı başardım.

Nâzım Hikmet de bu başarı karşısında yukardaki mektupları bana yazdı. Bu mektuplar, bana ve çoluk çocuğuma yeter derecede onur bırakmıştır. Onun için Nâzım'ın yazdıkları ile Aydın Aydemir'in sözleri arasında herhangi bir gelişki yoktur.

III.

ÖZGÜRLÜĞE KAVUŞMA

«Bu anda ne düşmek dalgalara,
bu anda ne hürriyet, ne karım
toprak, ben ve güneş
bahtiyarım.»

NÂZIM HİKMET VE ASKERİ ADALET

Nâzım Hikmet'in hangi koşullar altında bu kadar ağır bir hükümlülüğe uğradığını anlayabilmek için, o dönemdeki askerî adaletin niteliğini, işleyiş biçimini kavramak gerekir. Ben bunu kamuoyuna gösterebilmek için, Vatan gazetesinde sürekli çaba harcadım. Bir yandan Nâzım Hikmet'in toplumsal, siyasal ve hukuksal savunmasını yaparken, diğer yandan da, bu konuyu işlemem gerekiyordu. Nâzım Hikmet yurt dışına çıktıktan sonra da, bu çabalarımı sürdürdüm. Çünkü askerî adalette hukuk kavramı egemen olmadıkça, daha birçok Nâzım Hikmetler okka altına gidecek, sayısız haksızlıklar işlenecekti. Onun için bıkmadan, usanmadan askerî adalet reformunu savundum. 15.1.1952 tarihinde Vatan Gazetesinde yayınladığım aşağıdaki makaleyi, bu çabalara bir örnek olarak gösteriyorum. Bu yazıyla askerî adalet kurumunun gerçek yönünü göstermiş oldum. Bir yargıcı duruşma yaparken kürsüsünden kaldırıp emirle apar topar ayağına getiren kuvvet, Nâzım Hikmet'i mahkûm ettirmek için elbet sıkıntıya uğramaz. 1954 yılında İzmir Milletvekili olarak parlamentoya girdiğim zaman da, bu davayı savunmaya devam ettim. Ve sonunda bu kuruma, hukukun sokulması sağlanabildi. Bu kurumun daha demokratik duruma getirilmesi, ancak Nâzım Hikmet'e yapılan haksızlıkların ortaya çıkarılmasıyla sağlanabilmiştir. Üniversitelerin hu-

kuk fakülteleri de bu alanda görevlerini yapsaydılar, dava daha çabuk düz yola çıkarılırdı. Oysa zaten antidemokratik yasaların yürürlükten kaldırılması yolunda üniversitelerin en küçük bir yardımı bile olmamıştır. Bu yüzden bu yasalar uzun süre yürürlükte kaldı, hâlâ da kalmakta ve siyasal iktidarların beççiliğini yapmaktadır.

NÂZİM HİKMET'İ MAHKÛM EDEN ASKERİ ADALETİN KARAKTERİ

O dönemde Vatan Gazetesinde yayınladığım yazıdan bazı pasajları buraya alıyorum.

Vatan Gazetesi 15.1.1951

Askerî Adalet:

«İki yıldan beri süren yayınumuzla, «askerî adalet» konusunu, bir ülke sorunu halinde ele aldık ve onu her yönü ile inceledik. Bir taraftan askerî mevzuatı gözden geçirirken, öte yandan askerî mahkemelerin çalışma biçimlerini ve neden oldukları büyük haksızlıkları, açıkça belirttik.

Bu konudaki yazılarımız, yasa metinlerinin kendince yorumuna değil, canlı gözlem, karşılaştırma ve deneylerimize dayanmaktadır. Gerçekten, yedeksubaylığımız sırasında bu mahkemelerde altı ay süreyle fiilen çalıştık. On dan sonra da yargıç ve savcı sıfatıyla ülkenin çeşitli yerlerinde görev yaparken, askerî adalet kurumu ile ilişkide bulunmak olanakları eksik olmadı.

Fransa'dayken de askerî mahkemelerin çalışmasını yakından incelemek fırsatları ortaya çıktı. Şimdi de avukat sıfatıyla bu mahkemelerde, yurttaşların hayat ve şereflerini savunmakla uğraşıyoruz.

14 Mayıs'tan önceki iktidarın, genel ve normal mahkemelere güveni yoktu. Onun için askerî mahkemelerin yetki sınırlarını, alabildiğine genişletti ve ülkeyi bir sıkıyönetim havası içinde yönetti.

Bu yüzden sivillere ait siyasî suçlar, bazı basın suçları ve öldürme olayları, bu mahkemelerin günlük işleri arasında yer almıştır.

Hiç kuşkusuz ki, askerî adli yargıçlar arasında, çok seçkin olanları vardır. Fakat yukarıda sayılan bilimlere vâkıf olmayanlar da vardır. Onlar bu gibi eylemlere ait duruşmaları yönetmemekte ve yerinde hükümler verememektedirler. Bu gibi olaylara ilişkin çoğunlukla kişi aleyhinde görünen yanlış hükümler, büyük haksızlıklara kapı açmakta ve bu yüzden hukuk devleti kavramı, hiçe inmektedir. Özellikle askerler arasında işlenen öldürme olaylarına ilişkin kararlar, büyük bir oranda usul ve yasaya aykırı bulunmaktadır. Türk Ceza Yasasının kapsamı içinde bulunan ve uzmanlığı gerektiren bu gibi olaylar askerî mahkemelerin elinde kaldığı sürece, her çeşit haksızlığı beklemek yerinde olur.

Geçenlerde bir cinayet davasını savunmak için askeri mahkeme huzurunda bulunuyorduk. Duruşma yargıcı, sanıkları sorguya çekiyordu. Bu sırada, salondan içeri sivil bir kişi girdi ve izin almadan yargıcın karşısına dikildi. Bizim de işitebileceğimiz bir sesle yargıca hitaben, «Sizi ordu denetçisi istiyor» dedi. Yargıç da «duruşmada olduğumu bilmiyorlar mı?» diye sordu. O, «Evet, ben söyledim. Buna karşın gelmenizi emretti» dedi. Yargıç acı bakışlarla bize doğru baktı ve hiç bir şey söylemeden, sırtındaki cübbeyi çıkardı. Telaşlı ve yorgun adımlarla mahkeme salonunu terketti. Biz avukatlar da, başımızı ellerimizin arasına alarak, bu mahkemelerde yapacağımız savunmanın ne kadar boş bir zahmet olacağını düşündük ve bunların bir an önce normal adalet kurumlarına yerlerini bırakmaları dileğinde bulunduk.

En aşağı dört yüzyıldan beri, dünyada hiç bir yargıç görevi sırasında sandalyesinden kaldırılmamış ve bir emirle mahkeme salonunu terk zorunda bırakılmamıştır. İşte sayın okuyucularımız, bizzat gözlemlediğimiz bu acı olay, sizlere, askerî adli yargıçların bağımsızlık derecesi hakkında esaslı bir fikir verecek canlılıktadır.

Bir başka anımı daha buraya alıyorum.

Bir askeri mahkemeye savunma için çağrıldığımız zaman müvekkilimizin günden güne zayıflamakta olduğunu görerek, nedenini kendisinden sorduk. Bize, korkudan açılmış gözlerini dikerek, «Bana bu suçu yükledikleri zaman

ayağıma pranga vurdular. Aradan tam altı ay geçtiği halde bu ağır prangayı çıkarmadılar. Ne yatabiliyorum, ne uyuyabiliyorum, ne de yerimden kımldayabiliyorum» dedi.

Derhal o günkü duruşmada durumu mahkeme kuruluna açıkladık ve yasaya aykırı olarak vurulan bu pranganın hemen çıkarılmasını istedik. Kurul bu yetkinin adli âmirde olduğunu ve bir şey yapamayacaklarını söyledi. Bu hakkın adli âmirde olduğunu biz de biliyorduk. Fakat, mahkemeye çıkan bir sanık hakkında her türlü kararları vermek, aleyhinde uygulanan yasaya aykırı işlemleri düzeltmek usulen mahkemeye attır.

Sonunda adli âmire baş vurduk. Binbir zorlukla ve günlerce uğraşarak, müvekkilimizi insanlık dışı cezadan kurtarabildik.

Görülüyor ki biz avukatlar, askerî mahkemelerde müvekkillerimizin savunmalarından önce onların ayaklarındaki prangaları söktürmek görevi ile karşı karşıya bulunuyoruz. Bugün askerî hapishanelerde yatan nice insan, yasanın gerektirdikleri dışında ayaklarından prangaya, boyunlarından zincire vurulmuşlardır. O insanlar ki, mahkemeye sevk edildikleri suçlardan dolayı yarın aklanmaları olasıdır. Öte yanda, daha ağır suçlarla suçlanan sivil kişiler, genel hapishanelerde serbest ve her türlü baskıdan uzak bir şekilde yaşamaktadırlar. Bir ülkede iki türlü adalet ve iki türlü uygulama olamaz. Çünkü insanlar, yasa karşısında eşittirler.»

İşte Nâzım Hikmeti mahkûm eden yargıçların ve onların başında bulundukları mahkemelerin durumu bu kadar zor idi. Ben Nâzım'ın başına getirilen haksızlıkları ortaya koymak için bu mahkemelere de değinmek ve hukuksal bir şekle sokulmalarını istemek zorunda kaldım. Ancak Nâzım Hikmet, özgürlüğüne kavuştuktan sonra, yaptığım yayınlarla bu askerî adalet mekanizmasını bir derece düzeltmek mümkün oldu. Şimdi hamdolsun böyle bir kurum yoktur. Demek ki Nâzım Hikmet'i ve diğer yurttaşları kurtarmak için, bu yolda yayınlarda bulunmak gerekiyordu. Bir avukat, ülkemizde, yalnız mahkemelerdeki savunmalarıyla değil, aynı zamanda yayın yolu ile de ada-

lete hizmet etmek zorundadır.

İki askeri mahkeme tarafından böylesine bir mahkûmiyete uğratılmış olmasına rağmen, Türk ordusu, subayları ve Mehmetçik hakkında Nâzım'ın ağzından tek kelime ve tek söz çıkmadı. Aksine, kurtuluş savaşında sömürücü güçleri dize getirmiş olan şanlı ordumuz ve canı kadar sevdiği Mehmetçik için; daima saygılı konuşmuş ve onlara toz kondurmamıştır. Esasen Kurtuluş Savaşı Destanını da bu inanışın ışığı altında ve her türlü özgürlüklerden yoksun olduğu bir dönemde hapishanede yazmıştır.

ÇİÇEK PALAS OLAYI

Bizim savunmalarımız sürüp giderken, İstanbul Yüksek Öğrenim Gençliği de kendisine düşen paya sahip çıkıyordu. Rejimin bütün sertliğine karşın, bu gençlik 15.5.1949 tarihinde «Nâzım'ı Kurtarınız» başlığını taşıyan bildiriler dağıttı. Bu haklı istek hükümetin tepkisiyle karşılandı. Dernek için kovuşturma açıldı. Bir kısım gençler adalete verildi. İstanbul Yüksek Öğrenim Derneği, Nâzım'ın affı için ayrıca Laleli'de Çiçek Palas salonunda bir toplantı düzenledi. O dönemde ilk kez bir salonda, bir yurttaşın özgürlüğe kavuşması için gençlik erkeği kadınıyla birlikte kenetlenmiş, kürsüde konuşmalar yapmıştır. Aralarında Hukuk Fakültesi öğrencileri de vardı. Zulüm saydıkları bu adli hatanın düzeltilmesi için, ilgililere seslendiler. Bu aydın kesiminde bir kamuoyu idi. Onun için bizi mutlu etti. Toplantının nasıl yapıldığını ve sonucunu Kemal Sülker «Nâzım Hikmet Dosyası» adlı kitabında şöyle anlatmaktadır:

«15 Mayıs Pazartesi günü saat 16'da yapılması için vilâyetten izin alınan toplantıya, Nâzım'ın annesi Celile Hanım da dâvet edilmiş ve ön sırada şeref konuğu olarak yer almıştı. Saat 16'da yapılacak toplantıya bir çok öğrenci, serbest meslek sahibi gençler katılmıştı. Toplantıyı düzenleyenlerden Nuran Bozer, Vecdi Üzgüner, Veysel Akkaş, toplantıya katılanlarla ilgileniyor ve yer gösteriyorlardı. Toplan-

tının başlama saati bir kaç dakika geçmişti ki, mikrofona gelen İlhan Berktaş toplantının amacını anlatan heyecanlı bir konuşma yaptı. Konuşmacının dedikleri şuydu:

«Nâzım Hikmet'in hürriyetten mahrumiyeti, hepimizin hürriyetten mahrumiyeti sayılır. Buradan size ve bütün dünyaya ilân ediyoruz ki, hiç bir zor, hiç bir baskı, hattâ hiç bir tehdid bizi yolumuzdan döndüremeyecektir. Büyük şâir Nâzım Hikmet, biliyorsunuz, hakikatın tecellisine kadar açıklık grevi yapacağını ilân etti. Hak ve hakikat uğruna icab ettiği vakit ölümü göze alan büyük şâirin affı için toplanmış bulunuyoruz. O, ölümü göze aldıktan sonra, biz kanun yollarından her türlü mücadeleye başkoyduk. Nâzım'ın kurtarılması için, hakkın yerini bulması için, Türk ulusunun adalet tarihinde bir adlî hata lekesi bulunmaması için her türlü çabayı yapmağa kararlı olan sizlere sesleniyorum: Nâzım Hikmet'i kurtarma kampanyasını geliştiriniz. Fikre ve hürriyete karşı olan faşistlerle mücadelemizi de yürüteceğiz...»

Faşistler sözü geçince salonun arka tarafında:

— Moskova ağzıyla konuşuyorsunuz, Moskova'ya, Moskova'ya!

Buna şu karşılık verildi:

— Siz de İspanya'ya, Franko İspanya'sına..

Hava gerginleşmişti. Bir taraftan «alçaklar!» sesleri yükseliyor, buna «namussuzlar!» diye cevap veriliyor ve gürültü artıyordu.

Bir anda itişip kakışmaların olduğu yere gelen polisler ve jandarmalar olayı bastırmak istiyor, fakat toplantıyı ihlâl edenleri dışarı çıkarmıyordu. Bunu gören İlhan Berktaş mikrofondan haykırdı:

— Arkadaşlar, görüyorsunuz ki polis vazifesini yapmıyor! Bu toplantıyı sabote etmek isteyenlere müsamaha gösteriyor. Huzurunuzda polisi göreve dâvet ediyorum. Lütfen, gürültü çıkaranları dışarı çıkarınız.

Ancak, bu isteğe rağmen durumda hiç bir değişiklik olmuyordu.

Hatta hoparlörün teli koparılmış ve ses duyulmamaya

başlamıştı. Bunun üzerine gençler hep bir ağızdan bağır-maya başladılar:

Ya-ya-ya, şa-şa-şa, Nâzım Hikmet çok yaşa! Nâzım Hikmet, çok yaşa!..

Ancak, Nâzım için «yaşal» diyenlerin bir an duraklaması üzerine, arka sıralardan İstiklâl Marşının söylenmesine başlandı. Bütün salon bir anda gürültü ile ayağa kalktı ve İstiklâl Marşı daha gür, daha anlamlı bir biçimde sonuna kadar heyecanla okundu.

İstiklâl Marşının bitimi üzerine yeniden toplantıya devam edileceği sırada, Celile Hanım gürültü çıkaranlar için yanındaki bir gence şunu söylüyordu:

«Zahmet edip bana getirin arkadaki gençlerin birini. Ana yüreği nedir söyleyeyim, haksızlığı ben anlatayım. Ağlamaktan gözlerim görmüyor. Adaletin tecellisi için...»

Celile Hanım ağlıyordu. Ancak, arka sıralardaki gürültücülerden gelen de yoktu. Toplantıya devam etmek için bir bayan mikrofona çıkmak üzereydi ki, aşağıdan gürültüler duyulmaya başladı ve apartıman kapısı aralandı. Merdivende sivil ve resmi polisler yer almıştı. Aşağıda kamyonlar vardı. Ancak kalın bir ses duyuldu:

— Milliyetçi talebeler aşağı!

15-20 kadar talebenin merdivene doğru koştuğu görüldü. Bu arada aşağı inmek isteyen gazetecilere de müsaade edildi. Bu arada toplantıya katılanlardan pencereden atlayanlar da görüldü. Ancak Salonda kalanların hüviyetleri polisçe tesbit edilmişti. Çiçek Palastaki ya-şa-şa seslerini duyanlar ve İstiklâl Marşımızın söylendiğini işitenler Çiçek Palas'ın önünde birikmişti. Bazı Hukuklu gençler ise komünistlere dayak atılacağı haberini Beyazıt kahvelerine uçurmuş ve kendilerine «milliyetçi» sıfatını takan gençler Çiçek Palas önünde toplanmışlardı. Bu arada elleri ve cepleri taşlı kimselerin de gittikçe kalabalığa karıştığı ve sayıları arttığı görülmüyordu.

Çiçek Palas'ta kalanların hüviyet tesbiti işi bitince bunların serbest bırakılması gerekiyordu. Ancak, önceden tahmin edilen protesto ölçüsünü aşan bir saldırgan kalabalığın

varlığı, vilâyetin bazı tedbirler almasını zorunlu kılmıştı. Muhtemel linç olaylarını önlemek gerekmişti. Onun için de vali ve belediye başkanı Fahrettin Gökay, olay yerine gelerek muhtemel faciaları önlemek zorunda kalmıştı. Olayı «Cumhuriyet» şöyle bildirdi: (16 Mayıs 1950.)

«Açlık grevi yapmakta olan şâir Nâzım Hikmet'in tahliyesi lehinde tezahürat yapmak için «Yüksek Tahsil Gençliği» tarafından vilâyetten müsaade istihsâli suretiyle, dün saat 16'da Laleli'de Çiçek Palas salonlarında bir toplantı tertip edilmişti. Bu toplantıya 200'den fazla üniversiteli, serbest meslek erbâbı iştirak ettiği gibi, Nâzım Hikmet'in annesi ve teyzesi de toplantıda hazır bulunmakta idiler. Toplantıyı evvelden haber almış olan Nâzım Hikmet'in alehytarı bazı gençler salonun arka tarafında yer almışlardır. Dernek Başkanı söze başlayarak toplantıdan maksadın Nâzım Hikmet'in hapsedilmesindeki adli hatâyı belirtmek olduğunu, buradaki toplantıya iştirak edenlerin hak tanır kimseler olduklarını, bu hatânın tahsihi lehinde söz söyleyeceklerini beyân etmiştir. Bunun üzerine toplantı salonunun arkasında yer almış olan öğrenciler, böyle bir hakkın mevcui olmadığını ancak millet hakkının mevcut olduğunu, komünizmin bir hak ifade etmeyeceğini, yüksek sesle söylemeleri üzerine, iki taraf arasında bir gürültü ve arbede başlamış, bu arada:

«Siz Rusya'ya gidiniz»

«Siz İspanya'ya gidiniz» diye bağrışmalar olmuş, hattâ «yaşasın komünistler» «kahrolsun komünistler» gibi sözler de teati edilmiştir.

Hâdiseye derhal alâkadar emniyet memurları el koymuş, tahkikata başlanmış, orada hazır bulunanların hüviyetlerinin tesbitine teşebbüs olunmuştur.

İçerde bu hâdiseler devam ederken keyfiyet Üniversite öğrencilerine aksetmiş, binlerce üniversiteli pek kısa bir zamanda Laleli tramvay caddesiyle Çiçek Palas'a giden yolun etrafını sarmıştır.

Bu gürültüyü gören binlerce halk da toplantıya iştirâk edince, hâdisе büsbütün önem peydâ etmiş, Çiçek Pa-

lasın camlarına taşlar atılmış, «kahrolsun komünistler» âvâzeleriyle binâya hücum edilmiştir. Durum bu şekle girince, oradaki emniyet memurlarının takviyesine lüzum görülerek grup grup polis ve polis ödevlisi jandarmalar getirilmiştir. Bu sırada dışardakiler:

«Komünistleri kahredeceğiz» diye bağırmakta idiler. Emniyet müdür muavini Kemal, Birinci ve Üçüncü Şube Müdürleri, sivil memurlar binâya doğru taşmak isteyen akını güçlükle durdurabilmişlerdir. Aradan saatler geçmesine rağmen, etrafı saranlar dağılmamakta ısrar etmişlerdir.

Polis bir müddet bekledikten sonra, nihayet Çiçek Palas salonunu boşaltmağa karar vermiş, ilk olarak getirilen bir jeepe dört üniversiteli bayan bindirilmiştir. Bu arada yumruklar savrulmuş, binlerce insan:

«Yuuu! Kahrolsun!» diye bağırmıştır. Bu jeep güç hâlde dar bir sokaktan kaçıp uzaklaşmış ve içindekileri götürüp boşaltmıştır. Bunu bir kamyon takibetmiş, bu kamyonu da gene «Yuu!. Kahrolsun!» sesleri arasında 30-40 kişi bindirilmiştir. Bir müddet sonra bir otobüs getirilmiş, ona da Çiçek Palas'tan aynı uğurlayıcı sesler arasında 40-50 kişi bindirilmiştir.

Aradan üç saat kadar geçtiği hâlde kalabalık dağılmamakta ısrar etmiştir. Bu sırada hâdise mahalline vâli ve belediye başkanı Fahrettin Kerim Gökay gelmiştir. Öğrenciler vâliyi omuzlar üzerinde taşımışlar ve Çiçek Palas'ın kapısına kadar getirmişlerdir.

Vâli arabadaki hoparlörlerle öğrencilere hitâb ederek:

«Atatürk'ün gençliğe emniyet ettiği bu memleketi Allah kem nazardan korusun. Memleketin en nâzik zamanında sizden ricâm, millet sevgisini kalbinde taşıyan ve daima vakur ve asil olan Türk gençliğinin zabitanın vazifesini kolaylaştırmak için dağılmanızdır. Gözlerinizden öperim.» demiştir.

Vâlinin bu hitâbesinden sonra gençler hep bir ağızdan İstiklâl Marşını söylemişler, bir kısmı vâlinin peşine takılarak ayrılmışlarsa da, bir kısmı orada kalmış, fakat az sonra gelen bir otobüsle. Çiçek Palas'ta toplananların son kâ-

filesi de sevkedildikten sonra sokaklar tenhalaşmıştır.

Toplantı yerinde cereyan eden konuşmalar hakkında zabıt tutulmuştur. İlgililerin savcılığa verilmeleri muhtemeldir. Toplantıya iştirâk edenler arasında 10 kadar üniversiteli bayan bulunmuştur.»

Görülüyor ki, İstanbul Yüksek Öğrenim Gençliği, küçük çapta da olsa Nâzım'ın özgürlük savaşına katılmış ve elinden gelen yardımı esirgememiştir.

Suçsuz bir insanın acılarına son verilmesini istemekten başka amacı olmayan bu yürekli gençleri ve onları savunarak davamıza katkıda bulunan avukat arkadaşları burada saygı ile anmak görevimdir.

GENEL AF TASARISININ MECLİS'TE GÖRÜŞÜLMESİ

Demokrat Parti'nin çıkardığı Genel Af Yasası Cumhuriyet döneminin en cömert ve hoşgörülü, yönü suçlu insana en fazla dönük olanıdır. Yasanın çıkarılmasından önce kriminoloji uzmanı ve infazcı olarak bu konudaki düşüncelerimi, Vatan gazetesinde, bir dizi yazı halinde ortaya koymuştum. Bir yandan geniş kapsamlı bir affı öngörürken, tüm siyasal suçluların, bu arada Nâzım'ın da buraya girmesini savunuyordum. Nâzım'ın da istediği zaten bu idi. O dönemde Anayasa'ya aykırı yasalar çıkarılmış ve bunların yürürlüğe konulması yüzünden birçok suçsuz insan, hapishanelerde toplanmış, yurdumuz adeta genel hapishane haline gelmişti. Onların özgürlüğe kavuşması, ancak bir af yasası ile sağlanabilirdi. Onun için siyasal, suçsuz ve kaza, kader kurbanı birçok insanın özgürlüğe kavuşması için durmadan çaba harcıyordum. Nâzım da kendisi ve bütün arkadaşları için bu affı, tarlanın tohumu beklediği gibi, heyecanla bekliyordu. Tarihimizde ilk kez siyasal iktidar, ulusun oyuna güvenerek iktidarı ele alacaktı. Bunun ödülü, ancak geniş kapsamlı bir affa ortaya konulabilirdi. Biz bütün hükümlülerin ve bu arada Nâzım'ın affını savunurken, bazı kuruluş ve kişiler ise Nâzım'ın af dışında kalması için çırpınıyorlardı.

Af Tasarısının mecliste görüşülmesi konusunda, Kemal

Sülker «Nâzım Hikmet Dosyası» kitabında şu bilgileri veriyor : (S. 256)

«Af Kanunu Tasarısı görüşülürken, Nâzım Hikmet'i de içine alacak ve siyasî suçluların da affını kapsayacak teklifler yapıldı. Ancak bu önergeler reddedildi. Hüsnü Akşit (Denizli DP) ise bilhassa Nâzım Hikmet'in af dışı kalmasını sağlayacak bir önerge sunmuş, Nâzım'ın mahkûm edilmesinde dayanan Askerî Ceza Kanununun 94, 97, 101-104. maddelerinden hüküm giyenlerin af dışında kalmasını istemişti. Bu önergelerin kabul edilip edilmediği müzakerelerin gürültülü geçmiş olması yüzünden pek anlaşılamamıştır.

Nâzım'ın affını önlemek için çalışanlar bilhassa Tevfik İleri, Remzi Oğuz Arık, Şevket Mocan, Ömer Bilen ve Ahmet Gürkan'dı. Meclis tutanaklarına bu vesile ile hakaret örnekleri de geçiyordu;

Ahmet Gürkan (Tokat) — Arkadaşlar, komünizmden bahsetmiyorum, Moskofizmden bahsediyorum. Evet, bu uğursuz kızıl kuduz, Türk milletini ısırmak için hırlarken, onun ağzından sızan salyaları yalayanları elbette tecziye edeceğiz.

Tevfik İleri, Atatürk'ün affettiği 150'liklerin bile affına karşı olduğunu söylüyordu. Nâzım Hikmet için de şöyle diyordu :

Tevfik İleri (Samsun-Ulaştırma Bakanı) - Nâzım Hikmet'in komünistliğinden şüphe etmek gaflet etmek olur.

Nâzım Hikmet daha dün hapishanede, benim kalbimin bir yarısı Yunanistan'da, her sabah kurşuna diziliyor, öbür yarısı Çin'de kurşuna diziliyor, dedi. Tahmin ederim ki, kalbinin geri kalan bir parçası da Kore'de kurşuna diziliyor! (Alkışlar)

Bir kere Nâzım Hikmet mutlak surette komünisttir, kendisi dahi inkâr etmemiştir. Cesur bir komünisttir, kahraman bir komünisttir, ama komünisttir.

Gelelim onun mahkûmiyeti meselesine: Nâzım Hikmet, komünistlikten mahkûm edilmiş değildir. Biz komünistleri affetsek dahi Nâzım Hikmet işi halledilemez. Nâzım Hikmet'i bu noktadan biraz müstakil olarak mütalaa etmek

mecburiyeti vardır. Nâzım Hikmet niçin mahkûm edilmiştir? Türk ordusuna ve bahriyesine kundak sokmak suçundan mahkûm edilmiştir. Bunu ben bilmem, siz de bilmezsiniz. Meclis de bilmez. Eğer bunu mahkûm eden mahkemeler hata etmişlerse yazık etmişlerdir, komünist değildir de başka suçtan mahkûm etmişlerse hata etmişlerdir. O halde bir hata varsa bu hatayı tashih etmek Meclis'e ait değildir. Bunu yeniden, hata etmiş olan mahkemeye sevkederiz: sevk imkânı yoksa, imkân verecek yeni bir kanun çıkarırız, yeni baştan hesabı görülür. Suçu yoksa beraat eder, yeniden komünistlik suçunu işlerse tutar atarız. Böyle bir şey yoktur. Kavli mücerred olarak hatayı adli vardır, deniyor. Bu Meclis, bu kavli mücerretteki hayatı adli'yi bir vakıa olarak kabul edip de affetmek selâhiyetini haiz midir?

Sinan Tekelioğlu (Seyhan) - Haizdir.

Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri (devamla) - Efendim, affetmek selâhiyeti, kanun yapmak selâhiyetini hâiz olduğu içindir. Kanunlar yaparak affeder. Fakat mahkemenin suçlandırdığı bir adamı suçsuz telâkki edebilir mi? Biz affedersek, suçlu telâkki ederek affedeceğiz. O, diyor ki, ben suçsuzum. Affedersek, suçsuzum diyen bir adamı suçlandıracğız. Merciine gönderelim, ona suçsuz olduğunu ispat imkânını verelim. Suçlu ise, mukaddes Türk ordusuna, Türk bahriyesine, yarın bu memleketi koruyacak olan büyük varlığa, bizim sigortamıza, bizim garantimize fesat ve isyan mikrobunu sokan bir insanı nasıl dışarı çıkartacağız (Bravo sesleri). Dahası var, Nâzım Hikmet kupkuru bir Nâzım Hikmet değildir. Avrupa'da, Asya'da, Amerika'da ve dünyanın neresinde bir komünist teşekkül varsa orası Nâzım Hikmet için bayrak açmıştır. Türk hükümetinden Nâzım Hikmet'i alacağım diyor. Biz saf ve temiz kalbimizle acıyarak bu adamı dışarıya çıkarttığımız gün bütün komünist cihan, Nâzım Hikmet'i ellerinden aldık diye övünecektir. Daha dün Çinlilerin radyolarında aynı beyannameyi çıkardılar.

Tevfik İleri'nin heyecanlı, duygusal konuşması arasınca, Meclis, geç vakitlere kadar af konusunu inceledi.

Af yasası, hükümet tasarısında yapılan değişikliklerle kabul edildi. Ulaştırma Bakanı Tevfik İleri, şahsı adına yaptığı konuşmada af tasarısı aleyhinde olduğunu açıkladı. Nâzım Hikmet'in affının aleyhinde olanların hazırladığı bir önerge kabul edildi. İkinci oturumda ise affedilmeyen hükümlülerin cezalarının ne miktar indirileceğine dair olan beşinci maddenin genişletilmesi için bazı önergeler verildi. Sonunda aftan yararlanamayacak olanların cezalarının iki yıla kadar olanlarının tamamen, ötekilerin ise cezalarının üçte ikisinin affedilmesi, ölüme mahkûm edilenlerin 20 yıl hapse indirilmesi önergeleri kabul edildi. Böylece Af Yasası, Nâzım Hikmet'i göğsüne bastı.»

Tevfik İleri, bakanlık forsuna ve hatiplik hünerine güvenerek Meclis'i kandırmaya ve kendi fikrine çelmeye çalıştı. Ne dedi? Benim Vatan'daki yazılarımı kasdederek, adli hatanın bir iddiadan öteye geçmediğini ileri sürdü. Ve böyle bir iddiaya dayanarak, Meclis'in kendisini affetme yetkisi olmadığını söyledi. Fakat yürekli bir milletvekili olan Sinan Tekelioğlu, Meclis'in böyle bir yetkisi olduğunu yüzüne karşı bağırdı. Mahkemenin suçlandığı kişileri Meclis'in affedemeyeceğini iddia etmek, Genel Af Yasası'nın esprisine de ters düşer. O zaman, suçlu insanlar, ömürlerinin sonuna kadar hapislananın dört duvarı arasında bırakılmalıdır demek gerekir. Ayrıca, Tevfik İleri; «Nâzım'ı mahkeme huzuruna çıkaralım suçsuzluğunu orada kanıtlasın» diyor. Oysa yargılamanın iadesi, kararın düzeltilmesi ve özel af yollarına başvurdum. Bütün bu kapılar yüzüme kapandı. Ve suçsuzluğumuzu kanıtlama olanağını tanımadı. O yüzden genel af Nâzım için son kapı olarak kaldı. Meclis'teki Af Yasası'nın görüşmelerini içeren tutanaklar çok ilginçtir.

Nâzım Hikmet düşmanlığının nerelere kadar vardığını ve nasıl hukuk ilkelerini ve yurttaşlık haklarını ayaklar altına alacak derecelere kadar uzandığını bu tutanaklar göstermektedir. O zaman Ulaştırma Bakanı olmanın da forsuyla kürsüye gelen ve hiç bilmediği konuda tüm cerbezeyle egemen olmaya ve bir insanı ulusun merhametinden yok-

sun kılmak için çırpınısını ibretle seyretmek gerekir. Ne diyor, bakınız Tevfik İleri :

— Nâzım Hikmet komünisttir. Hem de cesur ve kahraman bir komünist.

Bu teoriye göre, madem ki komünisttir, hapisanede ölmesi gerekir. Uzun yıllardan beri bu insanlık dışı teori, yurdumuzda egemen olduğu için, solcu damgası yiyen insanların sürekli kırımını yapıldı. Kendileri hapisanelerde süründürüldü. CHP döneminde yapılan bu haksızlıklardan ulus bıktığı için, onu 14.5.1950 yılında devirip DP'yi iktidara getirdi. Onun bu eski haksızlıkları önlemesini istedi. Fakat Tevfik İleri ve yandaşları, daha iktidar koltuğunu ısıtmadan, kendilerini oraya getirmiş olan halkın isteklerine ters düşen konuşmalar yapmaktan çekinmediler. Meclis'te Nâzım Hikmet düşmanı üç beş kişi daha vardı. Bu düşmanlığın etkisiyle, sağduyu sahibi milletvekillerini etkilemeye çalıştılar. Önerge verdiler, gürültü çıkardılar. Fakat Nâzım'ın af kapsamı dışında bırakılmasını isteyen önergeler bir sivrisinek kanadı kadar bile ses çıkaramadı. Tevfik İleri acımasızlıkta o kadar ileri gitti ki, Atatürk'ün ölmeden önce bağışladığı 150'liklerin dahi kurtulmalarına üzülüğünü belirtti. Ama beklediği alkışı toplayamadı. Çünkü konuşmalarında acımasızdı ve haksızdı. Acımasızlar ise ulus önünde alkış toplayamazlar. Yalnız Tokat Milletvekili Ahmet Gürkan tutarsız sözleriyle onun paralelinde, daha önce konuştu. Fakat hiç etkisi olmadı.

Tevfik İleri'nin Meclis'te sabotaj yapacağını duymuştuk. Yakın milletvekili arkadaşlarım bunu söylemişti. Ona karşı koymak için, Hukuk Fakültesi'nden arkadaşım İzzet Akçal'la, dostum Refik Şevket İnce söz alacaktı. Refik Şevket İnce, Nâzım'ın affı için toplanan imzalar arasında da vardı. Hatta İzzet Akçal, yazıhaneme gelerek benden bazı belgeler dahi almıştı. Çünkü Bursa'da hapisteyken Nâzım'ın suçsuz olduğunu, dosyasını okuyarak inanmış; ona bu yüzden daima insancıl davranmıştır. Nâzım Hikmet'in, kendisine büyük saygısı vardı. Nâzım Hikmet'in lehindeki yazılarımı, Vatan gazetesinde yayınlarken Demokrat Parti kuru-

cuları; Menderes, Köprülü ve Koraltan sık sık yazıhaneme gelmiş ve beni teşvik etmişlerdir. Nitekim, kurucular Af Yasası'nın görüşülmesi sırasında Nâzım aleyhinde konuşmadıkları gibi, konuşulmasını da istememişlerdir. Buna karşın Tevfik İleri, Nâzım Hikmet'e karşı olan düşmanlığının izinden yürüyerek, onu, ulusun affından yoksun etmek için sonuna kadar çırpınmıştır. Fakat daha fazlasına gücü yetmedi. Türk kamuoyunun etkisi altında kalan Meclis, ona ve diğer kaza, kader kurbanlarına çelik kapıları ardına kadar açtı.

İşte, Nâzım Hikmet'in affı için Meclis'te verilen savaşımın öyküsü budur. Görülüyor ki, bir insanın gözü düşmanlıkla kararır, ne hak, ne insaf ve hakkaniyet ilkeleri onu durduramaz, yapacağını yapar. Her şeye karşın gerçeği dile getirmek görevimdir. Tevfik İleri, Yassıada Mahkemesinde, Salim Başol'un karşısında ezilmedi. Tok ve erkekçe konuştu. Başkaları gibi suçları Adnan Menderes'in sırtına yükledi. Sadece Halk Partisi'nin muhalefetinden yakındı. Orada bir kalp krizi sonucunda öldü. Allah rahmet etsin. İnsan sevgisine bağlıyız, düşmanlarımıza bile rahmet okuruz.

1954 yılında İzmir Milletvekili olarak Meclis'te bulunduğum zaman, Tevfik İleri ile görüşürdüm. Fakat Nâzım'ın avukatı olduğum ve özgürlüğüne kavuşması uğrunda savaştığım için beni pek sevmezdi. Bu kanısını fırsat düştükçe ortaya koymaktan da çekinmezdi. Örneğin, kendisi Meclis Başkanvekili, ya da Kongre Başkanı olduğu zaman, benim sözlerimi kesmek ve beni konuşturmamak eğilimi gösterirdi. Menderes, onu Meclis Parti Grubu Başkanlığına aday göstermişti. Daima liderlerin hoşlandığı davranışlar ve eylemler içinde olduğu için, biz onun yerine Burhanettin Onat'ı seçtik. Bize küstü. Tevfik İleri, Nâzım Hikmet konusunda, Büyük Millet Meclisi'nde bulunduğum zaman, bir anım daha vardır. Onu da, sırası gelmişken burada açıklayayım. 1955 yılı Meclis Bütçe Encümeni'nde Millî Eğitim Bakanlığı Bütçesi görüşülüyordu. Devlet Tiyatrosu bütçesi ele alınacaktı. Onun için Genel Müdür Muhsin Ertuğrul da hazır

bulunuyordu. Ben de o dönemde Demokrat Parti İzmir Milletvekili olarak konuşmalara katıldım. Konuşmacılar arasında, eski Millî Eğitim Bakanı Tefvik İleri de vardı. Söze başladığı zaman, Nâzım Hikmet'e değinen bir konu ortaya çıkaracağını anladım. Nitekim öyle de oldu. Eski Millî Eğitim Bakanı olarak bazı konularda eleştiriler yaptı. Arkasından, durup dururken Muhsin Ertuğrul'a çattı. Onu parmağıyla işaret ederek; öteden beri Nâzım Hikmet'in hayranı olduğunu, eserlerine Devlet Tiyatrosu'nda öncelik tanıdığını söyledi. Muhsin Ertuğrul'un yüzü kıpkırmızı oldu. Ve çaresizlik içinde kıvranmaya başladı. Encümen'de söz hakkı olmadığı için yutkunmakla yetindi. Fakat beklenmedik bir olay kendini gösterdi. Ağrı Milletvekili Kasım Küfrevi'nin ayağa kalktığı ve Tefvik İleri'ye cevap vermeye başladığı görüldü. Hepimiz kulak kesildik. Kasım Küfrevi şöyle diyordu :

— Tefvik İleri arkadaşımız, Muhsin Ertuğrul'un Nâzım Hikmet hayranı olduğundan söz etti. Eski defterleri karıştırırsak Tefvik İleri'nin de bir zamanlar Nâzım Hikmet hayranı olduğunu ve onun şiirlerini övdüğünü görürüz. İsterlerse, burada da bazı örnekler verebilirim.

Kasım Küfrevi, Ağrı şeyhlerinden birinin oğludur. Oralarda siyasal nüfuzu çok büyüktür. Müridleri, ayaklarını yıkadığı suyu ilâç diye içerler. Hangi siyasal partiyle seçime girerse, aday yoklamasında en çok oyu alır ve listeyi sürükler. Büyük Millet Meclisinin gedikli üyelerindendir. Kendisi edebiyatçıdır; bu konuda araştırmaları az değildir. Bunun için, Tefvik İleri'nin gençlik çağlarındaki düşünce ve yayınlarını hemen hatırladı. Ve onu herkesin gözü önünde susturmasını bildi. Tefvik İleri hiç beklemediği bu atak karşısında, gık bile diyemedi. Suspus olarak yerinde kaldı.

NÂZIM'IN ÖZGÜRLÜK SAVAŞINDA İSTANBUL BAROSU'NUN TUTUMU

Genel Af Yasası yayınlandı. Hapishanenin çelik kapıları, Nâzım'a teslim oldu. Onun sayesinde düşünce suçlusu bütün kaza ve kader kurbanları da özgürlüğüne kavuştu. Nâzım'ı sevmeyenler, Parlamento'da affın kapsamına girmesini önlemeye çalıştılar. Fakat başarıya ulaşamadılar. Çünkü Nâzım'ın suçsuzluğu ulusça onaylanmıştı. Suçsuz bir insanın özgürlüğünün pazarlık konusu yapılması, hapishane-
de kalması uygun görülmedi. Görülüyor ki, Nâzım suçlarının üzerine sünger çekilmiş bir hükümlü olarak değil, suçsuzluğu güneş gibi ortaya çıkmış bir kişi olarak o cehennemden kurtuldu. Demir parmaklıklar ve çelik kapılar kendisini selamlayarak, onu hapishaneden uğurladı, Nâzım'ın kurtuluşu, bütün özgürlükçüleri mutlu etti. Ben de toplumsal bir adaletçi ve iftiraya uğramış insanların savunucusu olarak, Nâzım'ın mutluluğunu paylaşmakla zevk duydum. İstanbul Barosu'nun da bu mutluluktan bir pay almasını ne kadar istiyordum. Fakat söylediğim gibi, bu kurum Nâzım Hikmet'in özgürlük meydan savaşı ile hiç ilgilenmedi. Küçük parmağını bile kıpırdatmadı. Oysa, en güçlü bir savunma organı olarak, onun da bu işte pay alması doğaldı.

Yalnız İstanbul Barosu'nun çok kıymetli üyelerinden Vecdi Yarman'la eşi Cemile Yarman, bu konuda çok aktif bir rol oynadılar. Bana değerli fikirlerini ortaya koyan bir

mektup yazdılar. Ve beni, yalnız Nâzım Hikmet'in değil, tüm hükümlülerin affı için baş koymuş bir hukukçu ve bir kriminoloji uzmanı olarak alkışladılar. Ve kutladılar.

Bu mektubu aynen yayınıyorum :

16.7.1950

Büyük Kardeşimiz, Üstadımız,

Daima hak ve adalet için çarpan kalbiniz, birkaç yıldan beri ülke ölçüsünde ve dünya karşısında sistemli ve bilinçli yüksek insanî feryadınız, bugün dilediği sonucu almış bulunuyor. Genel af çıkmış ve binlerce, on binlerce yurttaş daha şimdiden özgürlük gibi en kutsal nimete kavuşmuş bulunuyor.

Bu yüce davanın yurttaşlarımız tarafından benimsenmesi için harcadığınız emek, döktüğünüz alınteri Allah da, herkes de tanıktır ki kaleminizin aktardığı mürekkeplerden daha az değildir. Başkalarının derdini bu ölçüde benimseyip halli hamur edecek kadar dayanıklı geniş yüreğinizin içtenliği ve gücü karşısında hayranlık duyup saygıyla eğilmemek kabil değil. Yurdumuzu ve ulusumuzu sevmekte kuşkusuz hiç birimiz rakip ya da mukayese kabul edecek durumda değiliz. Fakat bu yurdun ve bu ulusun asıl nüvesini oluşturan haksızlığa uğramış felâketzedeler için hangimiz sizin kadar çırpınmış, zaman harcamış hatta bütün uğursuzlukları üstümüze alabilmişizdir. Doğrusu bu alanda en öndesiniz ve birincisiniz. Kamunun acılarını temsil konusunda böylece olağanüstü bir yüce gönüllülük gösteren soylu varlık huzurunda kutlamak için eğilmekle cidden kıvanç duymaktayız.

Şu anda eşleri dostlarıyla, aileleriyle yüz binlerce insan iki bayramı birlikte yaşamaktadırlar. Ama onlar sadece kendilerinin ferahlık ve sevinçleriyle doludurlar. Sizse bütün hepsinin savunmasını üzerine almış, hem de ödün ve gazez gözetmeden gönüllü olarak bu büyük acıyı yaşayıp ifade etmiş en soylu vicdan sahibi bir hukukçu varlık sıfatıyla hepsinin duyduğu kadar sevinç ve mutlulukla coşup taşmakta-

sınız. Bundan ötürü bu bayram, ülkemizde pek parlak yönüyle sizin hakkınızda en derin ve engin bir sevinme niteliğini kazanmıştır. İşte bu çapta bir insanı takdirden ve hayranlıktan başka meziyeti olmayan birer küçük meslekdaşınız olarak sizi kutlamaya koşuyoruz. Var olunuz. Düşkünler ve haksızlığa uğramışlar babası, mevkiinizi Ulu Tanrı çok pek çok yükseltsin ve engin bilgilerinizin ve eşsiz cesaretinizin bağlılık ve fedakârlığınızın genişlik ve sahasını gönlünüzce genişletsin değerli hukukçu, soylu insan, yüksek kardeşimiz.

Size bütün kalbimizi dolduran saygı ve bağlılıklarımızı teyit ederiz.

**İstanbul Barosu avukatlarından
Cemile Yarman, Vecdi Yarman**

Yukarıda da belittiğim gibi, o zamanki siyasal iktidar partisinin eğiliminde olan İstanbul Barosu Yönetim Kurulu, dünya çapındaki bu özgürlük meydan savaşı karşısında susmayı yeğ buldu. Onun başkanı tek söz söylemedi ve tek satır yazmadı. Baro Genel Kurulu'nu toplantıya çağırıp bu adli hatayı incelemek yoluna girmedi. Baro, öteki yüzbinlerce hükümlünün affı için Vatan gazetesinde açtığım kampanyaya da katılmadı. Oysa onun da bu çorbadaki tuzu bulunmalı idi. Olmadı.

Fakat İstanbul Barosu'nun bu yürekli ve insancıl karı koca avukatı, yukardaki mektupla beni ve bütün affa uğrayan hükümlüleri, Nâzım Hikmet dahil, mutlu etti. Geçenlerde avukat stajyerlerine konferans vermek için salona girdim. İkinci başkan Av. Müşir Kaya Canpolat, biyografyama açıklarken Nâzım Hikmet'in de avukatlığını yaptığımı ve onu özgürlüğe kavuşturduğumu söyledi. Alkışlandım. Bu benim için genç kuşağın bir ödülü oldu. Başkan Müşir Kaya Canpolat'a teşekkür ettim.

141 - 142'nci MADDELER VE NÂZİM HİKMET

Nâzım'la konuşurken Türk Ceza Kanununun ünlü 141 ve 142'nci maddelerinin durumundan da söz etmiştik, birkaç kez. Onun, bu maddelerden ağız yanmıştı. Uzun hükümlülüğünden önce de birkaç kez bu maddelere çarpmıştı. Hakkında kovuşturma yapılmış, kısa süreli hapis cezalarına uğramıştı. Fakat, aflar, ertelemeler yardımına koşmuştu. O, bu maddelerin toplumsal ve siyasal yapımızda açtığı yaraları ve bunların niçin uygulandığını da biliyordu. O dönemde komünistlik, yurttaşlar arasında henüz kara çalma aracı değildi. O dönemde, daha çok Cumhurbaşkanına hakaret ve zabıtaya sövme diye iki suç geçerliydi. Kendisine kızılan, kafası ezilmek istenen kişiler hakkında, bu iki suçu işlediği yolunda tutanak hazırlanır, adalete teslim edilirdi.

Komünistlik propagandası suçu ancak 1936 yılından sonra ceza tehdidi altına alındı. Ondan sonra, bu iki maddeye yeni bir içerik kazandırıldı. Oraya Hitler, Mussolini ve Franco rejiminden arta kalan fıkralar, hükümler eklendi. Bu yuvarlak ve her istenilen tarafa çekilen hükümler, «Yasa dışı suç olmaz» ilkesine aykırıydı. Fakat siyasal iktidarlar eleştiriden kurtulmak ve muhalefetin özgürce çalışmasını önlemek için, bu maddeleri işletiyorlardı. Bugüne kadar da işlettiler. Yüzlerce düşün adamı ve gazeteci bu iki maddenin çarkı arasında ezildi gitti. Bu maddelerle yargıç ve savcı olarak ben de karşılaştım. Fakat her zaman tolerans yolunu seç-

tim. Çünkü bunların ne amaçla ortaya koyulduğunu biliyordum. Ondan sonra avukatlığa başlayınca, bazı büyük tirajlı gazetelerin hukuk danışmanı oldum. Ve yüzlerce gazeteciyi savundum. Haklarında kovuşturma açılan bu gazetecilerin içinde, kökü dışa bağlı bir komünist görmedim. Hepsisi haksızlığa, sömürüye karşı çıkan ve halkın tarafını tutan söz ve yazılardan dolayı kovuşturuluyorlardı. Askerlik yasalarında ise ancak 1938 yılından sonra, komünizm propagandası yapmak yasaklandı. Daha önce Ceza Yasası'nda siviller ve askerler arasında yapılan komünizm propagandası karşılaştırmayla cezalandırılıyordu. Oysa, ceza hukukunda karşılaştırma yoluyla kimseye ceza verilemez. Fakat, siviller hakkında 146 ve 172'nci maddeler, askerler hakkında ise 94'üncü maddeler işletiliyordu. Nâzım'a da işte bu ünlü 94'üncü madde, uygulanmış ve özgürlüğüne son verilmişti. Oysa, Nâzım, kimseyi komünist yapmaya çalışmamış ve hiç bir zaman açıkça komünizm propagandası yapmamıştır. Eğer böyle bir niyeti olsaydı, önce beni komünist yapmaya çalışırdı. Çünkü kendisiyle iki yıla yakın sürekli ilişkim oldu. Hapishanelerde, hastanelerde ve evde kendisiyle kırk elli kez görüştüm. Her defasında saatlerce konuştuk. Fakat, biz, her zaman kendisini ilgilendiren hukuksal ve toplumsal konular üzerinde durduk. Avukat, sanıkların ideolojileri üzerinde durmaz. Suçlu mudur, değil midir ona bakar. O, savunmasını üzerine aldığı müşterisinin, kişiliği üzerine eğilmeli, ruhuna nüfuz etmeli, onu yakından tanımalı ve yargıcı aydınlatmalıdır. Çünkü adalet huzuruna çıkartılan sanık, adli dramın baş oyuncusudur. Ben burada yargıç yerine, toplumu aydınlatmak, devleti ve hükümeti yönetenleri inandırmak ve bu yolla gerçeği ortaya koymak istedim. Bunun için de kriminoloji bilimine dayandım. Zira kriminoloji, bütün insancıl bilimlerin birleşimini oluşturur. Gazetecilerin eleştiri amacıyla kaleme aldığı yazılar, savcılar tarafından ele alınır ve kovuşturmayla geçilirdi. Yargıçlara kalsa, onlar daha anlayışlı davranırlardı. Fakat yazıda suç olup olmadığını saptamak için seçilen bilirkişiler, çoğunlukla üniversite profesörlerinden oluşurdu. Onlar genellikle, iktidarlar ve savcılarla iyi geçinmeyi amaç-

layan kişilerdir. Bu görevin kendilerine sağladığı gelir, aylıklarını aratmayacak kadar yüksektir. Otoriteye dönük ve sanıklar aleyhine rapor verdikleri oluyordu. Yargıçlar da, ister istemez bunlara dayanarak hükümlülük kararları alıyordı. Onun için ülkede söz ve yazı özgürlüğünün kısıtlanmasında ve kitap sayısının azalmasında bu gibi bilirkişilerin olumsuz rolü büyük olmuştur. Ve hâlâ da olmaktadır. Bunların arasında, rahmetli Profesör Mustafa Şekip Tunç, Ali Nihat Tarlan ve Ziyaettin Fahri gibi gerçek bilim adamı bilirkişiler, daima tarafsızlık içinde kalarak, yargıçları aydınlatmışlardır. 27 Mayıs İhtilâlcilerini, hukukun ana ülkeleri dışında fetva vererek yanılan ve ülkenin toplumsal yapısında derin yaralar açılmasına neden olan kişiler de, bazı üniversite profesörleridir. Yassıada hükümlülük kararlarının gerekçesini de bunlar hazırlamış ve T.C.K. 146. maddesine bir fıkra ekliyerek ve onu geriye doğru işleterek tümüyle parlamentoyu suçlamak isteyenlerin ekmeğine yağ sürmüşlerdir. Saltanat devrinde yokedilmek istenenler için din adamlarının fetvaları alınır. İşte 27 Mayısçılar, bu fetvayı, bir kısım üniversite profesörlerinden almak ve işin içinden sıyrılmak yolunu tuttular. Oysa dostum Maurice Garçon, bu yola sapılmaması için bunları uyarmış ve özel bir de broşür yayınlamış, dünyaya dağıtmıştır. Bu bakımdan güya komünizmi önlemek için Ceza Yasası'na konmuş ve bir çok kez değiştirilmiş olan bu iki ünlü maddenin, ilk fırsatta Ceza Yasasından çıkarılması ve iktidarları eleştirmekten başka amacı olmayan gazetecilerin ve düşünürlerin hapishane yollarından kurtarılması gerekmektedir. Rahmetli Cumhurbaşkanımız General Cemal Gürsel'in de önerdiği gibi, memleketimizde komünist partisinin kurulmasına izin verilse, durum kolaylıkla aydınlığa kavuşur ve tümü ile insanları suçlamanın olanağı kalmaz. İftira ve isnat yağmuru ortadan kalkar. Ayrıca, hükümeti, bakanları, parlamentoyu eleştiriden kurtarmak için düzenlenen 159. maddeyi, yeniden ele almak gerekmektedir.

ÖZGÜRLÜĞE KAVUŞMA MUTLULUĞU

Nâzım Hikmet'in özgürlük savaşı sona ermişti. Dört çeşit savunma da başarılmış ve onun tertemiz bir insan olduğu, hiç bir suç işlemediği halde on üç yıl zindanlarda unutulduğu ortaya çıkmıştı. Toplumsal savunma, kamuoyunu çok derinden sarsmıştı. Toplanan imzalar, kamuoyunun göstergesi olmuştur. Siyasal savunma, devlet ve hükümet büyüklerinin de bu haksızlığa inandıklarını göstermişti. Hukuksal savunma ise, onu mahkûm edenleri ve hükümlülük emrini verenleri zor duruma sokmuştu. Kendilerinde, ortaya çıkan gerçeklere karşı koyacak kuvvet ve cesareti bırakmamıştı. Ayrıca askerî adalet hakkındaki yazılarımız, bu kurulun nasıl hareket ettiğini ve hukukla ilgisi bulunmadığını kanıtlamıştı. En sonunda tıbbî savunma, on üç yıllık zindan hayatının, onun bünyesini ne denli yıkıma uğrattığını açığa vurmuştu. Onun özgürlüğe kavuşması için türlü yollar bulunabileceği halde başvurulmuş bu kapılardan hiç birisi Nâzım'ın önünde açılmamış, açılmak istenmemişti. Nâzım'la yaptığım anlaşma gereğince, bu yollardan hiç birisine ağırlığımı koymamıştım zaten. Her kapıyı zorladım, fakat bütün gücünü kullanarak onu açmak istemedim. Çünkü, Nâzım mütahhiz bir sosyal adaletçi tavrıyla «O kapıları yalnız benim için açmayınız. Öyle bir kapı açınız ki, benim gibi olanların hepsi oradan geçsin ve özgürlüğe kavuşsun, hiç kimse hapishane hücrelerinde kalmasin» demişti bana. Öyle olunca, onun

istediği bu kapı, genel aftan başkası değildi. Ben de onu haklı buldum. Ve kullandığım taktiği kimseye çaktırmadan, oradan oraya koştum durdum. Yoksa direnseydim, kararın düzeltilmesi ya da özel aftan birisini mutlaka sökerdim. Fakat Nâzım Hikmet, geçeceği kurtuluş yolunun, yalnız kendisi için açılmasını onuruna, öz saygısına ve sosyal adaletçi kişiliğine yakıştıramadı, uygun görmedi.

Önümüzde iki tür genel af yolu vardı. İnönü'nün affı; seçimlerden sonra kazanılacak Celâl Bayar - Menderes'in affı. Hangisini ele alalım ve uygulayalım? Nâzım'ı ve haksızlığa uğrayan öteki kader birliği arkadaşlarını özgürlüğe kavuşturalım? Burada, Nâzım'la düşünce birliği içinde olamadık. O, İnönü'nün af yolunu istiyordu. Ben de Celâl Bayar - Menderes af yolunun yalnız kendisi için değil, tüm mahkûmlar için de daha kazançlı olacağını düşünüyordum. Ve yaklaşmış olan genel seçimleri beklemeden, İnönü affı üzerinde direnmedim. Çünkü «yeni Meclis'i oluşturacak Demokrat Parti, genel affın kapsamını dar tutacaktır» diyordu Nâzım. Ve ekliyordu : «Demokrat Parti milletvekilleri, komünizm aleyhine doldurulmuş, fanatik kişilerden oluşacaktır. Toplumun tabanından kopup gelecekler. Bu nedenle benim ideolojimi ön planda tutacaklar. Suçsuzluğumu hesaba katmayacaklardır. Böyle olunca da, beni ve arkadaşlarımı affın kapsamına almayacaklardır.» Ben ise şöyle diyordum :

«Yanıliyorsun, Nâzım! Parlamantoya katılacak Demokrat Parti milletvekilleri Beyaz devrimle iktidara gelmenin sevinci içinde, merhamet ve şefkat duygularına geniş çapta yer vereceklerdir. Çünkü, tarihimizde ilk kez ulusun katkısız iradesiyle iktidara gelmenin mutluluğu, bütün kaza ve kader kurbanlarını kapsamına alacak bir affa onları zorlayacaktır. Üstelik, senin özgürlük savaşını yöneten avukatın, iktidara aday Demokrat Parti'yle birlikte çalışıyor. Onun, kazanması için Vatan gazetesinde hukuksal yazılar yayınlıyor. Mahkemelerde, onun yanında olan gazetecileri ve düşünce adamlarını savunup beraat kararları alıyor. Bu suretle, onun bu çalışması, bütün haksızlığa uğrayanların kazanması için bir güvence oluyor. Bu bakımdan, genel af tasarısının, İnönü

tarafından hazırlanmasını ve seçimden önce Meclis'e verilmesini istemiyorum.»

Bu konuda herhangi bir girişimde bulunmadım. Fakat, gerçek planımızın belli olmaması için de, buna karşı bir cephe almadım, işi olurluna bıraktım. İnönü seçim kaygısıyla affı erteledi. Hazırlanan tasarı üzerinde durmadı. Öyle olunca, affın seçimden önce yapılma olasılığı kalmadı. Bu, Nâzım için bir şok etkisi yaptı. Zira, o, tahta bavullarını hazırlamış, zindandan çıkma saatini heyecanla bekliyordu. Annesi, Münevver, Vâlâlar ve bütün dostları aynı heyecan içinde, aynı kurtuluş saatinin çalmasını bekliyorlardı. Vatan gazetesi bütün değerli ve zengin kadrosuyla ağırlığını Demokrat Parti'nin kefesine koyuyordu. Ben de Cumhuriyetin onuncu yılında çıkarılmış olan genel affın çok dar tutulmuş olduğunu ve ulusun isteklerine cevap veremediğini anlatan, inandırıcı yazılar yazıyordum. Amacım, cömert bir affın çizgisini şimdiden oluşturmak ve ufukta görülen yeni Meclis'i, olumlu yönde etkilemektir. Nâzım yazılarımı okurken benim hangi amaca doğru yönelik olduğumu anlamakta güçlük çekmedi. Ve bu stratejimi onayladı. Şimdi, o da yeni seçimlerin yaklaşmasını beklemeye başladı. Sonunda seçimler yapıldı ve ulusun sevgilisi olarak da Demokrat Parti, umduğundan daha büyük bir zaferle iktidara gelip oturdu. Bu büyük zaferde kuşkusuz benim de payım vardı. Yeni iktidar, ilk iş olarak genel af tasarısını ele aldı. Fakat, benim önerilerime değer vererek, bu tasarının hazırlanmasını Adalet Bakanlığı'na bırakmadı. Parti içinde, bir hukukçular ekibi kurarak, benim de yazılarımdan yararlanarak tasarı hazırlandı. Ben o tasarımı öğrendim ve destekledim.

14.VII.1950 tarihinde Meclis'ten çıkan Genel Af Yasası, bir gün sonra Resmî Gazete'de yayınlandı. Ben de o günü savcılıkta ve hapisshanede Nâzım'ın tahliye işlemlerini yürüterek sonuçlandırdım. Ve Cerrahpaşa hastanesinin önüne arabamı getirdim. Yukarı çıktım, odada Münevver'le birlikte beni bekliyorlardı. Her ikisinin de mutluluğu gözlerinden okunuyordu. Ben Münevver'i, Nâzım'a bir hemşire gibi bakması ve yalnızlığını duyurmaması için, yanına vermiştim. Bu

davranış Nâzım'ın moralini çok yükseltmiş ve onu mutlu etmişti. Orada birbirimize sarıldık ve heyecanla öpüştük. İki yıla varan özgürlük savaşının başarıya ulaşmasını kutladık. Münevver sevinç gözyaşları döküyor, Nâzım onları mendiliyle siliyordu. Artık fonksiyonu sona ermiş olan Mehmetçik de bu sahneden duygulanarak gözyaşı döküyordu. Nâzım'la sarılıp öpüştüler. Mehmetçik, Nâzım'ın özgürlüğünü kendisine verdi.

Bize yardım etmiş olan Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı Nadir Nadi'yi telefonla aradım, bulamadım. Onu da hastaneye çağırarak bu manzarayı görmesini isteyecektim. Anayasanın öngördüğü özgürlükler için durmadan siyasal iktidarlarla savaşan ve Atatürk ilkelerine bağlılığı ile ün yapan Nadir Nadi'ye derin şükran borcumuz vardır.

Büyük insan, Başhekim Doktor Esat Bey ile Doktor Tarık Temel'e minnetlerimizi ve şükranlarımızı söyledik. Artık «Komünistler serbest bırakılıyor.» sloganından korkumuz yoktu. Çünkü, ulus bu sloganı iftiracıların boğazına tıkamıştı. Artık Nâzım'ın özgürlüğünü önleyecek hiç bir güç kalmamıştı. Milletın yenilmez gücü, çelik kapıları paramparça etmişti. Bütün engeller birer birer kaldırılmış ve işte Nâzım, bir kuş gibi serbest kalmıştı. Sevdığı Anadolu'nun her istediği yerinde, seçtiği ağaçların gölgesi altında oturup şiirlerini yazabilirdi. Gür sesiyle onları bağıra bağıra okuyabilirdi.

15 gün önce Vâlâ ile aklımıza bir şey gelmişti. Nâzım'ı hastaneden alıp annesinin evine teslim edersem, tatsız bazı şeyler olabilirdi. Polisler evin kapısında görünebilir, onun yeni yaşantısını kontrole kalkışabilirlerdi. Bunlardan hiç birisi olmaya bilirdi de.. Onun için, Vâlâ Nurettin'le görüşerek Nâzım'ı onun Salacak'taki evine götürmeyi kararlaştırdık. Kendisi ve eşi Müzehher bunu can-ü gönülden kabul ettiler. Durumu annesine ve kendisine de anlattım. Uygun gördüler. Sağıma Nâzım Hikmet'i, soluma Münevver'i alarak şoföre: «Salacak'a çek.» dedim. Her ikisinin gözleri nemlenmişti. Mutluluk onları sanki tek vücut haline getirmişti. Uzun süre sustular. Ağızlarındaki dil sanki damaklarına yapışmıştı. Nâzım yavaş yavaş açıldı. On üç yıl zindanda kalan ve hayatının en

güzel günlerini demir parmaklıklar arasında geçiren sanki o değildi. Özgürlüğün havasına kendini kaptırmış hem konuşuyor, hem de şakalaşarak gülüyordu. . Araba Vâlâların kapısına gelip dayandı. Korna sesini beklemeden, derhal evin kapısı açıldı. Üstümüze atıldılar. Müzehher gözyaşlarına izin verdi. Münevver, Nâzım, Vâlâ, beni de etkileyen davranışlar içinde, sarmaş dolaş olduk. Artık, gardiyanın izni olmadan da sarılıp öpüşebiliyorduk, ne devlet. . Konu komşu da bu görünüm karşısında insanlık duygularına gem vurmazdı. Vuramazdı da. Bütün mahalle Nâzım'ın özgürlüğünü alkışlıyordu. Eve girdik. Müzehher'in hazırlamış olduğu şahane sofraya, Nâzım'ı bekliyordu. On üç yıl özlem ettiği beyaz örtüler, sakız gibi peçeteler, çifte tabaklar, pırıl pırıl kaşık ve çatal, sofranın ortasındaki vazoya ince bir zevkle yerleştirilmiş çiçekler. . Ev her şeyle Nâzım'ı etkiledi ve bağrına bastı. On üç yıllık solmuş yabanlık elbisesinin ceketini çıkardı, boynundaki soluk kravatı çözdü, çeşmeden bol bol akan Salacak suyuyla yüzünü gözünü yıkadı. Vâlâ ile şakalaşarak sofranın başına geçti. İlk sözü «Hayat ne güzel be kardeşim!» oldu. Nâzım bu sözle, eskiyi, çektiklerini, kelepçeyi, zincirleri, her şeyi birden unutmuş, yeni bir yaşama yönelmişti. Uzun yıllar özlemini çeken dostları, akrabaları, Anadolu ve onun vefalı insanları şimdi kendisini bağrına basıyordu. Bu bir yemek değil, bir hıçkırıktı sanki. İlk önce lokmalar boğazda düğüm leniyor, aşağı geçmiyordu. Tabaklara değen çatal kaşık gü rültüsü bizleri uyandırdı. Sonunda ağızlarımızda dilimizin olduğunu da bizlere gösterdi. Konuşma, konuşma, kahkaha ve gülme. . Arkadan kahve. . Vâlâ Nurettin Londra'dan yeni gelmişti. Londra'ya hayranlığını anlatıyordu. Bütün evlerin ve apartmanların ağaçlar, çiçekler arasında insana neşe sağtığını uzun uzun anlattı. Nâzım birden kahve fincanını elinden bırakarak şöyle dedi:

«Vâlâ, bırak şu Londra'yı ve onun bahçelerini, yeşilliğini. . hele karşıya bak! Şu toprağa bir göz at!»

Gerçekten de Vâlâ'nın penceresinden Boğaz sırtları görünüyordu. Sonra bana dönerek:

«Üstat, bugüne kadar hep sen, benim özgürlüğüm için

söyledin ve yazdın, söz verdiğin mutlu sonuca da bizi ulaştırdın. Şimdi, ben, ozan Nâzım Hikmet senin için ilk kez söylemek ve bir şiirimi okumak istiyorum. Dinle!»

Çok sevdiğim şu şiiri, Tanrı vergisi olan o kendine özgü ses tonu ile başladı. Bir Anadolu pınarından kana kana su içer gibi, soluk ala ala okudu.

MEMLEKETİM

Dört nala gelip uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
bu memleket bizim

bilekler kan içinde dişler kenetli, ayaklar çıplak
ve ipek bir haliya benzeyen toprak
bu cehennem, bu cennet bizim

kapansın el kapıları, bir daha açılmasın
yok edin insanın insana kulluğunu
bu davet bizim

yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
bir orman gibi kardeşcesine
bu hasret bizim

Çatal, kaşığı elimizden bırakarak Nâzım'ı dinlemeye başladık ve alkışladık. Bu çok sevdiği Anadolu'nun, öyküsüydü. Özel bir ses tonuyla okuyordu. Tavana çarpan ses dalgaları, paslanmış kulaklarımızı okşuyordu. Şiir sona erince; Vâlâ, şöyle dedi:

«Nâzım, bir daha lütfen...»

Kırmadı. Bu teklifi bekliyordu sanki. Erkek sesiyle bir daha derinden bizi sarstı. Bu kez de ağılattı. Kadınların göz yaşları erkekleri de gevşetti. Böylece, Vâlâ'nın tarihi yemek şöleni, Nâzım'ın şiir ziyafetiyle perçinlendi. Yirmi sekiz yıldır unutamadığım bu manzara, sanki bugün geçmişti. Kendi kendime «Hey gibi Nâzım Hikmet, senin için, iki yıldır katlandığım zahmetli emekler, anamın ak sütü gibi, sana helâl olsun gayri!» diyebildim. Sofradan kalkmak istemiyorduk. İlk özgürlük dakikaları içinde konuşulanlar yine hapishane anı-

ları oldu. Sanki Nâzım, bir saat önce ayrıldığı hapishaneye ve orada bıraktığı kaza ve kader kurbanı arkadaşlarına özlem çekiyordu. Dile kolay, on üç yıl, orası onun eviydi sanki. Anıları çok zengindi. Bu arada onun şikâyetlerini de bekliyordum. Suçsuz olduğunu bile bile kendisini zindana atanları, oraya atılması için emir verenleri, insanlık ve yurttaşlık haklarını yasa dışı kısıtlayanları, eleştirmeyecek miydi hiç? Beklememiz boşa çıktı. Güzel sözlerden, insan sevgisinden başka hiç bir şey ağzından dökülmedi. Oysa o, yapılanları hemen unutmuş, sineye çekmiş, her şeyin üstüne ıslak bir sünger geçirmişti bile. Şimdi, yeni bir hayatın umut dolu ufku doğru yönelmiş, onun hesaplarını yapıyordu bir yerde. Bu tarihsel sahnenin, şimdi hayatta kalmış üç tanığı var! Nâzım'ın eski sevgilisi Münevver, şimdi Paris'te, oğlu Mehmet'le birlikte yaşıyor. Vâlâ'nın eşi Müzehher ve ben Nâzım'ın avukatı Mehmet Ali Sebük. Fırsat düştükçe görüşüyoruz. Sanki dün olmuş gibi konuşuyoruz. Nâzım'la birlikte yenen o yemeğin lezzetini bir daha ömür boyu tatmadığımızı birbirimize fısıldıyoruz. O yemek değil de özgürlük ziyafeti idi sanki..

Nâzım eve gelirken Vâlâ, evin pencerelerine demir parmaklıklar taktırdı. Bir ay orada kaldılar. Onlar için evin üst katını döşemişlerdi. Fakat Nâzım kabul etmedi. Alt katı istedi. Çünkü bu katın bahçeye çıkış kapısı vardı. Yeni bir baskın olursa kurtulurum dedi.

Özgürlüğe kavuşmasının daha ilk dakikalarında baskını düşünmesi ve ona karşı tedbir alması neyi kanıtlar? Nâzım bunu söylerken oradakiler birbirinin yüzüne şaşkınlıkla bakıyorlar.

Oysa ben bu sözleri, normal karşıladım. Çünkü Nâzım, 13 yıllık hapishane hayatını, tam anlamıyla namlunun ucunda geçirmiştir. Sade namlu da değil. Her çeşit Bursa ve Sürmene bıçakları da onun çevresinde uçuşuyordu. Çünkü hapishanelerimiz, birer silah deposu halindedir. Ve bu silahları bulunduranlar, en usta bileklere ve vurucu güce sahipti. Nâzım'ın aleyhinde hapishane yasaları ne zaman uygulanır, hayatına hangi gün son verilir, onu kendisi de bilemezdi. Böyle bir atmosfer içinde 13 yıllık ömrünü geçirmiş bir Nâzım, geri kalan

hayatını güvence altına almak isterse onu yermemeliyiz.

Görülüyor ki hapishanelerimizde can, mal ve ırz güvenliği yoktur. Bileğine yumruğuna ve silahına güvenenler, hapishanenin efendisi ve krallarıdır. Devlet dahi bunlara boyun eğmek ve hizmetlerinden yararlanmak zorundadır.

Buna karşın madalyonun bir de öteki yüzü vardır. Onu da Nâzım'la görüştük. Nedir bu yüz? Hapishanelerde öyle adamlar yastığa baş koyar ki dışarda olanlar bunların eline asla su dökemez. Mertlik, dürüstlük; yüreklilik, doğruluk, yiğitlik, bunların nitelikleridir. Hele idam mahkûmları, genellikle birer süt kuzusu gibi, hapishanelerin maskotlarıdır. Çoğunun yüreği mangal gibidir.

İl C. Savcısı olduğum zaman her gün hapishaneye uğrar bunlarla sohbet ederdim. Onlara infaz sisteminin ağırlığını duyurmamağa çalışırdım. Kendilerini el üstünde tutardım. Hapishanenin iç yönetimini onlara bırakırdım. Dışardaki insanlar arasında rastlanmıyan bu tipler, fazla duyarlılığın, fazla doğruluğun ve fazla namusluluğun kurbanıdır.

Türk hapishanelerinde gördüğüm bu gerçek erkek ve insan tiplerine Batı ülkelerinin hapishanelerinde rastlayamadım. Orada çoğu, profesyonel kategoriye giren suçlulardır. Suçluluk sayesinde hayatlarını kazanır, toplumun sırtından geçinen parazit ve tehlikeli kişilerdir. Nâzım bu gibilerini hiç sevmez ve görüşmezdi.

Nâzım Hikmet serbest kalınca bir süre dinlendi. Her hafta bana uğradı. Yüzüne bir parça kan gelmişti. Temmuz güneşi bedenini ısıttı. Hapishanede yürürken birbirine takılan ince bacakları kendisini kolaylıkla taşımaya alışmıştı. Hapishanelerdeki tahta ayakkabı yerine annesinin satın aldığı yumuşak ayakkabılar ve elbiseler ona özgür insanların çizgisini getirmişti. İsteddiği dostları ziyaret etmek, izin almadan mektup yazmak ve mektup almak. Denize girip uyumuş kollarla kulaç atmak, on üç yıl güneş yüzü görmeyen sararmış bedenini kumlara uzatmak; besbelli mutluluk denen şey bu olsa gerek.. Ve Nâzım inanmak istemediği bu özgürlükleri yudum yudum, damla damla içerek ve onları içine sindirerek İstanbul sokaklarını arşınıyor, arşınıyor, çil yavruları gibi

dağılmış olan dostlarının kapılarını çalıyordu.

Bazı kapılar açıldı. Fakat karşısına çıkan yabancılar oldu. Bu evlerin eski sahiplerinden bir kısmı bu dünyadan göçmüş, diğer kısmı ise yerini değiştirmişti. Nâzım Hikmet'in hapishaneden çıkmasını bekleyecek değildi ya.. Gençlik şarkılarını birlikte okudukları arkadaşları şimdi nerede idiler?.. Eski dost çevreyi yeniden oluşturmak kolay olmayacaktı elbet..

Nâzım Hikmet'le Vâlâ'ların evinde ilk özgürlük yemeğini yedikten sonra, bir gün yazıhaneme geldi. Söz arasında şöyle dedi:

«Üstat, size karşı nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Beni, yeniden hayata kavuşturdunuz. Yiğitçe ve bilinçli olarak savaştınız. Sizden bir ricam daha var. Bir dava açarak beni Piraye'den boşayabilir misiniz? Çünkü Münevver'le evlenmek kararındayım.»

Böyle bir öneri karşısında kalacağımı tahmin etmiştim. Çünkü Münevver, Piraye'nin yerini çoktan almıştı. Onu bildiğim için, Cerrahpaşa'nın Göğüs Hastalıkları Bölümünde bir odada kalmalarını sağladım. Münevver, açlık greviyle zayıflamış Nâzım'a çok iyi baktı, moralini yükseltti. Fakat, ne de olsa, Piraye de, Nâzım'ın hapishane yaşamından payını almıştı. Onu on üç yıl beklemişti. Her isteğini olumlu karşılamıştı. Yerini Münevver'e kaptırmış olması Nâzım'ın yeni ve daha kuvvetli bir sevgiye olan gereksinmesinden doğmuştu. Bu nedenle, Piraye'nin aleyhine dava açmaya vicdanım el vermedi.

Kendisine ilk kez hayır derken, şöyle konuştum:

«Nâzım, ben sana olan görevimi yerine getirdim. Kriminaloji biliminin ışığı altında suçsuzluğunu ortaya koydum. Ve gerçekleri kamuoyuna ve Parlamento'ya kabul ettirdim. Hukuk davalarına bakan bir arkadaşına bu işi verelim, o izlesin. Ben zaten hukuk davası almıyorum, biliyorsun.»

«Peki Üstat! Hakkın var! Zaten Piraye de boşanmaya karşı olmayacaktır. Seni yormayalım,» dedi ve boşandılar.

NÂZIM HİKMET İLE BÜTÜNLEŞMEMİZ

Bir sanığa avukatından daha yakın kişi olamaz. Annesi, babası ve çocukları dahi bu yönden ikinci planda kalır. Sanık, onlara söyleyemeyeceği şeyleri avukatına anlatır. Ruhunu bütün çıplaklığıyla önüne serer. Ve kurtuluş yollarını bu içten davranışında bulur. Ben Bursa hapishanesine yalnız Nâzım için gitmezdim. Orada yatan başka müvekkillerim de vardı. İstanbul'dan kalkar onlarla görüşmeye giderdim. Nitekim Bursa'da işlenmiş bazı cinayetlerin sanıklarını da savundum. Bunun için her hapishaneye gidişimde Nâzım Hikmet'le de görüşürdüm. Nâzım'la görüşmek için savcıdan, ya da müdürden özel izin almama gerek yoktu. Çelik kapılar önümde daima açılıyordu. Bazen geleceğimi müdüre telefonla söyledim, o da Nâzım'a haber verirdi. Nâzım da kapının önüne gelip beni karşılardı. Her buluşmamızda birbirimize sarılırdık. Beni görünce mutluluğu yüzünden okunurdu. Bunu sezmek beni de mutlu ederdi. İçerde, ya da bahçede görüşürken, mahkemede işi olanlar da gelir bizden yardım isterlerdi. Orada hemen dilekçelerini ve savunmalarını yazar ellerine verirdik. Nâzım bunların örneğini saklar, sırası gelince hükümlülere yardım ederdi.

Nâzım tanıdığı katilleri, hırsızları, kaçakçıları da yanına çağırırdı. Fakat her katili, her hırsızı, her kaçakçıyı değil. Toplum içinde yaşayan değer yargılarının kurbanlarını, bir gereksinim nedeniyle hırsızlık yapmışları seçerdi. Onların

suçlarından dolayı aileyi, toplumu, bozuk düzeni sorumlu tutardı. Zaten Türkiye’de jüri kurumu olsaydı, bunlardan hiç birisi hüküm giymezdi. Hüküm giyenler de kurtulurdu. Nâzım, profesyonel suçluları hiç sevmezdi: «Onlar başkalarının emeğini alıyorlar. Kendileri emek harcamadan onların mirasına konuyorlar.» derdi. Benim «Kriminoloji» adlı kitabımda, hükümlülerin 7 kategoriye ayrıldığını görünce, her rastladığı hükümlüyü bu kategoriden birine sokmağa çalışırdı ve bununla kendisini oyalardı. Burada Nâzım’la düşünce birliği içindeydik.

Ben de profesyonel suçluları pek tutmam. Davalarını almam. Başkalarının emeğiyle geçinmek isteyen ve suçu meslek haline getiren kişilerin savunmasında bir zevk yoktur. Oysa ben, savunmaları heyecanla yapmak isterim. Nâzım’da bu gibilerin dilekçe ve gerekçelerini yazmaz, onlara yardım etmezdi. Aldıkları paralardan bir kısmını dava ayrımı yapmayan avukatlara vererek işlerini yürütmelerini söylerdi. Fakat tüm sorumluluğu da bunlara yüklemeydi. Bunların da hafifletici nedenleri olduğunu düşünürdü. Uzun zaman hapishanede kaldığı için infaz ve hükümlü psikolojisi konusunda Nâzım’dan çok şey öğrendiğimi itiraf ederim. Nâzım özgürlüğe kavuştuktan sonra da, yazdığım kitap ve makalelerde, ondan öğrendiklerimden çok yararlandım. Bizim yaptığımız araştırma, tümüyle ülke kriminolojisiydi. Ve bu kriminoloji, kitaplardan değil, hapishanede yaşayan hükümlülerin ruh ve davranışlarında sezilir, öğrenilir. Ben kitaplarımla, Nâzım deneyleriyle bu kriminolojiye damgamızı vurduk. Bana sonsuz bir güven ve sevgi beslemesinin bir nedeni de, kendisiyle böylesine bütünleşebilmemiz olsa gerek. Çünkü onunla, koskoca hapishaneyi, malzemesi bol bir suç laboratuvarı haline getirerek araştırmalar yaptık. Orası adeta, bir kriminoloji-klinik haline geldi bizim için.

TÜRK DİLİ ELÇİSİ NÂZIM HİKMET

Batı Avrupa ülkelerine ve Sovyetler Birliği’ne, Roman-

ya, Bulgaristan, Çekoslovakya ve Polonya'ya yaptığım gezilerde, daima onun avukatı olmanın onurunu taşıdım. Büyük karşılık gördüm. Ben bu gezilerimde, kendisi için yaptığım işin, ne kadar olumlu olduğunu bir kez daha anlamakta güçlük çekmedim. Çünkü, bütün bu ülkelerde yaşayan Türkler, beni, Nâzım Hikmet'in kitapları ve şiirleriyle karşıladılar. Kitaplıklarında büyük bir dikkatle topladıkları eserlerini bana gösterdiler. Onun için, Nâzım, dış ülkelerde adeta Türk Dili elçimizdir. Bütün Türkleri, konuştuğu ve yazdığı sade ve anlaşılır dilde topluyor ve birleştiriyor. Onun şiirleri ve oyunları, Türklerin bulunduğu bütün ülkelerde oynanıyor. İşin önemli yanı da şudur ki; bu şiirler ve oyunlar, o ülkelerdeki Türk ve Müslüman olmayan halk tarafından da zevkle okunuyor ve seyretiliyor. Hatta bu ülkelerdeki bazı Hristiyan yazarlar, «Nâzım'ı okuyup anlamak için, Türk olmayı ne kadar isterdik» diyorlar. Onun yazılarının tadına varmak için, Türk olmayı özleyen bu yabancılar, kendi ülkelerinde Nâzım Hikmet gibi bir şairin yetişmediğini de itiraf ediyorlar. Oralarda basılan Türkçe kitapları zevkle okudum. Biz ise uzun zaman, onu okumamak ve tanımamak için ne kadar direndik. . Sansürümüz onu halktan koparmak için, az mı savaştı? Onun kitaplarını okuyanlar, evlerinde bulunduranlar az mı kovuşturmaya uğradı? Fakat hepsinin ne kadar boş olduğu, sonunda anlaşıldı. Ve görüldü ki; halk sevgisi, halk tutkusu hiç bir kuvvetle engellenemez. Onun sesi hapishaneden dışarıya yansıdığı zaman da, halk o sesi dinlemek ve tadına varmak için her türlü engeli aşmasını bilmişti. Ve sansürün bütün çabaları boşa gitti. Ve üstelik kendi zahmeti de yanında kâr kaldı.

NÂZIM'IN AVUKATINA ARMAĞAN ETTİĞİ ŞİİR

Nâzım'ı 5.VII.1950 tarihinde Münevver'le birlikte almakta olduğu Cerrahpaşa hastanesinden aldım. Otomobille Vâlâların evine getirdim. Orada, on üç yıllık zindan yaşamından sonra özgürlüğe ayak bastığı ilk günde, bana şiir okudu.

Onu bana armağan ettiği anlaşıyordu. Tam yirmi sekiz yıldır o şiiri taşıdım, hâlâ da taşıyorum. Yukarda belirttiğim gibi, Nâzım, kendisine özgü ses tonuyla arka arkaya bunu iki kez okudu. Yemekte hazır bulunan Vâlâ, eşi Müzehher, ve benî ağlattı. Kendisi de dayanamayarak ağladı.

Nâzım'ın ağlaması konusu da önemlidir. Onun üzerinde de durmak gerekir. Şimdiye kadar kaç kez ve niçin ağladığını araştırdım. Şu sonuca vardım:

1. Nâzım, Vâlâ Nurettin ile Bursa hapishanesinde ilk kez karşılaştığı zaman ağladı.

2. Kendisini özgürlüğe kavuşturarak hapishaneden Vâlâ Nurettin'in evine Münevver'le birlikte getirdim. Orada bana Memleketim şiirini okudu. İşte o şiiri okurken kendisi ağladığı gibi bizi de ağlattı.

3. Hapishaneden çıktıktan epeyce sonra, arkadaşları ile birlikte Abidin Dino'nun evine gitti. Orada Ruhi Su da vardı. Ve Anadolu havalarını çaldı. Çok etkilendi. Orada bol bol ağladı.

Yukarda, «özgürlüğe kavuşma» konusundaki anılarımı anlatırken Memleketim şiirini de koymuştum. Tekrar buraya aktarmıyorum.

DEĞERLENDİRME

Bu şiir, dil, renk ve anlam bakımından, tüm estetik niteliklerle bezenmiştir. Nâzım bu şiirde, Anadolu yarımadasının Akdeniz'deki uzantısını, dünyamızın her bölgesinde at oynatmış ulusumuzun kullandığı kısırak başına benzetmiştir. Bu atın dizginlerine, yelelerine, mahmuzlarına, şahlanmalarına egemen olan ulusal irade hayranı olarak Nâzım, kendi Türklüğünün bilinci içindedir. Burada, yurdu, halkımızın ve kendisinin ebedi mülkü saymaktadır. Yani Nâzım'a göre yurt, tüm insanlığın değil, üstünde kendine özgü bir güçle at oynatmış olan bir ulusun malıdır. Demek ki ozan, komünizmin mülkiyet anlayışına pek de bağlı değildir burada. Çünkü bu şiirin daha ilk dizelerinde, epik bir gurur

ve kıvanç havası esmektedir. Nâzım'a göre şerefli ulusumuzun malı olan bu yurt, bir çelişkiler ve karşıtlıklar diyarıdır. Bir anlamda yurdumuzun taşı toprağı, doğal servet ve olanaklarıyla, bir cennettir. Fakat içinde oturan insanların yaşamı bakımından, trajik oluşun cehennemidir de. Öyleyse ne yapmalı? Nâzım'ın burada önerdiği, komünist ilkelere değildir. Her halde o, bir daha açılmamak üzere el kapılarının kapanmasını ve insanın insana kulluk etmesinin yok edilmesini istemektedir. İdeal bir şey bu. El kapıları deyiminin anlamı, oldukça esnektir. Yaşamak ve iş yapmak için başka diyarlara göç etmelerini önlemek, ya da yoksulların işçi, ırgat, evlâtlık, besleme olarak kadınlı erkekli köylerini terkedip kent zenginlerinin ya da ağaların kapılarında sürünmelerine son vermek. Daha doğrusu çaresiz ve yoksul insanların mutlu bir azınlığa kul olmalarına izin vermemek. Bu dizelerde, Nâzım'ın hem ahlâk, hem ekonomi, hem de siyasal rejim hakkındaki inanç ve dileklerinin ana ilkelerini bulmak güç değildir.

Nitekim bu şiirin son dizeleri, bireylerin özgür yaşamlarını, fakat toplumun kardeşçe, yan yana, diz dize bir cırcıman gibi, birbirine hiç zarar vermeden yaşamasının özlemini dile getirmiştir. Bu parçada komünist zihniyetin en küçük bir izi var mıdır? Diğer birçok şiirlerinde olduğu gibi, burada da yalnız dünya insanlığı için değil, yurdumuzun insanı için, kendi halkımız için aynı sevgiyi ve acımayı belirtmiştir. O kadar ki, dolaylı ve dolaysız olarak halkımızın mutluluğuna engel olan eski politik rejimlerin savunucularıyla, artıklarını ve züppe aristokrasi düşkünlerini yermiştir. Ben bir hukukçu olarak böyle anlıyorum.

Kim ne derse desin, Nâzım'ın yurdumuzu ve ulusumuzu yeren bir yazısına rastlamadım. Rastladım diyenlere ise hiç inanmadım. Aslında bütün insanlığa uygulanmasını istediği mutluluk ilkelerini kendi ulusuna çok görmesi beklenemez. Zira çok görürse kendi dünya görüşüyle çelişkiye düşmüş olurdu. Nâzım düzeyinde idealist bir ozanın onurunu ancak kendi yurdunda göreceği sevgi, ilgi ve saygı besleyebilirdi. Nâzım, Anadolu dışındaki yabancı alkışların geçici olduğu-

nu elbet biliyordu. Onu, yurt ve ulusumuzdan kopmuş gibi göstermek isteyenlere asla inanmam. Nâzım'ı bütün eserlerinde yaşayan ruh ve amaca değer vererek yargılamayı onun avukatı olarak doğru buluyorum. Ve hakkında mutlaka bir yargıya varmak isteyenlere öneriyorum. O zaman, onun asla bir vatan haini değil, yüzyıllardan beri, bütün Doğuda görülen, yaşam sistemi içinde, bazı yöneticilerin bilgisizlik, karaktersizlik ve seviyesizliklerini hoşgörmeyen bir düşünen olduğu da anlaşılır sanırım.

Namık Kemal, Tevfik Fikret ve Ziya Paşa gibi ozanlarımız da çok eziyet çektiler. Ve yaşadıkları dönemlerde türlü saldırılara uğradılar. Bu saldırılar kuşkusuz Nâzım'a yöneltilenler gibi acımasız ve korkunç değildi. Buna karşın, onlar, sürekli olarak Batı kültür ve uygarlığını, özgürlük ve pozitif bilgi zihniyetini savunmuşlardır. Yurdumuzu keyiflerince yöneten devletli zalimlerin aleyhinde, çok ağır yazılar yazmışlardır. Fakat onlar da asla ulusumuzu küçümsememiş, hor görmemiştir. Tersine imparatorluğun yıkılmasına neden olan yanlış düşünce ve davranışlarla şeriatçıların bağnazlıklarını eleştirmişlerdir. Bugün toplumumuzun daima övündüğü bu ozan ve yazarlar ana yurdun bağrında seçkin yurttaş olarak saygı görmektedirler. Nâzım Hikmet de bu gerçeği bilmektedir. Ve hiç kuşkusuz bu toprağın bir köşesinde bir çınar ağacının altında saygıyla anılmayı isteyecek kadar akıllı ve duyguludur.

Nâzım Hikmet, Memleketim şiirinde görüldüğü gibi, sonuç olarak her insanın tek başına özgür ve toplum içinde kardeşçe yaşamasından başka bir dilekte bulunmamıştır. Tek istediği, toplumsal eşitliktir. Yoksa sorumlulukların ve yetkilerin başka başka oluşu, tüm insanların aynı geçim düzeyinde yaşamasına engel olacağını elbet o da bilmektedir. Bu yüzden onun bu şiiri, komünizmin değil, akıl ve adalete uygun olan özgür ve sosyalist bir demokrasinin ilke ve ideallerini yansıtmaktadır. Onun için bu şiiri çok seviyorum.

Bugün de, kanımca insanlık daha çok sosyalizme doğru ilerlemek çabası içindedir. Bütün uygar Batı ülkeleri, bu idealin peşinde koşmaktadır. İşte bu şiirin bende kalan tatlı

anıları bunlardır. Onları kendi görüşüme göre değerlendirmek istedim. Büyük sanatçı Ruhi Su'nun bu şiiri seslendirdiğini öğrendim ve bundan çok kıvanç duydum.

Bunu kendisine de sordum. «Evet, Nâzım Hikmet özgürlüğe kavuştuğu gün size armağan ettiği bu çok seçkin şiirini ve daha dört tanesini seslendirdim. Bunları size imzalayarak vereceğim» dedi. Kendisini kutladım ve candan teşekkür ettim.

Çünkü bu değerli yapıtlar, Ruhi Su gibi bir sanatçının sözü ve sazı ile daha da popüler olacaktır.

YURT DIŞINA ÇIKARILIŞI

Nâzım Hikmet'i Cerrahpaşa hastanesinden alıp Vâlâların evine getirdim. Vâlâlar da özlem giderdi. Vâlâlar uzun süre Nâzım'la mektuplaşmış, ellerinden geldiğince onun bütün gereksinmelerini sağlamaya çalışmışlardı. Müzehher Nâzım Hikmet'in Bursa hapishanesinden kendilerine yolladığı mektupları yayınladı. Orada, bu uzun yıllara ait mektuplaşmanın bütün ayrıntılarını ortaya koymuştur. Kanımca, Müzehher'in karagün dostluğu, kocasından da ileri bir düzeye ulaşmıştır. Nâzım da bana bu konuda birçok şey söylemiş ve Müzehher'in yaptıklarını hiç bir zaman ödeyemeyeceğini belirtmiştir. Vâlâ, kendi derdine düşmüştü. Hayatını kazanmak için ideolojisini dahi bir yana atarak çeşitli gazetelere fıkra ve makaleler yazmıştı. Onun için Nâzım'la daha yakından ve yeterince ilgilenmek fırsatını bulamamıştır. Nitekim Nâzım'ın özgürlük savaşında Vâlâ, benim yanıma on beş yirmi kez gelebildiği halde, Müzehher, her hafta birkaç kez ya gelmiş ya da telefon etmiştir. Onun için, Müzehher Hanım'ın, benim çalışmalarına daha çok katkısı olmuştur. Vâlâ, her halde çalıştığı gazetelerin eğilimini gözönünde tutarak, kalemikle bu özgürlük davasına fazlaca bir katkıda bulunamamıştır. Böyle bir tutum içinde olduğundan dolayı da üzgündü. Beni evine yemeğe çağırdı. Orada, Nâzım'dan, onun özgürlük savaşının son durumundan da

söz ediyorduk. Bir gün yine evindeyken şöyle dedi:

«Mehmet Ali Bey, ben sizin özgürlük savaşınıza kale-
mimle fazla bir katkıda bulunamadım. Bundan çok üzgü-
nüm. Çalıştığım Akşam Gazetesinde imzalı bir şey yayınlı-
yamıyorum. Siz gazeteye Nâzım'ın son durumu hakkında bir
demeç veriniz. Onu gazete adına yayınlayalım. Patronla gö-
rüştüm, peki,» dedi. Ben de ona uzunca bir demeç verdim.
Ertesi gün sözlerim, Akşam gazetesinde aynen yayınlandı.
Bunu, daha sonra Bursa'ya gittiğim zaman Nâzım'a anlat-
tım. «Evet, Vâlâ çalıştığı gazeteye kendi düşüncelerini doğ-
rudan doğruya kabul ettiremiyor. Bu onun talihsizliğidir»
diye cevap verdi. Fakat, özgürlüğe kavuştuktan sonra, Vâlâ
ile çok sıkı ilişki kurdu. Ve adeta onlardan ayrılmadı. Ger-
çi Nâzım'ın akraba ve dostlarıyla uzun boylu gevezelik ede-
cek fazla zamanı da yoktu. Bazen bana uğruyordu. Birlikte
yemek yiyorduk. Fakat yemeği çok acele yiyor. Hemen işi-
nin başına koşuyordu. Ahmet Emin Yalman'la, özgürlükten
sonra hemen hemen hiç ilişki kurmadı. Yalman da kendisini
hiç aramadı. O Nâzım'a kırılmıştı. Sanıyordu ki; Nâzım, ona
yalan söyleyerek kendisini komünizmle ilgili değilmiş gibi
göstermiş ve savunmasını hile ile yaptırmıştı. Oysa böyle
bir şey yoktu. Nâzım Hikmet'in savunmasını kabul ettiğim
zaman, gerçeği bana söylemişti. Komünist olduğu için bana
da kötülük gelebileceğini açıklamış, beni uyardı. Evet,
Nâzım komünisttir. Fakat bir kez dahi kendisine komünist
olup olmadığını sormadım. Yalman, hep bunu sordu durdu.
Onunla bu konuda tartıştık. O Nâzım'ı anlayamamıştı. An-
cak iki üç kez kendisiyle görüşebildi. Benim gibi, Nâzım'ı
incelemek fırsatını bulsaydı, bu yanılsa düşmezdi, arası da
açılmazdı. Sonuna kadar onunla dost kalırdı. Birkaç kez
onları barıştırdım, fakat yine darıldılar. Yalman da Nâzım'ın
üstüne gitmeseydi, onunla bozuşması için neden kalmazdı.
Fakat Yalman Allah için büyük yüreklilik göstermiş ve ya-
zılarım için gazetesinde açık bono vermişti. Yazılarımın hiç-
bir satırını çıkarmamıştır.

İşte, özgürlüğe kavuşması üzerinden epeyce zaman geç-
mişti. Bir gün yazıhanemde otururken saat beşe yakın, içe-

riye iki yabancı girdi. Birisi Macaristan Başkonsolosu Antu-
ana Reek, öteki Çekoslovakya Konsolos yardımcısı Dr. Eti-
bor Bybar olduğunu söyledi ve Nâzım Hikmet'e verilmek
üzere daha önce bir mektup alıp almadığımı sordu. «Aldım.
Fakat kendisini görmediğim için henüz veremedim» dedim.
Ayrıldı. Mektup şu idi:

«Çekoslovak Yazarlar Federasyonu, Türk halkının hak-
ları için çarpışan, büyük ozan Nâzım Hikmet'i uzun hapis-
hane yıllarından sonra dinlenmek için Çekoslovakya banyo-
larına davet etmekle onur duyar.

Çekoslovak yazarları, Nâzım Hikmet'in bu çağrılarını
kabul edeceğini umar, onu kardeşçe selâmlar.

Çekoslovak Yazarları Federasyonu»

Konsolosların bu durumundan kuşkulandım. Bunlar,
herhalde Nâzım'ı yurt dışına çıkarmak istiyorlardı. Tedavi
girişimi belki de uydurma bir nedendir diye düşündüm. Çün-
kü, Nâzım'ın yurt dışına çıkmak niyeti yoktu. Böyle isteği
olsaydı pasaport almasına yasal bir engel bulunamazdı. Onun
için, dostum olan İstanbul Emniyet Müdürü Kemal Aygün'e
aşağıdaki mektubu taahhütlü olarak gönderdim.

«Muhterem Kardeşim Kemâl Bey,

Bugün saat on yedide Macaristan Konsolosu olduğunu
söyleyen esmer, uzun boylu bir zat, yazıhaneme geldi. Ve
Nâzım Hikmet'e verilmek üzere bir mektup alıp almadığımı
sordu ve kendisiyle doğrudan doğruya ilişki kurma olanakları
olup olmadığını anlamak istedi.

Mektubu aldığımı ve Nâzım Hikmet'le tahliyesinden be-
ri ilişkide olmadığım için bu nokta hakkında bir şey söyle-
yemeyeceğimi cevaben bildirdim.

Size yolladığım mektubu geri istedi. Nereye koyduğumu
bilmediğimi bildirdim.

Konsolosun yanında bir zat daha vardı. Sanırsam, size
önce geldiğini belirttiğim ve Çekoslovakya Yazarlar Birliği'-
nin mektubunu bana vermek isteyen zat olacaktır.

Bu memurların arka arkaya başvurularını anlamlı bul-
duğum için size, günü gününe durumu bildirmeyi görev bil-
dim.

Bu vesileyle de en derin saygılarımın kabulünü rica ederim.»

Bu mektuba cevap gelmedi. Aradan bir hafta geçti. Yazıhaneme girdiğim zaman, kapı altından atılmış bir mektup daha buldum. O da, yukarda örneğini verdiğim mektubun aynısıydı. Bunu da bir mektupla Kemal Aygün'e bildirdim:

«Muhterem Kardeşim Kemal Bey,

Geçenlerde size sunduğum bir mektupta, Çekoslovakya Vic Konsülünün, müvekkilim şair Nâzım Hikmet'e verilmek üzere bir kapalı mektup getirdiğini ve bunun tarafımdan kabul olunmadığını bildirmiştım.

Bugün de, yazıhaneme geldiğim zaman, kapının altından atılmış ilişik mektubu buldum. Onu, zarfıyla birlikte size sunuyorum.

Bu bakımdan, her iki olayı size aynen bildirmeyi, bir görev sayıyorum.

Bu vesileyle derin saygılarımın kabulünü rica ederim.»

Kemal Aygün, bu mektubumu da cevapsız bıraktı. Yazıhaneme bu çeşit mektupların gelmesi ve ilişkilerin çoğalması, Nâzım Hikmet'in yurt dışına çıkarılmak istendiği kanısını bende uyandırdı. Yazıhaneme uğradığım zaman durumu kendisine de anlattım. Fakat ülkede kalmak için kesin karar verdiğini ve işini gücünü ona göre ayarladığını, Münevver ve çocuğu ile mutlu bir yaşantı içinde olduğunu söyledi. Ben' de özgürlüğe kavuşması için, bunca zahmetli emekler harcadığım Nâzım Hikmet'in ülkemizde kalarak yurduna yararlı olmasını çok istiyordum. Suçsuz olduğu anlaşılmış, bütün ulus tarafından sevgiyle kucaklanmış ve artık yaşamını mutluluk içinde geçirmemesi için hiç bir neden kalmamıştı. Türkiye'nin başa gürleşen sanatçıları, politikacıları ve hukukçuları suçsuzluğu hakkında imza vermiş ve hapishaneden kurtulmasını istemişlerdi. Yurt dışına çıkmak, onların gösterdiği bu unutulmaz harekete de aykırı düşerdi.

Gönderdiğim bu iki mektuba emniyetten cevap alamadım. Nâzım'ın Türkiye'de kalması, siyasal iktidarca sakıncalı görülebilirdi. İçerde kalmasındansa, dışarda bulunması ülke çıkarlarına daha uygun sayılıyordu belki. Bu düşüncüyü Nâzım Hikmet'in suçsuz olduğu halde on üç yıl zindanda bırakıldığı ve ayrıca, kendisinin daha birçok adaletsizliklerle karşılaştığı anlaşıldıktan sonra, ona karşı bambaşka bir sevgi ve acıma duygusu, genç kuşaklarda ve hukuka bağlı örgütler arasında yayılmıştı. Nereye gitse, çevresinde bir topluluk oluşuyor; onunla konuşmak ve söyleşmek arzuları belirtiliyordu. Yöneticiler, bu yüzden korkuya kapıldı. Kendisine zarar vermeden, ondan kurtulma çareleri aranmaya başlandı. En sağlam çare de, onun yurt dışına çıkması ve orada kalmasıydı. Fakat, Nâzım Hikmet bu çareye hiç bir zaman yanaşmıyor, hatta onu ağzına bile almıyordu. On üç yıldır kötü beslendiği bir gıda rejiminden henüz yeni çıkmış, dört çeşit hastalığın tedavisiyle uğraşan ve sosyal bakımdan yıkılmış, henüz yeni bir yaşam yolu seçmiş olan Nâzım'ın yabancı bir ülkeye gitmek istemesi akla gelemezdi. Her şey bir yana, sevdiği bir kadın ona, nurtopu bir çocuk da vermişti. Bu, onun için özgürlüğe kavuşmanın ödülü olmuştu. Ben de onun, her zaman moralini yükseltiyor ve hapishanede hazırlayıp henüz tezgâhlayamadığı eserlerini sonuçlandırarak satışa çıkarmasını istiyordum. Nâzım, bu koşullar altında, bir yandan çoluk çocuğunun nafakasını çıkarıyor, öte yandan tasarladığı yeni yapıtları hazırlıyordu. Onun için alinteri ile gelecek bir kazanca özlem duyuyordu. İşte herşey yolunda giderken yöneticiler onun karşısına bir askerlik sorunu çıkardı. Oysa, böyle bir sorun Nâzım'ın karşısına konulamazdı. Çünkü onun dört ağır hastalıktan acı çektiğini iki hastenenin raporuyla ortaya çıkarmıştım. Adli Tıp Kurumu da o raporları onaylamıştı. Bu yüzden, ben onu, serbest kalıncaya kadar Cerrahpaşa hastanesinde yatırmıştım. Hatta onu, ne zaman ziyarete gitsem:

«Üstat, ne yapsan boş. Bu hastalıklar ben' er geç götürecektir. Sen, beni hapishaneden çıkartsan da, azrailden kurtaramazsın,» deyip dururdu.

21.VII.1957 tarihinde yayınladığı «Son Otobüs» adlı şiirinde de bunu söylemiştir.

İşte gülüm, iyice yaklaştı ölüm,
dizesiyle bunu açıklamış ve ölümle bile alay etmiştir.

İşte o zamanki siyasal yönetim, bu hasta haliyle bile, Nâzım'ı ülkede barındırmak istemedi. Ondan kurtulmak için, söylediğim gibi, askerlik sorununu ortaya attı. Oysa bu soruna yer yektu. Çünkü o, Askerî Denizcilik Okulunu bitirmiş ve Hamidiye gemisinde bir yıl subaylık stajını yapmıştı. Subaylık sırasında, kurul, ciğerlerindeki hastalıktan dolayı onu çürüğe çıkarmıştı. On beş yıllık zindan hayatı kalp ve karaciğerini de bozmuştu. Böyle, çürük bir mavnaya benzeyen elli yaşındaki erkekten ordu ne yarar görürdü. Bunları söylemek için yanıma geldiği zaman yıkılmıştı. Onu hiç bir zaman böylesine çöküntü içinde görmemiştim. Şöyle dedi:

«Sekiz çeşit hukuksal hata işleyenler beni hapishanede bir türlü harcayamadılar. Hukuk kurallarına, adalete, vicdan duygularına aykırı olan bu askere çağrı girişimi yirmi sekiz yıllık hükümlülük kararı kadar korkunç ve haksızdır.»

İşte bu girişim, önüne bile bile açılan kapıdan, istemi-yerek çıkmasını zorladı. Onun için, Nâzım, yurdundan çıkamadı; çıkarıldı. Daha doğrusu koparıldı. Anadolu'sundan, halkından, ve çocuğundan koparıldı. Oysa, o, bütün bunlara kavuşmak için yağmur bekleyen toprak gibi, özgürlüğe kavuşmayı özlemişti. Şimdi, bütün bu gerçekler ortadayken, yurt toprağını aşar aşmaz, kendisine derhal «vatan haini» damgasını vurdular. Onun avukatı olarak bana da bu damgayı, Allahtan korkmadan, yapıştırdılar. Oysa, Nâzım Hikmet ve onun avukatı vatan haini olamaz.

31 Temmuz 1951 tarihli, Hür Adam gazetesinde benim ve vasisi İrfan Emin'in fotoğrafları basılarak: «Nâzım Hikmet gitti, lâkin memlekette bıraktığı vasileri, avukatları, ajanları ne olacak?» diye, bizim de yurt dışına sürülmemizin uygun olacağını bildiren çok acı yazılar yayınlandı. Başka gazetelerde buna benzer yazılar çıktı. Oysa, pasaport yasa-sının 33. maddesi gereğince, yurt dışına pasaportsuz çıkmak 3 lira hafif para cezasını gerektirir. Böyle bir suçu herkes

işleyebilir. Bunun vatan hainliğiyle hiç ilgisi yoktur; fakat Nâzım'ı ve bizi sevmeyenler, bu damgayı kolaylıkla vurabilmek için ellerinden gelen bütün çare ve araçlara başvurdular.

Nâzım Hikmet yurt dışına çıktıktan sonra, Demokrat Parti iktidarı bu dışarıya çıkış sorununu parlamentoya getirmeye karar verdi. O zamanki İçişleri Bakanı Halil Özyörük, Parlamento'ya bu konuda bilgi verecekti. Yargıtay'dan dostumdu. O zaman, kendisiyle dostluğumuz ileriydi. Ben, ona bu konuda şu mektubu yazdım:

«Aziz ve Muhterem Üstadım, Halil Özyörük,

Nâzım Hikmet'in kaçıış olayını incelemekte olduğunuzu ve bunu yakında Büyük Millet Meclisi kürsüsünden ulusa açıklayacağınızı, gazetelerden okudum.

Bu konuda Bakanlığınıza bazı ipuçları verebilecek iki belge sunmakla ben de, kendi payıma düşen görevi yapmış olacağıma inanıyorum. Gerçi, bundan önce, bana Macar ve Çekoslovak Konsolosları başvurarak, bulundukları ülkelerden gelmiş bazı mektupları Nâzım Hikmet'e bizzat vermek istediklerini bildirdiler. Ayrıca, kendisini görmek kabil olmadığı takdirde, bu mektupların verilmesine aracılık etmemi istediler.

Kuşkulu ve anlamlı bulduğum bu hareketleri, gereken önlem alınmak üzere İstanbul Zabıtasının en yüksek memuruna zamanında ve günü gününe bildirdim. Ve vicdani görevimi yapmış oldum.

Sonuç olarak, İstanbul Emniyet Müdürü Kemal Bey'e üç mektup yazdım ve bazı belgeleri aynen gönderdim. Bunlardan birincisi eski yazıyla yazıldığı için, kopyası bulunmamaktadır. Dosyamda bulunan öteki kopyayı onaylı olarak sunar saygılarımı iletirim.»

Şimdi kimsede olmayan bu belgelerden sonra, Nâzım Hikmet'in yurt dışına kaçmadığını ve kaçırılmadığını da ortaya koymuş bulunuyorum. O zamanki emniyet yetkililerine, şöyle bir sorum var: «Size, Nâzım'ın yurt dışına çıkarılmak

için yapılan girişimleri derhal yazdığım ve ihbar ettiğim halde neden sustunuz, neden soruşturma yapmadınız ve neden bu işte rol oynayan yabancı politik adamların adını ben-den sormadınız?» Ondand sonra, Nâzım dışarı çıkmak istemedi. Bu kez onu zorlamak için, askerlik sorunu ortaya atıldı. Bu, yersiz bir sorundu. Askerliğe alınması olanaksızdı. Bu biçimde baskı altında bırakıldı ve arkasından da, ardına kadar bir kapı açıldıktan sonra, Nâzım itilerek dışarı çıkarıldı. Ve buna da kaçma adı verildi. Kendisine vatan haini damgası vuruldu. Fakat, görülüyor ki; ne kaçma, ne kaçırılma ve ne de vatan hainliği söz konusu değildir, tarih önünde bunu, onun avukatı olarak açıklamakla yükümlü bulunuyorum.

Nâzım sevdiği kadınla ve yeni doğan çocuğu ile mutlu bir yaşantı içinde idi. 13 yıllık zindan hayatını unutmuştu bile. Sanki o kötü günler onun üstünden atlamış ve kendisine dokunmamıştı. Kısarak başına benzettiği Anadolu'suna kavuşmuş, köylünün, kentlinin arasına karışmıştı. Ekmeğini taştan çıkartıyor, lokmayı arslanın ağzından alıyordu. O, bundan zevk duyuyor, hayatla boğuşa boğuşa helal elden ekmeğini yemek istiyordu. Devlet yaptığı büyük haksızlığı unutturmak için ona elini uzatmadı. Oysa hemen uzatmalı idi. Çünkü hayatının en olgun ve güzel çağlarını elinden almıştı. Serbest kaldığı zaman Sebük adını taşıyan tazminat yasası henüz yoktu. 1954 yılında Parlamento'ya girdiğim zaman o yasayı hazırlamıştım. Meclis'te müzakeresine bile geçilmişti. Fakat seçimler yenilenince kadük oldu. 27 Mayıs Anayasası onu yeniden canlandırdı. Ve yasa'astırdı. Eğer o yasa, Nâzım'ın serbest kaldığı zaman yürürlükte olsaydı ve Nâzım yargılamanın iadesi yolu ile tahliye edilseydi, 13 yıllık haksız tutukluluktan dolayı devletten yüklü bir tazminat alabilecekti. Bu alacağı tazminat ona bir sermaye yerine geçecek ve hapisanede öğrendiği dokumacılık sanatını ilerletecekti. Fakat devletten on para alamadan, iş aramak yollarına girdi. Ve mayın tarlasında yürür gibi; işin peşinden koşmağa başladı. Dört duvar arasında iken aç kalmıyan Nâzım, eli kolu serbest kalınca elbet diğer in-

sanlarla eşit bir yaşantıya girecekti.

Nâzım Hikmet'in öldürölmekten korktuğu, onun için kaçtığı söyleniyor. Özellikle Sabahattin Ali'nin başına gelenlerden kaygılandığı ileri sürölüyor. Bu geçerli bir düşünce sayılamaz. Çünkü Sabahattin Ali ile Nâzım arasında bu konuda büyük bir ayırım vardır. Nâzım Hikmet'in, korkunç bir adli hataya kurban gittiğı, bütün ölkede ve hatta dış ölkelerde yaygın bir kanı durumuna girmişti. Onun için Nâzım'a karşı, toplumda acımağa dayanan derin bir sempati duygusu belirmişti. Bu durumda kendisine toplumdaki saldırı gelmesi düşünölmez. Devlet güçlerinden böyle bir saldırı gelir mi? Gelmez. Böyle olunca, Nâzım'a karşı saldırı kimlerden gelebilirdi. Devlet onu hapishanede öldürmek istemedi. Eceliyle ölmesini tercih etti. Eğer devlet onu hapishanede öldürmek isteseydi, Bursa hapishanesinde bunu kolaylıkla başarabilirdi. Orada yatan fanatiklerden birisine başgardıyanın bir işaret çıkması yeterliydi. Türk hapishanelerinde adam öldürmek ve öldürtmek su içmek kadar kolay bir iş tir. Çünkü koğuş hapsi vardır: İçerde hiç bir güvenlik önlemi yoktur. Herkes orada kim vurduya gidebilir. Nitekim bu uğurda birçok örnek de vardır. Burada, İlhan Selçuk'un 18.XII.1964 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yayınlanan bir makalesinde şöyle deniliyor:

Nâzım Hikmet'in Rusya'ya kaçması hikâyesine gelince...

Onun şiirlerini sevenler bu olaya pek özölüyorlar. Söylendiğine göre Nâzım Hikmet kaçmasaymış öldürölünecekmış. Gene de:

— Kaçmasaydı da öldürölseydi.. diye temenniler savuranlar var. Böyle diyenlerden birine, bir önlü şairimiz:

— Dostum sen hiç öldün mü? diye sormuş.

Biliyorum ki, kaçıp Amerika'ya yerleşmenin vatanseverlik, kaçıp Rusya'ya yerleşmenin vatan hainliği sayıldığı bir garip ortamda yaşıyoruz. Buna rağmen Nâzım Hikmet'in affedilip hapisten çıktıktan sonra ölüm tehdidi altında yaşadığını ileri sürenlerin iddialarını aydınlatıcı incelemeler yapmak gerekir. Eğer doğruysa bir şairi on iki yıl zindana atmak; çıkardıktan sonra da:

— Seni öldüreceğim.. diye tepesine dikilmek. Ve canını kurtarmak için kaçtığında «vatan haini» diye ad takmak ne demektir?»

Herhalde Nâzım Hikmet meselesinin gerçek yüzüyle ortaya çıkarılması zamanı gelmiştir.»

Bu yurt dışına çıkma konusu ülkemizde çok dalgalandı. Herkes birşeyler söylemeye başladı. Fakat hiç kimse, o zaman, olayın gerçek yüzüne değinmedi. Ahmet Emin Yalman da bu yurt dışına çıkma olayından dolayı çok üzül-müştü. Özellikle Sovyetler Birliği'ne gitmesini uygun görmüyordu. Bir gün Vâlâ Nurettin'le konuşurken: «Keşke Fransa'ya kaçsaydı» dediği zaman Vâlâ Nurettin ona:

«Denizde boğulmakta olan insan, karşısına çıkan kayığın hangi limana kayıtlı olduğunu sorabilir mi? İnsaf ediniz!» diye karşılık vermiştir.

Bütün bu düşünceler Nâzım'ın kaçtığı varsayımına dayanıyor. Oysa, ben onun kaçmadığını, şapkasını ve valizini rahatlıkla eline alarak ardına kadar önünde açılan kapıdan çıkıp gitmek zorunda bırakıldığını ortaya koymuş bulunuyordum. Bu hareketten sonra kendisine atılmak istenilen vatan hainliği suçlamasını da şiddetle reddediyorum. Bir insanın vatan haini olup olmadığı ancak mahkeme kararıyla anlaşılabilir. Ceza kanununun belli maddeleriyle hüküm giyenler aynı zamanda vatan haini sayılır. Fakat, Nâzım Hikmet hakkında böyle bir karar olmadığı gibi başka türlü bir kanıt da yoktur. Onun için vatan hainliği konusundaki sözlerin hepsi uydurma ve yanlış şeylerden ibarettir; onun avukatı olarak bunu söylemek görevimdir ve bunu söylemekten kıvanç duyarım.

Nitekim Nâzım da, aşağıdaki şiiri ile, bu vatan hainliği karaçalmasını red etmekte ve bu lekeyi kabul etmemektedir.

VATAN HAINİ

«Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.

Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz.» dedi Hikmet.

«Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.»

Bir Ankara gazetesinde çıktı bunlar, üç sütun üstüne,

'kapkara haykıran puntolarla,
bir Ankara gazetesinde, fotoğrafı yanında Amiral Vilyansonun:
66 santimetre karede gülüyor, ağzı kulaklarında, Amerikan
amirali.
Amerika bütçemize 120 milyon lira hibe etti, 120 milyon lira.
«Amerikan emperyalizminin yarı sömürgesiyiz,
dedi Hikmet. Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ»
Evet, vatan hainiyim, siz vatarperversiniz, siz yurtseversiniz.
ben yurt hainiyim, ben vatan hainiyim.
Vatan çiftliklerinizse,
kasalarınızın ve çek defterlerinizin içindekilerse vatan,
vatan, şose boylarında gebermekse aklıktan,
vatan, soğukta it gibi titremek ve sıtmadan kıvranmaksa
yazın, fabrikalarınızda al kanımızı içmekse vatan,
vatan, tırnaklarıysa ağalarınızın,
vatan, mızraklı ilmühalse, vatan, polis copuysa,
ödeneklerinizse, maaşlarınızsa vatan,
vatan, Amerika üsleri, Amerikan bombası, Amerikan donanması
topuysa,
vatan, kurtulmamaksa kokmuş karanlığınızdan,
ben vatan hainiyim.
Yazın üç sütun üstüne kapkara haykıran puntolarla:
Nâzım Hikmet vatan hainliğine devam ediyor hâlâ.

Vaktiyle eski Yunanda Aristo da, Atina'dan kaçmıştı.
Bunun nedenini soranlara şu cevabı verdi:

«Felsefeyi bir daha tahkir ettirmemek için Atina'dan
kaçıyorum.» O, eylemi ile aynı zamanda, Sokrat gibi ölmeye
razı olmadığını da anlatmak istiyordu.

Nâzım Hikmet ise, yasa dışı askerliğe davet girişimini
protesto etmek için, önünde açılan kapıdan serbestçe yurt
dışına çıktı. Oysa Aristo nasıl vatan haini değilse, Nâzım da
değildir.

IV.

KORKUNÇ ADLİ HATALAR

Ölüm,
bir ip te sallanan bir ölü.
Bu ölüme bir türlü
razi olmuyor gönlüm.

Fakat
emin ol ki sevgili;
zavallı bir çingenenin
kıllı, siyah bir örümceğe benzeyen eli
geçirecekse eğer
ipi boğazıma,
mavi gözlerinde korkuyu görmek için
boşuna bakacaklar
Nâzım'a

28 YILLIK YAŞAMIMDA NÂZIM HİKMET'İN ETKİSİ

Bu etkinin esprisine ulaşabilmek için, lisedeki yıllara dönmek gerekiyor. Bir lisenin edebiyat bölümünü bitirdim. Öğretmenlerim o dönemde şairlerden söz ederken Nâzım Hikmet'i hiç ağızlarına almazlardı. Onun için, orta öğretimde Nâzım Hikmet'i tanıyamadım. Ancak Hukuk Fakültesi'nde onun şiirleri kulağıma çarpmaya başladı. Fakültede hikâye ve şiire meraklı arkadaşlarım vardı. Onlar, Nâzım'ın şiirlerini bize, toplantılarda okurlardı. Bunların arasında Samet Ağaoğlu gibi edebiyatla yakından ilgilenenler, O'nun başkalarına çatan ve onlarla alay eden şiirlerini okur, bizi güldürürlerdi. Ben de onları zevkle dinlerken şiir dünyamızda olağanüstü bir hızla yükselen sanatçı Nâzım'ı tanımak fırsatını buldum. Şiir ve edebiyatta ün yapmış Yakup Kadri Karaosmanoğlu, şair Ahmet Haşım, yazar Peyami Safa ve Hamdullah Suphi gibi sanatçılarla olan kavgalarını izlemek bizlere zevk veriyordu. Kendi sesinden alınmış plakları satılıyordu. Onları da dinliyorduk. Hukuk Fakültesi'nden mezun oldum. On yıl kadar süren yağıçlık ve savcılık yaşamımda Nâzım'ın şiirleri ve sanatıyla ilgilenemedim. Daha çok, çağdaş Fransız edebiyatıyla uğraştım. Yalnız, 1938 yılında Yargıtay Başsavcı Yardımcısı bulunduğum sırada, ağır bir hükümlülüğe uğradığı, kulaktan kulağa yayıldı. Bir süre sonra Yargıtay Dördüncü Ceza Dairesi Başkanı Fahrettin Karaoğlu'yla görüşürken, bu hükümlülüğün yasal dayanak-

lardan yoksun olduğunu öğrendim. Basın, konunun üzerinde durmadı ve kamuoyunu aydınlatmadı. Sanki derin bir kuyuya atılmış gibi, Nâzım'ın birdenbire sesi soluğu kesildi. Şiirleri, yazıları görülmez oldu. Ordu Cumhuriyet Savcılığı'ndan istifa ederek İstanbul'da avukatlığa başladıktan sonra, Nâzım hakkında kulağıma bazı kopuk bilgiler ve söylentiler geldi. Ama üstünde duramadım. Herkes bu konudan kaçıyordu. Sonunda, 1949 yılında, beni Bursa'ya çağırarak avukatlığını verdi. İşte o andan itibaren Nâzım yirmi sekiz yıl; sosyal ve siyasal yaşantımı derinden derine etkiledi. Kendimi bu etkiden bir türlü kurtaramadım. Kitabın başında da işaret ettiğim gibi, davasını kabul ederken o beni uyarıyordu. Alnındaki komünist damgasından pay alacağımı ve bundan zarar göreceğimi anlatmıştı. Fakat bu sözlerin üstünde durmadım. Hatta kendisine komünist olup olmadığını bile sormadım. Oysa o komünistti, hem de her şeyiyle. Fakat onun sosyalist ya da komünist olması beni hiç ilgilendirmezdi. Zira komünistlerin de yasalara göre savunma hakkı vardır. Ben de bu haktan yararlanarak, kendisini sözle ve yazıyla savundum ve suçsuzluğunu ortaya koyarak özgürlüğe kavuşmasını sağladım. Vatan gazetesinde «Nâzım Hikmet Sorunu» adını taşıyan ilk yazının yayınlanmasından sonra; sosyal ve meslekî hayatım birdenbire onun etkisi altına girdi. Mektup, telefon, telgraf yoluyla rahatsız edilmeye başladım. Ölüm tehditleri aldım. Müşterilerim korkutulmak istendi. Ve benden uzaklaştırılmaya çalışıldı. Çok çektim. Altı ay içinde on yazı yayınladım. Bu süre içinde, ailemle birlikte kritik anlar geçirdik. Emniyet kuvvetlerine baş vurmam zorunda kaldım. Koruyucu önlemler alındı. Yazıların tümünün yayınlanmasından sonra, adli hata bütün çıplaklığıyla ortaya çıkmıştı. Devlet ve hükümet büyüleriyle yaptığım konuşmaları, basın, yakından izledi. Başta İnönü olmak üzere, bütün yöneticiler adli hatayı kabul edince kişi olarak bana bu saldırılar ve sataşmalar oldukça gevşedi. Derin bir soluk alabildim. Müşterilerimin üzerindeki baskı da kaldırıldı. Siyasal polis artık, benden elini çekmişti. Ondan sonra, daha kolay ve sağlam adımlarla gerçeğe

ulaşmak olanağını buldum. Demokrat Parti muhalefeti güçlendikçe bizim savunmalarımız da, olumlu etkisini göstermeye başladı. Menderes, Köprölü, Koraltan beni teşvik için yazıhaneme geldiler.

Nâzım'ın açlık grevine girmesi, devleti ve kamuoyunu daha çabuk harekete geçirdi. Bu sayede Nâzım'ın sağlık durumunu da ortaya koymak ve hasta olduğunu kabul ettirmek olanağını buldum, Onu İnönü'nün izniyle demir parmaklıklar ardından alarak İstanbul'daki hastanelere yatırdım. Doktorlar artık «hasta hasta» demekten ve ona insanca davranmaktan korkmuyorlardı. Bursa doktorları gibi, hasta olan kalbiyle, «Longin saati gibi muntazam çalışıyor» diye alay etmiyorlardı. Bu dönemde, meslekî hayatıma Nâzım'ın etkisi olumlu oldu. Suçsuzluğu güneş gibi ortaya çıkınca, parlamento da onu serbest bırakmaktan çekinmedi. Yoksa bu özgürlük savaşı olumlu sonuç alamasaydı af yasasının kapsamına girmesi beklenemezdi. Daha önce de bazı af yasaları çıkmıştı. Fakat, o, suçlu sayıldığı için, bu yasalar onun üzerinden atlayarak geçti. Demokrat Parti iktidarı gelince, benim eski hizmetlerimi değerlendirdi. Menderes, Nâzım için ortaya koyduğum belgeler ve aldığım sonuçları görünce, beni, kendisine avukat olarak seçti. Parti'nin de vekâletini verdi. Bununla da yetinmedi. Beni 1954 yılında İzmir listesine alarak milletvekili seçilmemi sağladı. 1957 yılına kadar parlamentoda kalarak ülkeye hizmet ettim. Fakat bu dönemde, Parti ile yollarımızın ayrıldığını gördüm. Hazırladığım demokratik yasa tasarılarına, kendi partimin Adalet Bakanları karşı çıkmaya başladı. 1957 seçimlerinden önce İzmir'de, parti içinde siyasal oyunlar başladı. Aday yoklamasında oylarımız gasp edildi. Her çeşit dalavere ve yasa dışı eylemler sergilendi. Menderes'in çevresini, gözü dönmüş ve çıkarıcı partizanlar kuşatmıştı. Hukukun ve adaletin sesini ona duyurmanın olanağı artık kalmamıştı. Bütün çırpınmalarım, hiçbir sonuç vermedi. Ve Parti'den istifa ederek özgürlüğüme kavuştum. Ve Yassıada mahkemesinde, Başol tarafından vatan hainliğinden sorguya çekilmek talihsizliğine uğramadım. Demokrat Parti dö-

nemindeki yaşıntımda olumsuz bir etki görülmedi. Ne ol-
duysa Demokrat Parti'nin devamı olan partiye girdikten
sonra oldu. Demokrat Parti döneminde benim için «Nâzım'ı
savundu, komünisttir!» diye herhangi bir suçlama ortaya
atılmadı. Siyasal rakiplerim bile bana bu yolda dil uzat-
madılar. Girdiğim bu yeni partinin içinde başıma, buna
benzer çok şeyler geldi. Ve Nâzım Hikmet'le olan eski hu-
kuksal ilişkilerim kurcalanmaya başladı. Bu hal, sözü ge-
çen parti içinde, özgür düşünceye ve tarafsız hukukçuya yer
kalmadığını ortaya koyuyordu.

MİLLETVEKİLLİĞİ ADAYLIĞI

1965'ten sonra, dostum Profesör Ali Fuat Başgil'e Ada-
let Partis'nden İstanbul Milletvekiliği adaylığı önerildi.
O dönemde, onun başında, savcıların açtığı bir dert vardı.
İsvicre'de yazdığı eserinin anayasal düzeni yıkmaya yönelik
olduğu ileri sürüldü. Hukuk profesörü olan eski bir öğren-
cisi, bu ihbarı savcıya yaptı. Ve Batı ülkelerinde eline ge-
çirdiği Fransızca eseri, Kadıköy savcısına teslim etti. Aley-
hinde kamu davası açılarak Ağır Ceza Mahkemesine sü-
rüklendi. O da savunmasını bana verdi. Yüzümüz kara çık-
madı. Profesörü, savcının elinden kurtarmayı başardık. Ki-
tabını da kendi olanaklarımızla yayınladık. İşte bu sırada
Milletvekiliği adaylığı önerisini alan hoca, bir şart ileri
sürdü. Ve,

— Benim üç kişilik bir ekibim vardır. Onların da aday-
lığını kabul ederseniz bu önerinize evet, derim, dedi. Orhan
Seyfi Orhon, Münir Hayri Ürgüplü ve ben.. Örgüt «peki»
dedi. Sonuç ilân edilince adaylığını koymuş olan rakipleri-
miz, aday yoklaması delegelerine haberi uçurdular.

— Mehmet Ali Sebük Nâzım Hikmet'i savunmuş, onu
hapisneden çıkarmış ve yurt dışına kaçmasını sağlamıştır.

Bu slogan, okuma yazması bile kıt olan ve bizi tanıma-
yan çıkarıcı delegelerin aklını çelmeye yetti. Bizden istenilen
parayı da vermeye yanaşmadık. Oylarımızın kırılacağını an-

ladım. Adaylığımı geri aldım. Oysa, Meclis'te Prof. Dr. Ali Fuat Başgil Hoca ile birlikte çalışarak bir adalet reformu için gerekli tasarıları hazırlıyacaktık. Gerçekten Meclis'e, 30 yıldan beri savunduğum adalet reformunu gerçekleştirmek ve vaktiyle orada başladığım yerden işleri ele almak için girecektim.

İKİNCİ OLAY

Arkasından İstanbul'da bir senatörlük için seçim yapılacaktı. Şu aday yoklamasında dönen dalavereleri ve rezaletleri, gözümle görüp kulağımla işiteyim diye, aynı partiden ben de adaylığımı koydum. İlçeleri dolaşmaya başladık. Bu beş adaydan bazıları yine, «Mehmet Ali Sebük, Nâzım Hikmet'in avukatıdır.» yemeğini ısıtıp delegelerin önüne tekrar sürdüler, Partinin dümen suyunda giden gazeteler de, baş sayfalarda «Nâzım Hikmet'in avukatı AP'den Senato'ya girmek istiyor!» dediler. Nâzım Hikmet aleyhinde yazılıp benden de söz eden kitapları satın alarak delegelere dağıttılar. **«Nâzım Hikmet'in avukatı» sloganı çabuk** tuttu. Kitap ve hatta gazete dahi okumayan delegeler, bizim kişiliğimizi bilmedikleri için, hemen kulaktan dolma sözlerle kandılar. Seçim yapıldı, en az oyu ben aldım. Kaybedenler dahi üç yüz kadar oy aldıkları halde, bana ancak elli oy verilmişti. Bu kadar suçlama ve iftiraya kulak kapayarak, bana oy vermek yürekliliğini gösteren bu gençlerin elini sıkarak teşekkür ettim. Anayasanın öngördüğü tek dereceli seçim sistemi olsaydı, ben bu beş kişinin tüm oylarından daha çoğunu toplayabilirdim. Bizim anayasamız tek dereceli seçimi öngörmüştür. Fakat siyasal partilerin çıkarıcı yöneticileri, bu anayasa emrini bir yasayla silerek araya aday yoklaması gibi antidemokratik bir sistem soktular. Bu yüzden cebine davranmasını bilen, delegelere çıkar sağlayan ve yöneticilere kul köle olan bazı kişiler, ellerini kollarını sallayarak parlamentoya girmeyi başardılar. Ve satın aldıkları koltukların üstüne kuruldular. Kendilerine millet-

vekili süsü veriyorlar. Fakat ulus adına ve yararına hiç bir şey yapmadan yıllarını rahatça dolduruyorlar. 1973 yılından önce Sayın Cumhurbaşkanına yazdığım bir mektupta, Anayasa'nın öngördüğü tek dereceli seçim sistemi kabul edilmezse, Türk milleti hiç bir zaman gerçek bir parlamentoya kavuşamayacak ve bugünkü sıkıntılar, kısır çabalar ve kavgalar sürüp gidecektir dedim. Her seçimden önce de aynı sözleri yineliyorum. Fakat bu sistem, siyasal partilerin ve onların yöneticilerinin çıkarlarına daha uygun olduğu için, kolay kolay değişmez. Ne söylesek boştur. Parti yöneticileri bugünkü delegasyon sistemiyle yapılacak seçimlerde, ömürlerinin sonuna kadar parlamento üyesi olarak kalabilirler. Çünkü bu parlamento halkın değil, ön yoklamanın getirdiği bir parlamentodur. Ulusun oylarına gereksinmeleri yoktur. Fakat toplumun sorunlarını ve bunların çözüm yollarını bilen yetişkin ve iyi niyet sahibi yurttaşlar bu tür parlamentoların önünden bile geçemezler. Demek ki, benim gibi iftiraya uğrayan yurttaşların, bugünkü sistem içinde siyasal haklarını kullanmalarına olanak yoktur. İşte Nâzım Hikmet'in hayatıma etkisi bu kadar derin oldu.

BURSA OLAYLARI

Bundan sekiz on yıl önce, Bursa'da, Türkiye İşçi Partisi'nin düzenlediği bir toplantı, Komünizmle Savaş Derneği tarafından basıldı. Dövme, yaralama olayları oldu. Savcılık yirmi beş milliyetçi aleyhine kamu davası açtı. Yargıç onları tutukladı. Bu yirmi beş kişi bana başvurarak vekâlet verdiler. Bursa'ya gittim. Karşılık beklemeden savunmalarına başladım. Bunların içinde meğer dört tane de Nurcu yurttaş varmış. Bunu duyan ve Nurcuları savunmakla meşleğini sürdüren iki avukat Bursa'ya geldi. Hapishaneye girdi. Onlardan vekâlet aldı. Beni de azlettirdi. Azil mektuplarında şöyle deniyor:

«Siz Nâzım Hikmet'i savunduğunuz için, vekâletlerimizi geri alıyoruz.»

Mahkemede bu azil mektubu okundu. Yargıç öteki sanıklara sordu. Onlar:

«Mehmet Ali Beyi biz azletmiyoruz, savunmamızı yapmasını istiyoruz,» dediler.

Bu Nurcu avukatlar, birkaç duruşmaya geldiler. Fakat davayı zor buldular. Karışık gördüler. Ondan sonra duruşmalara katılmadılar, müvekkillerini ortada bıraktılar. Öteki meslektaşlarımız da birer ikişer davadan çekildi. Ben, tam yirmi bir duruşmaya girdim. Sonuna kadar savunmamı sürdürdüm. Nurcular da içinde olmak üzere bütün sanıkları özgürlüğe kavuşturmayı başardım. Fakat, «Nâzım Hikmet'i savundu» sloganı artık kabak tadı vermişti. Şayet, Bursa mahkemesinde bu Nurcu olmayanlar da beni azletmiş olsaydılar, avukatlık mesleğinden o zaman ayrılacak, cübbemi de mahkeme salonunda bırakacaktım.

Görülüyor ki, bir suçsuz insanı savunduğum için, başıma değmedik taş kalmadı. Ve yirmi sekiz yıllık mesleksen ve toplumsal yaşantım, sürekli olarak Nâzım'ın etkisi altında kaldı. Oysa, Fransa'da büyük davalarda rol alan avukatlar, her zaman el üstünde tutulur. Burada bir anımı anlatmak istiyorum. Birkaç yıl önce Mareşal Pétain'in mezarı açılarak kemikleri başka yere taşınmıştı. Bu olay nedeniyle onun avukatlığını yapmış olan İorny, televizyona çıkarıldı. Olay hakkında bilgi verdi. Ben de o tarihte Paris'te olduğum için bunu izleyebildim. Mareşal Pétain, Almanlarla işbirliği yaptığı iddiasıyla Yüce Divân tarafından yargılanmıştır. Avukatları ünlü Fernan Payon ile İorny'dir. İkisi de dostumdur. Birincisi ölmüştür. İorny sağdır. Mareşal Pétain suçlu görülerek ölüme hüküm giymişti. De Gaulle bu cezayı, ömür boyu hapse çevirdi. Kendisi doksan yaşındaydı, hapisnede öldü. Aradan zaman geçince Pétain'in vatan haini olmadığı, Fransızlara iyilik ettiği ve babalık yaptığı anlaşıldı. Herkes ona acımaya başladı. İorny onu savundu ve kurtaramadı. Buna rağmen televizyonda bir kahraman gibi görüldü. Büyük sükse yaptı. Mareşal'i orada da savundu ve,

— Mareşal Pétain suçlu değildir, vatan haini de olamaz.

Sadece De Gaulle'un yasallığını kabul ettirmek için onu haksız yere mahkûm ettiler, dedi. 16. Louis de suçlu değildi. Fakat Büyük Devrimi yasal göstermek için onu giyotine gönderdiler, diye ekledi.

Mareşal Pétain ölümüne hüküm giydiği halde avukatı el üstünde tutuluyordu. Ben, Nâzım Hikmet'in suçsuz olduğunu ortaya koyarak, özgürlüğe kavuşmasını sağladım. Bu hareket bir suçmuş gibi, yirmi sekiz yıl yüzüme bir komünist damgası da alnıma vurulmaktadır. Oysa, bir avukat için böyle bir sonuç, büyük bir şereftir. Gerçi bu olumlu sonuçtan ben de payımı aldım. Önce, Nâzım Hikmet'in bana övgü dolu mektuplar yazması, beni tebrik ve takdir etmesi, serbest kaldıktan sonra yazıhanemden ayrılmaması.

NÂZIM'IN TAKDİR VE TEŞEKKÜRLERİ

Son makalemin yayınlanmasından bir gün önce, kendisine şu mektubu gönderdim:

Muhterem Nâzım Hikmet Bey,

Yarın yayınlanacak son makalemizle, davamızın kalemle savunma cephesi tamamlanmış bulunacaktır. Ben, kamuoyunu bir mahkeme telâkki ederek önce ona başvurdum. Hamdolsun bugüne kadar bana karşı, «yanıldın» diye hiç bir ses yükselmedi.

Bu nokta, kamu vicdanının, ileri sürdüğüm adli hatayı kabul ve onayladığını sonra da toplumun davamı benimsemiş olduğunu açıkça göstermektedir. Şimdi, işin ikinci yanı, yasal cephesi geliyor. Son görüşmemizde uyuşup anlaştığımız üzere, özel af sistemini hazırlayarak Büyük Millet Meclisi'ne sunacağım. Bu istek, yazılarımanın sadık bir özetinden başka bir şey değildir. Ve hukuk alanından bir parmak dahi dışarı çıkılmamıştır.

Ayrıca, öteki yasa yollarına da girmek gerekip gerekmeyeceği konusunda, sizinle uyuşup anlaşmalıyız. Bana verdiğiniz evrakın içinde, her iki mahkeme kararından dolayı karar düzeltmesi, yargının geri çevrilmesi yoluna baş vurul-

duğu hakkında bir kayda rastlamadımsa da, böyle bir isteğin varlığını, dışarıdan öğrendim. Böyle bir istek varsa, acaba, her iki mahkeme kararından dolayı mı vakî olmuştur?

Tamamıyla suçsuz olduğunuzu ve birbirinden ağır adli hatalara kurban gittiğinizi açıkça ilân ettim ve kanıtladım. Savunma hakkını en büyük onur sayan avukatınız ve bilim adamı sıfatıyla bunu yapmak, başlıca görevimdir. Size de düşen görev, öyle sanıyorum ki, sonuca sessizlik, sabır ve dayanıklılıkla bakmaktır.

Pek iyi bilirsiniz ki, Dreyfüs de suçsuzluğunu bu itidal ve dayanıklılığı sayesinde kanıtlamayı ve özgürlüğüne kavuşmayı başarmıştı.

Bana hemen 3.II.1950 tarihli mektubuyla karşılık verdi.

3.II.1950 Bursa, Hapishane

Muhterem Üstat,

Mektubunuzu aldım. Son makalenizi de dün okudum. Yalnız avukatım olmanız dolayısıyla değil, bir yasa ve bilim adamı olarak da adli bir hatanın ve bir yurttaşınıza on üç yıldır haksız yere çektirilen ve bundan dolayı fecaati katmerleşen bir işkencenin sona ermesi için giriştiğiniz yiğitçe savaşımın hayranıyım.

Girişimlerinizin sonucunu sabırla beklediğimi bildirir, Meclis'e yapılan başvuru hakkında mümkünse biraz daha ayrıntılı bilgi vermenizi rica eder, saygılarımı sunarım aziz üstat.

**Nâzım
görüldü md.**

Bundan başka daha birçok mektup gönderdi ve daima benim yaptıklarımı takdir ettiğini söyledi. Nâzım'ın kaleminden bana kadar erişen bu sesler beni, mutlu etmeğe yeter de artar. Ayrıca yurt içi ve yurt dışından pek çok mektup ve telgraf aldım. Bunların sayısını bilmeye olanak yoktur. Hepsi arşivimde durmaktadır. Amerika'dan, Avrupa'dan,

Kanada'dan, Arap Ülkeleri'nden ve Sovyetler Birliği'nden gelen mektup ve telgraflar büyük sayılara ulaşmaktadır. Bütün dünya, bu korkunç adli hatanın anlaşıl原因arak, Nâzım'ın özgürlüğe kavuşması karşısında sevincini belirtmiş ve mutluluk duyduğunu tekrarlamıştır.

NÂZIM HİKMET'İN DAYISI

General Ali Fuat Cebesoy, Nâzım Hikmet'in dayısıdır. Ulusal Kurtuluş Savaşında Atatürk'ün silâh arkadaşı ve onun sağ koluydu. Mareşal Fevzi Çakmak ve hatta İsmet İnönü'den çok daha önce ulusal kavgaya baş koymuştur. Savaşın kazanılmasından sonra da, hükümette görev almış, uzun süre Büyük Millet Meclisi Başkanlığı yapmış, ünlü bir asker, tanınmış bir devlet adamımızdı. Peki, nasıl oldu da Nâzım Hikmet'e sahip çıkamadı ve onun adli hataya kurban edilmesine seyirci kalabildi? İşte uzun yıllardan beri herkesin ortaya attığı bir soru.

Nâzım Hikmet'in hüküm giydiği tek parti döneminde, başta olanlar her şeye egemendi. İşte bu yüzden; Atatürk'ün bu kadar yakını, onun sağ kolu durumunda olan Orgeneral Ali Fuat Cebesoy nasıl oldu da şair Nâzım Hikmet'in devlet tarafından ezilmesine göz yumdu? Bunu engelleyemedi?

Nâzım Hikmet'in toplumsal, siyasal ve hukuksal savunmasını yaparken Ali Fuat Cebesoy'dan hiç bir yardım, hatta teşvik dahi görmedim. Nâzım'ın bütün akrabaları, benim çevremde kenetlenmiş, ellerinden gelen yardımı esirgemezken; o, semtime dahi uğramadı. Onunla tanışmamız ve bu konuları karşılıklı ele almamız, ancak Büyük Millet Meclisi Onuncu Dönem Milletvekili olduğumuz zaman mümkün olmuştur. Gerçekten, 1954 yılında, Demokrat Parti listesinden İzmir Milletvekili olarak parlamentoya girdiğim zaman general de Millet Meclisi'nin bir üyesiydi. Orada, bana karşı büyük ilgi gösterdi. Hatta genellikle, Meclis'te benim yanımda oturmayı uygun bulurdu. Ayrıca, ikimiz de kitap okumayı ve yazmayı seviyorduk. Millet Meclisi'nin

büyük ve zengin bir kitaplığı vardır. Boş zamanlarımızda oraya çekilir, araştırmalar yapardık. Ben kitaplarımı ve makalelerimi bu kitaplıkta yazardım. O da anılarını orada kaleme alırdı. Hukukla ilgili bir konuya rastladığı zaman benim görüşümü sorardı. Ulusal Kurtuluş Savaşının gizli kalmış birçok safhalarını aydınlatan eserler yazmıştır. O da Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili olarak seçildiği için, anlaşmamız kolaylaşıyordu. Orduyu ve Mehmetçik'i çok iyi tanıyordu. Bana daima bu konudaki anılarını anlatırdı. Atatürk'le olan ilişkilerinin herkesçe bilinmeyen noktalarını cömertçe aydınlığa kavuştururdu. Bir gün kendisine:

— Paşam, sizin hizmetleriniz daha çok olduğu halde, yerinizi nasıl oldu da İsmet İnönü'ye kaptırdınız? dedim.

Şöyle karşılık verdi:

— O, Atatürk'e ilk dönemde tartışmasız itaat ederdi. Ben de genellikle ona itaatsızlık etmezdim. Yalnız onunla görüşme ve tartışma sonunda gerçeğe ulaşmayı severdim.

Nâzım Hikmet'in hükümlülüğü konusunu da daima aramızda konuşuyorduk. Onun tek avukatı olduğum ve kendisini özgürlüğe kavuşturmak için elimden gelen çabayı harcadığım için, beni çok sever ve överdi. Bana sık sık:

— O dönemde, bütün hukukçuların ve hatta gazetelerin ele almaktan çekindikleri Nâzım Hikmet davasını cesaretle savundun. Ve gözünü budaktan sakınmadın. Ben, hangi daldan olursa olsun yürekli insanları severim. Çünkü cesaret, yalnız askerlerin değil, bütün erkeklerin vasfıdır. Onunla ölçülürler, derdi.

Ben onu gücendirmemek için, neden doğrudan bir girişimle bu adli hatanın üstüne yürümediğini sormazdım. Sadece, adli hatanın ağırlığını belirtmekle yetinirdim. O, sözünü sürdürürdü:

— Onun bu kadar çeşitli ve ağır bir adli hataya kurban gittiğini, doğrusu bilmiyordum. Belki kendisi de bunu bilmiyordu. Gazeteler de bir şey yazamadılar. Askerî mahkemenin kararlarını da aldırmaı sakıncalı buldum. Ve görüşüğüm askerî yargıçların sözlerini dinledim. Onlar, ba-

na hükümlülüğü için elde yeterli kanıt bulunduğunu söylediler. Fakat ben onun Türk ordusunu isyana kışkırtacağını bir türlü kabul edemiyordum. Buna zaten gücü yetmezdi. Onun elinde kuru bir kalemi vardı. Sonra, ordu Atatürk ordusuydu. Onu Atatürk'e karşı kışkırtmak şöyle dursun, böyle bir şeyi aklından dahi geçirecek kişilikte olmadığını biliyordum. Uzakta kalmamın bir nedeni de, Mareşal'in bu işteki katı tutumu oldu. Hükümlülük kararı eminim ki, onun verdiği emrin sonucuydu. Belki, böyle bir yazılı emir yoktu. Ve olamazdı. Fakat iki mahkemenin adli amiri olan komutanlara onun ezilmesi gerektiği hakkındaki düşüncelerini ilettiğine inanıyorum. O zaman, zaten her iki mahkemenin üç üyesinden ikisi hukukçu olmayan kıta subayları idi. Onlar aldıkları emirlere itaati görev bilirler. Ve başka türlü de yapamazlardı. Şayet kendine yüklenen suçun cezası idam olsaydı, onu asmaktan da çekinmezlerdi. Ben,

— Paşam, Nâzım'a başka yönden yardım edemez miydiniz? Bakanlık yaptınız, dedim.

— Yapabilirdim; fakat Nâzım benden hiç bir yardım istemedi. Yalnız suçsuz olduğunu yazardı. Ben güvendiğim hukukçulara dosyaları okutup gerçeğe ulaşabilseydim, Atatürk'ün yanında ağırlığımı belki de koyabilirdim. Fakat Mareşal'la Şükrü Kaya ikilisi, bu düşündüğüm girişime bile meydan bırakmadılar. Atatürk'le, bu konuda, aramıza bir perde gerdiler. Ben de girişimlerimin yararlı olmayacağı kanısına kapılarak, konunun üstüne yürüyemedim. Yalnız hasta ve kaplıca tedavisine gereksinimi olduğunu annesi söylediğinden, Çankırı hapishanesinden Bursa hapishanesine nakledilmesi için Adalet Bakanlığı'na rica ettim. Yine annesi, hapishanede maddi bakımdan sıkıntı çektiğini belirttiği için, Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'e durumu açıkladığımı anımsıyorum. O da ona, ücret karşılığı Rusça'dan Fransızca'dan çeviriler yaptırdı. İşte bütün yapabildiklerim bundan ibaret kaldı. Ve bundan dolayı da üzüntü duyuyorum, doğrusu. Hapishanede iken onu ziyarete gittiğim de oldu.

Suçsuz insanların hapishanede yatmalarına göz yumarlar, suçlu kişilerin adalet huzuruna çıkmalarını engelleyecek

girişimlerde bulunabiliyorlardı bazan. Nitekim ulusal savaşta yararlık gösteren bir kişi bir gün birlikte yaşadığı kadını tabancayla yaralıyarak öldürdü. Atatürk, diğer işlerde olduğu gibi, bu olay karşısında da tarafsız kaldı. Bazı parti yöneticileri bunu kurtarmak için, doktor raporuna gerek gördüler. Suç işlediği zaman cezai ehliyeti bulunmadığına dair bir rapor vermesi için önce, Asabiye uzmanı, ünlü Dr. Mazhar Osman'a baş vurdular; O, böyle bir rapor vermekten kaçındı. Mazhar Osman'dan sonra en ünlü Akliyecisi olan başka bir Doktora gittiler. Sorgu yargıcının onun bilimsel düşüncesini sordu. O da, sanığın suç işlediği zaman, bilincinin serbestisini tamamen kaldırarak biçimde akıl hastalığına tutulduğunu söyledi. Sorgu yargıcının da, onu duruşmaya çıkarmadı ve yargılanmasının men'ine karar verdi. Suç zamanında akli başında olmadığı belirtilen bu sanık, milletvekili idi. Bu karardan sonra da, milletvekili olarak Meclis'teki görevini sürdürdü.

Ali Fuat Cebesoy'a en çok dokunan şey, özgürlüğe kavuştuktan sonra, Nâzım'ın askerliğe çağrılmasıdır. Nâzım'ın askerlikle ilişkisi olmadığını bildiği için, bu davranışı çok haksız ve yasa dışı bulurdu. Ve Nâzım'ın da bu haksızlık karşısında tepki göstermesini hatta endişeye kapılmasını olağan savardı. Böyle bir haksızlık olmasaydı, «Nâzım'ın Münnevver'i ve dört aylık çocuğunu bırakarak dışarıya çıkmaya razı olmayacağı ortadadır» derdi. Nâzım'ın salıverilmesinden sonra, yazıhaneme gelen yabancı ülke konsoloslarının girişimini Paşa'ya anlattım. Ve bunu İstanbul Polis Müdürüne ihbar ettiğimi de belirttim. «Askerliğe çağrılmasaydı belki de bu çağrıyı kabul eder, tedavi görmek için yurt dışına çıkardı,» dedi. Fakat her şeyi, bu haksız ve yasa dışı askere çağrı girişimi bozmuştur. Ali Fuat Cebesoy da, benim düşünceme katılarak, önüne açılan kapıdan itildiğini, böylece, zorla yurt dışına atıldığını kabul etti. Çok bilgili, şerefli ve otoriter bir askerdir. Onunla birlikte geçen parlamento hayatımı daima zevkle anıyorum. Demokrat Parti, 7.4.1960 tarihinde uyandı. Adnan Menderes'in istifasını, Bayar'ın Başbakan olmasını, A. Fuat Cebesoy'un Cumhurbaş-

kanlığına getirilmesini öngördü. Fakat bu kurtarıcı ve güzel kombinezon gerçekleşmedi. Cebesoy Cumhurbaşkanı olsaydı ülkede bu ekonomik kalkınma hızı olmazdı. Fakat Cebesoy kişiliği ile siyasi denge aracı olur, yurdu 27 Mayıs olayı içine düşürmezdi. Ve sevgili Menderesimiz, bir haydut gibi ipte can vermezdi.

NÂZİM HİKMET VE HÜKÜMLÜ SEVGİSİ

Nâzım Hikmet'le hapisanede karşı karşıya oturup görüşürken birleştığımız konuların başında, hükümlü sevgisi gelirdi. Nâzım'ın on beş yıllık hapisane hayatını bu sevgi doldurmuştur. Benim de kırk yıllık meslek hayatımı bu sevgi etkilemiştir. Yargıç, savcı ve avukat olarak daima bu sevgi, ruhumu kavramış, beni mutlu etmiştir. Belki hem yetim, hem de öksüz olarak büyümem, tabandaki yoksul aile çocukları arasında okulu bitirmem bunda bir etken olmuştur. Fakat Nâzım'ın hükümlü sevgisi başka yönde geliştirdi. Çünkü o, duygularını dile getirmeyen kişiler arasında hapisane hayatını sürdürdü ve onları sevdi. Gerçekten bizim köylü hükümlünün, ağzı var dili yoktur. Aslında duyguludur. Fakat bu duygusunu dile getiremez. Onun için, Nâzım Hikmet, bazan onları ruhlarından tutup sarsmak zorunda kalmış ve ancak bu suretle düşüncelerini öğrenmeyi başaramıştır. Bana gelince, hükümlüler mektup yazarak dertlerini bana anlatırlar. Ve yardımımı isterler. Fakat bu mektuplar, genellikle onların kaleminden çıkmamıştır. Hapisanede yarım avukat durumunda olan hükümlüler, cahil olanların sekreterliğini yapar, ücret alır. Onun için ben hükümlülerin duygularını ikinci elden öğrenirim. Nâzım ise doğrudan kendilerinden kapar. Hükümlülerin beni sevmelerinin başlıca nedeni afcı olmamdır. Otuz beş yıldan bu yana, sürekli afları körükleyen, sahneye koyan ve kamuoyunu oluşturan, afların kapsamını genişleten hukukçu oldum. Bu konuda en az yüz kadar makale yayınladım ve daima genel afları söktüm. Yüz binlerce hükümlünün özgürlüğe ka-

vuşmasını sağladım. Bu görevi yaparken, daima Adalet Bakanlığı ile çatışmak ve onun tutumunu eleştirmek zorunda kaldım. Zira Adalet Bakanlığı, antidemokratik yasa tasarıları hazırlamakla kendisini göstermiştir. Onun elinden çıkmış, halka ve suçlu insana yönelik tek yasa tasarısı görmedim. Hazırladığı af tasarıları işe kısıtlı ve dar kapsamlı olmuştur. Sanki, özgürlüğe kavuşmak isteyen hükümlüleri kiskanır gibi bir durumu vardır. Oysa, ben, yayınlanan bu çeşit tasarılar aleyhine kampanya açar, onların yapımıza uymadığını ortaya koyar, Adalet Bakanları'nın, tepkisini, istemeyerek üstüme çekerdim. Ben böyle bir dönemde genel affı savunurken Adalet Bakanı arkadaşım Hidayet Aydıner'den şu mektubu aldım:

«Sayın Meslektaşım Efendim,

İyisin, hoşsun ama, şu fazla afçılık ve bazen de yerinde olmayan merhametin olmasa... Her gün bir savcımız kurşunlanıyor. Cumhuriyet'ten bu yana otuz af çıkardık. Hâlâ affa doyamadık. Üç yaşında bir çocuğun ırzına geçip, boğan; soğan doğrar gibi insan doğrayan adamlara nasıl acırsın, Af dersin? Sen, bunlar nasılsa hapishaneye düşmüştür diyorsun. Onları ıslah et, diyorsun. Fakat bunların neresini ıslah edersin? Dışarda sekiz kişiyi öldürdükten sonra hapishanede de dokuzuncuyu öldüreni nasıl asmazsın? Kuran'ın hiç bir şeyine inanmasam, «kısasta hayat vardır» düsturuna inanırım. Garip göreceksin ama, ben kaster: katlin, idamla cezalandırılması taraftarıyım. Ülkedeki kan davalarının nedeni katillerin ceza görmemesindendir. Benim evim iki defa soyuldu. Karşı koysaydım, belki de öldürülürdüm. Benim evimi soyan, dünyada hırsızlıktan başka bir iş yapmazmış. Bu adam, benim evimden elli bin liralık mal çalıp yedi yüz liraya satmış. Zat-i âliniz 27 Mayıs'tan sonra, Millî Birlikçilerin çıkardıkları af yasasını eleştirdiniz; noksanlarını gösterdiniz. Onlar da bu yazılarını görerek uyandılar ve hemen ikinci bir yasa çıkartarak haksızlıkları giderdiler. Bun-

dan da bir çok hükümlü yararlandı. Siz bunu da yazdınız ve Millî Birlikçileri övdünüz: «Hatadan dönmek fazilettir.» dediniz. Fakat, sizin uyarınızla yayınlanan bu ikinci yasada, sabikalılar da affa dahil oldu. Bir çok eski dolandırıcının yaptığı yanına kâr kaldı. Yersiz merhamet zarardır. Aflar yüzünden cezanın etkisi de kalmadı. Bu ülkeye yaraşmıyor. Saygılar.»

Adalet Bakanlığı'nın neden dolayı daima suçlu insana karşı cephe aldığını ve hapishane kapılarını açmamak için direndiğini, bu mektuptan anlamak mümkündür. Bu Bakan'ın mektubunda yazdığı her cümle ve her satır, baştan aşağı yanlış düşüncelerle doludur. Eyleme dönüşen düşünceler, yanlış olursa toplum zarar görür. Adalet Bakanlığı'nın hazırladığı aflar da, yanlış olduğu için, toplum zarar görmüş ve bir çok suçsuz insan, demir kapıların ardında kâlıp harcanmıştır.

Nâzım Hikmet'in de tahliyesine engel olmak için, bu bakanlık, elinden gelen bütün çabayı göstermiştir. Bana bu mektubu yazan eski Adalet Bakanı, İstanbul Barosu'nda avukattı. Ve arkadaşımdı. Ömründe bir kez hapishanenin içine adım atmamıştır. Hukuk davalarına baktığından, suçlu insanı tanımaz. Onun için, suçlu kimdir, nasıl hapishaneye düşer, cezası hangi şartlar altında infaz edilir. Orada nasıl hayat ve sağlığını yitirir? Bunları bilmez. Evini soyan bir hükümlü elli bin liralık eşyasını 700 liraya sattığı için, ona kin bağlıyor ve bütün hükümlüleri kötülüyor. Her katilin idam edilmesini istiyor. Bu bakana göre, cezanın amacı öç almaktır. Oysa bu amaç, Ortaçağların ceza hukukunda geçerliydi. Şimdi cezanın amacı ise eğitim ve ıslahıdır. Ben otuz yıldan beri, hükümlülerin çalıştırılmak suretiyle terbiye ve ıslah edilerek topluma kazandırılmasını istiyorum. Bakan, ise, onları asalım keselim diyor. İşte, Adalet Bakanlığı bu düşüncedeki insanların elinde olursa, Türk hükümlü elbet topluma yararlı olmaz. Hapishanenin dört duvarı arasında hayvan muamelesi görür, toplumun başına dert olur ve orada ömrünü tüketir, gider. Şimdi bu bakanın mektubunda ileri sürdüğü düşüncelerle bu konuda kendi dü-

şüncelerimin karşılaştırılmasını sağlamak için 8 yıl önce Tercüman gazetesinde yayınladığım bir yazıyı aşağıya alıyorum. Bu makale Nâzım'ın özgürlüğe kavuşmasından çok sonra yayınlandı. Onun düşüncelerinin doğrultusunda olduğu için buraya koyuyorum.

HÜKÜMLÜ SEVGİSİ

«Geçenlerde «Hapishanelerde Yükselen Feryatlar» ismini taşıyan bir makale yayınladım. Burada, kırk yıldan beri, Adalet Bakanlığı tarafından düzenli bir biçimde, yetersiz ve kısır af tasarıları hazırlandığını, bu yüzden sayısız hükümlü hak'arının yendiğini ve kendilerinin daima dört duvar arasında bırakıldığını belirttim. Ayrıca bu makalede, «hükümlü evlatlarımız» deyimini de kullandım.

Genel af konusundaki görüşlerime katılan yüzlerce mektup arasında, bir de imzasız küfürname geldi. Adana Adliye Sarayındaki postanenin damgasını taşıyan bu mektup, Tercüman aracılığıyla gönderildi. Mektupta, bana ağız dolusu küfürler savrulduktan sonra, şöyle deniliyor: «Caniler, katiller evlâdın oluyor da, bunların işledikleri suçlarla sönen ocağın çocukları neden evlâdın olmuyor? Avukatlık mesleğine başladığın günden beri, şahsi çıkarlar uğrunda yayınladığın bu devamlı yazılarda adalet var mı?»

Beş yıl önce idama hüküm giyenlerin af yasası kapsamına alınmasını Tercüman'da savunurken, öldürülmekle tehdit edildim. Simdi de böyle bir mektup geldi.

Bugüne kadar, kişiliğime yapılan saldırı ve sataşmaları daima affettim. Hiç bir zaman yargıçları rahatsız etmedim. Onun için bu mektuplar imzalı olsaydı, onların sahiplerini de derhal affederdim. Çünkü, kim bilir, belki de işlenen suçlardan ağızları yanmış kişilerdir. Yalnız bu son mektupta, ileri sürülen bazı yanlış düşünceler vardır. Onları cevapsız ve açıklamasız bırakmak doğru olmaz.

Mektupta iddia edildiği gibi avukatlık hayatına atıldıktan sonra, hükümlülerin haklarını ve genel afları savunma-

ya başlamış değilim... Avrupa'dan döndükten sonra, görev aldığım il savcılıklarında, hapishane ve infaz işlerine fiilen el attım... İdarem altındaki hapishanelerde çok insanî ve uygar bir infaz sistemi uyguladım. Gerçekten Ordu Savcısı'yken, çağ dışı infaz yasalarını ve tüzüklerini bir tarafa iterek, Batı ülkelerinde gözlemlediğim yollara girdim... Bu arada, il ve belediye ile anlaşarak bütün tutuklu ve hükümlüleri kamu hizmetlerinde çalıştırdım. Güvendiğim hükümlüleri zaman zaman izinli olarak evlerine gönderdim... Hapishanedeki işkence mekanizmasını, korkunç ceza hücrelerini, prangayı ve cnur kırıcı kelepçeyi kaldırdım. İmralı Cezaevi için ayrılan yüzlerce hükümlüyü, oraya jandarmasız ve koruyucusuz göndermeye başladım.

Her hafta hapishanenin bahçesinde, folklor gösterileri ve pehlivan güreşleri düzenledim. Bu suretle merkez hapishanesi bir nevi açık cezaevi ve eğitim merkezi haline geldi... Sonuç ne oldu? Bu kurumda en küçük bir ayaklanma, kaçma, yaralama ya da öldürme olayı çıkmadı.

Uyguladığım bu insani sistemin yöntemlerini, Ordu savcısıyken yayınladığım, «Hapishanelerde İşlenen Cürümler» isimindeki eserde açıkladım. Ayrıca bir çeyrek yüzyıldan beri günlük yayın organlarında ve özellikle Tercüman'da yazılarımı sürdürdüm. Öteki savcı arkadaşlarımin da, aynı yolda yürümesini sağlamak için bu eseri, karşılıksız olarak adreslerine yolladım... Fakat hiç birisi bu sorumluluğu üzerine almak ve Türk hapishanelerinde uygulanan Ortaçağ infaz sisteminin yolunu değiştirmek çabasına girmede.

İmzasız mektupta, bir de, çıkardan söz edilmiştir. Ben hükümlülerin haklarını eser, makale ve sözle savunurken hiç bir çıkar peşinde koşmadım. Üstelik, bu dava uğrunda, daima kesemden geniş çapta harcamalar yaptım... Bu nokta bütün hapishanelerce bilinir.

İmzasız mektup sahibi, makalemdeki «hükümlü evlatlarımız» deyimini de çok görmüş olacak ki bana şiddetle çatıyor. Fakat ben otuz yıldan beri, aynı dili, aynı inançla kullanıyorum. Yukarıda sözü geçen kitabımda şu satırlar vardır: «Toprağımızın hükümlülerini seveceğiz. Çünkü on-

lar, ne de olsa bağılı olduğumuz toplumun kopmuş birer parçasıdır. Onları yeniden topluma kazandırmak ya da büsbütün yitirmek, bu sevginin derecesine bağlıdır.» Bundan başka bu kitabı kendi çocuklarıma değil, ıslah yolu üzerinde olan hükümlülere ithaf ettim.

Görülüyor ki ömrüm boyunca kaza kader kurbanı olarak saydığım hükümlülere sevmiş, onları ıslah ile topluma yeniden kazandırmaya çalışmış ve haklarını durmadan savunmuş bir infazcıyım. Bu bakımdan ıslah yolu üzerinde olan bütün hükümlüler elbet benim evlâtlarımdır.

Kendilerinden bana kalan tek şey, «Mahkûmlar Babası» ünvanıdır. Onlar uğrunda sürüp giden otuz yıllık çabamın tek ve onurlu armağanı ve «çıkarı» budur. O da bana ve çoluk çocuğuma yeter de artar.» Tercüman 20.5.970.

Bu makalede, Türk hükümlünün durumunu ortaya koyuyor, nasıl korunmaya muhtaç olduğunu savunuyorum. Adalet Bakanı'nın tam tersine, her adam öldüreni asmak değil onu kurtarmak ve yeniden topluma kazandırmak gerektiğine inanıyorum. Çünkü artık dünyada «hapishane» kavramı dahi kalmamıştır. Ayrıca suçtaki bütün sorumluluk sadece kendilerinde değildir. Ailenin ve toplumda yaşayan diğer yargılarının da bu işte payı vardır. Nâzım'ın on üç yıl içinde yaşadığı hapishanelerdeki infaz rejiminin korkunç durumunu göstermek için, bu açıklamayı yapıyorum. O rejimin gerçek yönü anlaşılınca, Nâzım'ın orada çektiği çileyi daha görünür biçimde dile getirmek olanağı vardır.

Nâzım Hikmet'in hükümlülere sevdiğinden sözediyoruz. Oysa hükümlüler de Nâzım'ı çok severler ve onun kadere üzerine tir tir titrerler. Bunu gösteren bir mektubu aşağıya alıyorum. Bu mektup Nâzım'la Bursa'daki hükümlülerin nasıl bütünleştiğini gösteriyor.

Bursa, 18.IV.1950
Cezaevi

Sayın Üstat Mehmet Ali Beyefendi.

Unutulan hakkın kazanılması için giriştiğiniz savaşım-

da gösterdiğiniz üstün gayret, duyarlılık, içtenlik ve dehanınızın içli bir hayranıyım. Bu yüksek hareketinizle en duygusuz kalpleri dahi kazanmış ve yürek yumuşaklığı getirmiş olmanızın sevincini yaşamaktayım.

Hayranlık ve sevincimi de ancak herhangi bir vesile ile hizmetinizde bulunmak suretiyle izhar edebileceğimi umuyorum.

Aşağı uyarı bir buçuk ay önce kundura atelyemize iki çift iskarpin ısmarlamıştınız ki, bu siparişlerinizi, bin bir sıkıntı ve güçlkle bilenen bileklerin zevkle yerine getirmişti. Hoşnut kalmış olacağınızı kuvvetle umarak yeniden hizmetinizde bulunmak «istediğimizin» kabulünü rica ediyorum. Bizleri bu zevkten yoksun bırakmayacağınıza emin bulunuyorum.

Kundura atelyemiz, baharlık ve yazlık yapıma başlamış bulunmaktadır. İnce zevkinizi göz önüne alarak sırf değerli kişiliğiniz için iki yeni model hazırlamış bulunuyoruz. Bunlardan biri Makosen, diğeri de Merdane'dir. İstenilen renkler ya da bu mevsimde giyinmek alışkanlığınızda bulundunuz kostüm renkleri bildirilirse, sipariş emirlerinizi hızla ve zevkle yerine getirmeye hazırız.

Hizmetinizde bulunmanın verdiği gönül ferahlığı içinde emirlerinizi bekler, bu vesileyle en derin saygılarımı sunarım efendim.

**Bursa Cezaevi Kundura Atelyesi Şefi
Vehbi Erses**

Not : Üçünüz saklıdır.

Burada, hükümlü Vehbi Erses, Nâzım'ın özgürlük savışıyla yakından ilgileniyor. Onu savunan avukatını hoşnut kılmak için, kendi çapında elinden geleni yapıyor ve bundan mutluluk duyuyor. Ben, Vehbi Erses'in ve Bursa hükümlülerinin yaptığı ayakkabıları ayağıma giydiğim zaman, sanki dünyanın en pahalı ve kralların kullandığı cinsten ayakkabıyı giymiş kadar sevinç duydum. Çünkü, karşılığı verilmeyen Türk hükümlüsünün emeği ürünüdür.

Nâzım'ın yattığı Bursa hapisanesinde 10 yıl önce bir ayaklanma oldu. O dönemde Deniz Gezmiş de orada yatıyordu. Bu ayaklanmayı onun düzenlediği ileri sürüldü. O zaman hükümlüler, isteklerini şöyle dile getirmişlerdi : «Cezaevinde insanî işlemlerin uygulanması, veremli hastaların tedavi edilmesi, yiyeceklerin artırılması, hücre cezalarının kaldırılması ve eşitliğin sağlanması.»

Görülüyor ki bu isteklerin hepsi de haklıdır. Yerine getirilmesi gerekir. Fakat idare ne yaptı? Bu ayaklanmayı düzenleyenleri başka yerlere sürdü, bir kısmını cezalandırdı, hücreye attı ve işi kapattı.

Nâzım Hikmet bu çeşit ayaklanmalara hiç katılmadı. Hükümlüleri her zaman yasa doğrultusunda tutmaya uğraştı. Hapishane idaresi Nâzım'a, bu hükümlü sevgisini de çok görmüş ve onu daima önlemeye çalışmıştır. Bütün hükümlüler onu seviyor ve kendisiyle görüşmek için can atıyorlardı. O da bunu bildiği için, sürekli olarak hükümlülerle ilişki içindeydi. İdare bunu sakıncalı buluyordu. Çünkü onların uyanmasını istemiyordu. Bunun sonucu olarak da : «Hükümlüler zehirliyor» diye koğuştan alıp revire atıldılar. Bu bakımdan revire gitmesi bir bağış değil, sürgündür. Öteki hükümlülerden koparılıp alınmadır. Doktora ait küçük bir odayı ona verdiler. Hükümlüler onu burada da ziyaret ediyorlardı. Bu ise idarenin işine gelmiyordu. Tecrit hücresine atmak istediler. Fakat doktor, her nasılsa, buna karşı çıktı. Yapamadılar. Ondan sonra kısımlara gitmesini önlediler. Propaganda yapıyor, dediler. Nâzım, bir denetçi istedi. Denetçi geldi. İfadeler alındı. Propaganda iddiası sabit olmadı. Görülüyor ki; Nâzım, her çeşit manevi işkenceye maruz kaldı. Yine de hükümlülerin kalbinden onun sevgisi sökülüp atılamadı. Atılamaz, çünkü et tırnak hikayesi. Bursa'da, Nâzım'a hükümlüler «baba» derlerdi. Bana da, bütün hapisanelerde «Mahkûmlar Babası» diyorlar. Onun için ben, çocuklarıma vasiyet ettim. Mezar taşıma şu iki cümle yazılsın «Nâzım Hikmet'in avukatı ve mahkûmlar babası». Tabutumu da, aile namusu uğrunda katil olmuş hükümlüler taşıсын dedim.

bir kitap ve düzinelerle yazı yayınladım. Fakat siyasal iktidarlar, bu teknik zabıta örgütünü kurmamak için, sonuna kadar direnmişlerdir. Teknikten yoksun Türk adli zabıtası, kanıt sağlamak için zora baş vurmak yoluna sokulmuştur. Bunun vebali ve günâhı siyasal iktidarlardadır. Onun için zor kullanılarak alınmış ikrarlar daha ziyade suçsuz insanları okka altına atmakta, suçlu insanlar ise, işin içinden sıyrılmaktadır. Bu yüzden Türk hapisaneleri suç işlememiş insanların yurdu durumuna girmiştir. İşte kırk yıldan beri, genel afları savunmamın bir nedeni de budur. Demek ki adli hataların ve anarşik olayların başlıca nedeni, ülkemizde adli zabitanın kurulmaması ve karakol dayağının ön plana alınmasıdır.

Parlamentoya girdiğim zaman, her bütçe konuşmasında adli zabitanın kurulması için çaba gösterdim. Yine bir gün böyle bir konuşma yapıp oturduğum zaman, yanıma zamanın İçişleri Bakanı Namık Gedik geldi. Aramızda onunla şöyle bir konuşma geçti:

— Mehmet Ali Bey, güzel söylüyorsunuz. Bu alanda eserleriniz de var, biliyoruz. Fakat, hükümet olarak bu zabıtayı kuramayız. Zira onu savcıların emrine bağlayacağız. O zaman suç ve suçlu soruşturmasında hiç bir rolümüz kalmayacak ve güvenliği korumakta zorluk çekeceğiz.

— Namık Bey, bunu kurmuş olan uygar ülkeler, kendi halkını mutluluğa ulaştırdı. Çünkü suçlu ile suçsuzu ayırmayı, güvenliği korumayı ve anarşik olayları önlemeyi bu yolla başardı, dedim.

27 Mayıs Devriminden önce, polis, üniversite öğretim üyelerine bile zor kullanarak üniversitenin devrimcilerle işbirliği yapmasına yolaçtı. Oysa, adli zabıta olsaydı, bu gibi davranışlara ortam yaratılmayacaktı. Üniversite gençliğinin işlediği suçları ve bunların faillerini ortaya çıkarmak teknik zabıtamız olmadığından, bu hareketler yaygın hale geldi. Bugün artık önüne geçilemez bir düzeye ulaştı. Çünkü suç işleyenler, zabıtanın daha bilinçli ve daha teknik olarak çalışıyor.

Adnan Menderes bana, İstanbul polis okulunda krimi-

noloji hocalığı verdi. Orada yıllarca Kriminoloji ismindeki kendi kitabımı okuttum ve suçlulukla nasıl savaşılabileceğini öğrencilerime gösterdim. Yetiştirdiğim bu elemanlar adli ve teknik zabitanın ilk çekirdeğini oluşturabildi. Fakat bu yetenekli öğrencilerimi trafik işlerinde görevlendirmek suretiyle onları harcadılar.

Türk polisinin eline teknik araç verilse, suç yerinde fennî kanıtları toplar, adli hataya meydan vermeden suçluları kısıklarak bağlamanın yollarını sağlar. Fakat bu gün boğaz tokluğuna çalıştırılan polisimiz, görevini yerine getiremediği için hapishaneler suçsuz insanlarla dolup boşalmaktadır. Kusur polisin ve jandarmanın değil, devletindir. Türk polisinin eline tekniği ve modern araçları veriniz, yurtda kuş uçurtmaz, anarşik olaylara meydan vermeden can güvenliğini sağlar.

Nâzım'a ait her iki davada polisin müdahalesi olmadı. Soruşturmayı, ünlü Nâzım düşmanı Askerî Savcı Şerif Budak yaptı. Ve Nâzım'ı okka altına atmak için çeşitli hünerler gösterdi. Önce tanık olarak sorguya çektiği kişilere söylemedikleri şeyleri yazdırarak zorla imzalattırdı. Ondan sonra da kendilerini Nâzım'ın suç ortağı durumuna soktu. Ve canlarını yaktı.

Demek ki memleketimizde adli zabitanın olmayışı, adli hataları doğuran ilk faktördür.

JÜRI SİSTEMİ VE ÜST MAHKEMELER

Öte yandan Ağır Ceza ve Ceza mahkemelerimizde, jüri sistemi ve üst mahkemeler yoktur. Bütün Batılı ülkeler, bu sistemle bir iki oturumda gerçek suçluyu bulup cezalandırıyor, suçsuzları özgürlüğe kavuşturuyor. Bizim siyasal iktidarlar, jüri kurumunu da istemezler. Çünkü onlar, genellikle, adaleti etkilemek, istedikleri kişileri beraat ettirmek, istemediklerini cezalandırmak çabası içindedirler. Uzun yıllar boyunca da bunu başarmışlardır. Fakat, jüri sistemi ve üst mahkemelerle çalışan bir adalet aygıtı siyasî iktidarla-

rın etkisi altında kalmaz. Kararlar bir, ya da iki oturumda verilir. Jüridekilerin adları daha önceden bilinmediği için, onları etkilemek söz konusu değildir. Hızlı ve tarafsız bir adalet de gerçekleşir ve adli hata işlenmez. İşte kırk yıldan beri savunduğum, eser ve yazılarımda gösterdiğim adli zabıta, üst mahkemeler ve jüri sistemleri, siyasal iktidarlar tarafından engellendiği için, Türkiye’de gerçekleşemedi. Bu yüzden ülkemizde her zaman büyük haksızlıklar işlenmekte, güvenlik korunamamakta ve suçsuz insanlar okka altına gitmektedir. İşte Nâzım Hikmet de bu yüzden adli hata kurbanlarının başında bulunmaktadır.

Sırası gelmişken, son 30 yıl içinde ülkemizde işlenen siyasal suçlara ilişkin başlıca iki adli hatayı da ele alalım.

MENDERES DAVASINDAKİ ADLİ HATA

Siyasal suçlarda da, adli hatalar işlenmekte ve daha korkunç sonuçlar vermektedir. Çünkü, siyasal suçlular ilerde daima af yasalarının kapsamına girmektedir. Fakat bu suçlara ilişkin idam cezaları derhal uygulanmakta olduğu için suç işleyenler af yasalarından yararlanmamaktadır. Bu yüzden, yıllardan beri siyasal suçlarda idamlara taraftar olmadığımı ve bu cezanın kaldırılması gerektiğini savunuyorum. Milletvekiliyken de bunu kürsüde savunduğum gibi, Başbakan Adnan Menderes’e de bir çok kez duyurmuşumdur. Şayet o zaman savunduğum bu ilkeye Menderes ‘evet’ deseydi, Yassıada mahkemesi hiç kimse hakkında idam cezası veremeyecekti. Ve Adnan Menderes gibi yetişmesi güç bir devlet adamımız harcanmayacak, şimdi aramızda olacaktı. Yüz yılda bir yetiştirdiğimiz bu değerdeki devlet adamlarını bir anda harcamak istemiyorsak; siyasal suçlardan idam cezasını kaldırmanın çarelerini hep birlikte aramalıyız. Gerçi Menderes, idamı gerektirecek bir suç işlememiştir. O, 27 Mayıs’ı haklı ve meşru göstermek isteyenlerin zoruyla asılmıştır. Onu, Egesel, darağacının dibine getirdi ve haya-

tına son verdi. Acelesi ne idi? Bir gün daha dışını sıksaydı, bu ilkenin geleneğini zorlamasaydı ne olurdu? O zaman, Devlet Başkanı Gürsel, hekimlerden kurulu bir ekip gönderecek ve otuz altı saat komada kalmış bir adamın asılamayacağı raporunu alacaktı. Egesel bunu sezdiği için, can düşmanıymış gibi zamansız üstüne yürüdü. Onu kural dışı bir davranışla yok etti. Ben Egesel'in bütün bu yasa ve vicdan dışı davranışlarını Tercüman gazetesinde yayınladığım yazılarla ortaya koydum. Ve bir adamın pazar günü ve güpegündüz asılamayacağını anlattım. Bugüne kadar bana verecek cevap bulamadı. İşte Nâzım Hikmet'ten sonra Cumhuriyet devrinin en korkunç adli hatası Menderes'in asılması olmuştur.

Eğer, askerî yasalarda bir madde bulunsaydı, Nâzım'ı da asacaklardı kanısındayım. Çünkü bugün, bazı askerî yargıçların bildiği yaygın bir söylenti vardır. Mareşal Fevzi Çakmak, Nâzım'ın komünistliği orduya sokmaya çalıştığı iftirası kendine ulaştırılınca, şöyle demiştir:

— O halde ne bekliyorsunuz? Onu Harbiye'nin duvarları önüne getiriniz. Bir mangayı da karşısına dikerek kurşuna diziniz.

Mareşal'i ve onun merhametli kişiliğini tanıyan bir hukukçu olarak buna inanmıyorum. Fakat, Nâzım'ın hükümlülüğünde Mareşal'in rol oynadığı da bir gerçektir.

Menderes haksızlıktan nefrèt ederdi. Ömrü boyunca hiç kimseye bile bile haksızlık yapmamış, herkese elinden geldiğince iyilik etmiştir. Nâzım Hikmet'in sosyal savunmasını yaparken beni ve Vatan gazetesini daima teşvik etmiştir. Ve onun kurtulmasını can ve yürekten dilemiştir. Nitekim, beni kendi avukatı olarak seçerken şöyle demiştir :

— Mehmet Ali Bey, sizi avukatım olarak seçiyorum. Bundan sonra işlerime siz bakacaksınız. Beni de Nâzım gibi, can-ü yürekten savununuz, sizden bunu istiyorum.

Gerçekten, ben onun avukatı olmak için hiç bir girişimde bulunmadım. Nâzım'ın kurtulmasından sonra, kendi davalarının izlenmesi işini yalnız bana vermiştir. Onu, Yassıada'ya gelinceye dek tam on yıl savundum, davalarına bak-

tım. Fakat parlamentodayken başında bulunduğu partinin izlediği yolu beğenmeyerek istifa ettiğim için Yassıada'da savunmasını kabul edemedim.

Tercüman gazetesinde bu konuda yayınladığım Menderes'in İdamında İşlenen Ağır Hatalar isimli makaleyi, yeri geldiği için yayınlıyorum:

MENDERES'İN İDAMINDA İŞLENEN AĞIR HATALAR

Bu güne kadar «Menderes'in idamı» konusuna, hiç dokunmadım. Ve bu işe el sürmekten adeta çekindim. Çünkü küllenmiş olan bir sorunu su yüzüne çıkarmakta kimse için yarar düşünmedim. Ayrıca, iç huzur ve sükûna, henüz yeni kavuştuk. Onu bozacak fiil ve hareketler, ulusal çıkarlara uygun düşmez diye düşündüm.

Oysa, benim için Menderes'in idamını ele almakta bir çok nedenler vardı. Önce uzun yıllar boyunca merhumun avukatlığını yaptım. İmzasını taşıyan genel vekâletname, ondan değerli bir anı olarak bende saklıdır. Daha sonra, onun isteği ve çağrısı ile, İzmir Milletvekili olarak parlamentoya katıldım. Bundan başka, bu konu, uğraştığım Kriminoloji ve infaz bilimleri alanı içindedir. Görülüyor ki, hem duygusal hem hukuksal bakımdan bu olayı ilkenin adalet sahnesi üzerinde incelemek, birinci derecedeki görevlerimin arasındadır.

Albay Talât Aydemir'in anıları yayınlanınca, Menderes'in idamı konusu da, yeniden kamuoyunun malı oldu. Hukukî ve siyasal aktüalite listesinin başına geçti. Milletvekilleri, profesörler, doçentler, avukatlar ve gazeteciler, konu hakkındaki bilgi ve düşüncelerini ortaya koydular. Bunlardan hemen hepsi, Yüksek Adalet Divanı eski Savcısı Egesel'i şiddetle suçladılar. Ve gümrükten mal kaçırır gibi, Menderes'i alelacele sehpaye sürüklediğini ileri sürdüler. Haklarında soruşturma açılmasını istediler. Konu parlamentoya da intikal etti. Orada da tartışmalara sahne olacaktır.

Menderes'in idamında hatalar olmuş mudur? Olmuşsa, bunlar nelerdir? Egesel'in bu işteki işlevi nedir? Ceza infaz

organına bu sahada neden görev verilmedi?

İşte kriminoloji ve ceza infaz bilimlerinin ışığı altında ve nesnel açıdan bu soruları cevaplandırmaya ve Sayın Ter-cüman okuyucularına net gerçeği belirtmeye çalışacağım.

Vaktiyle Menderes'e ait idam hükmünün yerine getirildiğini haber veren gazeteler, aynı zamanda Egesel'in de, infaz işinde görev aldığını ve bizzat kendisinin bu safhayı idare ettiğini açıkladılar. Bunu öğrenince, doğrusu çok şaşırdım. Çünkü Yüksek Adalet Divanının yargılama yöntemine ilişkin yasa, Divan Savcısına, hükümleri infaz safhasında bir görev vermemiştir. Fakat Milli Birlik Komitesi, o devirde her türlü iktidara sahipti. Sözleri yasa hükmünde idi. Bu geniş ve mutlak yetkiye dayanarak, Egesel'e bu görevi de vermiş olabilir. Yoksa Egesel, kendi kendine bu göreve sahip çıkamaz.

Gönül isterdi ki, idamların infaz safhası, normal koşullar altında ve normal elemanlar tarafından yerine getirilmiş olsun. O takdirde, bugün ileri sürülen hiç bir usulsüzlük ve hata söz konusu olmazdı.

Gerçi Adalet Bakanlığı, İstanbul İnfaz Savcılarından ikisini Yassıadaya ve oradan da İmralıya göndermiş ve infazlarda hazır bulundurmıştır. Fakat bunlar, oralarda sadece birer gözlemci sıfatı ile bulunmuş ve infazlarda etkin bir rol oynamamıştır. Oysa tam tersi olacaktı. İstanbul Savcısı Nedim Demirel hükümleri infaz edecekti. Egesel de isterse, gözlemci olarak hazır bulunacaktı.

Nedim Demirel ve gözlemci olarak gönderilen savcılarla görüştüm. Ve gözlemlerini saptadım. Bunlar, infazların doğrudan doğruya Egesel tarafından yapıldığını ve kendilerinin pasif kaldıklarını belirttiler.

Egesel, infazdaki bu görevi yaparken teknik ve hukuki bazı hatalar işledi. Bunların başında «İdam günü» gelmektedir. Gerçekten Egesel, Menderes'e ait hükmü, Pazar günü yerine getirdi. Gerçi usûl yasamızda, bu gibi hükümlerin Pazar günü infaz edilmeyeceğine dair bir kayıt yoktur. Fakat, şimdiye kadar yerleşen bir teamül vardır ki, yasa hükmündedir. O teamüle göre, idam hükümleri, tatil günlerin-

de infaz edilmez. Çünkü, infaz yerinde bulunması gereken yargıç, savcı, doktor, hapishane müdürü gibi resmî görevlilerin tatil günlerinde aranıp bulunması hemen mümkün değildir. Onlar o gün gelmeye zorunlu sayılmazlar. Ben İl Cumhuriyet Savcısı bulunduğum sırada, yalnız Pazar değil, Cuma günlerinde de idamları infaz etmezdim. 35 senelik meslek hayatımda, idam hükümlerinin tatil günlerinde infaz edildiğini, ne gördüm, ne de işittim. Bu nedenle, Egesel'in bu acele davranışını, teamüle aykırı buluyorum.

Bundan başka Egesel, Menderes'e ait idam hükmünü, gündüz yerine getirmiştir. Bu da yasaya aykırı sayılmaz. Fakat ülkemizde yerleşmiş olan teamüle uygun değildir. Gerçekten, bir idam hükmünün gündüz infaz edildiğini gören olmamıştır. İstiklâl Mahkemeleri savcıları bile, idamları gece yerine getirirlerdi. Nitekim gözlemci olarak bulunan tecrübeli İstanbul İnfaz Savcısı Hüseyin Yücel de Egeseli uyarmış ve gündüz infazın sakıncalarını sayıp dökmüştür. Egesel ise, «—Burası meskün mahâl değildir. Burada her zaman huzur ve sükûn vardır. Bu itibarla, ben gündüz infazda bir sakınca görmüyorum» diye cevap vermiştir.

Demek ki Egesel, yerleşen iki adli teamülü hiçe saymıştır. Oysa verdiği demeçte, bu konuda asla acele etmediğini ileri sürmüştür. Fakat görünen gerçek ile bu demeci bağdaştırmak mümkün olamamaktadır. Egesel, bu iki adli teamülü bir yana itmeseydi, Menderes'e ait hükmün Pazar-tesi gecesi yerine getirilmesi gerekirdi. Egesel, Menderes'in idamını iki gün erteleseydi ne olurdu? Bu fazla iki gün belki de Menderes'in kaderini değiştirebilirdi. Nitekim merhum Gürsel'in bu konudaki müdahalesinden söz edilmektedir. Şayet bu müdahale doğru ise, iki gün içinde bunun olumlu bir sonuç vermesi beklenirdi.

Görülüyor ki, Menderes'e ait idam hükmü, normal koşullar altında cereyan etmemiştir. Bir infazcı olarak, bunu belirtmek başlıca görevimdir.

TERCÜMAN GAZETESİ
(24.10.1966)

Şayet Mahkeme Başkanı Başol, Türk Ceza Yasasının bir 59'uncu maddesinin var olduğunu unutmasaydı, Menderes yine asılmayacaktı. Başol, Menderes'in yalnız kendisine atılan suçlarını değil, ülkeye olan büyük hizmetlerini ve kişiliğini de terazinin diğer kefesine koyarak tartacaktı. Ondan sonra da, Türk Ceza Yasası'nın 59'uncu maddesi gereğince cezasını hiç olmazsa ömür boyu hapse çevirecekti. Fakat Başol, elindeki paslı teraziyle adaleti tarttığı için, öteki kefeyi boş bıraktı. Ayrıca, Menderes'in mediko-psşik ve mediko-psikolojik çözümlemesini yaptırmadığı gibi, cezasını azaltan nedenlere başını çevirip bakmak tenezzülünde bulunmadı. Gerçi bunda Menderes'in böyle bir dava için yetersiz olan savunmalarının da etkisi olmuştur. Nitekim, bugüne kadar onun gerçek savunması yayınlanmamış ve neden asıldığı, kamuoyuna açıklanmamıştır. Oysa Maurice Garçon, Mareşal Pétain'in davasını iki büyük cilt halinde Dünya kamuoyuna sunmuş ve bütün gerçekleri açıklamıştır. Eğer Başsavcı Egesel'in yasa ve vicdan dışı tutumu olmasaydı, o yine ölmeyecekti. Fakat, Egesel onu, korkunç bir haydutmuş gibi kolundan yakalayarak, keyfi bir davranışla İmralı'ya sürükledi. Bir pazar günü ve güpegündüz astı, gitti.

İşte onun için bu korkunç adli hatadan sorumlu olanların başında, Başol'la Egesel gelmektedir. De Gaulle'e silâhla karşı koymuş ve bir çok insanın kanına girmiş olan General Salan bile idam edilmedi. Ömür boyu ağır hapse mahkûm edildi. Sonra yine De Gaulle tarafından affedildi. Menderes, Salan'ın suçlarından yüzde birini dahi işlememiştir.

Acaba, Menderes'in Yassıada'da savunmasını kabul etseydim kriminoloji biliminin ışığı altında savunmasını yapseydim, onu kurtarabilir miydim? Kim bilir? Yargıçların yan tutan havası ve yapılmak istenen açık haksızlık karşısında belki kendimi tutamazdım ve Fransız avukatı De Sez'ün yolundan giderdim. 16. Louis'nin avukatı De Sez, duruşmada şöyle haykırmıştı:

— Karşımda tarafsız yargıçlar arıyorum, davacılar görüyorum.

Belki ben de aynı isyan ıhu içinde, onun akıbetine uğrardım. Yassıada duruşmalarına girmedim. Bunun nedenini gazetelerde açıkladım. Fakat Vatan gazetesinde yayınladığım yazılarda Yassıada duruşmalarının devamı boyunca, siyasal sanıkları destekledim. Nasıl bir savunma yapımları gerektiğini açıkladım. Hatta daha ileri giderek, Mareşal Pétain'in Yüce Divan önündeki savunmasını çevirerek yayınladım. Ve bu biçimde bir savunma sistemine girmelerini önerdim. Fakat, avukatları, tutuklama rejimindeki şiddeti, insancıl bir ortama yükseltmek olanağını bile bulamadılar. Menderes, konuşma gücünü yitirdiğini açıkladığı zaman dahi, ağızlarını açamadılar. Bu tür bir savunmaya yanaşmayan sanıklar, her şeyi yadsıma yoluna saparak bütün köprüleri yıktılar ve kendilerine, tutunacak bir dal bırakmadılar. Bunun da sorumluluğu, tanınmış cinayet avukatlarının bu davalara girmesini yasaklayan İstanbul Barosu Yönetim Kurulu'na aittir. Türk avukatlığını, dünya karşısında güç duruma sokan bu kararı dostum Maurice Garçon, yayınladığı broşürde çok acı bir dille eleştirmiştir. Demek ki, Menderes, Fatin Rüştü ve Polatkan gibi değerli devlet adamları, gerçek bir savunmanın korunmasından yoksun kaldılar. Yalnız Fatin Rüştü kendi savunmasını bizzat yaparak yüceldi. Meslektaşım Burhan Apaydın, iyi bir çalışma temposu içinde iken kendisine son savunma yaptırılmadı. Yalnız Celâl Bayar, benim önerdiğim savunma sistemini uyguladı. Erkekçe konuştu, hiç bir şeyi yadsımadı, hiç kimseye de çamur atmadı. Dimdik, duruşmada yükseldi ve boynunu korkusuzca yağlı ipe doğru uzattı. Oysa, onu asmak için yasadan madde kaldırdılar, yasaya madde eklediler. Yasasız suç olmaz ilkesini ayaklar altına aldılar. Bir kısım üniversite öğretim üyesi, onun asılmasını sağlamak için kürsüde okutuklarının tersine davrandılar ve ceza hukukunun yüz yıllık temellerini tahrip ettiler. Türk Ceza Hukuku ve Türk hoşgörölüğünü yere serdiler. Bu suretle Adnan Menderes, Fatin Rüştü ve Polatkan gibi üç büyük devlet adamı gözümüzün önünde yok oldu gitti. Ve bütün dünyanın kabul ettiği büyük bir hata bu suretle işlendi. Üstelik de Men-

deres'e vatan haini damgası vuruldu. Ben onun avukatı olarak, alınına vurulmuş olan bu lekeyi şiddetle reddederim. O iktidarda kaldığı sürece, ulus ve ülkenin mutluluğu için çalışmış ve yurdumuzun kaderini değiştirmeye uğraşmıştır. Bu yolda belki acele etmiş olabilir. Fakat, böyle bir devlet adamı asılamaz ve vatan haini olamaz. Bir kriminoloji uzmanı olarak bu kadarını biliyorum.

DENİZ GEZMİŞ DAVASINDA ADLİ HATA

Bir süre önce, bir müvekkilimi ziyaret etmek için Bursa hapishanesine gitmiştim. Deniz Gezmiş de orada tutukluydu. Ankara hapishanesinden göndermişler. Savcının odasında, kendisi ve iki arkadaşıyla uzun bir görüşme yaptım. Hukuk Fakültesinin son sınıfında, toplumsal konularda oldukça bilgi sahibi. Sözlerinin arasında, «Türkiye'de üç yüz bin kişi yiyor», «otuz milyon insan çalışıyor», «Bu dünyanın değişmesi gerekir» gibi sözler sarfediyordu. İki arkadaşına, sosyalizm hakkında bazı sorular yönelttim; bana Babeuf'un düşüncelerini kapsayan 18. yüzyıl Fransa'sının sosyalizminden söz ettiler. Bunlar modası geçmiş sözlerdi. Gençlik eylemlerinin öncülüğünü yaptıklarına göre, sosyal konularda daha temel bilgilere sahip olmaları gerektiğini düşündüm. Ve Fransa'daki gençlik eylemini yöneten John Bendit gibi kişilerin yanında çok sönük kaldıklarını ve kafa yapısı bakımından da onlarla kıyaslanamayacaklarını anladım. Savcıya bu kanılarımı söyledim. O zaman gençliğin sayısız sorunları vardı. Üniversite yönetimi öğrencilere hiç bir hak tanımıyordu. Bu yüzden işgaller birbirini kovalıyordu. Ben, Tercüman gazetesinde yayınladığım yazılarla, gençliğin bu şahlanmasını, ülke çıkarına uygun buluyor ve hak aramanın yeni bir ortak yolu gibi düşünüyordum. Fransa'da olduğu gibi yeni ve çağa uygun bir üniversitenin kurulmasını ve gençliğin tüm haklarının kendilerine verilmesini diliyordum. Fakat böyle bir üniversite kurulmadığı için gençlik, eylemlerini sürdürdü. Sonunda, gençliğin ideoloji

dallarına bölündüğünü, düşünce çatışmasının silâhlı eylemlere dönüştüğünü ve üniversitelerin birer arena haline getirildiğini gördük. Bunda, siyasal partilerin büyük günahı ve sorumluluğu vardır. Sonunda, bu üç genç sehpaye doğru itildiler. Mahkemeye düşürüldüler ve en ağır cezaya çarptırıldılar. Haklarında verilen idam cezaları parlamentoya getirildiği zaman, kararları gözden geçirmek fırsatını buldum ve bu gençlerin işledikleri suçların idamı gerektiren bir nitelik taşımadığını, bu bakımdan kararlarda adli hatalar var olduğunu gördüm. Ve bir kriminoloji uzmanı sıfatıyla durumu kamuoyuna bildirmek istedim. Bir makale yazdım. Fakat, yazılarımı basan gazete bunu yayınlamadı. Ben de durumu, bir mektupla zamanın Cumhurbaşkanı'na bildirdim. Mektubu, aşağıya koyuyorum :

Zürich'den 18/3/1972

Sayın Cevdet Sunay

Aziz Cumhurbaşkanı

İsviçre'deki kliniklerden birinde hasta olarak yattıyım, yakında ülkeye döneceğim. Sıkıyönetim mahkemelerinin idamlarla ilgili çalışmalarını, yabancı gazetelerden izliyorum. Dünkü İsviçre basınında ise, Deniz Gezmiş ve suç ortaklarıyla ilgili idam hükmünün Parlamento'dan geçtiğini ve yüce katınıza ulaştırıldığını okudum.

Ülkede bulunmadığım için bir kriminoloji uzmanı ve hukuk yazarı olarak, bu önemli konularda, düşünce ve kanılarımı ortaya koyamadım. Ancak, yazarları arasında bulunduğum gazeteye «Türkiye'de İdam cezası kaldırılabilir mi» başlığını taşıyan bir makale gönderdim. Burada Batılı hukukçuların düşüncelerini alarak Türk kamuoyunu, siyasal parti yöneticilerini ve Parlamento üyelerini düşündürecek tarafsız hukukî kanılarımı belirttim. Gazete, herhalde sıkıyönetimden çekinerek bunu yayınlamadı. Bu yüzden, zatî devletinizi şu satırlarla rahatsız etmek zorunluluğunda kaldım.

O makalemde de belirttiğim gibi, adı suçlardan dolayı, idam yanlısıyım. Fakat, siyasal suçlarda, idam cezasının kar-

çısındanayım. Bunu şimdi değil, otuz yıldan beri, yayınladığım eser ve makalelerimde ortaya koydum. Kaldı ki, idam cezasını henüz uygulamakta devam eden demokratik ülkelerde de, siyasal suçlardan dolayı idamlara gidilmemektedir. Nitekim, çağımızın en büyük siyasal suçlusu sayılan Fransız Generali Salan, idam edilmemiş ve sonunda af olunmuştur. Üstelik, ülkemizde idam cezalarının infaz şeklinin de bütünüyle insanlık dışı olduğunu, bir cellat kadrosu bulunmadığı için hükümlülere korkunç işkencelere tabi tutarak boğduğumuzu yazılarımda açıkladım. Ve bu koşullar altında, bu cezaya ait infazların bir süre durdurulması gerektiğini kanıtladım.

Her şey bir yana, şehir eşkiyaları diye adlandırılan kişiler, Halk Kurtuluş Ordusu ve Dev-Genç'in güdüm ve yönetimi altında örgütlendi diye askerî savcılar bunları, ülkenin politik yapısını değiştirmek, iç düzeni bozmak, halkı sivil savaşa sürüklemek ve yağmacılık yapmakla suçladılar. Böyle olunca, suçluları tek bir mahkemede yargılamak, örgütün hiyerarşik kadrosunu ortaya koymak ve kurucularla yöneticilerin kimliklerini saptadıktan sonra, derece derece cezalarını kişiselleştirmek yoluna gitmek gerekirdi. Bunun yapılamaması ve suçluların ayrı gruplar halinde başka başka mahkemelere sevk edilmesi, var olan rejimi yıkmak isteyen gerçek elebaşların adalet elinden sıyrılmasına ve tabandaki suçluların okka altına gitmesine neden olmuştur. Gençleri iki ideoloji kampına ayıran, onları maddî ve manevî silâhlarla donatan ve destekleyen politikacıların ve yazarların bu davada adları dahi okunmadı.

İstanbul 1 No.lu Sıkıyönetim Mahkemesinde sanıklardan Ümer Ayna'nın savunmasını yaparken, bütün bunları yargıçlar önünde açıklamış, davanın yanlış açıldığını ve hatalı yolda gidildiği takdirde, suçluyla suçsuzun ayırt edilemeyeceğini belirtmiştim.

O kanıdayım ki bu suretle elde edilen idam kararlarının infazı, ülkedeki sükûnu sağlayacak yerde, tersine huzursuzluğu artıracak, dünya karşısında saygınlığımızı sarsacak, bünyemizde, Menderes'in idamından daha büyük ve

derin yaralar açacaktır.

Sayın Cumhurbaşkanımız, şu anda yüce görevinizin en nazik ve güç bir dönemine girmiş bulunuyorsunuz. Onun için, bir kriminoloji uzmanı, Atatürk devrinin bir Cumhuriyet Savcısı ve eski bir Parlamento üyesi olarak size acele seslenmeyi, kendim için kaçınılmaz bir görev saydım. Özellikle ele geçirdikleri üç Amerikalının canına kıymadan ve istedikleri fidyeyi de almadan, onları serbest bırakmış olan suçluların fiillerinde, cezayı azaltan açık nedenlerin bulunduğu noktası üzerinde duruyorum.

Hiç bir politik ya da kişisel amaç ürünü olmayan bu nesnel düşüncelerimizi, hoşgörüyü ve görevin zorunluluğu niteliğinde karşılayacağınızdan eminim.

Ayrıca yolunu şaşırmış bir avuç tecrübesiz genç aleyhinde kabarıp köpürmüş olan öç alma dalgasının, şerefli Türk ordusunun Başkomutanlık sandalyesinde oturmuş bir büyük askerin önünde kırılacağına hiç kuşumuz yoktur.

Bu nedenle hasta yatağımızdan seslenirken, zati devletinize en hayırlı yolu göstermesi için, Ulu Tanrıdan niyaz eder, bu vesile ile de tükenmez saygılarımı sunarım.

**Mehmet Ali Sebük
Avukat ve Yazar**

Bu mektubu Hürriyet gazetesi arşivine koydurdum. Burada, karardaki adli hatayı belirttim. Ve bu konuda parlamentodan gelecek tasvip kararını onaylamamasını diledim. Fakat, Cumhurbaşkanı, benim bu tarafsız düşüncelerime katılmadı. Beni Ankara'ya çağırıp adli hatanın nereden doğduğunu, özellikle sormadı, ve idama ait meclisin tasvip kararını onayladı.

Deniz Gezmiş, dört Amerikalıyı kaçırmıştı. Ve hiç birisinin kılına dokunmadan ve hatta fidye dahi almadan bunları salıverdi. Yalnız bu hareket, Türk Ceza Yasası'nın 59. maddesinin uygulanmasını ve idam cezasının daha hafif bir cezaya çevrilmesini öngören bir harekettir. Onun için, son yıllarda siyasal suçlardan dolayı işlenen adli hatalarda

Deniz Gezmiş hakkında verilmiş olan hükmün de yer aldığı kanısındayım. Bozuk düzenin değişmesini ve üniversite reformunu istemek gibi haklı bir davanın savunucusu olan bu gençler, harcandı.

Bu bakımdan Nâzım Hikmet'e, Adnan Menderes'e nasıl vatan haini denemezse, Deniz Gezmiş'e de vatan haini denemeyeceği kanısındayım. Çünkü her üçü de adli hata kurbanıdır. Çünkü her üçü de bu ülkeye yararlı olmak için ellerinden gelen çabayı harcamışlardır.

BU ADLİ HATANIN GERÇEK SORUMLUSU

Nâzım Hikmet konusunda işlenen adli hatanın bir özelliği vardır. Önce o haksızlık bile bile yapılmıştır. Çünkü bir çift sözle bir insanın 28 yıla mahkûm edilemeyeceğini anlamak için yargıç, savcı olmak gerekmez. O dönemde adam öldürmenin cezası 15 yıldır. Ayrı ayrı nedenlerle iki adam öldürse, yine cezası yirmi sekiz yıl olamazdı. Ayrıca bu adli hatanın devamına, tam on üç yıl göz yumulmuştur. Oysa yargılamanın iadesi ve karar düzeltmesi gibi yollar açık idi. O mahkemenin savcılar ya da onlara emir vermekle yükümlü olanlar, bu yollardan giderek hatanın önüne hemen geçebilirlerdi, geçmediler. Askerî adalet, kendi çapında, bu hatayı düzeltmek için, hiç bir harekette bulunmadı. Demek ki, birinci sorumlu o zamanki askerî savcılardır. Hükümetin de adli hatadan haberi vardı. O da her zaman Millî Savunma ve Adalet Bakanları kanalıyla bu hatayı düzeltebilirdi. Hele Büyük Millet Meclisi, adli hatanın elle tutulur derecede varlığını ve korkunçluğunu tüm milletvekilleriyle birlikte biliyordu. Çünkü Başbakan Refik Saydam tarafından 3.5.1939 tarihinde verilen bir tasarı adli hatayı bütün ayrıntılarıyla açıklıyordu. Orada ne diyordu? Özeti şu: Orduda si-viller tarafından komünizm propagandası yapmak, askerî yasalarla ceza sınırlaması altına alınmamıştır. Bu bir boşluktur. Oysa biz bu suçları askerler arasında işleyenleri, boş bırakmadık. Onların bu eylemlerini başka yasalara sokarak.

şiddetle cezalandırdık. Onun için bu boşluğu doldurmak amacıyla 148. maddeye bir fıkra eklemek istiyoruz. İşte Nâzım'a atılan bu bir çift sözün askerler arasında komünizm propagandası yapmak demek olduğunu, fakat açık bir yasa olmadığı için orduyu isyana kışkırtmaktan şiddetle mahkûm edildiği o tasarıda söyleniyordu. Bu tasarı Millî Savunma ve Adalet Encümenleri tarafından konuşularak kabul edildi. Adalet Encümeninde o dönemde şu üyeler vardı. Hasan Mene-mencioğlu, Adalet Bakanlığı Ceza İşleri Müdürlüğünü ve Müsteşarlığını yapmıştır. Sonunda Adalet Bakanı olmuştur. Fuat Sirmen, Roma'da Hukuk Doktorası vermiştir, sonra Ankara Cumhuriyet Savcılığı'na ve oradan Adalet Bakanlığı'na getirilmiştir. Şinasi Devrim, İsviçre'de Hukuk Doktorası yapmış, Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Müdürlüğü'nden sonra Adalet Bakanlığı'na gelmiştir. Suat Hayri Ürgüplü, tanınmış bir hukukçuydu. O da Gümrük ve Tekel Bakanı oldu. Abidin Binkaya eski yargıç, Adalet Müfettişiydi. Sela-hattin Yargı. Ünlü bir avukattı. Refik Şevket İnce ülke çapında bir hukukçu ve eski bir Adalet Bakanı. Dört Adalet Bakanı, Batı'da en yüksek öğrenimi görmüş, iki yabancı dil konuşan, devlet örgütünün üst kademelerinde görev almış kişiler... Cumhuriyet döneminde bir Meclis Adalet Komisyonu'nun bu derece kaliteli ve tanınmış hukukçulardan oluştuğu asla görülmemiştir. Nâzım hapisteyken, sıra ile Adalet Bakanlığı sandalyesinde oturmuş bu dört ünlü hukukçuyu tanımırım. Dördü de yakın dostumdur. Yabancı dil ve hukuk teorisi alanında bilgileri yerindedir. Neden Büyük Millet Meclisi'nde o tasarı konuşulurken, sonra da Adalet Bakanlığı sandalyesine oturdukları zaman, Nâzım'a yardım ellerini uzatmadılar ve 'yasadışı suç olmaz' ilkesine dayanarak onu serbest bırakmadılar? Çünkü fakülteden diploma almak, doktora yapmak, hak ve adalet şampiyonu olmak için yetmiyor. Bu bir sosyal adalet ve yürek konusudur. Bu hukukçulardan bazıları kendi çıkarlarına dönük, devleti yönetenlere tartışmasız boyun eğmekle yükümlü, ve onların ağzından çıkan sözleri yasalaştıran otomat kişilerdi. Onlar için hak, hukuk, adalet, yurttaş özgürlüğü ikinci planda kalıyordu.

Zaten bu ülkenin başına ne gelmişse bu kırattaki sözde hukukçulardan gelmiştir. Bunlar yasama ve yürütme organları içinde bulundukları sürece, Nâzım suçsuz yere dört duvar arasında yatıyordu. Onun için, Nâzım'ın başına gelen hatanın işlenmesinden ve uzun süre devam etmesinden yasama, yürütme ve yargı organlarından her üçü birden, yani tümü ile devlet sorumludur. Devlet hatayı işledi, ve o hatanın uzun süre devamına bile bile göz yumdu. Fakat o dönemde devletten de üstün güçlerin bulunduğu görülmüştür. Bu kesimde daima Mareşal'in varlığının ortaya çıktığı görülür. Devletten üstün güçlerin oynadığı role bir örnek verebiliriz:

1938 yıllarında Nâzım Hikmet, Bursa'dan alınarak İstanbul Adli Tıp Müessesesi'ne gönderildi, orada muayene edildi, hasta olduğu görüldü. O zaman milletvekili olan Cemil Sait Barlas, İnönü'nün aracılığıyla Nâzım'ın Cerrahpaşa hastanesi röntgen uzmanı Tarık Temel tarafından röntgeninin çekilmesini sağladı. Adli Tıp, Nâzım'ın akciğerlerinin radyolojik tesbitini istedi. Doktor Tarık Temel, onda sulu zatülcemp arızaları buldu. Adli Tıp da bu rapor üzerine Nâzım'ın cezasını bir yıl erteledi. Nâzım özgürlüğe kavuştu. Dayısı Ali Fuat Paşa'yı görmek için Ankara'ya gitti, Meclis'e uğradı. Durum herhalde Mareşal'in kulağına gitti ve Nâzım tekrar yakalanarak İstanbul'a getirildi. Haydarpaşa Nümune Hastanesi'ne gönderildi, tekrar muayene edildi ve «hapishaneden çıkarılması zorunlu değildir», denilerek yeniden özgürlüğüne son verildi. Adli Tıp tarafından cezası ertelenen bir kişi, bir süre sonra ermeden nasıl tekrar tutuklanır? Bu hukuka ve infaz sistemlerine aykırı düşmektir. Fakat hak, hukuk dinleyen kim? Bu olay Nâzım'ın yakasını bırakmayan bazı görünmeyen güçlerin devleti bile etkilediklerini ve onu hareketsiz duruma soktuklarını göstermektedir. Nâzım'ın aleyhine yasalara aykırı olarak yapılan haksızlıkların faturasını, hiç kimse ödememiştir. Fakat Nâzım'ın lehine ve yasalara uygun hareket edenlerden bazısı yerden yere vurulmuştur. İleride bu konuya değinilecektir.

Bu adli hatanın gercek sorumlularini arastirirken Mareşal Fevzi Çakmak'ın adını hatirlamamak mümkün degildir.

Mareşal çok namuslu bir askerdi. Beş vakit namaz kı-lardı. Ve din felsefesi üzerinde değme hocalardan daha üs-tün bilgisi vardı. Çeşitli yabancı diller biliyordu. Bu derece maneviyata bağı ve Allah korkusuyla titreyen bir askerin, suçsuz bir adamın bile bile hapishaneye atılması için doğru-dan doğruya emir vereceğini sanmıyorum. Fakat, onun ağ-zından çıkan «Orduya komünizmi sokmayalım.» sözünün, adli amir olan kumandanlar için bir hükümlülük kararı sayılabileceğini de düşünmek gerek. Yurdu savunmaktan baş-ka bir şey düşünmeyen ve bu kutsal ilkelerle yetiştirilmiş olan Mehmetçiklerin oluşturduğu bir topluma aşırı uçlar-dan hiç birisi pelerin atamaz. Fakat emekliye ayrıldığı za-man Mareşal, İnönü'ye karşı olan muhalefetini şiddetlen-dirince, sonunda kendisine de komünist damgasını vurdu-lar. Bu yakıştırmalar karşısında çok üzölmüştü. Yine emek-liye ayrılıp politikaya karışmasından sonra Mareşal'ın bir sözü, Nâzım Hikmet'in de adı geçen bir davaya neden oldu. İsmet İnönü döneminde en etkin, ülkeye en çok hizmet eden ve çırpınan devlet adamlarından birisi Hasan Âli Yücel idi. Yarattığı eserler ve yaptırdığı çevirilerle ülke kültürüne yararlı olmuştu. Tonguç'la birlikte kurduğu Köy Enstitü-leri ve çiftçiye topraklandırma kanunu yürütülebilseydi, bugün Türk köy kalkınması büyük ölçüde tamamlanmış olacaktı. Türk köylüsü mutlu bir yurttaş topluluğu duru-muna girecekti. Fakat köylünün uyanmasını istemeyenler, ülkeyi bu atılımdan yoksun bıraktı. Hasan Âli Yücel, kla-sikleri Türkçeye çevirtirken, hapishanede olan Nâzım'a da görev vermişti.

Batı ülkelerinde her hükümlü, kendi sanatını yapmakta özgürdür. Dışardan bile sipariş alarak sanatını yapmaya bı-rakılır. Ve bu suretle Batı ülkelerinde hapishaneler birer atölye gibi durmadan işler, ülkenin ekonomisine katkıda bulunur. Bizde ise Adalet Bakanlığı hükümlülerin çalışması-nı engelleyen ve onları işsiz güçsüz bırakacak ne kadar yasa

varsa onu yürürlüğe koyar. Bugün Türk hapisanelerinde her zaman için yetmiş bin, seksen bin tutuklu ve hükümlü vardır. Bunların içinde ancak onda biri çalışır. O da düşük ücretlerle. Onların çalışma ürünlerini de üst kademelerde olan yöneticiler sömürür. Onun için kırk yıldan beri savunduğum hapishane reformu, bir türlü gerçekleşmez. Hükümlüler aç, susuz, çıplak olarak hapisanelerde yok olup gider.

İşte, Hasan Âli Yücel'in Nâzım Hikmet'e verdiği çeviri yaparak ücret alması işi bazı kişilerin gözüne çarptı. Onlar da Mareşal'e yetiştirdiler ve iktidarda olan Halk Partisi'ni örselemek için, bir polemik yarattılar. Bir gün Mareşal demeç verirken «Hükümette olan bazı bakanlar komünistleri koruyor» diye bir laf attı. Hasan Âli Yücel, susması gerekirken konuşmak ve bunu cevaplandırmak hevesine kapıldı. Gazetecilere demeç verirken, Mareşal'in bu sorusunu ele alarak :

— Bu bakan, ben miyim? diye sordu.

Mareşal hiç ağzını açmadı. Fakat Demokrat Parti İstanbul İl Başkanı, arkadaşım Avukat Kenan Öner, kendisini Mareşal'in yerine koyarak, ustalıkla şu cevabı verdi :

— Evet, o bakan, sensin.

Hasan Âli Yücel, ikinci bir hata işledi. Ve Kenan Öner hakkında hakaret davası açtı. Dava, kişileri aşarak, parti savaşı haline geldi. Hasan Âli Yücel, usta avukat karşısında, bir varlık gösteremedi. Yayınladığı kitap da bir işe yaramadı. Kenan Öner aklandı. Bu kararlar İnönü Hükümeti yara aldı.

Nâzım'a yardım konusunda Hasan Âli Yücel insancıl davranmıştı. Komünistlere arka çıkmakla bir ilgisi yoktu. Fakat o dönemde ulus iktidar partisini ve İnönü'yü sevmediği için, Hasan Âli Yücel sevimsiz görüldü. Yaptığı işin sosyal adalet durumu, göze çarpmadı. Ve avukat Kenan Öner ağır basarak, iktidar partisi zor duruma düştü.

Sonunda Mareşal İnönü'ye muhalif bir cepheye geçince ona da komünist dediler. Demek ki Mareşal de bu suçlama ve kara çalmadan payını aldı.

YÜNÜ NÂZIM'A DÖNÜK KİŞİLER

Vur abalıya diye bir söz vardır. Herkesin yüklendiği insan anlamına gelir. On beş yıldan beri de «Nâzım'a vurun» dendi ve herkes vurdu. Savcı, suçsuz olduğunu bile bile cezalandırılmasını istedi. Yargıç, savcının bu isteğine uydu. Türkiye Büyük Millet Meclisi, suçsuz olduğunu bile bile onu hapisanede tuttu. Hükümet onun suçsuz olduğunu bile bile haksızlığı giderecek bir eyleme geçmedi. Hastalar ve hekimler onun hasta olduğunu göre göre, «sağlamdır» raporu verdi. Hatta bu hekimlerden biri, kulağını göğsüne yapıştırıp kalp atışlarını dinledi ve başını göğsünden kaldırır kaldırmaz, hapisanedeki hükümlülerin yanında: «Hiç bir şeyi yok maşallah! Kalbi Longin saatin gibi atıyor» diyebildi.

Tabuta konulmuş olan bir yarı ölüden ne farkı kalıyordu Nâzım'ın. Herkes onun bir an önce ölmesini bekliyor. Fakat yaşaması, hava alması için hiç kimse bir çaba harcamıyor. Niçin? Çünkü «komünisttir» Nâzım, kişiliği gereği, yalan söylemesini beceremiyor. Mahkeme önüne çıkarıldığı zaman yargıca da, konuştuğu insana da zorlanınca «ben komünistim», diyordu. Oysa, Türkiye'mizde bir söz vardır ki, hapisanede, çok geçerlidir. «İnkâr yiğidin kalesidir» derler. Onun için, Türkiye'mizde bütün sanıklar bu kaleye sığınır ve mahkeme önünde daima: «Ben suçsuzum. Bu işi yapmadım» diye konuşur. Batı ülkelerinin mahkemelerinde yıllarca

staj yaptım. Orada hiç bir sanığın, suçunu yadsıdığını ve yargıca yalan söylediğini görmedim ve duymadım. Daima, yalan söylemeyen sanıkların kârlı çıktığını, yargıçların merhamet ve hoşgörülerinden yararlandıklarını gördüm. Bizde ise daima yalan söyleyenler kazançlı çıkmıştır. Nâzım da inancını açıkça söylediği için, daima okka altına gitmişti. Çünkü o dönemde «Komünistim» demek ağır bir suç sanılıyordu. Muhalefet demek vatan hainliği, muhalif ise vatan haini demekti. Bugün aynı şeyleri söylemek suç değildir artık. Yalnız komünizm propagandası yapmak suçtur. Oysa Nâzım, eylem adamı değildi. Hiç bir zaman kendi düşüncesini zorla kabul ettirmek yoluna gitmemiştir. Komünizm propagandası yapmak için de kendisini zorlamamıştır. Onun bu davranışında yargıçlara ve topluma karşı bir meydan okuma zevki de saklıdır denebilir. Bakınız, Haldun Taner 1.8.1967 tarihli Ant dergisinde ne yazıyor :

«Ben Nâzım'ı ilk, 835 Satır zamanında tanıdım. Sonra sahnede alkışladım. Mehmet Emin'in, Abdülhak Hamit'in koca koca resimlerinin üzerine «iptal» damgası vurup bir polemik kampanyasını etkili bir mizanpaj tekniğiyle yürütüşünü ilgi ile izledim. Sonra mahkûmiyetler başladı. Girdi çıktı. Bir gün onu sırtında bir gömlek, ellerinde kelepçe, ayağında tabanları hapishane usulü terlik gibi bastırılmış beyaz keten ayak-kabılar, iki jandarma ortasında sokakta yürürken gördüm. Mutluya benzer bir hali vardır.»

Peki, tüm devlet bütün organlarıyla Nâzım'ın üstüne yürüdü ve onu bir tabutun içine soktu, karşısına geçip ölümünü bekledi. Bu süre içinde ona insancıl davranan ve hakkını veren tek kişi olsun ortaya çıkmadı mı? Çıktı. Fakat bir elin parmakları kadar az sayıda.

IZZET AKÇAL

Yargıçlık savcılık yapmış, Rize'den milletvekili seçilmiş, Menderes hükümetinde bakan olmuştur. 27 Mayıs'tan sonra o da tutuklanmış, Salim Başol'un karşısına çıkarılarak hü-

küm giymiştir. Kendisi Erzincan Cumhuriyet Savcısı'yken, zelzelede hapishanenin kapılarını ardına kadar açtı. Bütün hükümlüleri serbest bıraktı. Bu sayede yüzlerce insanın hayatını kurtardı. Ve Adalet Bakanlığı'nın takdirini kazandı. Bakan Fethi Okyar tarafından Üsküdar savcılığına, oradan İmralı'ya getirildi. İmralı'da uyguladığı üretim seferberliği sayesinde ürünü artırmıştır. Bursa Cumhuriyet Savcısı'yken Nâzım'a bir hükümlü gibi değil, suçsuz bir düşün adamı gibi davranmış, hükümlülük döneminde ona acı çektirmemeğe çalışmıştır. Nâzım'ın bana vekâlet vermesine, istediğim zaman kendisiyle, dilediğim sürece konuşmama, savunmasını yapmama engel olmamıştır. Mahkeme kararlarını okuyarak onun suçsuzluğu kanısına varmış olduğu için, kurtulması uğrunda bütün girişimlere «evet» demiştir. Sonunda yaptığım başvuru üzerine Ankara'nın emrini derhal uygulayarak, en kısa zamanda Nâzım'ı İstanbul hapishanelerine naklettirerek hayat ve sağlığını kurtarabilmiştir. Fakülteden ve onuncu dönem Büyük Millet Meclisi'nden yakın arkadaşımıdır. Tekrar parlamentoya dönmesi ülke için kazanç olmuştur. İnfaz sırasında Nâzım'a insan gibi davranan tek Cumhuriyet savcısı cdur. Ülkeye pırlanta gibi evlâtlar yetiştirmiştir.

AVUKAT SAFVET NEZİHİ BÖLÜKBAŞI

Safvet Nezihi, Ankara Hukuk Fakültesi'nden arkadaşımıdır. Fakülteden çıkınca avukatlık mesleğine başlamıştır. 1938 yılında, askerî isyana kıskırtmaktan dolayı Harp Okulu Mahkemesinde açılan davaya avukat olarak katılmıştır. Elinde geldiği kadar savunmasını yapmış, fakat mahkûmiyete engel olamamıştır. Bu hüküm aleyhine Askerî Yargıtay'a başvurmuştur. Buradaki duruşmada, birlikte çalıştığı avukat arkadaşı Fuat Ömer Keskinoglu görev almıştır. Keskinoglu, hükmün bozulmasını istemiştir. Fakat hükmün onanmasına engel olamamıştır.

Bu dosya Yargıtay'a gittiği zaman, o dairede askerî üye olarak albay Zeki Eyüpoğlu da vardı. Kendisi hukukçu ol-

madığı halde, yargıçlığın demir iradesine ve dürüstlüğüne sahip bir kişi idi. Dosyayı okuduktan sonra Nâzım'ın suçsuz olduğuna inanmış ve bu inancını arkadaşlarına da söylemişti. Fakat Nâzım'ın hükümlülüğünü bekleyen Mareşal Fevzi Çakmak'a karşı, onanmanın çoğunlukla çıktığını söylemek, Yargıtay Başkanı için kolay değildi. Bunu duyunca kıyameti koparacağı kesindi. Onun için bu vicdanlı yargıcın eli bu dosyadan çektilirdi. Ve onama oybirliği ile çıktı.

Bu ağır hüküm onandıktan sonra Safvet Nezihi dosyadan elini çekti. Bir daha Nâzım Hikmet onunla ve Fuat Ömer'le yeni bir ilişki kurmadı. Her ikisi Nâzım Hikmet'i sever ve suçsuz olduğuna inanırlardı. Safvet Nezihi Bölükbaşı, bu anılarını, Türkiye Yazarlar Sendikasının yayınladığı «Nâzım Hikmet'e Armağan» isimli kitapta kısaca anlatmıştır.

İRFAN EMİN KÖSEMİHALOĞLU

İrfan Emin Kösemihaloğlu, İstanbul Barosundan arkadaşındı. Nâzım'ı severdi. Şiirlerini zevkle okurdu. 1938 yılında Nâzım aleyhine Donanma Askeri Mahkemesinde açılan davada avukatlığını yaptı. Bu dava da 20 yıl mahkûmiyetle sonuçlandı. Yargıtay da bunu onayladı. Nâzım Hikmet, bundan sonra Kösemihaloğlu'na, avukat sıfatıyla bir görev vermedi. Bu itibarla 1949 yılında başlayan Nâzım Hikmet'in özgürlük savaşına avukat olarak katılmadı. Her iki mahkemenin kararları kesinleştikten sonra, Nâzım'a, yasa gereğince bir vasi tayin etmek gerekti. Bu işi sevgili karısı Piraye üstlendi. Uzun yıllar bu görevi elinden geldiği kadar iyi bir şekilde yaptı. Sonra bu görevini, Kösemihaloğlu'na devretti. O da Nâzım'ın özgürlüğe kavuşması süresince bu görevi yerine getirdi. Bazı yayınlar, bu savaşta da, Kösemihaloğlu'nun Nâzım'ın avukatlığını yaptığını yanlış olarak aksettirmişlerdir. Bu, gerçeğe aykırıdır. Çünkü Nâzım'ın bu savaşta ben-den başka avukatı ve yardımcısı olmamıştır. Nâzım, ceza hukukuna dayanan savunmalardan umudunu yitirdiği için,

Kriminolojiye yönelmiş ve bu ilmin ışığı altında, tarafımızdan savunmasının yapılmasını istemiştir.

DOKTOR TARIK TEMEL, (RÖNTGEN UZMANI)

Tek parti döneminde, Nâzım'a «hastadır» diyen ve o yolda rapor verebilen yürekli hekimdir. 1938 yılında Nâzım'ın röntgenini çekmiş ve onda verem hastalığıyla ilgili zatülcenp bozukluğu bulmuştur. 1949 yılında da aynı hastalığa parmak basmaktan çekinmemiştir. Bu rapor üzerine Nâzım'ın cezası bir yıl için ertelenmiş, fakat Mareşal'ın işe karışmasıyla Nâzım tekrar tutuklanarak hapishaneye atılmıştır. İkinci raporu sayesinde de Nâzım, üç ay süreyle bir hastanede tedavi görmek şansını elde etmiştir. Ayrıca özel olarak Nâzım'ı on iki kez muayene etmiştir. Nâzım'la aynı düşüncede olduğu iddiasıyla koğuşurmaya uğradı. Uydurma bir suçla, mahkemeye verildi; tutuklanarak bir yıla hüküm giydi. Daha sonra, İnönü'nün araya girmesiyle suçlandığı yasa kaldırıldı. Dava düşürüldü. Kendisi serbest bırakıldı ve eski görevine getirildi. Nâzım'ı hiç çekinmeden; Ahmet Hamdi Tanpınar ve Doktor Şerafettin Bürge ile Bursa hapishanesinde sık sık ziyaret ederdi. Yalnız gittiği de oldu. Nâzım, Türkiye'den ayrılacağı son hafta içinde bir gün saat 20.30'a kadar, onun muayenehanesinde kalmış, orada bir kadeh votka dahi içmiştir. Bir kaç gün sonra kendisine açılan kapıdan çıkarak kaderine boyun eğmiştir. 18 yaşındayken Kadıköy'de Nâzımla komşuluk yapmış, Sovyetler Birliğine gitmek için Trabzon'a gelen Nâzım'ı evinde misafir etmiştir. Nâzım'a her zaman insan ve hekim olarak yardım elini uzatmıştır. Onun için, hastaya hasta diyebilen yürekli bir hekim ve insancıl bir meslek adamıdır.

Dr. NEŞATİ ÜSTER

Dr. Neşati Üster; bu insancıl ve namuslu hekim de, Nâzım Hikmet'e yardım elini uzatmaktan hiç bir zaman çekinme-

miştir. Görevi olmadığı halde hapishaneye uğrar Nâzım'ın sağlık durumunu kontrol eder ve tavsiyelerde bulunurdu.

YARGIÇ FAHRETTİN KARAOĞLAN

1938 yılında, yani Nâzım'ın hüküm giydiği dönemde, Yargıtay Başsavcı Yardımcısı olarak görev aldığım zaman, kendisi Dördüncü Ceza Dairesi Başkanı idi. Ailece dostumuzdu. Haksızlıklara dayanamayan ve bu uğurda hayatını feda edeceğine çalışan kudretli bir yargıçtı. Kendisiyle birlikte araştırdığımız konular da olmuştur. Özellikle Türkiye Başsavcılık Örgütü'nün tarihçesi hakkındaki notları hâlâ kitaplığım da durur. Yargıtay Birinci Başkanı olmadıysa bu, değer vermediği ve içine girmedikleri politikanın etkisi yüzündendir. Fakat onu Başsavcılık görevinden yoksun edemediler.

O sırada bana ve ailesine Nâzım Hikmet'ten söz ederken, üstü kapalı bir biçimde bir adli hatadan söz etmiştir. Nitekim Vatan gazetesindeki savunmalarım sürüp giderken kızı Rabia Şeref gazeteye bir mektup göndererek, babasının düşüncelerini açıklamış ve bizi desteklemiştir. Daha o zaman, Nâzım'ın başına gelen haksızlığı silik bir şekilde öğrenmiş ve hayatını incelemeye başlamıştım.

MÜDÜR TAHSİN BEY

Nâzım'ı ilk kez insan yerine koyan Bursa hapishanesi müdürüdür. Onun zamanında Nâzım, hemen hemen hiç bir haksızlığa uğramadan hapishanede kalmak olanağını bulmuştur. Ben savunmasını üzerime aldığım zaman Tahsin Bey hapisane müdürü değildi, başka müdürler vardı. Fakat Nâzım her zaman bana, Tahsin Bey'in iyiliğinden ve insancıl kişiliğinden söz eder dururdu. Nâzım bu kadar hapisane değiştirmiştir. Hiç bir müdürün adını anımsamadığı halde, Tahsin Bey'in adını daima anar ve ona saygısını söylemekten zevk alırdı.

Nâzım her taraftan saldırıya uğramasına karşın, zamanı gelince, toplumun acılarını paylaşmasını bilmiş ve aşağıdaki şiiri yazmıştır. Bu şiir Erzincan felâketi hakkında şimdiye kadar yazılmış olan şiirlerin en güzeli ve en anlamlısıdır :

Erzincan'da bir kuş var
Kanatında gümüş yok.
Gitti yarım gelmedi
Gayri bunda bir iş yok.

Oy, dağlar, dağlar, dağlar...
Aldı ellerine kanlı başını
karın ortasında Erzincan ağlar...
O ağlamasın da kimler ağlasın...

Kar yağar lapa lapa
tipidir gelir geçer...
Yanyana sırt üstü yatan ölümler
akşam olur tandıramaz
ateşini yandıramaz...

Gün ağarır, şafak söker
kimsecikler gitmez suya.
Ezilmiş başlarıyla ölümler
vardılar uyanılmaz uykuya.

Ses edip geceye beyaz tasından
kışlanın saati çaldı ikiye.
Ne çabuk, lahza bitti yaşamak
kimisi altı aylık, kiminin sakalı ak,
kimi on üç, on dört yaşında;
kimi yola gidecek, kimisi mektup bekler
Yanyana sırtüstü yatan ölümler...

Yayıktaki yağ vardı dövülemedi,
ak peynir torbaya konulamadı,
hasret gitti ölümler
dünyaya doyulamadı...
Uyanıp kaçamadılar,
kuş olup uçamadılar,

açıldı kuyular kimse inemez
Erzincan beygiri rahvandır ama
ölüler ata binemez.

Yanyana sırtüstü yatan ölüler...

1940 Nâzım Hikmet

Kesemde verecek şeyim yok.
Yüreğimden verdim. N. H.

Zelzele zamanında Erzincan savcısı bulunmuş olan İzzet Akçal'ın Nâzım Hikmet'e karşı insancıl davranmasının bir nedeni de, bu güzel şiir olsa gerektir.

İNANÇLARI UĞRUNDA CAN VERENLER VE NÂZİM HİKMET

Dünyada, düşünce ve inançları uğruna özgürlüğünü, hatta hayatını yitirmiş insanların sayısı pek çoktur. Bunların durumunu Nâzım Hikmet'le karşılaştırsak aralarında bir benzerlik olduğunu hemen görürüz. Ölüm tehdidi karşısında bile bunlardan hiç birisi düşünce ve inançlarından vazgeçmemiş, hak bildikleri yolda yürümüşlerdir. Nâzım Hikmet de aynı biçimde davranmış ve bunların yolunu yüreklilikle izlemiştir. Düşüncesini değiştirmek önerisinde bulunan Vatan gazetesi başyazarı Ahmet Emin'in sözlerini hiç duraksamadan reddetmiştir. Bu yüzden araları bozulmuş, yürüttüğüm özgürlük savaşı tehlike atlatmıştır. O kadar ki, suçsuzluğunu kanıtlamak için hazırladığım yazılar artık Vatan gazetesinde yayınlanmasın diye, Nâzım'dan mektup aldım.

Aşağıda adlarını saydığım bilim, teknik ve politika adamları da, tıpkı Nâzım Hikmet gibi, düşünce ve inançları uğruna hayatlarını yitirirken, en küçük bir pişmanlık duygusuna kapılmamışlardır. Dünyaca ün salmış bu seçkin kişilerin adlarını sıralarken aziz dostum, felsefeci Cemil Sena'nın büyük yardımlarını gördüm.

Düşünce ve inançları uğruna can veren kişilerin bir bölümünün adları :

Pitagoras, felsefesi ve kurduğu tarikat, Roma İmparatorluğunu kuşkulandırdığı için, tekkesi yakılmış ve müridleri

öldürülmüş, kendisi kaçıp kurtulmak için bir bakla tarlasını geçmek zorunda kalınca (Tarikatın kurallarından biri baklanın kutsal sayılması olduğundan), tarlayı çiğneyip geçememiş ve kendisini izleyen askerlere başını teslim etmiş olan büyük bilim adamı ve filozofdur.

Seneka, bazı yanlış davranışlarına karşın, büyük bir bilgin olan bu filozofa İmparator Neron, damarlarını keserek intihar etme cezası vermiştir.

Sokrat, bilindiği gibi, tek tanrıyı ve gençlere erdemi öğretmeye çalışmış, fakat kendisi tanrısızlıkla suçlanarak, gençliğin ahlâkını bozuyor diye ölüme mahkûm edilmiştir. Ve aleyhinde karar verilmeden önce, cezaevinden kaçma olanaklarını kullanmamış ve düşüncelerini değiştirmemiştir.

J. Bruno, evrenin sonsuzluğunu ve akli savunduğu için, Papalığın yakarak idam ettirdiği bu büyük düşünür, engizisyon huzurunda da fikirlerinden vazgeçmemiştir.

Vanini ve Servet, aklın vahiyden üstünlüğünü savunmuş olan bu din adamları da, eserleriyle birlikte yakılmış ve inançlarından dönmemişlerdir.

Thomas More, bu İngiliz ütopyacı ve başbakan olan filozof, kralın yasalara aykırı isteklerine karşı çıktığı için, idam edilmiştir.

Abélard, rakiplerinin saldırısıyla öldürülmüş olan bir bilgindir ki, İncil'e aykırı düşünceleri nedeniyle hayatında da çok eziyet çektirilmiş bir ilâhiyat ve mantık filozofudur.

Campanella, engizisyonun yıllarca hapishanelerde, çürütüğü ve «Bu Zalim Dönem» adlı eseri yazmış olan papazdır, ütopyacıdır.

Spinoza, bu Yahudi düşünürü, hahamların türlü baskılarına ve suikast tertiplerine, makam ve ünvan önerilerine karşın Tevrat'a aykırı olan düşüncelerinden vazgeçmemiş ve tavan arasında yıllarca gözlük camı imal ederek, felsefi eserler yazmış ve tanınmış yazarlar arasına girmiş olan büyük bir filozoftur. Düşünce özgürlüğünden fedakârlık yapmamak için bütün çekici önerileri reddetmiştir.

Kimyager **La Voisier** ve şair **André Chennier**, Fransız ihtilalinde muhalif bir partiye taraftardır diye, idam edil-

mişler. Ve son demlerine kadar inandıkları siyasî düşüncelerinden fedakârlık yapmamışlardır.

Condorcet, Fransız ihtilalinde, günlerce soruşturmaya uğramış, ölüm tehlikeleri arasında, insan zihninin gelişmesine ait önemli eserini yazacak kadar davasına ve bilgisine hakim olmuş ve sonunda intihara mecbur kalmış olan büyük bir düşünür ve filozoftur.

Şeyh Bedrettin, Simavne Kadısı, komünizmi andıran felsefesiyle ve Kuran'ı eleştirmesine, alışılmamış bir biçimde yorum ve açıklamalarıyla hem devlet, hem de din için tehlike sayılmış, müridleri yok edilmiş ve kendisi devrinin devlet ilahiyatçıları huzurunda var olan şeriata aykırı düşündüğünü açıkça söylemiş, fakat pişmanlık göstermemiş olduğundan idam edilmiştir.

Şair Nesimi ve Hallacı Mansur; mensup oldukları tarikatın şariat anlayışına aykırılığı yüzünden öldürülmüş olan insan severlerdir ki, ikisi de son nefesine kadar inançlarından vazgeçmemişlerdir.

Bunlar, güttükleri davalardan vazgeçmeyen, düşünce ve yaşantıları birbirinin aynı olan kişilerdir. Yaşadıkları dönemin ilahiyat ya da politik zihniyetine uyamadıkları için hayatlarını kaybetmişlerdir. Fakat bunların eserleri zamanımıza kadar gelmiş ve ileri sürdükleri düşüncelerin doğruluğu anlaşılmıştır. Bunların arasında Nâzım Hikmet'in de ayrı bir yeri vardır. Can güvenliğinden yoksun olan hapishanelerde, soğuk namlunun ucunda geçen yaşamı boyunca, Nâzım Hikmet ölüp ölüp dirilmiştir. Bu yüzden, çektiği eziyet ve işkenceler ömrünü çok kısaltmış ve onu hastalık küpü haline getirmiştir. Yukarda adlarını saydığım on üç büyük kişi arasında bir Türk de vardır, Şeyh Bedrettin Simavi. Nâzım onu çok sever ve takdir eder. Listeye dahil olan ikinci Türk de Nâzım Hikmet'tir.

SAVUNMAYA BAĞLI HAKSIZ KARA ÇALMALAR

Nâzım Hikmet'i savunduğum için, bana komünist dediler. Vurulan bu damgayı yirmi sekiz yıldan beri bir türlü alımdan silemedim. Oysa ben komünist olsaydım Nâzım bana davasını teslim etmezdi. Çünkü yapacağım savunmalar, bilimin ve hakkın değil, ideolojinin ürünü olacak ve etkisiz kalacaktı. Ve Nâzım, bundan yarar değil zarar görecekti. Ayrıca komünist olsaydım, adli amir olan komutan, Nâzım'ın avukatı olarak beni kabul etmez, savunma yaptırmazdı. Çünkü o dönemde her avukat, askerî mahkemeye girip savunmasını yapamazdı.

Yargıcılık, savcılık yapmış, hukukla ilgili kitap yayınlamış, kriminoloji bilimini Batı'dan yurda getirmiş, tarafsız bir hukukçu olduğum için, Nâzım ve askerî mahkeme beni kabul etti. Ben de bu tarafsız kişiliğime dayanarak bütün gerçekleri ortaya koymaktan çekinmedim.

Paris Özel Hukuk ve İktisat Fakültesi Dekanı dostum Philippe Meunier bir gün konuşurken bana şöyle dedi:

— Mehmet Ali Bey, ben on sekiz yaşındayken anarşist idim. Şimdi yetmiş yaşındayım; her türlü ideolojinin ve heyecanlı düşüncelerin ötesinde kaldım.

İnsan biraz da yaşının ve yetiştiği ortamın ürünüdür. Onun etkisinden kolay kolay kurtulamaz. Ben Fransa'da kriminoloji okudum, Fransız mahkemelerinde staj yaptım. Suçların nedenine doğru gitmenin ve halka dönük bir adalet

anlayışının gerekliliğine inandım. İnsan hakları ve gerçek demokrasi Fransa'dan dünyaya yayıldığı için, oradaki özgür düşünceye baş koydum. Ülkeme dönünce bunun etkisi altında kalarak daima özgürlükleri, demokrasiyi ve toplumsal adaleti savundum. Fakat, insan sevgisi kapısından, sosyal adalete girdim. Ezilenleri, horlananları siyasal iktidarların zulmüne karşı korudum. Nâzım Hikmet'i de tüm devlete karşı savunmamın nedeni budur. Bir ulusun hayatına ideoloji değil, müsbet bilimler yön verir. Bu nedenle ülkenin bir İsveç, bir Almanya, bir Avusturya sosyalizmiyle kurtulacağına; bozuk düzenin toplum yararına yeniden ve sosyal adalet temelleri üzerine oturtulması gerektiğine inanıyorum. Bu bakımdan nasıl ulusal bir sağ var deniyorsa daha güçlü ulusal bir sol da vardır kanısındayım. Bu itibarla ben toplumsal adaleti savunan ulusal ve hümanist bir sosyal adaletçiyim.

Dört beş yıl önce Paris'te Edgar Faure ile görüşürken ve kendisiyle bir röportaj yaparken, bana şöyle demişti : «Sizin gibi geri kalmış ülkeler, kapitalist düzen içinde yaşayamaz ve kalkınamazlar. Onlar, yapılarına, ülkenin özel koşullarına uygun bir sosyalizm ile kurtulabilirler.»

Birkaç gün sonra Paris Özel Hukuk ve İktisat Fakültesi Dekanı Profesör Philippe Meunier ile konuşurken, Edgar Faure ile olan bu görüşmeyi de kendisine anlattım. O zaman bana şöyle dedi :

— Edgar Faure size bunları söyledikten sonra, bir de soru yöneltti mi?

— Hayır, dedim.

— Sizde bu sosyalizmi uygulayacak yetişkin kadrolar hazır mı diye sorması da gerekirdi, dedi.

Bu partiler muhalefetteyken yöneticilerinin ağızından bal akar. Fakat iktidar koltuğuna yerleşir yerleşmez bazıları derhal özgürlüklere karşı cephe alırlar ve çıkar peşinden koşmak eğilimine girerler. İşte ülkenin başına gelen bütün felâketler, bu yönetici kadroların serbest eleştiri özgürlüğüne dayanamamasından ve çıkarı ön plana almalarından başka bir şey değildir. Onun için hangi suçluyu savunduysam beni kötölemek için onun ideolojisini bir hazır elbise gibi giydir-

meye çalıştılar. Nâzım'ı savundum «komünist» dediler. Ordinaryüs Profesör Ali Fuat Başgil'i savundum, «gerici» dediler; Ahmet Emin Yalman'ı savundum «mason» dediler; Vaiz Mehmet Çiçek'i savundum «halifeci» dediler; Ömer Ayna'yı ve Kanlı Pazar olayı sanığını savundum «anarşist» dediler. Adnan Mendres'i savundum, onun da avukatlığını yaptım. Fakat bütün bu müvekkillerimi haklı bulduğum için savundum ve kendilerine yardım ettim. Onun için bu haksız suçlama ve kara çalmaları cevaplandırmış olmak için, yirmi sekiz yıl sonra, bu satırları yazıyorum. Ve bir avukatın, daima dava dışında kalan bir meslek adamı olduğunu, sadece hakkı savunduğunu belirtmekle yetiniyorum. Az ya da çok haklı yanını olan binlerce kişiyi, bu arada inançları uğrunda özgürlüklerini yitirmiş düşünce adamlarını da savundum ve hepsine elimden gelen yardımı yaptım. Hepsini hapishanenin kapısından çevirdim. Fakat Allaha çok şükür, hiçbir zaman şeytanın ve zalimlerin avukatlığını kabul etmedim. Ben daha ziyade, Hazreti Mevlana'nın yolundan yürüdüm. O, şöyle demiyor mu idi:

«Gel, gel, ne olursan ol gel... Kâfir isen de mecusi, putperest isen de yine de gel... Bizim bu dergahımız ümitsizlik dergahı değildir. Yüz kere tövbeni bozsar yine gel...»

Bu sözler, her din ve ırktan insanı, onun tabutuna el sürmek için Konya'ya koşturdu. Oraya uzanan eller, tabutun birkaç kez kırılmasına ve değiştirilmesine neden oldu.

Ben de Hazreti Mevlana'dan esinlenerek her zaman şöyle diyorum :

Gel, gel, ister komünist, sosyalist, faşist veya anarşist ol. İster demokrat, milliyetçi, şeriatçı ol. İstersen bunlardan bin kez vaz geç, yeniden oraya geç. İstersen yaptıklarından pişman olma, yoluna devam et. Yine gel. Bizim, insanlık sevgisine dayanan hukuk ve ahlâk anlayışımız, bunlara tutulmuş kişileri, hak adına ve özgürlük adına savunmağa veya yola getirmeğe elverişli yazıhanemiz vardır. Biz idealleri ne olursa olsun, az veya çok haklı olan bütün insanların gerçek savunucusuyuz.

V.

ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE NÂZİM HİKMET VE VASIYETİ

«Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni
Hasan Beyin vurdurduğu
Irgat Osman yatsın bir yanımda
Kırkı çıkmadan ölen şehit Ayşe öbür yanımda
Tepemde bir çınar olursa
taş maş da istemez hani»

HAPİSHANEDE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ VE KARAKTERİYLE NÂZİM HİKMET

Nâzım Hikmet'in tüm özgürlüklerden yoksun olarak on üç yıl süren hayatı, Bursa hapishanesinde geçmiştir. Onun, bu yaşantısı, Türk toplumundan ve dünyadan saklanmıştır. Yakın akrabalarından başka, hiç kimseyle görüştürülmemiştir. İşte bundan yararlanarak onun hapishanedeki yaşantısını ve kendisiyle yaptığım uzun konuşmaları değerlendirerek, bütün yönleri ve kişiliği üzerine eğilmek fırsatını buldum. Kriminoloji, sosyoloji, psikoloji bilimlerinin ışığı altında sürdürülen bu incelemelerde, hep Nâzım'ın hapishanedeki kişiliğini esas tuttum ve ona dayandım. Başkalarının düşünce ve kanılarına göre değil, kendi gözüme ve kulağıma inanarak değerlendirme yaptım. Zahmetli emekler karşılığında elde ettiğim bu içten sonuçları mediko-psikolojik bir araştırma ve bir özet biçiminde aşağıya alıyorum. Bu suretle 28 yıldan beri bana herkeşçe yöneltilen soruların cevabını da vermiş oluyorum :

- **Nâzım Hikmet, yıllarca cezaevlerinde yattı. Sağlığının bozulmasına karşın, morali her zaman dinç kaldı, neden?**

— Tarih boyunca, tanınmış ve insanlığa hizmet etmiş olan bir çok büyük adam, yaşadıkları dönemlerin dinsel ve

siyasal güçleri tarafından, türlü baskılar altında tutulmuş ve haksız yere cezalandırılmışlardır. İlk ve Orta çağlarda, bağnaz kuvvetlerin elinde eserleriyle birlikte yakılmış, işkencelerle öldürülmüş, hapsedilmiş yüzlerce bilginin, düşünür ve sanatçının adları bilinmektedir. Onlardan bir kısmının adlarını, 4. bölümde verdim. İnsanlığa, zamanından önce ışık tutmuş olan büyük kişilerin değeri, ölümlerinden yüzlerce yıl sonra anlaşılmış ve ulusları, onlara karşı duydukları borçluluğu kendileri için diktikleri anıtlarla belirtmişlerdir. Fakat Rönesanstan günümüze kadar hâlâ özgür düşünceye ve inanca saygı duymayan, zalim rejimlerin ve kişilerin yaşamakta olduğunu görüyoruz. Bunun içindir ki; devrimlerin, siyasal rejimlerin ve dolayısıyla yeni ülkülerin kurban ettikleri kişilerin sayıları da azalmış değildir. Buna karşın uygar düşüncelerle ülkülerin taraftarları da azalmamış ve bunlar, başlarına gelecek her çeşit felâkete göğüs geren tinsel enerjiyle buldukları gerçekleri ya da gerçekliğine ve yararına inandıkları düşünce ve ülküleri, yaymaktan çekinmemişlerdir. Hapishanelerde, her çeşit dünya nimet ve mutluluklarından yoksun bırakılmış olan insanların arasında müvekkilim Nâzım Hikmet de vardır. Bunlar gibi, Nâzım Hikmet de bir gün sanatını anlayabilecek olan bir toplumun doğacağı umuduyla, yaşama direncini yitirmemiştir. Yakın tarihimizde demokrasi ve özgürlüğü savunmuş olan Üçüncü Selim, Namık Kemâl ve arkadaşları Mithat Paşa, vb. yenilik davasının önde gelenleri bu türden insanlardır. Nâzım Hikmet gibi, ezilmişlerle, sömürülmüş olanlara hizmet aşkıyla kavruan kişilerin, her çeşit katil, kaçakçı, hırsız kişiler tarafından bile sevgi ve saygı görmeleri doğaldır. Onların sağlık yönünden çökmelerinde yaşam koşullarının ağırlığı ve sertliği rol oynadığı halde ruh bakımından yıkılmamış olmaları; toplumun cezalandırdığı kişilerden bile ilgi görmelerinden ve kendi davalarına tutkuyla bağlı olmalarındandır.

Nâzım Hikmet Bursa hapishanesinde iken kendisi hakkında, diğer müvekkillerim için yaptığım gibi, bir mediko-psişik ve mediko-psikolojik anket düzenlemiştim. Nâzım böyle bir çalışmayı gerekli bulmuştu.

Bu bölümü yazarken dostum Prof. Dr. Ayhan Songar'a önce şu soruları yönelttim :

- **Nâzım Hikmet hakkındaki değer yargılarınız hangi temele dayanıyor. Ve bu yargıların ışığı altında, Nâzım'ı hapisanede 13 yıl ayakta tutan gücün kaynağı nedir?**

«— Önce bir konuyu açıklığa kavuşturmak ve Nâzım Hikmet hakkındaki değer yargılarımızı bu temele oturtmak zorunluluğundayız :

Nâzım Hikmet, psikiyatride, «idealistes passionnes» denen gruba dahildir. Romantik ve ihtiraslı bir idealisttir. İşte cnu yıllarca hapisanede dimdik ayakta tutan bu idealistliği ve kendi ölçüleri içinde yurt severliğidir. 1930 yılında ona,

Ey zavallı vatanım
neden böyle ağlıyor
neden midir, çünkü ona
evlatları bakmıyor
Bakmaz isem ben sana
haram olsun Türklük bana

dizelerini yazdıran yurtseverliği, yıllar sonra hapisane revirinde,

Yarısı burada ise kalbimin
yarısı Çin'dedir doktor
Sarı nehre doğru akan
ordunun içindedir
Sonra bir şafak vakti doktor
her şafak vakti kalbim
Yunanistan'da kurşuna diziliyor
Sonra bizim burada
mahkûmlar uykuya varıp revirden ayak çekilince
kalbim Çamlıca'da bir harap konaktadır
her gece doktor,

dedirtecek bir hümanizmaya dönüşmüştür.»

Prof. Dr. Ayhan Songar'ın, yukardaki veciz görüşleri, benim incelemelerimi desteklemektedir.

Şimdi yine onun avukatı olarak kendime soruyor ve kendim cevaplandırıyorum.

● **Nâzım Hikmet cezaevinde de durmadan okuyup yazmıştır, bunu nasıl başarabildi?**

— Bunun başlıca iki nedeni vardır; birincisi, içine düştüğü sıkıntılı yaşamın ezici baskısından kurtulmak, zamanın geçişini hızlandırmak, dolayısıyla kendisini dinlemek ve herhangi bir kötümserliğe düşmemek gereksinmesidir. İkincisi; uğrunda özgürlükleri kısıtlanmış olan özel duygu ve düşüncelerini zenginleştirecek belgeleri toplamak dileği.

● **Acaba, Nâzım Hikmet, kendisini suçlu sayıyor muydu?**

— Buldukları ve bağlandıkları gerçekler yüzünden cezalandırılmış olan önemli insanlardan hiç biri, kendini suçlu saymaz. Suçluluk psikolojisi, daha çok ceza görmemiş olanlarda filizlenir. Bu ruhsal durum, genellikle ahlâksal ve dinsel görüşler altında ezilen kişilerin bir saplantısıdır ki, hiç bir suç işlemedikleri halde bile, kendilerini suçlu sayabilirler. Bu duygu, biraz da kendilerine fazla önem vermelerinin bir ürünüdür. Ömürlerini cezaevlerinde geçiren talihsiz kişilerin pek çoğu suçlu oldukları halde bile kendilerini suçsuz sanırlar. Bunlar hastaneleri dolduran akıl hastalarına benzerler. Yani kendilerini akıllı ve haklı, başkalarını akılsız ve haksız sayarlar. Suçluların da özel bir mantıkları ve mantığa uygun bir vicdan diyalektikleri vardır. İşledikleri suçların özünü bu diyalektikle açıklarlar. Yani kendilerini hemen daima özürü ve haksızlığa uğramış sanırlar. Nâzım Hikmet gibi seçkin bir düzeye yükselmiş olan bir ülkü ozanının, suçluluk psikolojisine tutulması olanaksızdır. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra da, aynı dava uğruna baş koymasını bunu gösterir. Bu tip insanlar düşündükleri ve inandıkları halde, gerçekleştiremedikle-

ri amaçlar karşısında dahi, aşağılık duygusuna kapılmaz ve kendilerini suçlu saymazlar. Peygamberlerden başlayarak, türlü devrim adamlarının, yılmadan kendilerini topluma hizmet işiyle görevli saymaları, onların, suçluluk duygusuna kapılmalarına engel olur. Onun için, Nâzım kendisini, asla suçlu saymıyordu. Hele yayınlanan on yazımdan sonra, Nâzım büsbütün şaşırdı ve uğradığı çeşitli adli hatanın önünde sarsıntı geçirdi. Bu adli hataların, bu derece ağır olduğunu önce bilmiş olsaydı, daha çok sarsılacağı kesindi.

Aslında, bir ülkücünün, kendini suçlu saymasına da hiç olanak yoktur. Mahkemede yargılananların bazen suçlarını itiraf etmelerinde, yadsıyamayacakları kadar sağlam suç kanıtlarının varlığı yanında türlü toplumsal ve ruhsal etkiler de vardır. Gerek kendi ulusları, gerekse insanlık için bazı yeni değer yargıları getirmek isteyen devrimciler ise suçluluğu kabullendikleri zaman, kendi kendileriyle çelişkiye düşmüş olurlar. Onlar, çok iyi bilirler ki her toplumda egemen güçler vardır. Alışılmış düşünce ve inançlar vardır. Geleneksel değer yargıları vardır. Bütün bunlara bağlı, çıkarıcı zümrelerin dayanışmaları ve bunların satılık ve kiralık uşakları vardır. Onlar, uğrayacakları baskıları, kovuşturmaları önceden göze alırlar ve kendileri gibi düşünmeyenler tarafından suçlu sayılacaklarını da bilirler. Nâzım da bunu biliyordu. Fakat bu bilgi kendilerini suçlu olduklarına değil, felâket ve gaflet içinde olan anlayıssız zümrelerin yeni bir yaşam biçimini benimseyene kadar alışkanlıklarından kurtulamayan zavallılar olduğuna inandırır.

Prof. Dr. Ayhan Songar'a şu soruyu da yönelttim:

● **Nâzım Hikmet kendisini suçlu sayıyor muydu?**

«— Elbette hayır. Aslında siyasal suç zamanla çok değişen bir kavramdır. Mecelle ne güzel söylemiş: Zaman geçtikçe mutlaka hükümler de değişir. Dün suçlu olan, hatta vatan haini sayılan bir kimse bu gün ya da yarın pekâlâ bir kahraman olarak alkışlanabilir.

Eğer ufacak bir suçluluk duygusuna kapılsaydı, değil

sağlam kalması yaşaması bile olanaksız olurdu.»

Ayhan Songar'ın bu izlenimi de, bizim bulgularımıza uygundur.

- **Nâzım Hikmet, topluma karşı olduğu kadar kendisini haksız yere cezalandıranlara karşı da kin gütmemiştir, neden?**

— Amacı topluma hizmet etmek olan bir ülkücü, insanlara karşı kin beslemez. Yani, onlar insanı ve toplumu sevmemiş olsalardı, onlara hizmet etmek için bin bir güçlüğü göze alamazlardı. Ülkücüler, kendilerine zulmedenleri de hoşgörüyle karşılarlar. Nitekim, Nâzım da böyle karşılamıştır. Nâzım, üstelik bu çeşit insanların acınacak bir gaflet ve bilgisizlik içinde olduğuna inanır. Bu ruhsal durum toplumun da kendisine kinlenmemesini sağlamaya yarayan, bilinçli bir savunma yoludur.

Prof. Dr. Ayhan Songar'a da yukarıdaki soruyu yönelttim. Şöyle dedi:

«— Siyasal suçtan idam edilen pek çok kişinin idam sehpasında infaz savcısı ve yargıçla helallaştığı, onlara karşı hiç bir kin ve hatta kırgınlığı olmadığını itiraf ettiği, benzerine çok rastlanan olaylardandır. Nâzım'ı mahkûm eden mahkeme değil, onun karşı çıktığı düzendir. Görevi gereği o düzenin uygulayıcısı durumunda bulunan kişiye kin tutmaması tabii bir durum olup onun hareketlerini çizen idealizm ve hümanizmin bir parçasını oluşturur. Hatta belki kendi açısından o kimselere acıyordu bile... Topluma ise asla düşman kesilemezdi. Çünkü onu mahkûm eden toplum değildi. Aslında o, toplumu da mahkûm edilmiş, ezilmiş, baskı altına alınmış görüyordu.»

Prof. Dr. Ayhan Songar'ın yukardaki düşünceleri, bizim mediko-psikolojik çözümlememize uygundur. Şimdi tekrar onun avukatı olarak kendime soruyor ve kendim yanıtlıyorum:

● **Nâzım Hikmet, Anadolu'yu, Anadolu insanını
ve köylüyü derinden sevmektedir, neden?**

— Nâzım, biliyordu ki, imparatorluk döneminde hor görülen ve ezilen tabaka, genellikle köylüdür. Ve alınteriyle ekmeğini kazananlardır. Nâzım'a göre; yurdu koruyan, vergiyi veren, kentleri savunan, devletin başlıca dayanak ve kuvvetini oluşturan bu halk kitlesi, yüzyıllar boyunca bilgisiz bırakılmış, zaferlerin nimetlerinden yoksun, derebeylerin ve tefecilerin, ağaların elinde ezilmiştir. İşte, Nâzım'ın ülküsü, ayrıcalıklı zümrelerin baskısından bu halkı kurtarmak, ona insanlık haklarını kazandırmaktır. Böyle bir ülkücünün, köylüyü ve onun kurduğu anayurdu sevmemesi düşünülemez. Yoksa, Nâzım'ın kendi ulusuna değil, başka uluslara hizmet etmek isteyen olumsuz bir tutku ve hevese kapılmış, hain bir hayalci olması gerekirdi. Üstelik başka bir etken de, hapishanedeki hükümlülerin çoğunun köylü çocukları olmasıydı. Bunların yüzde doksanı cahildir. Onların bu çaresizliği de, Nâzım'ı etkilemekte ve onları sevmesine neden olmaktadır.

Nâzım Hikmet, aşağıya koyduğumuz şiiri ile bu tutkusunu ne güzel dile getirmiştir. Hangi milli şairimiz, Türk köylüsüne bu ölçüde sahip çıkmıştır. Esasen Vasiyet isimli şiirinde şehit Ayşe ile ırgat Osman arasında gömülmesini istemiştir.

TÜRK KÖYLÜSÜ

O, topraktan öğrenip
kitapsız bilendir
Hoca Nasreddin gibi ağlayan
Bayburtlu Zihni gibi gülendir.
Ferhattır,
Keremdir
ve Keloğlandır...
Yol görünür onun garip serine,
analar, babalar umudu keser
kahpe felek ona eder oyunu.

Çarşambayı sel alır,
bir yar sever,
el alır,
kanadı kırılır
çöllerde kalır,
ölmeden mezara koyarlar onu...
O «Yunusu biçaredir»
«Baştan ayağa yaredir.»
Ağu içen su yerine
Fakat bir kere bir dert anlıyan düşmesin önlerine
ve bir kere vakt erişip
— Gayrik yeter! —
demesinler.
Ve bir kere dediler mi,
«İsrafil surunu urur,
mahlûkat yerinde dururl»
toprağın kalbi başlar
onun nabızlarında atmağa.
Ne kendi nefisini korur
ne düşmanı kayırır
«Dağları yırtıp ayırır
kayalar kesip yol eyler abuhayat akıtmağa»

● **Nâzım'ın engin insan sevgisi nerden kaynaklanıyor?**

— Devrimlerin temelinde daima iki amaç görülür. biri yalnız devrimlerin vatan ve halka uygulanacak olan yenilikler ve değişmeler; ikincisi de bütün insanlığın sosyal kurumlarını değiştirerek, yaşayan değer yargılarıyla yasalarının yerine kendi ilkelerine uygun bir düzeni yerleştirmek. Siyasal amacı olan her devrim, gerçekleştirildiği topraklarda, güvenle yerleşebilmek için insanlığa değilse bile, komşu devletlere kendini kabul ettirebilmek zorundadır. Büyük Fransız Devrimi, sadece Fransa'ya uygulanmış olsaydı, demokratik sistemi kabul etmemiş olan öteki ülkelerin düşmanlıklarından kolayca kurtulamazdı, denebilir. Dinler bile, iman edenlerin barış ve esenlik içinde yaşayabilmelerini sağlamak için, yayılmaya ve tüm insanları bir inanca bağlamaya çalışırlar. Birbirine yakın ulusların; siyasal, ekonomik ve kül-

türel ilişkilerinde birleşik kaplardaki sular gibi, eşit bir düzeye çıkma eğilimi vardır. Bu bakımdan, her ülkede insanlığı ilgilendiren önemli öğeler vardır. Solun felsefesi de bir tek ulusu değil, tüm insanlığı kapsayan ilkeler ve kurallarla yüklüdür. Batı ülkelerindeki sosyalist rejimlerde bu yüzden; sendikalar, sigortalar ve emekçi kuruluşlarıyla, halkın ulusal gelirden pay almalarına yardım eden yasalar çıkarılmıştır. Nâzım'ın bana söyledikleri arasında şu da vardır: «Benim kendime göre, özel bir iç dünyam vardır. Orada, bin bir çeşit hayal yaşar. Bu hayallerin durumu için kimsese hesap vermek zorunda değilim. Ben, insanlar arasında zora, baskıya, eşitsizliğe, polis müdahalesine, yoksulluğa yer bırakmayacak planlı bir toplum taraflısıyım. Böyle bir toplum, insanların mutluluğa kavuşturur; fakat bu, kolay bir iş değildir, uzun vadeli. Belki de bir düştür.» Ayrıca bugün, dünyamızın toplumsal dengesinde sağ rejimlerle, sol demokrasilerin birbirine yaklaşıp gibi olan girişimleri de ortadadır. Nâzım, yapısında insan sevgisi bulunmayan hiç bir ülkenin yaşayamayacağını ve gerçekleşip uygulanamayacağını da bilirdi. Bununla birlikte, ülkücülerin insanseverliği önce kendi uluslarını içerir; sonra tüm insanlığı kapsar. Bu ilkeye Nâzım'ın ne derece uygun düştüğü eserleriyle ortadadır. Hapishanede kazasız belasız yaşamasının ve on üç yıl süreyle kimsenin saldırısına uğramamasının başlıca nedeni kuşkusuz ondaki bu vatan ve insan sevgisidir.

Prof. Dr. Ayhan Songar'a şu soruyu da sordum:

● Nâzım'daki bu bitmek tükenmek bilmeyen insan sevgisi nerden geliyor?

«— Sevgi en büyük enerji kaynağıdır. Yolu ister şu, ister bu olsun... Nâzım insanları severdi, Aksaray'dan Şişli'ye Unkapanı yolu ile de, Karaköy yolu ile de, isterseniz biraz dolaşıkla ama, çevre yolundan da gidilir. Bu yollardan şunu veya bunu seçmek, o yoldan geçecek olan kişinin kendi şahsi yapısına bağlıdır. Sonunda varılmak istenen şey insanların mutluluğu, memleketin refahı ve saadeti ise, yolları ayrı

aynı diye bu kavga ve düşmanlık niye? İşte bu satırların nâciz yazarı, sorularınızı yanıtlamasını isteme şerefini kendisine bahsettiğiniz dostunuz, bunu anlayamıyor.

Nâzım'da darağaçları yoktur. Nâzım'da bu gün duvarları kâzıyan «kahrolsun» edebiyatı yoktur. Her elektrik direğine bir insan asacağını, falan profesörün derisini üniversitenin kapısına çivileyeceğini iştahla söyleyen kimselerle Nâzım'ın hiç bir ilgisi yoktur.»

Biz yine sorularımızı kendimize soralım ve yanıtlarını da kendimiz verelim.

● **Cezavferinden çıkanlar, genellikle topluma düşman oluyorlar, Nâzım bu düşmanlığı sergilemedi, neden?**

— Hapishaneden çıkanların topluma düşman olmaları genel bir kural değildir. Haksızlığa uğramış olduklarına inanan normal insanlar, adalet kurumuna ve onun temsilcilerine düşman olsalar bile, bütün bir toplumu bundan sorumlu tutamazlar. Suçluların tümü, hapishanelerde aynı yaşam koşulları içinde bulunsalar da hepsi aynı suçtan tutuklu değildirler. Bunların ruh ve bilgi düzeyleri, huyları, kişilikleri de özdeş değildir. Nâzım Hikmet düzeyinde ve duyarlığında olan bir şair, haksız yere cezalandırılmış olduğunu bilse de, kendisini suçlu sayanların bütün bir toplum olmadığını anlar ve toplumu, kendi acılarının sorumlusu gibi görmez. Fakat, kendi davasının gerçekleşmesine engel saydığı insanları suçlayabilir ve onlara karşı yergiler yazabilir. Zaten o, savunduğu ülkünün topluma mutluluk getireceğine inanmamış olsaydı, ölünceye kadar davasına bağlı kalmazdı. Genellikle hapishanelerden çıkıp topluma düşman olanlar, daha çok doğuştan anormal kimselerdir ki; bunlar, işledikleri suçlardan ötürü kendilerini sorumlu saymazlar ya da çocukluklarından bu yana, insanı suç işlemeye iten bir toplumsal çevrede yetişmiş olanlardır.

● **Nâzım Hikmet'in cezaevi infaz yasalarına ve oradaki düzene karşı saygılı olmasının nedeni nedir?**

— Hapishanede yatanların en bilgisizleri bile, genellikle yasalara ve kurallara saygılarıyla orantılı olarak rahat edebileceklerinden emindirler. Tarih boyunca cezalandırıldıklarını bildiğimiz ünlü ve bir amaca bağlı kişiler, yalnız kendi onur ve özsaygılarını yitirmemek için değil, çevrelerindeki insanlara örnek olmak için de yönetimin kurallarına uymuşlardır. Düşünce ve ülkü insanlarının, kurallara uygun davranmalarında, çevresindekileri de saygıya çağıran özel bir ağırbaşlılık vardır. Nâzım Hikmet bu güzel niteliklerden vazgeçecek ve hapishane yöneticilerine kafa tutacak kadar düşüncesiz bir insan değildi.

Onun için o, müdür, başgardıyan ve gardiyanlarla **daima** iyi geçinmiş ve bu alanda örnek bir mahkûm olmuştur.

● **Nâzım Hikmet, hapishane iç yasalarına karşı a saygılıydı, neden?**

— Ceza, infaz yasalarından ayrı olarak, bir de, hapishane iç yasaları vardır. Ceza, infaz yasaları kâğıtta yazılıdır. Özel yasalar bunlar. Başta savcı, müdür ve gardiyanlar onları yürütür, onlara uymayanlara ceza verirler. Bu cezalar, hükümlülerin birçok hakkını elinden alır. Onların, iş cezaevlerine ayrılmasını önler. Ve hükümlü, infazdaki indirimlerden yoksun kalır, cezasını günü gününe çeker. Fakat, hapishane iç yasaları hiç bir yerde yazılı değildir. Onların yeri gelip geçen hükümlülerin yüreğidir. Onları, hapishane gelenekleri işletir. Hapishane yasaları hemen uygulanır. Hem de acımasız olarak. Bu cezaya çarptılan hükümlü ne kadar sevilmiş, sayılmış bir kişi olursa olsun gözünün yaşına bakılmaz. Bu yasalara göre en ağır ceza linçtir. Ölüme hüküm giyen kişinin, koğuşun ortasında, etrafı çevrilir ve her hükümlü elindeki demiri ya da bıçağı ona yöneltir. Herkes ona vurmakla, saplamakla yükümlüdür. Ta ki, hiç kimse, ilerde «Ben vurmadım, görmedim!» diyemesin. Bu cezaya çarptılan

hükümlü ne kadar yalvarsa, dünkü arkadaşlarının merhame-tine ne kadar sığınsa etkisi olmaz, verilen ceza yerine geti-rilir.

Bir süre önce, gazetelerde, bunun bir örneğini gördük. İz-mir, Buca cezaevindeki isyanın elebaşılarını idareye açıklayan genç hükümlü, koğuş ortasında öldürüldü. «Ağalar, elinizi ayağınızı öpeyim! Suçumu bağışlayınız» biçimindeki yalvar-malarının hiç etkisi olmadı.

Hapishane iç yasalarında başka bir ceza türü daha vardır. Bu yasalara karşı ağır suç işleyenlere uygulanır. Hükümlü, bir kedi ile birlikte çuvala konulur. Çuvalın ağzı sıkıca bağ-lanır. Ve kızılıkcık sopaları işlemeye başlar. Kedi sopaları ye-dikçe âdeta kaplan kesilir. Ve komşusu hükümlüye öldüre-siye saldırır. Nâzım döneminde Seyit Odacı'ya bu ceza uy-gulandı. Kendisi homa halinde çuvaldan çıkarılarak revire ya-tırıldı. Nâzım'ın gayreti ile ölümden güç kurtuldu.

Nâzım, hapishane yasalarına karşı da on üç yıl saygı gösterdi. Yalnız, bu yasaların uygulama kesimine katılma-dı. O, daima büyük kaldı. Kaçmalarda, toplu baş kaldırma-larda yer almadı. Fakat, onlara katılanları ve kaçanları da yönetime haber vermedi. Hiç bir zaman, hükümlülerin için-de bir casus kimliğine bürünmedi. Yöneticiler, onun bu ta-rafsız durumunu bildiği için kendisinden yardım istemedi. İsteseler de ağzından tek kelime alamazdı. Hapishanenin bir Mafya'sı ve onun şefleri vardır. Nâzım bu Mafya'ya girme-diği gibi, şefler arasında da yer almadı. Bu tarafsız durumu onu güçlendirdi ve hapishanede sözü dinlenir ve sevilir bir insan durumuna getirdi. O da bu sayede, on üç yıl süreyle, burnu dahi kanamadan bin kişilik kitle içinde bir sembol ve bir özgürlük anıtı gibi, dimdik ayakta kalabildi. Bizim ha-pishanelerimizde, siyasal hükümlüler için bile ayrı bir rejim uygulanmaz. Onlar da diğer hükümlülerin kaderine ortak olurlar. Bizim hapishanelerimize Adalet Bakanlığı ve dolay-ısıyla siyasal iktidarlar egemendir. İstedikleri hükümlüye, iste-diklerini kabul ettirirler. Hiç bir kuvvet o hükümlüyü bir siyasal iktidarın zulmünden ve kötü davranışından kurtara-maz. Hatta siyasal iktidar, istese, hapishanedeki bu Mafya

sayesinde istediğini öldürtür, yaralatır, aç bırakır, hücreye atar, her türlü insanlık dışı işleme hedef tutar. Oysa Batı ülkelerinde hapishaneler, siyasal iktidarların değil, tarafsız infaz yargıçlarının elindedir. Onlar, hapishaneleri ve infaz sisteminin uygulanmasını yönetirler. İdarenin, siyasal iktidarların, hatta savcılarının hiç bir rolü yoktur. Siyasal suçlulara apayrı bir rejim uygulanır. Bütün Batı ülkelerinin hapishanelerini birer birer ziyaret ettim. Türk işçileriyle görüştüm. Hiç bir hapishaneye savcılarının adım attığını görmedim. Oysa bizde, hapishanelere Cumhuriyet Savcıları karışır. Hapishane müdürleri de savcılarının denetimindedir. Ayrıca Adalet Bakanlığı, büyük illerde bir de «Mümessil Savcı» diye bir kişi atamakta ve hapishaneleri onlarla yönetmektedir. Yaptığım yayınlarda, hapishane müdürü yetkisine sahip bu savcılarının yasalarımızda yeri olmadığını, bunların hükümlülere keyfi işlemler yaptıklarını gösterdim. Fakat, Adalet Bakanlığı, hapishaneleri avucunun içinde tutmak için bu yasa dışı davranışlardan vazgeçmemektedir. Nâzım Hikmet de bu savcılardan çok çekmiştir. Fakat, elinden ne gelirdi ki... Hapishane isyanlarından birçoğu bu savcılarının haksız ve keyfi davranışlarından doğmaktadır. Haksızlığa uğrayan hükümlüler, toplu halde herhangi bir şeye karşı çıksalar çok sert kayalara çarparlar. Hemen başka yerlere sürülürler, mahkemeleri de yüzüstü kahr. Yıllarca, adaletin yerini bulması için beklerler. Bursa'da, Cumhuriyet Savcısı İzzet Akçal, Nâzım Hikmet ve İbrahim Balaban'la ilgilendiği için, Mümessil Savcılar bunlara, kolay kolay dış geçiremediler. Nâzım hapisanede asla küçülmedi. Çünkü yalnızlık ve yoksulluk içinde olan bir insan, hapisanede daha çok kuvvetlenir ve daha çok erkekleşir.

- **Nâzım Hikmet, Tevrat'ı okumaktan hoşlanırdı.**
Bunun anlamı nedir?

— Genellikle İsrail kavmi, Firavunlar dönemindeki baskının şiddeti yüzünden köle durumuna düşmüştü. Tevrat, bir yandan Hazreti Musa'nın öncülüğünde, bu kavme özgür-

l k sağlamak için girişilmiş savaşların tarihidir, bir yandan da bu tarihi sürdürmüş olan İsrail peygamberlerinin girişim ve düşünceleriyle İsrail halkının siyasi ve toplumsal yaşamları ve öteki kavimlerle olan ilişkilerini yansıtan bir çeşit almanaktır. Tek Tanrı inancı yanında, evrenin ve insanın yaratılışını, erdem kurallarını,  zl  bir dille veren bu kutsal kitap, özgürlük arayan bir ulusun gücünü, bu uğurda katlandığı eziyetleri belirtmektedir. Onun  sl bunda, ayrıca edebi bir değeri de vardır. Mezmurlar, Süleyman'ın meselleri gibi düşünce ve betimlemeleri, türlü yorumlara neden olan şarkıların şarkısı *Contique des Cantique* gibi erotik bölümler, bu türündendir. Ayrıca, onda, kişiliklerinde  nderlikle peygamberliği birleştirmiş olan İsrail hükümdarlarının yaptıkları işler hakkında da, geniş ve tarihsel bilgiler vardır. Yazarlarının kimler, ya da kim olduğunu bilmediğimiz bu önemli yapıt, mistik d ş gücünün verileriyle gerçekleri kaynaştırmış, Hristiyanlıkla Müslümanlığı da fazlasıyla etkilemiş olan en eski bir anıttır. Bu kitap, Mısır'dan Asur ve İran imparatorluklarına kadar İlkçağ'da egemen olan uygarlıkların içyüzünü ve o çağdaki insanların ruh yapılarıyla, ekonomik ve siyasi örgütlerini de aydınlatmaktadır. Bu bakımdan Nâzım, bu kitapta hem şiir zevkini tatmış, hem de toplumları yönetenlerle yönetilenlerin ruhsal özellikleri hakkında bilgi edinmiş,  sl p bakımından kendi edebi eğilimleriyle sanatına yardım eden kavram ve biçimler kazanmıştır. Hiç kuşkusuz, o bir Tanrı bilimci ya da tarih i değildir. Ve Tevrat'tan bu bilimler için gereken bilgileri de toplamaya çalışmamıştır.

- Nâzım dinle ilgilenmiyor ve camiye gitmiyordu. Fakat hapishane camisinin minberinin süslenmesine yardım ediyordu. Neden?

— Onun dinle ilgilenmemesi, komünizmin dini, halkı uyutmak için, kapitalistlerle aristokratların yarattıkları bir uyυřturucu, bir afyon sanmasından değildir. Nâzım, göksel ve kutsal anlamda olmamak koşuluy la mistik bir ruh yapısına

sahipti. Annesinin ve kızkardeşinin bana dediklerine göre, bu, biraz da ailesinin inançlarından ileri gelmektedir. Din; bir peygambere ve onun getirmiş olduğu bir kitaba, vahiye, mucizelere inanarak peygamberle kitabının emrettiği dogmalara göre yaşamayı, ayin ve dinsel törenlere katılmayı zorunlu kılar. Mistik ruhlar ise, belirli bir din ve tarikata bağlanmaksızın düşünce, inanç ve ülküleriyle kendi yaşam ve eylem biçimini özel bir heyecan ve vecd ile dinsel bir mantığın zevkine ve akışına bağlamış olurlar. Nâzım, şiirlerinde zikreden, dua eden ve tapınan insanlarda görüldüğü gibi, kendinden geçer. Estetik zevkle, ülküsünden doğan coşkuların fırtınasında, dalgalanır durur. Fazla olarak o, aralarında yaşadığı kişilerin inanç ve alışkanlıklarına saygı göstererek onların, kendi hakkında daha saygılı olmalarını ve ona güvenmelerini sağlamakta birçok yararlar buluncağını da pek iyi bilmektedir. Onun namaz kılmadığı halde, hapisane minberini süslemeye çalışmasında kendi sanatseverliğinin de bir payı vardır. Son bir neden de, git-tikçe ağırlık ve uzunluğunu duyuran bu özgürlükten uzak dönemi, okuyarak, yazarak, süsleyerek geçirmek yoluyla kendi özel acılarının baskısından ve kendini dinlemekten kurtulmaktır. Çağımız hapisanelerinde işe ve çalışmaya önem veren bir yöntemin geçerli oluşunun nedenlerinden biri, suçlulardaki bilinç dışı eğilimleri dağıtmak, bir meslek sahibi yapmak ve cezayı bir öğ alma eğilimi olmaktan çıkarmak değil midir?

● İdeoloji farkları, insanların mutluluğuna niçin engeldir?

— İnsanın, yaratılışı bakımından, bencil bir yönü vardır. Beğendiğimiz insanların çoğu, bizim gibi düşünen, bizim gibi yaşayan ve inanan kişilerdir. Beğenmediklerimizin çoğu da, kendi eğilim ve inançlarımıza uymayanlardır. Bir ülkeye bağlı olanlar, savundukları davanın herkesçe kabul edilmesini isterler ve kendilerine karşı koyanları, amaçlarının gerçekleşmesini engellemekle suçlarlar. Bunun içindir ki,

tüm dinler, kendilerini gerçek ve kutsal, öteki dinleri saçma ve eksik inançlar toplamı gibi görür. Ve insanları imanlı ya da kâfir ve imansız gibi bölümlere ayırırlar. Maddenin olduğu gibi düşüncenin de bir gücü vardır. Dünyamızın insancıl savaşlarındaki başlıca temel neden, düşüncelerin çelişki ve uyuşmazlığından doğan çatışmalardır. Bir insan ne kadar yetkin olursa olsun, başkalarının özel duygu, düşünce ve inançlarını kendisinininki kadar doğru ve güzel sayamaz. Hoşgörü, çağımızın kazandırdığı bir yüce erdemdir ki, buna içtenlikle inanmış olanlar bile, kendi özel davalarına karşı çıkanları kolay kolay bağışlamazlar. Bunun içindir ki her rejimin, her ülkünün, kendine özgü bir bağnazlığı vardır. Ve mutluluk, daha çok, dileklerimize kavuşmuş olmaktan doğan bir tinsel hazdır. İdeolojik ayrılıkları bu hazzın bilincini tehdit eder gibi görünen olumsuz bir etkidir. Nâzım Hikmet, hapishanede kaldığı sürece, ideoloji farkı ile ayrıldığı kişileri de sevmiş ve onları gücendirecek eylemlerden kaçınmıştır.

● **Nâzım Hikmet hastalığını ve çöküntüye uğradığını söyleyenlere karşı öfkeleniyordu, neden?**

— Onun hastalığına ve çöküntüye uğramasına karşın, bu durumu benimsemek istememesi, hatta bu uyarılara kızması doğaldır. Bu duygu, gelecekte umudunu kesmemiş olan, belli bir amaç için yaşayan her insanda vardır. İnsanlar, bedenlerinden önce ruhsal bakımdan çökerler. Hayallere bağlı olanlar kendile ine sürekli, başarı için gereken telkinlerde bulunurlar. Bir çöküntüyü kabul etmek, davalarından vazgeçmeyi, umutsuzluğa düşmeyi gerektirir. Nâzım ise, ölünceye kadar ülküsüne bağlı kalmıştır. Açlık grevindeyken, kendisinin sağlık durumunu kamuoyuna açıklamak için, basına demeç vermiştim. Bu demeçten sonra bana şöyle bir mektup gönderdi. Bu dikkate değer mektubu aynen buraya alıyorum.

30.3.1950, Bursa hapishanesi

Sayın Mehmet Ali Sebük Bey,

Gazetelerde size dayanarak yapılan yayınları ve bugünkü Vatan gazetesinde çıkan mülakatınızı okudum. Yasa, bilim ve hak adamı olarak yiğitçe konuşmuşsunuz. Yalnız bir nokta beni üzdü: Anlaşılan, son gelişinizde, üzerinizde ügün ve manevîyatı çökmüş bir insan etkisi bırakmışım. Oysa, en ufak bir umutsuzluğa kapılmış değilim. Yılgın ve çökmüş değilim. Sizin üzerinizde bunun büsbütün tersine bir etki bırakmış olmam, ve kamuoyuna bilincini yitirmiş iradesi sönmüş bir insan gibi gösterilmem, doğrusu ya, çok ağırım gitti. Ben açlık grevine bir umutsuzluğun sonucu değil, bir hak aramanın son olanağı olarak yatacağım. Bunu özellikle belirtiyorum, ki bir hakkın ve gerçeğin tecellisi uğrunda giriştiğiniz yiğitçe savaşında, müvekkiliniz Nâzım Hikmet'i bitik, çökmüş bir insan olarak görmek, sizi de yok yere umutsuzluğa düşürmesin. Haklı davamızın muzaffer olacağına inanıyorum. Umutsuzluğa ölürken dahi kapılacak değilim. Ve bir gerçeğin ortaya çıkması için yapılan bir adalet savaşımında ölmenin umutsuz bir şey değil, umutlu bir iş olduğuna inanıyorum. Bir hakkın ve gerçeğin tecellisi için bir Türk yurttaşının gerektiğinde hayatını, umutsuzlukla değil, bilinçle, umutla ortaya atabileceği, bu uğurda ölebileceği kabul edilmelidir; Çünkü Türk halkı, hak ve gerçek yolunda ölmesini bilen nice nice insan yetiştirmiş ve yetiştirecektir.

**Saygılarımla sayın üstat
Nâzım Hikmet**

Nâzım Hikmet'in kişiliğini gösteren bu mektubun, tarihsel bir değeri olduğu kanısındayım. Bu mektubu, kızım Ayşe'ye, Nâzım'dan bana kalan en kıymetli bir anı olarak bırakıyorum. Yalnız Ayşe'ye değil, hak ve gerçek uğruna ölmesini bilen herkese...

● Şiir yazmak ve resim yapmak insana
ne kazandırır?

— Şiir ve resim gibi güzel sanatlarla uğraşmak, insa-

na yalnız estetik bir zevk ve heyecan vermekle kalmaz, aynı zamanda boşalım aracı da olur. Düşündüklerini edimsel uygulamayanlar, görevlerini yapmamış ya da yapamamış olanlarda görüldüğü gibi ağır bir sorumluluk yükü altında ezilirler. Şiir ve resim, Nâzım Hikmet türünden seçkin insanlarda, yalnızca zamanını hoş geçirmeye hizmet etmez. İçlerine atmış oldukları, yapmak istedikleri halde yapamadıkları yani gerçekleştiremedikleri fiil ve tasarıları dışa yansıtarak kendilerini avutmak ve sorumluluklarının yükünü hafifletmek gibi duygusal ve yaratıcı bir gücün de kaynağı olurlar. İşte Nâzım da bu duygusal ve yaratıcı gücün kaynağını resim ve şiirde bulmuştur. Kendisi de bunu bana birçok kez söylemiştir, Balaban da bu sözlerine katılmıştır. Tanınmış bir ressam olan annesi de aynı duyguyu taşıyordu.

● Nâzım Hikmet, hapisanede bile tinsel enerjisini yitirmemiştir, neden?

— Nâzım hapisaneye, diğer suçlulardan pek çoğu gibi cinayet, hırsızlık ve bunlara benzeyen saldırgan fiiller yüzünden girmiş değildi. O, düşüncelerinin, toplumumuzun içinde bulunduğu koşullara uymayan özellik ve başkalığı dolayısıyla cezaevine sokulduğunu biliyor ve kendisini asla suçlu saymıyordu. Bu yüzden, öteki suçlular gibi edilgin, umutsuz, talihine küskün ve kaderine razı olarak yaşamıyordu. Ona göre asıl suçlu olanlar, kendisini tutuklayıp hapsedenlerdi. Düşünen bir başa, duygularla bezenmiş bir ruha ve yılmaz bir iradeye sahip oluşu, onun moral gücünü ayakta tutan etkenlerin başında gelir.

● Özgür olmayan bir insan bu derece çağdaş ve özgürlükçü şiirler yazabilir mi?

— Bütün baskılar, ancak beden ve eylem özgürlüğüne engel olabilirler. Hiç bir kuvvet düşünce özgürlüğünü yenilgiye uğratamaz. Hatta baskılar düşünce özgürlüğünün şah-

lanmasına bile yardım eder. Tarih, dinsel ve siyasal cinayetlerin kurbanı olanların son demlerinde bile davalarından vazgeçmediklerini gösteren örnek kahramanlıklarla doludur. Yalnız dinlerin, mezhep ve tarikatların değil; rejimlerin, layık ülkülerin de havarileri ve misyonerleri vardır ki, bunlar en tehlikeli dönemlerde bile, ölünceye kadar davalarını savunmaktan vazgeçmemişlerdir. Nâzım Hikmet doğuştan ozandı. Çağdaş düşüncelerle, dil tekniğinde, Sovyetler Birliği'ne gitmeden önce de az çok hazırlıklı ve yetenek sahibiydi. Fakat o Sovyetler Birliği'ne gitmemiş olsaydı, bir ideolojinin değil, kendine özgü duyguların ozanı olarak sanat dünyamızın yine seçkin bir insanı olurdu. Bir ideolojiye bağlandıktan sonra da düşünce ve ruh özgürlüğünü yitirmedi. Fakat, öyle sanıyorum ki, o her bakımdan çağdaş ve özgürlükçü şiirin ustalarından biri olmuştur. Onun içindir ki şiirleri, kendisi gibi düşünmeyenlere karşı öfke ve yergilerle yüklüdür. Onun çağdaş yönü, çağımızdaki büyük bir akımın temsilcilerinden olması, soyut sanat yerine, somut sanatı benimsemesi girişimleri ve yaşamının biçimiyle de ölçsüz bir enternasyonalizme gönül vermesidir. Nâzım, âdeta insan ruhunun değil, insan bedeninin maddî gereksinimlerini kutsamış, ruhsal gereksinimlerini ikinci plana atmış ve sanatı zaman zaman çıkarıcılarla sömürücülere kafa tutan manzum makaleler kalıbına sokmuştur. Öyle görünüyor ki; o çağımızın «sanat toplum içindir» akımına ayak uydurmuş ve yurdumuzda bu akımın öncülüğünü yapmış bir ustadır. Bunları, hapishanedeki görüşmelerimizde kendisine söylediğim zaman gülmüş, fakat karşı çıkmamıştı. Onun şiir dünyasında proletarya başta gelir. Onun özlemini çektiği özgürlükten burjuvaları, kapitalistleri yoksun bırakmak isteyen bir iç dünyası vardır ki, Batı'da kendisine değer ve önem verenler, bu eğilim ve özlemi duyan sanatçılardır. Fransa'da bu değerdeki sanatçılarla ilgi kurduğum zaman, aldanmadığımı görüyordum.

- **Nâzım, hapishanede, hükümlülerin yardımına koşmuş, düşmanlarını bile tedaviye çalışmıştı. Onun bu davranışlarını nasıl açıklayabiliriz?**

— Hapishanedeki hükümlülerin yardımına koşması, düşmanlarını tedaviye çalışması, ezilmiş, suç işlemeye itilmiş insanlara karşı duyduğu acıma ve sevginin ürünü olduğu gibi; onlar arasında hor görülmemek arzusunun da bir ifadesidir. Ahlâk bakımından tüm ezilmiş insanların esenlik ve mutluluğunu isteyen bir ozanın hükümlüleri suçsuz görecektir kadar geniş bir sevecenliğe sahip olması sanıyorum ki, o işlenen suçları, toplum düzenindeki bir bozukluğun ürünü saymasındandı. Ve toplumsal ve ekonomik adaletten yoksun rejimlerin insanları, suçlu durumlara düşürdüğü kanısını taşıyordu sanırım.

- **Nâzım Hikmet'in açlık grevine başlayarak, ölümü göze almasının nedeni ne olabilir?**

— Onun açlık grevi yapması, gerçekte, cezalandırılmasını protesto eden bir öfkenin ürünüdür. Fakat bunu, Ankara'daki girişimlerimin bir sonuca ulaşması için yaptığını bana söylemiştir. Bu girişimde bir yandan kamuoyunu ve dünya aydınlarını kendi davasına çekme gibi bilinçli bir amacın da saklı olduğu kanısındayım. Fakat asıl, yaşayan hukuk düzenine olduğu kadar, bu düzeni kendi politikalarının çıkarları için işleten güçlere karşı bir başkaldırmanın ve onları küçümsemenin de bir ifadesi olabilir. Unutulmamak, dikkati kendine çekmek gibi amaçlarla vicdanları sızlatmaya, herkese suçsuz olduğunu bir daha kabul ettirme çabasına da gerek duymuş olabilir. İkimizin arasında kararlaştırılan bu eylem için, Nâzım'ın neler düşündüğünü ve hangi etkenlerle eyleme geçtiğini tam olarak bilmekteyim. Açlık grevi, ölümü hiçe sayan bir cesareti yansıtsa da bu girişimde bulunanlardan pek az kimsenin aklıktan ölmeye terk edildiğini

görmekteyiz. Mithat Paşa ve Namık Kemal gibi idealistlerde böyle bir girişime rastlanmaz.

- **Seks gereksinimleri giderilmemiş, iyi bir besin almamış, ilkel gıysiler içinde yaşamak zorunda kalmış olan Nâzım, sürekli olarak yazma gücünü nasıl koruyabildi?**

— Cinsel doyumsuzluğun Freud, Pierre Jeanet, Charcot'dan bu yana bireysel davranışlara iki biçimde yansıdığı kuramı ortaya atılmıştır. Bunlardan biri, normal ya da anormal yollardan gereken araçlara başvurmak; ötekisi, yüceltme duygusuyla büyük iş ve eserler yaratmaya çalışmak. İçine atılmış, bastırılmış istekler, Nâzım Hikmet düzeyindeki bir insanı cinayet, hırsızlık vb. aşağılık işlerle, komplekslere değil; yüce işleri başarmak, büyük eserler vermek gibi ülküsel eylem ve tasarımları gerçekleştirmeğe sürükler. Denilebilir ki, önemli eserler veren ve sürekli olarak öğreten, öğrenen, çalışan ve yazan kişilerde cinsel duygu ikinci plana düşer. Onlar toplumsal baskılar yüzünden karşılayamadıkları maddî gereksinimlerini eserlerinin verdiği manevi hazlarla doyururlar. Nitekim; özellikle bazı mistikler, evliyalar ve hatta Hazreti İsa gibi bazı peygamberler ve ruhanilerin şehveti lanetlemiş olmalarında, onların cinsel güçten yoksun olmalarından çok, doyumsuzluklarının etkisi olduğu kabul edilmektedir. Bunlar arasında tanrıya daha çok yaklaşabilmek için gözlerini oyduuran, cinsel organlarını kestiren kişiler de görülmektedir. Bir ülküye bağlanmış olmanın tinsel zevki, kadın, besin, elbise gibi maddelerin yokluk ya da azlık ve yetersizliğinden kaynaklanacak olan küskünlüğün ve acıların doğmasına engel olur. Bu konuda yaptığım görüşmelerde, Nâzım'daki seks duygusunun ikinci değil birinci planda olduğunu anladım. Kendisi beş kez evlenmiştir ve bütün bu beş kadın tarafından sevilmiştir. Bir de Semiha Berksoy gibi çok güzel bir sevgilisi olmuştur. Ayrıca kızkardeşi Samiye Hanım'ın belittiğine göre, Nâzım'ın 20-30 kadınla daha ilişkisi olduğu ortaya çıkmaktadır. Böylesine güçlü ve

sevgiye istekli bir ozanın çağ dışı bir infaz karşısında, kendi kendini tatmin yoluna gitmekten başka çaresi olmadığı ortaya çıkmaktadır ve Balaban'a göre bu çareye daima başvurmuştur.

- **Nâzım'ın ilk şiirlerinde, madde ve maddeciliği ilgilendiren sözcükler geçmektedir? Bunun anlamı ne olabilir?**

— Nâzım Hikmet'i vaktiyle pek genç yaşında Kadıköy'de tanımış olan sayın üstat Cemil Sena'nın ilginç bir gözlemi vardır. Bana bunu şöyle anlattı:

«— O zaman, bazı kısa şiirlerle kendini tanıtmaya başlamıştı. Bunlar daha çok romantik duyguların anlatımı olarak dikkati çekiyordu. O dönemlerde, Nâzım'ın toplumsal ve siyasal konular hakkında sağlam bir kültürü yoktu. O bu konulardaki ilk disiplinli öğretisi sistemini Sovyetler Birliği'nde buldu. Benim bilmediğim bazı eserlerinde, materyalizmi ilgilendiren sözcükler varsa, bunları bir ülküsel amacın dogmaları olduğu için kullanmamıştır sanıyorum. Tersine doğru olsaydı, onun doğuştan komünist olduğunu kabul etmemiz gerekirdi. Oysa, o, Birinci Dünya Savaşı sonlarında, imparatorluğun çöküş döneminde, halkımızın içine düştüğü çözülmeleri güç sorunları derinden bilmiyordu. O zamanki kültür düzeyi bu sorunları derinlemesine kavraması için yetersizdi.»

Bu konuda, Nâzım'ın hapishanede bana söyledikleri, Sayın Cemil Sena'nın gözlemlerine uygun düşmektedir.

- **O her çeşit özgürlükten yoksun olduğu dönemlerde bile insanların özgürlüğünü kıskanmamış, hatta onu savunmuştur, neden?**

— İnsanların özgürlüğünü kıskanmış olsaydı, kendi amaçlarıyla çelişkiye düşerdi. O, komünizmi tüm insanları mutlu kılacak nimetlerin kaynağı sanmıştı. Bunu savunabilmek için düşüncelerle inançların serbestçe söylenmesine engel

olmamak gerekirdi. Çünkü her çeşit nimet ve mutluluğun anahtarı özgürlüktür. Buna inanmayan bir idealist köleliği savunuyor demektir. Nâzım'ın komünizmi, insanın yalnızca hayvansal gereksinimlerini karşılamaya yönelik bir rejim saydığını da sanmıyorum. Şimdiye kadar ortaya çıkardığı yapıtlar bunun tersini göstermektedir. Buna karşın Nâzım, genellikle kıskanç bir kişiliğe sahiptir. Çok az olan kusurlarının arasında bu da vardır. Kızkardeşi Samiye Yaltırım da Nâzım'ın bu huyundan söz etmiştir. O kadar ki, hapishaneye girdiği zaman, en yakın arkadaşı olan Balaban'dan kendisini kıskandığını ve bir kez olsun onları tanıştırdığını söylemiştir. Bunu da hapishanedeki gelenek ve göreneklere çok bağlı olan hükümlülerin ters bir yorumuna neden olmamak için yapmış olabilir. Çünkü ülkemizde, kızkardeşin namusu, erkek kardeş için başta gelen, önemli bir sorundur. Bir koca, karısının bu konudaki bazı davranışlarına göz yumabilir. Fakat, kızkardeşinin davranışlarına asla göz yummaz. Kızkardeşinin tutumundan dolayı katil olmuş nice insan, bugün hapishanelerde yatmaktadır. Onun için, Nâzım, hapishane ve hükümlülerin bu konudaki psikolojisine uygun davranarak, kızkardeşi Samiye'yi herkes-ten kaçırmıştır.

● **Nâzım Hikmet kelepçeli, prangalı hükümlüleri yüceltmektedir, neden?**

— Bu konudaki duyguları, özgürlükleri yitirmiş olan kişilerin işledikleri suçlara imrenmekten çok, onları bu suçları işlemek zorunda bırakan bozuk düzene karşı duyduğu öfkenin bir tepkisi olsa gerek. Belki de o, hapishaneleri dolduran talihsizlerin tümünü düşünce ve inanç suçlusu olarak değerlendirmektedir. Oysa, topluluk içinde her düzey ve tabakadaki insanların suç işledikleri bir gerçektir. Komünist ülkelerde de hırsızlık, cinayet vb. suçları yok olduğu ileri sürülemez. Öyle sanıyorum ki, Nâzım Hikmet onları yüceltmekle, kendini yüceltmiş olma zevkini tatmaktan; her zincir, demir ve prangayı bir direnmenin, bir ülkü-

nün sembolü saymaktadır. O, her kelepçe, zincir ve pranga sesini, yurt müziği gibi zevkle dinlemektedir.

Biz, Nâzım'la, suçlular üzerinde araştırma yaparken, toplumda yaşayan değer yargılarının kurbanı olmuş kişilere bambaşka bir görüşle bakıyoruz. Aile namusu uğrunda, elini insan kanına bulaştırmış olan gençten çok, onun anne ve babasını, «öldüreceksin» diye onu kışkırtan konu komşu ve akrabasını suçlarız. Nâzım daha ileri giderek, toplumunu eğitmemiş ve ona bu gibi geleneksel suçların kötülüğünü anlatamamış olan devlet yönetimini de eleştirmekte ve gerçek suçu bunlara yüklemektedir. Ben de «Kriminoloji» adındaki kitabımda bu noktaya değinmiş ve Nâzım'la aynı paralelde bir sonuca varmıştım. Bizim hapis-haneler, aslında, kelepçeyi bilezik, zinciri kolye, prangayı köstek gibi gururla taşıyan insanlarla doludur.

● Nâzım, Atatürk ordusunu başkaldırmaya kışkırtabilir mi?

— Her devrimci, sonucu ne olursa olsun kendi ülküsünü gerçekleştirmek için, her çeşit tehlikeyi göze alarak en korkunç girişimlerde bile bulunabilir. 12 Mart'tan önce ve sonra, kendini devrimci olarak niteleyen bazı gençlerin; adam kaçırma, adam öldürme ve banka soyma gibi suçları korkusuzca işlemeleri de bunu göstermektedir. Örneğin, Ömer Ayna'yı banka soymak ve adam öldürmek suçlarından savunurken, siyasal amaçla harekete geçtikleri yolunda mahkemede bazı iddialarda bulunmamasını, o sakat düşüncelerden vazgeçmesini; böyle yaparsa kendisini asılmaktan kurtaramayacağını söylediğim zaman:

— Amca, biz ölümü su gibi içeriz, diye cevap vermişti.

Bu gençlerin çoğu asıldı. Fakat nelerin etkisinde kaldıklarını, onların en ağır suç ve cinayetlere nasıl yöneldiklerini henüz ortaya çıkarmış değiliz. Oysa, kriminolojide önemli olan suç ve cinayetlerin kendileri değil, onların nedenleridir. Çünkü, bu suç ve cinayetleri önlemek için, on-

ların nedenlerini incelemek gerekmektedir.

Nâzım'ın, Atatürk ordusunu kışkırtabilecek kadar bir örgüt kurma gücüne sahip olmadığı ortadadır. Onun silahı elindeki kalemidir. O kuru kalemle bir ordunun isyana kalkması düşünülemez. Kriminolojide buna «muhal suç» (olmaz, olamaz suç) denir. Herhangi bir ülkücü, eylemci bir zekâ ve dehaya sahip olmadıkça devrim için gerekli girişimlerde bulunamaz. Bulunduğu da varsayılsa, bu girişim anlaşıldığı zaman kendisi hemen etkisiz duruma getirilir. Nâzım, daha çok bir duygu adamıdır. Yurdumuzun ve ulusumuzun çektiklerini bilmektedir. Aynı zamanda toplum psikolojisiyle büyük savaşlardan ders almış, deney sahibi, Türk halkının bağımsız yaşama tutkusuna ve Atatürkçülüğe derinden bağlılığın da gerçek anlamını kavramıştır. Nâzım'ın Atatürk'e yazmış olduğu aşağıdaki mektup da, onun böyle bir suç işleyecek bir kişi olmadığını göstermektedir: Atatürk'e yazdığı bu mektup, kanılarımızı doğrulamaktadır.

Cumhurbaşkanı Atatürk'ün Yüksek Katına,

Türk ordusunu «isyana kışkırttığım» iddiasıyla on beş yıl ağır hapis cezası giydim. Şimdi de Türk donanmasını «isyana kışkırtmakla» suçlandırıyorum.

Türk devrimine ve senin adına and içerim ki suçsuzum.

Askeri isyana kışkırtmadım.

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev atılımı anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var.

Askeri isyana kışkırtmadım.

Yurdum ve devrimci sen karşısında alnım açıktır.

Yüksek askerî makamlar, devlet ve adalet, küçük bürokrat ve gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar.

Askeri isyana kışkırtmadım.

Deli, serseri, gerici, satılmış, devrim ve yurt haini değilim ki, bunu bir an düşünebileyim.

Askeri isyana kışkırtmadım.

Senin eserine ve sana, aziz olan Türk dilinin inanmış bir şairiyim. Sırtıma yüklenen ve yükletilecek hapis yıllarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabilirdim. Büyük işlerinin arasında seni bir Türk şairinin felaketiyle ilgilendirmek istemezdim.

Bağışla beni. Seni bir an kendimle meşgul ettimse, anlıma vurulmak istenen bu «devrim askerini isyana kışkırtma» damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inanmışımdır.

Başvurabileceğim en devrimci baş sensin. Kemalizmden ve senden adalet istiyorum. Türk devrimine ve senin başına and içerim ki, suçsuzum.

Nâzım Hikmet Ran

DEĞERLENDİRME

Bu mektup, Nâzım'ın adaletten umudunu kestiğini gösterir. Genellikle suçlular kendilerini suçsuz sayarlar, deliler de kendilerini akıllı. Nâzım böyle bir küçüklüğe düşecek adam değildir. Bu mektup Atatürk'ten af dilemek de sayılmaz. Mektubun üslubu resmi ve özel protokol diline aykırıdır. Burada, Nâzım Atatürk'e sen diye hitap ediyor. Bu hitap aralarında derin bir dostluk ve arkadaşlık ya da kendinden çok aşağı düzeyde olanlar için kullanılır. Atatürk sofrasında en yakın arkadaşlarına karşı hatta resmî ve özel yazılarında bile «sen» kelimesini kullanmaktan çekinmiştir. «Siz» kelimesi onun doğal saydığı ve kullandığı kelimelerdendir. Her türlü resmî ünvanı kaldırmış olmasına karşın inceliğin ve saygının kaldırılmasına izin vermemiştir. Nâzım'ın Atatürk'e hitabındaki bu sen deyişi bir yalvarışın değil, onurlu bir savunmanın üslubudur. Nâzım her çeşit sahte hitaplardan, dalkavukluklardan uzak olarak Atatürk'ün yalnız resmi kişilik ve yetkisine değil büyük ve anlayışlı kişiliğine de başvurmuştur. Onun başardığı devrimlerle büyük ve eşsiz kişiliğine olan hayranlık ve bağlılığını doğrulaması bir ikiye bölme değildir.

O, orduyu isyana kışkırtmak gibi sefil bir suç işleye-

cek kadar adi yaradılıŖta, kiŖiliksiz ve aŖağı seviyede bir adam olmadığını belirtmek zorunda kalmıŖtır. Nitekim Atatürk'e ve devrimleriyle savaŖlarına, hayranlığını belirten baŖka yazıları da vardır. Mektubun kısalığından, onun, Atatürk'ün zamanını harcamak istemediği ve okumasını kolaylaŖtırmak amacında olduğu anlaŖılıyor. Tarihte kendilerine türlü suçlar yüklenerek zindanlara atılmıŖ çeŖitli sanat ve devlet adamları vardır ki, bunlardan bazıları hükümdarlara bağışlanmaları için ricada bulunmuŖlar ve kendilerinin ya suçsuz olduklarını ya da iŖledikleri suçları bir daha tekrar etmeyeceklerini belirtmiŖlerdir. Bunların çoğu aŖağılatıcı bir yalvarma, bir bağışlama dileğidir. Nâzım'ın kısa, fakat anlamlı mektubunda hükümdarın koruma ve acımasına sığınmak gibi bir zavallılığın en küçük izi yoktur. O, haksızlığa uğradığından emindir. Bunun içindir ki, kendisinin anlaŖılmamıŖ olduğundan bile söz etmemiŖ, kimseyi uğradığı haksızlıktan dolayı suçlama gafletinde bulunmamıŖtır. Yalnız Ŗair olduğunu anlatmıŖtır. Belki de bu Ŗairin duyarlılık ve ilhamları dolayısıyla suçlandırılmasının doğru olmayacağını anlatmak istemiŖtir. O, hakkın tecellisi için baŖvurulan kapıların hepsi kapandığı zaman, nasıl ki Tanrıya sığınmaktan baŖka çare kalmıyorsa, hak ve adaletten umut kestiği için son merci olarak Atatürk'e baŖvurmak zorunda kaldığını anlatmak istemiŖtir. Bu mektup içtendir ve aŖağılamaya katlanmayan bir ruhun ifadesi ve baŖ kaldırıŖdır.

Nâzım Hikmet, düŖündüklerinin dıŖında, hatır için konuşacak bir adam değildir. Onun bütün kiŖiliđi, Atatürk'e yazdığı mektupta belirmiŖ ve Atatürk'e olan temiz sevgi ve bağlılığını ortaya koymuŖtur. O mektupta dalkavukluk ve yalvarma yoktur. Bir haksızlığı, devletin en büyük makamına nesnel açıdan iletme çabası vardır. Bir insan kimin baŖına yemin eder? En çok sevdiği, saydığı ve kutsallaŖtırdıđı kiŖinin baŖına değil mi? O, Türk devrimine ve Atatürk'ün baŖına and içiyor. Türk devrimine and içen bir adam, o devrimi gerçekteŖirmiŖ bir orduyu isyana zorlar mı? Atatürk'ün baŖına and içmiŖ adam, orduyu Atatürk aleyhine isyana kışkırtır mı? Bu iddialar eŖyanın tabiatına

aykırıdır. Akan bir ırmağı ters çevirmek için çaba harcamak demektir. Hükmü veren yargıçlar, sadece bunu düşünseydiler, hükmü imzalarken vicdanlarının titremesi gerekirdi.

Ne yazık ki bu mektup çok geç kalmıştı. Atatürk artık onu okuyacak sağlıklı ve güçte değildi. Başu ucunda bulunanlar bu mektubu okudular mı? Suçsuz bir kişinin bu feryadını, Atatürk'e, uygun bir dille açıklayabilirlerdi. Atatürk de o dokunaklı ve suçsuz bir adamın hıçkırıklarını yansıtan bu mektup üzerine, herhalde susmakla yetinmezdi. Çünkü vicdan sahibi, büyük bir devlet adamıydı. Cumhuriyet'in onuncu yılı dolayısıyla çıkarılan af yasasının kapsamına «yüz ellilikler» alınmamıştı. Atatürk bunun bir haksızlık olduğunu ölümünden önce anladı ve bunları da Meclis'in affından yararlandırdı. O dönemde ben, Ankara'da Hukuk Fakültesi öğrencisi ve Meclis'te dinleyiciler arasındaydım, bu konudaki görüşmeleri dinlemek fırsatını buldum. Kürsüye gelen konuşmacılar, «yüz elliliklerin» affından yana olmadıklarını, fakat Atatürk'ün dileğine uyduklarını belirttiler. Bu sayede Türk sanat ve edebiyatının önemli kişilerinden olan; Refik Halit, Ulunay ve Rıza Tevfik affedilerek ülkemizin yazı dünyasına girdiler ve ölünceye kadar da değerli eserler verdiler. Bunları affeden Atatürk, suçsuz bir insanı, Nâzım'ı affetmez miydi? Affa da gerek yoktu, karar düzeltmesi yolunda o hükmün bozulmasını ve hakkın geri verilmesini ilgililerden istemesi yeterliydi. Atatürk haksızlığı hiç sevmezdi. Böyle bir şey olduğu zaman, hemen ilgilenirdi. Urfa Milletvekili Ali Saib, Atatürk'ün yakın silah arkadaşlarındandı. Sözde, ona karşı bir suikastı yönettiği iddiasıyla mahkemeye verildi. Ankara Ağır Ceza Mahkemesi, Osman Talat İltekin'in başkanlığında yaptığı duruşmada bu suçlamayı uydurma bularak aklanma kararı verdi. Fakat tek parti döneminde adaleti etkilemek kolaydı. Çünkü, yargıçlar Adalet Bakanının emri altındaydı, Yargıtay'a baskı yapıldı ve bu aklanma kararı on üç yerinden bozuldu. Ali Saib'in suçlu olduğu gösterildi. Fakat Osman Talat İltekin, çok vicdanlı ve yürekli bir başkandı. Bozma

kararı mahkemeye geldiği zaman, on üç yerden, direnme kararı verdi. Savcı, bu hükme Genel Kurul'da karşı çıkmak istedi. Atatürk bunu duydu ve «Madem ki mahkeme, suçsuz bulmuştur, ben de o kanıya vardım. Savcı Temyiz'den vazgeçsin.» dedi. Suçsuz bir insanı daha fazla sürünmekten kurtardı. Ve verilen aklanma kararı kesinleşti. Ali Saib, böylece Atatürk sayesinde kurtuldu. Atatürk Nâzım Hikmet'e ait hüküm aleyhinde de yasa yollarından gidilmesini sağlar ve haksızlığı ortadan kaldırırdı. Fakat Nâzım Hikmet çok geç kalmıştı.

● **Genellikle Nâzım Hikmet'in psikolojisi ve değerleri hakkındaki kişisel yargılarımız?**

— Nâzım Hikmet'in ozanlığından kuşkulama olanağı yoktur. Fakat, o şiirinde, insanlığın ekonomik ve sosyal dertlerini, gerçekleri materyalist bir görüşle sergilemiştir. Şiirlerinin çoğu serbest vezinle ya da vezinsiz olarak yazılmış manzum makalelere benzerler. Bir ülkü adamı olarak inandıklarına derinden bağlılığın, yazı ustalığının, irade gücünün üstün değerleri yadsınamaz. Nâzım, Sovyet Devrimi'nin başlangıç dönemlerinde öyle bir kültürle karşılaştı ve materyalist felsefe ile donandı. Bu yüzden, Nâzım din adamlarında görülen bir bağnazlık yerine Bolşevik sanat, felsefe ve sosyal amaçlarına bilinçli olarak bağlandı. Ve bu istem dışında kalan başka bir kültürün var olabileceğine inanmadı. Ahmet Emin Yalman, kendisiyle Bursa cezaevinde görüşürken ideolojisinden vazgeçmesini istemiş ve onunla uzun boylu tartışmıştır. Üstelik de, kendisine söylediği sözlere ters anlamlar vererek onları Nâzım'ın ağzından çıkmış gibi yayınlamıştır. Bana bu konuyu hem Yalman, hem de Nâzım anlattı. Yalman, kendi gazetesinin tutumu bakımından, Nâzım'ı sol kanattan koparmak istemiştir. Bu bakımdan bazı oldu bittiler yapmış olabilir. Fakat, Nâzım kendi kendisini yadsımak demek olan bu girişime yanaşmamış ve Yalman'la bozuşmuştur.

Devrimler, bir takım tarihsel ve toplumsal koşulların

ürünüdür. Rus köylüsü yüzyıllardan beri, okuma yazma bil-meyen, servaj yönetimine bağlı topraksız durumdaydı. De-rebeyliğin gelişmiş bir biçimini andıran Rus aristokrat ve kapitalist rejiminin her çeşit baskısı altında ezilmiş olan müjriklerin yoksulluk ve ıstırapı dayanılmaz hale gelmişti. Birinci Dünya Savaşı'nın yarattığı yıkımlar ve acılar içinde büsbütün perişan olan bu ulus için kurtuluş, yüzyıldan beri düşünürleriyle sanatçılarının da savunmakta olduğu bir düzen değişikliğini yani sosyalizmi kabul etmekle müm-kündü.

Oysa Rusya için o dönemlerde zorunlu olan bir devrim, tüm uluslar için geçerli ve yararlı bir rejim değildi. Köy-lümüz, toprağa bağlı ve toprağına sahip bir güçtü.

Birinci Dünya Savaşından biz de büyük darbelere uğra-mış ve ezilerek çıkmıştık. Fakat Atatürk gibi, halkımızın gerçek değerleriyle özlemlerini derinden kavramış ve tarih-sel gidişin dayandığı determinizmi anlamış olan bir deha, kendi toplumsal yapımıza uygun olan bir rejimi yarattı.

● Nâzım Hikmet'in gözle görülen portresi nedir?

— Benim gördüğüm şudur: İnce uzun bacaklarının üs-tünde yükselen sağlam bir gövde. Kısa, çocuk adımlarıyla bir yürüyüş. Yürürken kafası daima işler. Adım atarken sanki zorluk çeker. Büyük gövdesinin ortasında kocaman bir baş. Dağın doruğundan çıkan, ay parçası gibi parlak gözler. Bütün hükümlülere bir açıdan bakan gözler. Akan bir su gibi daima hareketli, mavi-gri. Kaşları silik. Alnı, deve ta-banı gibi geniş. İnsana güven duygusu aşılır. Saçları sanki yüreğindeki kıvılcımla ateşlenmiş gibi. Gözle görülen, Nâ-zım'ın bu portresini, onun en yakın arkadaşı ressam Ba-laban'la birlikte çizdik. Kızkardeşi de bunu onayladı. De-mek ki portresi gerçek. Vaktiyle sevdiği ve onu seven ka-dınlarla da görüştüm. Onlar, bu portreden başka, Nâzım'ın kendisine özgü çekici bir havası olduğunu da söylerler, fa-kat bu havanın adını koyamadılar.

● Semiha Berksoy'un görüş ve düşünceleri

Bu kitabı yazmağa başladıktan sonra, ünlü opera sanatçısı Semiha Berksoy'a aşağıdaki soruları yönelttim:

— Nazım Hikmet bana sizden söz ederdi. Onu nasıl tanıdınız?

— 1932 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda, onun yazdığı Kafatası piyesinde rol aldığım zaman tanıştım.

— Nâzım'la olan ilişkileriniz?

— Önce onun şairliğine, sonra da şahsiyet ve yakışıklılığına hayran oldum. Nihayet bu hislerim aşka dönüştü. Bu aşk ölünceye kadar devam etmiştir.

— Onunla niçin evlenmediniz?

— Evlenseydim, beni Devlet Operasından atarlardı. Çünkü Nâzım komünistti. O da beni düşünerek böyle bir evlenmeyi gerçekleştirmedi.

— 1950 yılında Nâzım Hikmet'in hukuksal ve siyasal savunmasını yapmak için Ankara'ya geldiğim zaman, Cihan Palas Otelinde kalıyordum. Nâzım açlık grevine yatmıştı. O sırada diğer bazı sanatçılar gibi, siz de beni ziyaret ederek Nâzım hakkında izahat aldınız. Ve orada çok ağladınız? Bunun gerçek nedenini söyler misiniz?

— Onun haksız yere mahkûm edildiğini biliyordum. O yüzden çok üzülyordum. Ayrıca açlık grevine yatarak hayatını tehlikeye sokmuştu. Bu yüzden üzüntülerim çok artmıştı. Böyle büyük bir insanın başına gelenlere karşı dayanamıyarak, sizin önünüzde ağladım. Siz de beni teselli ettiniz. Dedikleriniz doğru çıktı. Savunmalarınız olumlu sonuç aldı. Size daima minnet ve şükran duygularıyla bağlıyım.

— Nâzım'ın bir portresini çizebilir misiniz?

— Dünyada eşine az rastlanan güzellikte bir insan olmuşu beni hayretler içinde bırakırdı. Uzun boylu, güneş gibi saçılan lüle lüle altın saçları ile alkışlar arasında sahneye çıkan bu insan, klasik yağlı boya tablolarındaki mitolojik tiplerden biri olarak canlanmakta idi.

Semiha Berksoy, ilk kez kendi piyesi oynanan Nâzım Hikmet'in sahneye çıkışını anlatmak istiyordu.

● Nâzım'ın sanatı

— Konularını işleyiş biçimi çağımızın sanat akımına uygun görünmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, o, eski soyut şiir ve sanat yerine somut şiir ve sanatı benimsedi. Her çeşit klasik biçim ve kuraldan uzaklaşarak, öteden beri sanatı, toplumun ve rejimlerin emrine vermek isteyen faydacı estetik akımına katıldı. Ve bu akımı hızlandırdı. Yazılarında, hemen her toplumda rastlanan trajik baskılara, özgülük ve insanseverlik adına bir isyanın feryatları göze çarpmaktadır. O, siyasal tarihimizin değil, edebiyat tarihimizin renkli ve ezilmemiş bir kişisi olarak saygı görececek olan seçkin ve martir bir ozanımızdır. 28 yıldan beri dostlarımla, arkadaşlarımla ve meslektaşlarımla Nâzım Hikmet konusunda bana yönelttiği soruların cevaplarını, bu suretle vermiş oldum.

NÂZIM'IN VASIYETİ

Nâzım doğduğu, büyüdüğü, eserlerini verdiği ve hanelerinde yıkılmadan yattığı öz yurdunda, sonsuz uykusunu uyumak istiyor. Bunu açıkça gösteren Vasiyet şiirini yazmıştır.

VASIYET

Yoldaşlar, nasib olmazsa görmek o günü,
Ölürsem kurtuluştan önce yani,
alıp götürün
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni.

Hasan beyin vurdurduğu
ırgat Osman yatsın bir yanımda
ve çavdarın dibinde toprağa çocuklayıp
kırkı çıkmadan ölen şehit Ayşe öbür yanımda.

Traktörle türküler geçsin altbaşından mezarlığın
seher aydınlığında taze insan, yanık benzin kokusu,
tarlalar ortamalı, kanallarda su,
ne kuraklık, ne candarma korkusu.

Biz bu türkülerini elbette işitecek değiliz,
toprağın altında yatar upuzun
çürür kara dalları gibi ölümler,

toprağın altında sağır, kör dilsiz.
Ama bu türküleri söylemişim ben,
daha onlar düzülmeden,
duymuşum yanık benzin kokusunu
traktörlerin resmi bile çizilmeden.

Komşulara gelince,
şehit Ayşeyle ırgat Osman,
çektiler büyük hasreti sağlıklarında
belki farkında bile olmadan.

Yoldaşlar, ölürsem o günden önce yani,
öylece gibi de görünüyor,
Anadolu'da bir köy mezarlığına gömün beni
ve de uyarına gelirse,
tepemde bir çınar olursa
taş maş da istemez hanl.

Özgürlüğe kavuştuktan sonra, henüz yurdu terketmeden önce bunu bana da söylemiştir. Biz avukatlar, böyle vasiyetleri çok dinleriz ve onları oluşturarak müşterilerimize yardım ederiz. Nâzım'ın bu isteğini not edip dosyamın bir tarafına iliştiirmiştim. Bu vasiyet, adını sonsuzlaştırmak için duyduğu haklı bir tutkunun itirafıdır. Çünkü tanınmış ve ulusuna kul köle olmuş hiç bir adam kendi yurdundan uzak bir yerde, uzun ömürlü bir üne sahip olamaz. Namık Kemal, Yunus Emre bir Avrupa mezarlığına gömülmüş olsaydı, onların doğum yılları, gömüldükleri ülkelerde kutlanmaz, hiç bir tören yapılmazdı. Onun için Nâzım'ın vasiyete benzeyen bu dileğini nasıl yorumlamak gerektiğini dostum, felsefeci Cemil Sena'ya sordum. Vasiyet adındaki şiiri okuduktan sonra şöyle dedi:

«Bu şiiri,

- a) Her ne suretle olursa olsun kendisini Türk yurdunun ve Türk ulusunun bir evladı saymaya devam ettiğini,
- b) Unutulmak istemediğini,
- c) Kendisini yurtsuzlukla suçlayanları utandırmak dileğine kapıldığını açığa vurmaktadır.

Ayrıca, yurdumuzda en çok eziyet çekmiş ve ihmal edil-

miş olan insanların dostu olduğunu, ömrünü onların mutluluğunu sağlayacak çareleri aramakla geçirdiğini anlatmak yoluna girmiştir.»

Cemil Sena'nın hakkı vardır. Nâzım, burada yalnız bir mezar istememiş, kimlerin yanında gömülmek istediğini de belirtmiştir. Bir ağa tarafından öldürtülen ırgat Osman'la doğururken ölen şehit Ayşe'yi seçmiştir. Evliyalar dahi böyle ıssız yerlerde gömülmek isterlerdi. Burada Nâzım Hikmet ülke kriminolojisinin ışığı altında bu dizeleri sıralamıştır. Hasan Beyin vurdurduğu ırgat Osman diyor. Vurduğu değil, vurdurduğu diyor. Hasan Bey güzel kızını köyün zengin ve yaşlı kişisine nişanlamış ve yüklü bir de başlık almıştır. Kız bunu duyunca, gönlünü kaptırdığı ırgat Osmana kaçmıştır. Babası, bu durum karşısında, çileden çıkmıştır. Osmanı ortadan kaldırmak köy ağası için iş mi sanki?.. Elinin altında olan kiralık katillerden birisine selam göndermesi ve eline bir de tutukluk yapmayan Kırıkkale tabancası tutuşturması zor mu? İşte bu kiralık katil ırgat Osman'ı pusuya düşürerek öldürmüştür. Nâzım, herkes gibi temiz bir aşkla sevmek hakkından yoksun olduğu için öldürülen ırgat Osman'ı kendisine komşu seçmiştir. Jandarma, kiralık katili yakalasa bile, köy ağası onun mekan şahitliğini yapar, derhal kurtarabilir.

Ayşe'nin şehitliği nereden geliyor? Bozuk düzen köye bir ebe sağlayamadığı için, Ayşe kendi kendine çocuklamıştır. Hem de tarlada... Ayrıca Ayşe, tarladaki görevi sırasında ölmüştür. Demek ki iki yönden bir görev yaparken öldüğü için, şehit sayılmıştır. Bu şiirde de ayrıca Nâzım, köyün kalkınması için aklından geçirdiği ve rüyasını gördüğü şeyleri de ortaya koymuştur. Dünyada göremediği bu rüyasını ahirette gerçekleşmiş görmek istiyor. Bu, köye ve köylüye olan tutkusunu ortaya koyuyor.

Yurt özlemi, yurttaşları arasında yaşamamanın acısı, çevresinde kendisine değer veren Türk aydınlarını bulamamak felaketi... onun içine çökmüştür. Yaşadığı yabancı ülkelerde daima yetim ve öksüz kalmış olmanın acısını da yüklenmiştir. O, bu kimsesizliğin acısından hiç olmazsa ölümden

sonra olsun kurtulmak istemiştir. Bu vasiyet sade, şairce bir özlemin değil, insanca bir dileğin ifadesi de sayılmalıdır. Fransızların lirik şairi Alfred de Musset'nin de bunu andıran bir vasiyeti olmuştur. Bu konudaki şiiri Fransız edebiyatında çok ün yapmıştır.

Mes chers amis, quand je mourrai,
Plantez un saule au cimetière,
J'alme son feuillage déploré,
La pâleur m'en est douce et chère,
Et son ombre sera légère
A la terre où je dormirai

Altı dizeden oluşan bu şiir aşağı yukarı şöyle özetlenebilir. «Aziz dostlarım, ben ölünce mezarıma bir söğüt ağacı dikiniz; onun perişan yapraklarını severim. O yaprakların solgunluğu, benim için, tatlı ve azizdir, gölgesi de hafiftir. Onun yaprakları altında yattığım zaman, ölümün ağırlığını da duymam.» Fransızlar, Alfred de Musset'nin heykellerini dahi dikmiştir. Paris'te Comédie-Française binası önündeki heykeli ünlüdür. İki ozanın dileği de şairanedir. Fakat Nâzım'ın insan sevgisi ağır bastığı için yaprakların gölgesinden çok Ayşe ile Osman'ın komşuluğunu yeğ buluyor. Ve söğüt yerine çınarı öneriyor. Çınar kuşkusuz daha ömürlü bir ağaç. Taş da istemem diyor. Çünkü Türk mezarlıklarında taşların, nasıl kırılıp ayaklar altında çiğnendiğini biliyor. Ayrıca, Alfred de Musset ölümün ağırlığından kurtulmak için söğüdün gölgesine sığınıyor. Oysa Nâzım ömründe hiç kimsenin, ağaç da olsa, gölgesine sığınmak yoluna gitmemiştir. Tevfik Fikret gibi kendi dünyasında kendi uçmuştur.

Lyon'da kriminoloji öğrenimi görürken, Fransız edebiyatıyla da uğraştım. Ve bu nedenle ünlü Père-Lachaise mezarlığında yatan Alfred de Musset'yi ziyaret ettim. Fotoğraf çektirdim. Fransız toplumunun, kendi sevgili şairlerinin vasiyetini ne güzel de yerine getirdiğini gördüm. Yüz yıl önce dikilen söğüt ağacı, koskoca gövdesiyle gökyüzüne yükselmiş, sonra dallarını aşağıya sarkıtarak yapraklarıyla şairin

mezarını örtmüş. Vasiyet eksiksiz yerine getirilmiş. Gözlerim yaşardı.

Acaba onun avukatı olarak ve oğlu Memet'i de yanıma alarak Moskova'ya gitsem, gereken girişimde bulunsam, kemiklerinden birkaçını olsun Anadolu'ya getiremez miyiz? Bir süre önce Yaşar Kemal'le Paris'te görüşürken bu dileğimi kendisine açtım. «Olur, fakat dafa zamanı değil» diye karşılık vermişti.

Sanıyorum ki Nâzım'ın bazı şiirlerinde kavak adı da geçer. Kavağın yanında gömülmek istediğini söylemiştir. Kızkardeşi Samiye Hanıma bunu sordum. Bu ağacı istemesinin nedenini öğrenmek istedim. Samiye Hanım «Bursa hapishanesinin karşısındaki ormancıkta bol kavak ağacı vardır. Her gün penceresinden bunları seyretmiştir. Belki de bundan olsa gerek. Çünkü bizim evlerimizde kavak ağacı yoktur.» dedi. Biz avukatlar, öldükten sonra dahi müşterilerimizin vasiyetlerini savunuruz ve onların dileklerini yerine getirmeye çalışırız. Profesör Doktor Ayhan Songar da benimle konuşurken, Nâzım'ın bu konudaki şiirleri üzerinde durmuş ve şöyle demiştir: «Nâzım daima son uykusunu uyumak istediği yurdunu terke mecbur kalmıştır. Bugün Moskova'daki mezarlığında bir fatihaya muhtaç olarak yatmaktadır.»

Nâzım'ın Moskova'daki mezarının başında şöyle bir cümle vardır: «Tanınmış komünist Türk şairi Nâzım Hikmet, 1902-1963» Mezar taşının her tarafını gül fidanları sarmıştır. Bu çarpıcı görünümdeki mezar son karısı Vera Hikmet tarafından yaptırılmıştır.

Vasiyeti gereğince Nâzım'ın kemikleri, Anadolu'nun bir köyündeki toprağa gömüldüğü zaman, ailemden birisi, oraya sık sık uğrayacak ve taze çiçek demetleri koyacaktır. Heykeli Devlet Tiyatrosu binasının önüne dikildiği zaman, yine bu kişi o heykelin ayağına benim de anılarımı taşıyan çiçekleri koyarken mutlu olacağım. Demek ki Nâzım'ın üzerimdeki etkisi, yalnız sağlığımda değil, öldükten sonra da ve sonsuzluğa dek uzayıp gidecektir. Bir avukatla müşterisi arasında, böylesine bir ilişki acaba şimdiye kadar dünyada görülmüş şey midir?

KARTAL YUVASI

Bu kitabı yazıp bitirdikten sonra, Cem Yayınevi sahibi dostum Oğuz Akkan'ın eline teslim ettim. Ondan sonra Bursa'ya kadar uzandım. Ve Nâzım'ın 13 yıl süre ile evi olan hapishaneye uğradım. O çelik kapıların dar penceresinden içeriye baktım. İhtiyar gardiyana seslendim. Koşarak geldi. Beni tanıdı. İçeri aldı. Müdür'ün odasına çıktım. O da tanıdı. Az mı kahvesini içtim. Tekrar ısmarladı. Hapishanenin üst katına çıktım. Nâzım'ın yattığı revir odasına girdim. Ben buraya «kartal yuvası» diyorum. Herşey eskisi gibi idi. Nâzım'ın, odası, evi, kütüphanesi, şiirlerini yazdığı yer, herşeyi idi.

Oturdum. Kahveyi içerken gözlerimi kapadım. 28 yıl evvelki günleri sinema şeridi gibi gözlerimin önünden geçirdim. Bu kartal yuvasına girmek için vaktiyle hükümlüler, kuyruğa girerlerdi. Takunyalı, yalın ayak, ceketli ceketsiz, yırtık gömlekli, güleç yüzlü hükümlüler... Vücutları sanki çelikten dökülmüş köylü delikanlılar, Mehmetçikler... Odaya ibadet eder gibi sessiz sedasız süzülürlerdi. Dertlerini Nâzım'ın önüne dökmek için. Oysa dertleri olmayanlar da, sadece onun gür, tatlı sesini duymak, ümit fışkıran mavi gözlerini seyretmek için gelirlerdi. Oradan ayrılanlar, kalpleri ümit dolu olarak çıkarlardı.

İşte Anadolu çocuklarının ümit kapısı olan bu adam-

dan devlet, koskoca devlet çekindi. Onu bu taş odaya kapattı. Onu güneşten bile kısılandı.

Birçok şiirlerini burada, şu tahta masanın üstünde ve şu toprak testinin yanında yazdı.

Onun silahı, elinde tuttuğu kalemdi. Oysa, o kalem-den kan damlasa ne olur. Dört duvar arasında ve demir pencere önünde yazdığı şiirlerin her satırından alev saçıl-sa ne lâzım gelir? Oysa bu mizansen içinde iken de, sa-dece insan ve ülke sevgisini dile getirmiş ve bütün mutlu-luğu bu sevgide arayıp bulmuştu.

Buradan çıkıp yurt dışına çıktığı zaman da, memle-ketini ve Anadolu'sunu düşünmüş, onun hasretini çekmiş-tir. Eminim ki, dış ülkelerde iken de, kartal yuvasının hasretini çekmiştir. Bakınız bu hasreti nasıl dile getiriyor:

HASRET

Memleketim, memleketim memleketim,
ne kasketim kaldı senin ora işi,
ne yollarını taşımış ayakkabım,
son mintanım da sırtımda paralandı çoktan,
Şile bezindendi.
Sen şimdi yalnız saçımın akında,
infarktında yüreğimin,
alnımın çizgilerindesin memleketim,
memleketim,
memleketim...

Nâzım Hikmet.

Hey gidi Nâzım Hikmet, sen «memleketim, memleketim» diye diye öteki dünyaya göçtün gittin... Fakat o memleket seni hiçbir zaman unutmadı ve unutmayacak... Senin demir parmaklıklar arkasında ve toprak testini düşünerek sana sesleniyor ve bunları söylüyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	5
Türk Olarak Nâzım Hikmet	5
İnsan Olarak Nâzım Hikmet	7
Ozan Olarak Nâzım Hikmet	9
İdealist Olarak Nâzım Hikmet	10
Bu Kitabın Yazılış Nedeni	12

I. NÂZİM HİKMET ve AVUKATI

NÂZİM'İN YENİDEN DOĞUŞU, HALK NÂZİM HİKMET'E SAHİP ÇIKIYOR	21
NÂZİM HİKMET'İN TEK AVUKATI OLDUM	27
Dosyaların İncelenmesi	30
Savunma Planı	31
1. «NÂZİM HİKMET» SORUNU	34
Değerlendirme	38
2. NÂZİM HİKMET DAVASININ GERÇEK KANITLARI	40
Değerlendirme	44
3. NÂZİM HİKMET'E AİT EYLEMLERİN SUÇ ÖĞELERİ	40
Değerlendirme	52
N. Hikmet - Ahmet Emin Tartışması	53

Nâzım Hikmet ve Duruşmalar	57
Nâzım Hikmet'e İnfazda Yapılan Haksızlıklar ..	61
Nâzım Hikmet'in Hapishanede Dayanma Gücü ..	62
Nâzım'ın Mahkûmlar Üzerindeki Etkisi	64
Keyif Veren Zehir Sorunu	65
Hükümlünün Sevmek Hakkı	66
Koşullardaki Konfor	67
Hapishane Reformu ve Nâzım Hikmet	71
4. NÂZIM HİKMET'İN KORKUNÇ CEZASI	74
Değerlendirme	79
Nâzım'ın Anadolu'ya Geçişi	80
Atatürk Kastamonu'da	81
Nâzım'ın Biyografisi	82
5. NÂZIM HİKMET'İN CEZASI	83
Değerlendirme	86
6. BÜYÜK ADLÎ HATA	88
Değerlendirme	93
Vatan Gazetesinin Endişeleri	94
İki Büyük Gazetenin Farklı Tutumu ve Anlayışı ..	95
Vatan Gazetesi	97
7. ASKERİ ADALET DİYE BİR HUKUK ŞUBESİ YOKTUR	100
Değerlendirme	104
8. DREYFÜS OLAYI	107
Değerlendirme	112
Emile Zola	113
9. DREYFÜS-NÂZIM HİKMET	115
Değerlendirme	120
Nâzım ve Hapishanede Yasa Dışı Eylemler	121
Kültür Hayatı	121
Dinsel Hayatı	123
Kötü Huyları Var mıydı?	124
Cinsel Yaşamı	125
Beslenme Yönünden Durumu	125

10. HAKKIN SAVUNMASI	126
Değerlendirme	131
Nâzım'ın Açlık Grevi ve Gerçek Nedeni	132

II. ÜZGÜRLÜK SAVAŞI

SİYASAL SAVUNMA	141
Sayın Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü'ye Nâzım Hikmet Hakkında Rapor	143
İnönü ile Konuşma	147
Başbakan Şemsettin Günaltay	156
Başbakan Yardımcısı Nihat Erim	156
Adalet Bakanı Fuat Sirmen	159
Hapishaneler Genel Müdürü Sakıp Güran	160
Baha Soysal	160
HUKUKSAL SAVUNMA	162
Büyük Millet Meclisi	162
Askerî Yargıtay	163
Başbakanlık	168
Millî Savunma Bakanlığı	170
İnönü'nün Özel Affı	171
Adalet Bakanlığı	172
TIBBÎ SAVUNMA	173
Cihan Palas'ta Karargâh	177
Kamuoyunun Oluşması	180
NÂZIM HİKMET'İN KENDİ AVUKATINA VERDİĞİ TARİHİ AÇIK BONO	189
Açık Bono Niteliğinde Olan 27.11.1950 Tarihli Mektubun Değerlendirilmesi	193

III. ÜZGÜRLÜĞE KAVUŞMA

NÂZIM HİKMET VE ASKERÎ ADALET	201
Nâzım Hikmet'i Mahkûm Eden Askerî Adaletin Karakteri	202

ÇİÇEK PALAS OLAYI	206
GENEL AF TASARISININ MECLİS'TE GÖRÜŞÜLMESİ	212
NÂZİM'İN ÖZGÜRLÜK SAVAŞINDA İSTANBUL BA- ROSU'NUN TUTUMU	219
141-142. MADDELER VE NÂZİM HİKMET	222
ÖZGÜRLÜĞE KAVUŞMA MUTLULUĞU	225
NÂZİM HİKMET İLE BÜTÜNLEŞMEMİZ	234
Türk Dili Elçisi Nâzım Hikmet	235
Nâzım'ın Avukatına Armağan Ettiği Şiir	236
Değerlendirme	237
YURT DIŞINA ÇIKARILIŞI	241

IV. KORKUNÇ ADLİ HATALAR

28 YILLIK YAŞAMINDA NÂZİM HİKMET'İN ETKİSİ	255
Milletvekilliği Adaylığı	258
İkinci Olay	259
Bursa Olayları	260
Nâzım'ın Takdir ve Teşekkürleri	262
Nâzım Hikmet'in Dayısı	264
Nâzım Hikmet ve Hükümlü Sevgisi	268
Hükümlü Sevgisi	271
SİYASAL DAVALARDA ADLİ HATALAR	276
Adli ve Teknik Zabıta	276
Jüri Sistemi ve Üst Mahkemeler	278
Menderes Davasındaki Adli Hata	279
Menderes'in İdamında İşlenen Ağır Hatalar	281
Deniz Gezmiş Davasında Adli Hata	286
Bu Adli Hatanın Gerçek Sorumlusu	290
YÖNÜ NÂZİM'A DÖNÜK KİŞİLER	295
İzzet Akçal	296
Avukat Safvet Nezihi Bölükbaşı	297
İrfan Emin Kösemihaloğlu	298
Doktor Tarık Temel	299

Yargıç Fahrettin Karaoğlu	300
Müdür Tahsin Bey	300
İNANÇLARI UĞRUNDA CAN VERENLER VE NÂZİM HİKMET	303
SAVUNMAYA BAĞLI HAKSIZ KARA ÇALMALAR ..	306

V. ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE NÂZİM HİKMET VE VASIYETİ

HAPİSHANEDE ÇEŞİTLİ YÖNLERİ VE KARAKTE- RİYLE NÂZİM HİKMET	311
Değerlendirme	336
NÂZİM'İN VASIYETİ	343
KARTAL YUVASI	348

Nâzım Hikmet mahkemede savunmasını yaparken (solda). Nâzım Hikmet'in avukatı Mehmet Ali Sebük'ün Fransız mahkemelerinde stajyerlik yaparken çekilmiş bir resmi (üstte).

Nâzım Hikmet'in Şubat 1934'te Moskova'da yayınlanmış bir karikatürü.

Nâzım Hikmet ilk eşi Piraye Hanımla.

Muhterem Üstad ,

Mektubunuzu aldım . Son makalenizi de dün okudum . Yalnız avukatım olmanız dolayısıyla değil , bir kanun ve ilim adamı olarak ta adlı bir hatanın ve bir vatandaşınıza on üç yıldır haksız yere çektilen ve bundan dolayı fecaati katmerleşen bir işkencenin sona ermesi için giriştiğiniz yititçe mücadelelerin hayranıyım .

Ben tashihi karar için şimdiye kadar her hangi bir müracaatta bulunmadım . Yalnız , türk ceza kanunundan askeri ceza kanununa alınan yeni maddelerden dolayı bu maddeler beni istihdaf ettiği ve lehime oldukları için bana tatbiki hususunda müracaatta bulundum ve red cevabı aldım . Aldığım cevapta ~~bu~~ suçumun askeri ceza kanununun az askeri isyana teşvik maddesiyle ilgili olduğu , halbuki tadilatın ve alınan maddelerin bu maddeyle alakası olmadığı ileri sürülerek talebim reddediliyordu .

~~İrfan Emin hay de ayrıca yazılı emirle bozulma üzerinde duruyor . Bu hususta kendisiyle temasa geçerseniz iyi olur sanıyorum .~~ Teşebbüslerinizin neticesini sabırla beklediğimi bildirir Meclise yapılan müracaat hakkında kahilse biraz daha tafsilat vermenizi rica eder saygılarımı sunarım azis Üstad .

Nâzım

gönderildi
M.A. Sebük
Bursa

Nâzım Hikmet'in Avukatı Mehmet Ali Sebük'e hapísane-
den yazdığı bir mektubu.

Muhterem Mehmet Ali Sebük bey ,

Gazetelerinde size atfen yapılan yayınları ve bugünkü Vatan gazetesinde çıkan mülâkâtınızı okudum . Kanun , ilim ve hak adamı olarak yiğitçe konuşmuşunuz . Yalnız bir nokta beni üzdü : anlaşılan , son gelişintide , üzerinizde meyvus ve mâneviyatı çökmüş bir insan tesiri bırakmışım . Halbuki , en ufak bir yeise kapılmış değilim , yalın ve çökmüş değilim . Sizin ~~hakk~~ üzerinizde bunun büsbütün tersine bir tesir bırakmış olmam , ve umumî efkârâ şuurunu kaybetmiş , iradesi sönmüş bir insan gibi aksettirilmem , doğrusu ya , çok ağır ma gitti . Ben aklık grevine bir yeisin neticesi değil , bir hak aramanın son imkânı olarak yatacağım . Bunu bilhagsa tetâvüz ettiriyorum , ki bir hakkın ve hakikatın tecellisi uğrunda giriştiğiniz yiğitçe mücadelede , müekkiliğiniz Nâzım Hikmeti bitik , çökmüş bir insan olarak görmek , ~~size-yek-yere-ve-~~ sizi de yere yeise düşürmesin . Haklı dâvâmızın muzaffer olacağına inanıyorum . Ümitsizleşe glırken dahi kapılacak değilim . Ve bir hakikatın ortaya çıkması için yapılacak bir adalet mücadelesinde şimenin yeteli bir şey değil , ümitli bir iş olduğuna kanım . Bir hakkın ve hakikatın tecellisi için bir türk vatandaşının icabında hayatını , yeisle değil , şuurla , ümitle , ortaya atabileceği , bu durumda şebceği kabul edilmelidir ; çünkü türk halkı , hak ve hakikat yolunda şimesini bilen nice nice insan yetiştirmiş ve yetiştirecektir .

Saygılarımla sayın Üstad .

Nâzım Hikmet

Naz

Moral bozukluğunu kabul etmeyen Nâzım Hikmet'in bu konuda avukatına yazdığı mektup.

Mektubunuzu bugün aldım . Karşılığını hemen veriyorum . Giriştiğiniz kanunî teşebbüsler girişilmesi mümkün olan en doğru teşebbüslerdir . Teşekkür ederim . Katlandığınız zahmetlerin , maddeten olsun karşılığını ödeyebilmem için milyon olman dahi yetmezdi . Gönğördüğünüz ücretli sözleşmeyi insalî olarak rade ediyorum . Ücret miktarını ben tayin edemeyecek kadar size karşı borçluyum . Onu lütfen siz tayin edin ve ben tahliye edilmiş edilmez borcunu ödemeğe başlayayım . Bu , yukarıda da dediğim gibi bir milyon lira olsa dahi sizin yaptığınız namuslu , dürüst ilim adamı yardımının karşılığı , maddeten bile karşılığı , değildir . Postluğunuza , insanlığına bir kere daha teşekkür ederim .

Nâzım Hikmet'in vekâlet ücreti konusunda avukatına verdiği açık bono niteliğindeki 27/2/1950 tarihli mektubu.

İktidarın sert eli, toplumun güler yüzü... (Nâzım Hikmet, hastaneden hapisaneye götürülüyor).

Gazetecinin suçu Nâzım'ın fotoğrafını çekmek.

No.	867	22	Tarih	8/5	Saat	11/5	MUSUL	Tarih	8/5	Saat	11/5

Müracaatın kabul edilerek tetkik edilmekte olduğunun tarih alarak bildirilmesini zamana kadar kâğıtlarla ısrar ediyor.

Münevver

Adres müsbet

7 Şubat 1945
(D. D. Başmavi - 400 - 1945)

Nâzım Hikmet'in açlık grevi konusunda Münevver Hanımın Avukat Sebük'e çektiği telgraf.

NAZIMIN ÜÇ GÜNDEN FAZLA AÇLIK GREVİNE DAYANAMAYIP ÖLÜĞÜNÜ TAHMİN EDİYORLAR ÜMITLİ BİR HAVA MEVCUTSA KENDİSİNE TELGRAF ÇEKEREK GREVDEN VAZ GEÇİRMENİZİ MEVCUT DEĞİLSE HÜSELLEN KİYASETİNİZLE O HAVAYI ANKRADA YARATMAK MÜLDİYASINI GÖSTERMENİZİ İSTİRHAY EDERİM BU GECE CİHAN PALASTA DOKUZDAN SONRA SİZİ ARAYACAĞIM ==== VALA ++

503 - 104

Aynı konuda Vâlâ Nurettin'in Avukat Sebük'e telgrafı.

Ankara ve İstanbul'dan aldığı ve hakseven aydınların yazdığı mektuplarda:

"İktidar ~~değişimi~~ hakkı talepleriyle ilgilenen sorumlu makam henüz fiilen teşkil edilmemiştir. Yeni iktidar kuruluncaya kadar ve bu husustaki durumu aydınlanuncaya kadar açlık grevine fasıla vermenizi ısrarla rica ediyoruz."

denilmektedir. Bu görüşü tasvib ettiğinden grevine ara verdim. Keyfiyeti bilsin, sağlıklarına senelerim sağ olsun.

Nazım

Nâzım Hikmet açlık grevini durdurduğunu 19/5/1950 tarihli mektupla avukatına bildiriyor.

Özgürlüğe kavuştuğu gün, Nâzım Hikmet'in Vâ-Nû'ların evinde çektiği bir fotoğraf: Avukat Mehmet Ali Sebük ve Vâlâ Nurettin.

Nâzım Hikmet, özgürlüğe kavuştuktan sonra Mühürdar bahçesinde (soldan sağa) Münevver Hanım, Müzehher Vâ-Nû ve Zekeriya Sertel ile.

Cem Yayinevi, Avukat Mehmet Ali Sebük'ün "Korkunç Adli Hata ve Nâzım Hikmet'in Özgürlük Savaşı" adlı kitabını sunar. Sebük, Nâzım Hikmet cezaevindeyken avukatlığını almış, cezasının haksızlığını, korkunç adli hata olduğunu ortaya koymak için çalışmış sonunda onun özgürlüğe kavuşmasında başrolü oynamıştır. Kitabı, birçok gerçeği ortaya çıkarmakta ve Nâzım'ın Türkiye'deki son yıllarını belgelerle aydınlatmaktadır. Bu belgeler aynı zamanda nasıl bir dönem yaşamış olduğumuzu da ortaya koymaktadır.

Mehmet Ali Sebük, 1906'da Taşlıca'da doğmuş, Kastamonu Lisesini, Ankara Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Paris Kriminoloji Enstitüsünde okumuş, Lyon Üniversitesi "Ceza Bilimleri" şubesinden diploma almıştır. Öğretmenlik, yargıçlık, savcılık yapmış, Yargıtay Başsavcı Yardımcılığında bulunmuştur. 1954'te İzmir milletvekili seçilmiştir. Zülfikâr Paşa kolundan gelen Çengiç'lerin son temsilcisidir. "Kriminoloji", "Memleket Kriminolojisi", "Af Bir Zarurettir" adlı yapıtları ve Fransızcadan "27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri" adlı bir çevirisi vardır. Kriminoloji bilimini ülkemize getiren, bu konuda ilk dersleri verip, ilk yapıtı yazan Sebük, milletvekili olarak, adını taşıyan "Haksız Tevkifle-re Tazminat" yasa tasarısını da hazırlamıştır.